

DET NATURVIDENSKABELIGE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Ph.d.-afhandling

Louise Glerup Aner

Udflytninger fra København

Børnefamiliers udflytninger og bostedsvalg i et hverdagslivsperspektiv

Vejleder: Frank Hansen

Afleveret den: 15/05/09

Ph.d. afhandling

Titel: Udflytninger fra København – børnefamiliers udflytninger og bostedsvalg i et hverdagslivsperspektiv

Forfatter: Cand. Scient. Louise Glerup Aner

Det Naturvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet

Center for Strategisk Byforskning

Forsidefoto: Mikkel Ørsted Holm

Indholdsfortegnelse

FORORD	9
KAPITEL 1: INTRODUKTION	11
<i>Historisk og begrebsmæssig kontekst</i>	12
<i>Hidtige studier af flytninger fra storbyen</i>	15
<i>Afhandlingens formål</i>	18
<i>Afhandlingens tilgang til studiet af udflytninger</i>	19
<i>Afhandlingens opbygning</i>	20
KAPITEL 2: UDFLYTNINGER – ET STRUKTURATIONSTEORETISK OG HUMANGEOGRAFISK PERSPEKTIV	23
2.1 FLYTTEPRAKSIS – MELLEMLIG STRUKTUR OG AKTØR	24
<i>De objektive versus de subjektive vidensformer i videnskaben</i>	24
<i>Internaliseringen af de objektive strukturer - habitus</i>	27
<i>Habitus og spørgsmålet om refleksivitet og foranderlighed</i>	29
<i>Giddens' strukturationsteori</i>	32
<i>Den praktiske og den diskursive bevidsthed</i>	34
<i>Strukturationsteorien i analysen</i>	36
2.2 HVERDAGSLIV, LIVET, RUTINER OG STRATEGIER	37
<i>Tre tidsmæssigheder</i>	38
<i>Rutiner og strategier</i>	39
<i>Hverdagsliv og biografien som sammenvævede elementer</i>	41
<i>Modernitet, livsplanlægning, livsstil og selvidentitet</i>	41
<i>Hverdagsliv og hverdagslivsstrategier i analysen</i>	45
2.3 FLYTTEPRAKSIS – ET RUMMIGT FÆNOMEN	46
<i>Social rumlighed og rummets produktion</i>	48
<i>Stedskonstruktioner, tilknytning og habitus</i>	51
<i>Sted – porøst og dynamisk</i>	55
<i>Stedstilknytning i et dynamisk perspektiv</i>	57
<i>Stedsperspektiver i analysen</i>	62
KAPITEL 3: METODOLOGI	64
<i>Den konstruktivistiske og kritisk realistiske inspiration</i>	64
<i>Forståelsen</i>	65
<i>Dataindsamling og analysemetoder</i>	67
<i>Design af det statistiske studie</i>	68
<i>Casegruppen og de udvalgte interviewpersoner</i>	70
<i>Det kvalitative interview</i>	75
<i>Interviewsituationen som en social relation</i>	76

<i>At spørge til minder – en fortolket situation</i>	78
<i>Formål og perspektiver i analysens dele</i>	79
KAPITEL 4: EN KORTLÆGNING AF UDFLYTNINGER FRA KØBENHAVN	81
4.1 OMFANGET AF FLYTNINGER FRA KØBENHAVN	81
<i>Udflytningen som et børnefamiliefænomen</i>	82
<i>Indkomst som en parameter i udflytningen</i>	84
4.2 FLYTTEMØNSTERETS GEOGRAFI	87
<i>Familietype og flyttemønster</i>	91
<i>Indkomst og flyttemønster</i>	94
<i>Børnefamiliers flyttemønster</i>	98
<i>Opsamling</i>	102
KAPITEL 5: TO TYPER AF UDFLYTNINGSMOTIVER	104
<i>Bolig og bosted – to motiver for udflytning</i>	104
5.1 TYPE A: MOTIVET OM AT GIVE BØRNENE EN OPVÆKST UDENFOR BYEN	106
<i>Natur og nærmiljø i provinsen</i>	106
<i>Storby, provins og ”den landlige idyl”</i>	109
5.2 TYPE B: BOLIGMOTIVET - ØNSKET OM PLADS, HUS OG HAVE	110
<i>De ændrede boligbehov</i>	110
5.3 STORBY OG PROVINS SOM FASER I LIVET	112
<i>Ungdom i byen</i>	112
<i>Børnefamilie i byen</i>	116
<i>Ambivalenser og brud med ”storby og provins som faser i livet”</i>	123
5.4 BYMENNESKET I PROVINSEN ELLER TILBAGE TIL RØDDERNE?	127
<i>Den tilvalgte tilknytning</i>	127
5.5 EKSKURS 1: STORBY OG PROVINS SOM KOMPLEMENTÆRE ELEMENTER I UDFLYTTERES STEDSTILKNYTNING	132
<i>Grænsedragninger mellem ”de lokale” og de københavnske tilflyttere</i>	133
<i>At opretholde den Københavnske tilknytning</i>	136
<i>Storby og provins – grænsedragere og komplementariteter</i>	139
<i>Stedstilknytning – ”habituel” eller tilvalgt?</i>	140
5.6 KONKLUDERENDE OM MOTIVER FOR UDFLYTNINGER	141
KAPITEL 6: UDFLYTNINGER SOM EN DEL AF EN HVERDAGSLIVSSTRATEGI	144
6.1 HVERDAGSLIVSSTRATEGIER	144
<i>Tid og rum som muligheder og begrænsninger i hverdagslivet</i>	145
<i>Hverdagslivets arenaer</i>	146
<i>Værdier i hhv. arbejdslivs- og familielivsarenaen</i>	148
6.2 TYPE X: FAMILIEMENNESKERNE	149
<i>Bostedsvalget og hverdagslivsstrategier for familiemenneskerne</i>	150
<i>Arbejdet må tilpasses situationen – ikke omvendt</i>	151
6.3 TYPE Y: KARRIEREMENNESKERNE	153

<i>Bostedsvalg motiveret af lokalisering af 'det interessante arbejde'</i>	<i>155</i>
<i>Kompromis mellem arbejdsliv og familieliv.....</i>	<i>155</i>
<i>Barndommens erfaringer og nutidens vilkår.....</i>	<i>158</i>
<i>Hverdagslivsstrategierne og bostedsvalget</i>	<i>158</i>
<i>Et narrativt element i hverdagslivsstrategierne</i>	<i>160</i>
6. 4 EKSKURS 2: ET ÆNDRET HVERDAGSLIV SOM MOTIV FOR FLYTNINGEN	161
<i>Camillas historie.....</i>	<i>162</i>
<i>Heidis historie.....</i>	<i>164</i>
6.3 HVERDAGSLIVSTRATEGIERNE OG BOSTEDSVALGET	166
KAPITEL 7: KONKLUSION.....	170
<i>Flytningen – en social praksis i rum.....</i>	<i>170</i>
<i>Tendenser i udflytningsmønsteret.....</i>	<i>173</i>
<i>Motiver og hverdagslivsstrategier i børnefamiliers udflytning</i>	<i>175</i>
<i>Afrunding</i>	<i>177</i>
BILAG 1	181
REFERENCELISTE:	187

Forord

Uden den faglige sparring og kærlige opbakning, jeg har fået fra mange kanter, var denne afhandling ikke blevet færdig. En lang række mennesker har givet mig gode kommentarer, motiverende oplevelser og øjenåbnere igennem de år, som denne afhandling har været på vej. Enkelte skal nævnes her.

Min vejleder, Frank Hansen, har igennem hele processen været utrolig engageret, indlevende og støttende. Franks og Birgitte Mazantis store engagement, har betydet, at jeg altid har haft nogen i min nærhed, som var interesseret og gerne ville diskutere mit arbejde. Det har betydet, at jeg aldrig har følt mig alene med mit projekt. Resten af tapasgruppen har ligeledes bidraget til følelsen af at være del af et kollegialt fællesskab, hvilket helt sikkert har gjort hverdagen som ph.d. studerende lettere.

Thomas Theis Nielsen skal have en særlig tak for hjælpen til det statistiske arbejde. På grund af Thomas' store tålmodighed og pædagogiske evner blev den statistiske bearbejdning ikke så tung, som jeg havde frygtet.

Tak til Mospus gruppen på RUC, som i foråret stillede kontorfaciliteter og faglige input til rådighed. En særlig tak til Maja som sidenhen har fungeret som fantastisk god sparring og ikke mindst hård men konstruktiv kritiker.

I dagligdagen på GGI har mine skiftende kontormakkere, Andreas, Anne Marie og Anette haft stor betydning for arbejdslysten og troen på sagen. Alle de andre ph.d. kolleger har naturligvis også gjort processen lettere. Her skal særligt nævnes Christine, Thilde, Jesper, Birgitte og Stine.

Endelig er der jo mine kære venner og familie, som har bakket mig op hele vejen og troet på mig, når jeg selv har tvivlet. Tusind tak til Lars for din store støtte, - både moralsk og praktisk. Tak til vores to tålmodige drenge, som vist nok glæder sig lige så meget som jeg over at kunne se en ende på det. Og tak til mine forældre og svigerforældre for at have stillet op, når det i perioder har været vanskeligt at få det hele til at hænge sammen på hjemmefronten.

Til sidst skylder jeg også en tak til Realdania og Center for Strategisk Byforskning for at finansiere mit ph.d. stipendium.

KAPITEL 1

Introduktion

Denne afhandling handler om børnefamilier, der er flyttet fra de centrale hovedstadskommuner og ud på Sjælland og øerne. Mit forskningsarbejde er en del af et større arbejde, som en række by- og planlægningsforskere har taget del i. Afhandlingen skal derfor ses som et bidrag til det mere omfattende arbejde, som Center for Strategisk Byforskning har udført i perioden 2005 til 2009. I centeret har det fælles omdrejningspunkt været en interesse og nysgerrighed omkring en nyere udvikling i bystrukturen i det danske landskab. Der er tale om en stadig større integration af land og by, hovedstad og provins – med andre ord spreder byens påvirkning sig udover stadig større arealer. Denne udvikling har inspireret forskere fra Århus Arkitektskole og fra Life og Institut for geografi og geologi på Københavns Universitet til sammen at arbejde med forskellige perspektiver af det, der i den kontekst benævnes *den grænseløse by* (Albertsen et.al. 2007). En vigtig faktor i byernes og bystrukturens udvikling er bosætningen og flyttemønstrene.

Igennem de seneste årtier har der været en øget udflytning fra de centrale dele af hovedstadsområdet og folk flytter længere og længere ud på Sjælland (Aner 2007). Siden 2001 har nettotilflytningen til Københavns Kommune været negativ. I samme periode har der været tendenser til, at et fokus på erhvervs politik i en række kommuner rundt omkring i landet er afløst af en højere grad af fokus på bosætningen som en del af kommunernes udviklingsstrategi. Således har man igennem de seneste 5-10 år kunnet se flere kampagner, hvor kommuner rundt omkring i landet forsøger at tiltrække nye tilflyttere. Ofte har disse tiltrækningskampagner været rettet mod unge københavnske familier, som kunne tænkes at have ønsker om at erhverve sig en billig ejerbolig med plads, lys og luft. Flytninger og kommunale bosætningsstrategier spiller derfor en vigtig rolle i den bystrukturelle udvikling og det er derfor relevant at få oparbejdet viden om drivkræfterne i flytninger fra byen.

Børnefamilierne er i denne sammenhæng en særlig gruppe, dels fordi der i forbindelse med familiestiftelsen ofte vil opstå nye behov og ønsker til boligen og det omgivende miljø og dels fordi bosætningen så at sige bliver af en mere permanent og afgørende karakter, når man har stiftet familie – ikke mindst når børnene er startet i skole.

Ambitionen med denne afhandling er flerspektret. For det første vil denne afhandling skabe indsigt i drivkræfterne bag udflytningen fra København. For det andet skabes der i afhandlingen en analytisk tilgang til flytninger, som kobler strukturelle og individuelle vilkår og som er baseret på en forståelse af steder som udover de materielle aspekter inddrager sociale og symbolske aspekter. I forlængelse heraf kobles kvalitative data med kvantitative data for at opnå en bredspektret forståelse af udflytningerne. Her lægges der således både vægt på tendenser og mønstre i udflytningerne, og der lægges vægt på at få en dybere og nuanceret forståelse af udflytternes praksis.

Flytningen bliver i denne afhandling set som en proces, hvor både overvejelser op til flytningen, selve bostedsvalget og en efterfølgende ”integrationsfase” inddrages.

Historisk og begrebsmæssig kontekst

Den øgede udflytning fra de centrale hovedstadskommuner, som vi i disse år er vidne til, indskrives i nogle bredere processer og i en faglig debat om udviklingen i bystrukturen i den vestlige verden.

Helt overordnet er der nogle ensartede processer på spil i en række lande i den vestlige verden, hvor grænser mellem land og by er ved at udviskes, relationer og interaktioner mellem byer og deres opland bliver stærkere og bosætningen spredes udfra centrene. Med en række forskellige begreber er det forsøgt at indfange og beskrive disse processer. Nogle forskere tolker processerne som en øget *byspredning*, en øget *metropolisering* og en *sub-urbanisering* - alt sammen begreber og tolkninger, som tager deres udgangspunkt i byen og som beskriver byens påvirkning i de øvrige områder. I en anden faglig kontekst fokuseres der i højere grad på en dekoncentreret bosætning eller *counterurbanisering*, og dette tolkes med et større fokus på det rurale. Her ses en dekoncentreret bosætning og migrationer fra bycentre i højere grad som et udtryk for, at der søges andre mere landlige værdier og studier af forestillinger om eksistensen af en *'landlig idyl'*, står centralt i denne debat. Helt overordnet er det de samme processer, som bliver analyseret, men med forskellige fokus og udfra forskellige terminologier. Fælles for disse diskussioner står dog en opmærksomhed på, at grænser mellem land og by dels bliver stadigt sværere at definere og dels til en vis grad bliver irrelevante med tiden. Yderligere er et fælles træk, at flytninger og flyttemønstre spiller centrale roller i den bystrukturelle udvikling.

I det følgende vil jeg skitsere et udsnit af de forskellige tilgange til studier af forandringer i bystrukturer. Det vil jeg gøre med udgangspunkt i nogle centrale begreber i studiet af flytninger fra bycentre, nemlig suburbanisering og counterurbanisering.

Tony Champions artikel *Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization* fra 2001 har været til stor inspiration i min forståelse af forandringer i bystrukturer i dag. Champion diskuterer her, hvordan vi skal tolke de bystrukturelle forandringer, der finder sted i dag. Som han skriver, har processerne tidligere været mere ensrettede, end de processer, vi ser i dag. 50'erne var således præget af urbanisering, mens 60'erne var præget af suburbanisering og 70'erne af counterurbanisering. Men fra 1980'erne og frem til i dag, har processerne været mere modsatrettede og komplekse. Som Champion skriver (2001, s.143):

These are confusing times for those interested in the evolution of urban systems in advanced economies and in the changing spatial structure of urban settlements, as more evidence of developments since the early 1980s becomes available.

Champion fokuserer hovedsageligt på analyser, der beskæftiger sig med bosætningsmønstre og demografiske forandringer. Som nævnt, tager en del af de begreber, der søger at afdække de processer, der finder sted i den vestlige verden i dag, deres udgangspunkt i byen og i urbaniseringen som proces. Således er urbanisering et fundamentalt begreb for forståelsen af de perspektiver, der her lægges på forandringer i bystrukturen. Hovedsageligt fokuseres der på de fysiske processer og her opfattes urbanisering som en proces, hvor en stigende andel af befolkningen er bosat i byerne og hvor en øget mængde land inddrages til urbane formål. Men udover denne noget kvantitative opfattelse af urbaniseringen findes der også nogle mere socialt og kvalitativt orienterede forståelser. Her ses urbanisering i højere grad som en proces, hvor mennesker, uanset hvor de bor, optager livsstile eller attituder, som traditionelt har været associeret med livet i byerne (ibid.).

Flere af de forskere, der analyserer forandringer i bystrukturen tager deres udgangspunkt i en kvantitativ definition af urbanisering, som Tisdale formulerede i 1942 (F.eks. Geyer & Kontuly 1996 og Fielding 1982). En høj grad af urbanisering er i den forståelse at finde i lande, hvor en høj andel af befolkningen er bosat i de største byer (Champion, 2001). Omvendt defineres counterurbanisering som en proces, hvor tæt befolkede områder mister beboere til områder med lavere befolkningstæthed. Frem til 1960'erne har der i den vestlige verden været en nogenlunde ensrettet udvikling, hvor de største byer voksede mest og de mindste havde en negativ netto migration. I 1960'erne blev de mest dominerende processer i byudviklingen benævnt *suburbanisering*. Her skete befolkningstilvæksten hovedsageligt i ringene udenom de store bycentre, hvor forstæderne blev udbygget med store boligområder. På det tidspunkt, var det hovedsageligt middelklasses børnefamilier, der flyttede ud fra de indre dele af byen. Ofte opretholdt mændene beskæftigelsen

i bycenteret, mens kvinderne og børnene opholdt sig i boligområdet i forstaden. Motivationer for at flytte til forstæderne lå ofte i ønsker om frisk luft, plads, bedre boliger og bedre sundhedsforhold. I 1970'erne skete væksten i byer, der var placeret længere nede i byhierarkiet og denne proces benævnes ofte *counterurbanisering*. Hvor suburbanisering opfattes som en proces, som ligger i forlængelse af urbaniseringen bliver counterurbanisering i højere grad opfattet som en modsatrettet proces, hvor befolkningen søger mod mere landlige miljøer. Samtidig er der mange uklarheder omkring, hvordan begrebet skal defineres (Fielding 1982, Mitchell 2004, Halliday & Coombes 1995, Dahms & McComb 1999, Kontuly 1998 og Champion 1998). Centralt her står en uklarhed omkring, hvorvidt counterurbanisering skal opfattes som en helt modsatrettet proces end suburbanisering eller om begreberne blot beskriver forskellige nuancer af de samme empiriske processer. I den engelsksprogede litteratur diskuterer man således, om der empirisk skal være tale om et 'clean cut break' med urbaniserings processerne, før det kan opfattes som en counterurbaniseringsproces (Vartiainen 1989, Shcmied 2005, Champion 1998, Mitchell 2004). I forlængelse af denne diskussion sættes der spørgsmålstejn ved, hvordan vi overhovedet kan studere udviklingen i bystrukturen, for hvordan definerer og måler man, hvad der ligger hhv. indenfor og udenfor byens eller hovedstadens grænser?

I nyere tid ser vi stadig, at der i en lang række vestlige lande sker en spredning af bosætningen ud til et udstrakt pendlingsopland, hvor mindre byer og landsbyer nu også oplever en øget tilflytning. Hvor nogle tolker denne senere proces som et udtryk for, at den suburbane grænse er rykket ud af og således begynder at optage tidligere fritstående byer og landsbyer, er der andre der tolker det som counterurbanisering (Champion 2001).

Det er ikke denne afhandlings formål at afgøre, om udflytningen fra København skal fortolkes som suburbanisering eller counterurbanisering. At jeg har introduceret disse begreber skal derfor mere tjene det formål at opridsse en begrebsmæssig og historisk kontekst for studiet af flytninger fra byen og som en introduktion til baggrunden for de processer, der er på spil i dag. Den begrebsmæssige kontekst illustrerer da også, at det er svært at sætte enkle begreber på vor tids bystrukturelle processer og at der derfor er et behov for at undersøge forskellige aspekter af disse processer nærmere. Som Champion (2001) da også konkluderer, har den vestlige verden bevæget sig over i en situation, som ligger udover urbaniseringen. Mange forskellige og modsatrettede processer er på spil og det er derfor ikke længere gavnligt at forsøge at opstille modeller og systemer for udviklingen i bystrukturer, ligesåvel som at det bliver meningsløst at forsøge at skabe enkelte begreber, der skal tegne altomfattende billeder af forandringer i bystrukturen. Som han skriver (2001:143):

[...] none of these prefixed versions of 'urbanization' can adequately encapsulate the developments observed since the late 1970's, raising questions about whether it is sensible to impose any single model.

I stedet for at forsøge at tegne overordnede og ensrettede billeder af byudviklingen bør vi derfor i højere grad se processerne som mangeartede og modsatrettede, og i stedet for at tænke i dikotomier og afgrænsede enheder bør vi tænke i hybrider og relationer. Formålet med denne afhandling bliver derfor at forstå nogle af disse modsatrettede processer, at forstå hvordan udflytningen kan tolkes på mange forskellige måder og at forstå dette med udgangspunkt i de enkelte udflytteres egne tolkninger. I stedet for at forsøge på forhånd at opstille definitioner af, hvad der hhv. by og land, samt hvilke flytninger der kan relateres til flytninger hhv. indenfor og udenfor Københavns rækkevidde, vil jeg i højere grad træde ind i udflytternes egne tolkninger af deres flytning og af de steder, de kommer fra og flytter til.

Nødvendigheden af dette perspektiv er da også noget både Champion og Mitchell peger på. Her argumenterer Champion for, at det er svært at opnå en dybere forståelse af udviklingsprocesserne i bystrukturene blot ved at se på den demografiske udvikling rundt omkring byerne. I stedet forslår han, at vi går et spadestik dybere og begynder at interessere os for nogle mere kvalitative elementer i disse processer (Champion 2001). Det samme peger Mitchell (2004) på, når hun foreslår, at vi ser nærmere på motiverne for udflytningerne og på de hverdagsliv, der leves efter flytningen. For at forstå bystrukturene og flyttemønstrene er det altså oplagt at supplere et generaliseret kvantitativt niveau med individuelle tolkninger på et mere subjektivt niveau.

Hidtige studier af flytninger fra storbyen

I studier omkring flytninger fra byen, kan der identificeres tre overordnede former for motiver, som både refererer til stedet, man kommer fra og til stedet, man flytter til (push og pull effekter). Disse motiver er relateret hhv. til boligønsker, til ønsker til det bredere bosted og til muligheder på arbejdsmarkedet. Det er hovedsageligt de to første former for motiver, der dukker op og som nuanceres på forskellige måder i en længere række af studier af udflytninger fra byer i Europa, Canada og USA (f.eks. Mitchell 2004, Mitchell et.al. 2004, Rivera 2007, Jetzkowitx et.al. 2007, Burnley et.al 1997, Lindgren 2003, Heins 2004). Mange af disse studier relateres til diskussioner omkring eksistensen af counterurbanisering og forsøger at belyse, om udflytningerne fra byer, er udtryk for counterurbanisering. Derfor er perspektiver på mulige forskelle mellem land og by som dele af motivationen for at flytte fra byen også centrale i mange af disse studier.

Som jeg allerede har nævnt, argumenterer Mitchell (2004) for, at vi i højere grad ser på motiver og hverdagsliv i forbindelse med flytninger fra byen. I den anledning har hun skabt en typologi af udflyttere fra by til land baseret på motiver bag flytninger: *ex-urbanisation*, *displaced urbanisation* og *anti urbanisation*. Med *ex-urbanisation* refererer hun til flytninger, som er motiveret af et ønske om at bo i et andet miljø end det urbane, men hvor man stadig ønsker at opretholde beskæftigelse mv. i byen. Begrebet blev først introduceret i 50'erne i forbindelse med, at velstillede New Yorkere flyttede ud til landområder i pendlingsafstand fra bycentrum. I dag er pendlingsoplandet til de fleste storbyer (også København, se Sick-Nielsen & Harder Hovgesen 2005) ekspanderet og det er derfor muligt at finde disse former for udflytninger længere fra byen. Ved *displaced urbanisation* refererer Mitchell til flytninger, som hovedsageligt er motiveret af bedre muligheder på boligmarkedet eller arbejdsmarkedet udenfor byen. Disse flytninger er ikke motiveret af et ønske om et egentligt andet bostedsmiljø men kan nærmere ses som begrundet i manglende muligheder på bolig- eller arbejdsmarkedet i byen. Ved *anti urbanisation* forstås de flytninger, som er motiveret af et ønske om at bosætte sig og leve i et helt andet miljø end storbyens. Som Mitchell skriver, er disse anti-urbane-flytninger et udtryk for ønsker om at komme væk fra storbyens kriminalitet og forurening og ud til mindre, tryggere og mere naturlige miljøer. Disse flytninger kan eksemplificeres ved det, der i den engelsksprogede litteratur er kaldes 'back-to-the-land-movement', som indebærer et livsstilsskift. Mindre radikale skift kan også henføres til anti-urbaniserings-flytningerne, idet de også kan eksemplificeres ved flytninger, hvor motivet blot er at komme til at bo, arbejde og leve i mindre miljøer. Ofte vil det være børnefamilier eller pensionister, der kan henføres til denne type udflytning. Som det fremgår her, er Mitchells typologi baseret på motiver og ikke på tilflytninger til specifikke lokaliteter. Med udgangspunkt i Mitchells typologi kan man derfor godt finde flytninger, hvor destinationen ligger i tæt nærhed til storbyen, men hvor motivet kan kategoriseres som anti-urbanisering, ligesåvel som man kan finde flytninger til områder udenfor den metropole påvirkning, hvor motivet kan kategoriseres som *displaced urbanism*.

Et andet studie (Rivera 2007) inddrager i højere grad diskussionen om tvang kontra frivillighed i udflytninger. Her kategoriseres udflytterne indenfor tre typer. Den første type (*Pragmatic Distopia*) refererer til flytninger, som på den ene eller anden måde ikke opleves som rent frivillige flytninger. Det sted, denne type udflyttere vælger at slå sig ned, er det, Rivera kalder, et pragmatisk resultat af overvejelser vedrørende pris, pendling osv.. I de to andre typer af flytninger, opleves flytningen som et positivt tilvalg – et længe overvejset projekt. I den ene af disse former for flytninger (*Refuge Utopia*) opretholdes

stadig en stærk relation til byen og i nogle tilfælde bliver boligen mest af alt et sted, hvor man kan søge tilflugt om aftenen efter en dag i den hektiske by. I den sidste type flytninger (*Deep-Rooted Utopia*) er der ikke blot tale om en flytning men også om et skift i livsstil, hvor der sker en reorientering af hele deres liv mod at leve på landet. I mine øjne kan Riveras pragmatic distopia, refuge distopia og deep-rooted utopia til en vis grad stidestilles med Mitchells hhv. displaced urbanisation, ex-urbanisation og anti-urbanisation. Men hvor Mitchell hovedsageligt ser på motiver og hverdagsliv har Riveras typer altså et større fokus på udflytternes oplevelser af muligheder og begrænsninger i bostedsvalget.

Disse to studier af udflytninger fra byer - med fokus på motiver og hverdagsliv - har været til stor inspiration i mit arbejde med udflytninger fra København. Men fælles for de to studier er også, at der er nogle uklare elementer, som jeg vil undersøge nærmere i en dansk kontekst. For det første spiller begreberne land og by afgørende roller i begge typologier, men uden at disse begreber diskuteres nærmere. Her er det mit ønske, at få en dybere indsigt i udflytternes tolkninger af land og by, storby og provins, for at undersøge om oplevede forskelle spiller afgørende roller i motiverne bag udflytningerne. Begge studier skelner også mellem bymæssige og landlige hverdagsliv uden klart at uddybe, hvori denne skelnen ligger. Her er der i mine øjne også behov for at undersøge oplevelser af sammenhænge mellem hverdagsliv og bosætning nærmere. Ydermere berører Mitchell kun overfladisk det element i udflytninger, der handler om spændingsfeltet mellem tvang og frivillighed – eller strukturelle og individuelle vilkår i flytningerne. Rivera berører det lidt nærmere, men der er i mine øjne behov for et mere nuanceret blik på tvang- kontra frivillighedsaspektet i udflytningerne.

Hvor de ovennævnte studier hovedsageligt fokuserer på flyttemotiver og hverdagsliv, er der andre studier, der er mere fokuserede på den bosætningsmæssige baggrund, som udflyttere fra byen har. Således er der en række studier af by-land flytninger, som i højere grad skaber typologier på baggrund af udflytternes opvækst og skelner mellem tilflyttere og hjemvendere (f.eks. Dean et. al. 1984 og Ní Laoire 2007). Især hos Ní Laoire viser det sig, at bostedsbiografien spiller en afgørende rolle både for de motiver, der ligger bag flytningerne og for måden hvorpå tilflytterne relaterer sig til det nye bosted. Det samme gør sig gældende i danske studier af flytninger, hvor både Mazanti (2005 og 2007), Ærø (2002 og 2006) og Ærø et.al. (2005) vægter tidligere bostedserfaringer i forståelsen af flytninger og bostedsvalg.

Endelig er der en række studier af flytninger fra by til land, som er relateret til livscyklus. Her konkluderer Détang-Dessendre et al. (2002) eksempelvis, at forskellige parametre har betydning for flyttepraksis i forskellige stadier i

livscyklus. En interessant pointe fra Villa (2000) er, at en flytning til landet kan være en del af en livsfase-strategi. I hendes studie af flytninger til landet i Norge viser det sig, at flere af interviewpersonerne ser landet som et godt sted at bo i nogle faser af livet, mens byen er at foretrække i andre faser af livet. På den baggrund konkluderer Villa, at land og by ikke er modsætninger men komplementariteter, som det enkelte menneske strategisk kombinerer i deres livsførelse.

Centrale pointer fra disse studier er altså for *det første*, at motiver bag flytninger fra byen kan tage forskellige former, hvoraf nogle kan relateres til præferencer for et mere landligt miljø, mens andre i højere grad handler om (manglende) muligheder på boligmarkedet. For *det andet* viser det sig, at biografien og opvæksten har betydning for bostedspræferencer og for *det tredje*, at stadie i livscyklus også er af central betydning for udflytninger og bostedsvalg. For *det fjerde*, kan flere af disse studier skærpe opmærksomheden mod de måder hvorpå land og by på den ene side eksisterer i motiverne for flytninger fra storbyen og på den anden side optræder som hybrider og komplementariteter i udflytternes forhold til steder. I denne afhandling vil de ovennævnte elementer blive undersøgt i en dansk kontekst.

Afhandlingens formål

Formålet med denne afhandling er at opnå en større indsigt i udflytningen fra København

Undersøgelsen af udflytningerne vil være organiseret omkring tre overordnede temaer, nemlig:

- Mønstre i udflytningerne i relation til indkomst og familietype.
- Motiver bag udflytningerne – herunder hvilke roller forskelle mellem storby og provins, samt tvang og frivillighed spiller i motiverne for udflytningen.
- Sammenhænge mellem hverdagsliv og bostedsvalg.

Derudover er relationen mellem livsfaser og udflytningen et tema, som går på tværs af og er inddraget som et aspekt i de tre andre temaer.

Fokus er her på småbørnefamiliers udflytninger. Således vil disse elementer i udflytningen blive belyst hovedsageligt gennem mellemindkomst småbørnefamilier, som er flyttet fra København og 50-100 km ud på Sjælland.

Afhandlingens tilgang til studiet af udflytninger

I traditionel migrationsforskning bliver en flytning ofte set som en beslutning, der beror på rationelle afvejninger af, hvilke muligheder det kan give familien at flytte fra et sted til et andet. Med baggrund i de ovennævnte inspirationskilder, er det min opfattelse, at en flytning er en praksis, som beror på forskellige typer rationaler og som indskriver sig i forskellige mulighedsrum og betingelser. Når en familie skal tage en beslutning om at flytte, vil overvejelserne ofte både være rettet mod forhold omkring indkomst og boligpriser, om jobmuligheder og pendlingsforhold, om børnepasningsmuligheder, skole og kulturtilbud. Samtidig vil overvejelserne også mere eller mindre eksplicit bero på nogle holdninger og drømme om, hvordan det gode bosted er og hvordan det gode hverdagsliv kan tage form, om tilknytning og identifikation med steder og om afvejninger af, hvordan forskellige elementer i hverdagslivet skal prioriteres. Familiernes beslutning om at flytte og om, hvor de vil slå sig ned, er med andre ord et udtryk for en række kompromiser mellem forskellige elementer af drømme, behov og muligheder. Familiernes vil i deres flyttepraksis navigere imellem disse forskellige former for betingelser og muligheder og de vil forsøge at koble økonomiske eller indkomstmæssige rationaler med følelses- og identitetsmæssige forhold. I en flytning vil familien med andre ord både orientere sig mod nogle strukturelle betingelser, så som boligmarked, jobmarked, boligudbud, diskurser om ”det gode bosted” og om ”det gode hverdagsliv”, og de vil trække på deres egne fortolkninger og erfaringer for at finde deres vej og deres kompromiser i beslutningen om bostedet.

En forståelse af udflytningen bør derfor i mine øjne inddrage forskellige perspektiver, som sætter os i stand til at forstå udflytningen som en praksis, der foregår i en blanding af strukturelle og individuelle betingelser og mulighedsrum. I en analyse af udflytninger, mener jeg derfor, det vil være relevant at tage udgangspunkt i et perspektiv på praksisbegrebet, som netop søger at inddrage og ophæve modsætningsforhold mellem elementer som struktur/aktør, mikro/makro og strukturorienterede versus individorienterede perspektiver. Med baggrund i strukturationsteorien behandler jeg derfor udflytningerne som en social praksis – en praksis som sker i et samspil mellem individ og strukturer. I et sådant perspektiv sammenvæves push og pull effekter, tvang og frivillighed i nogle mere komplicerede og dynamiske relationer.

Da den sociale praksis, der undersøges her, er flytninger, er det rumlige aspekt ganske centralt. Derfor udbygges strukturationsteorien i denne afhandling med et humangeografisk stedsbegreb, som bidrager til at nuancere flytninger, flyttemotiver og bostedsvalg med en forståelse af, at steders mening skabes gennem praksis og fortælling, og gennem erfaringer og identifikation. Dette

stedsperspektiv er også nyttigt i fht. at nuancere begreberne land og by, og underbygger et perspektiv på land og by som komplekse størrelser, der har forskellig betydning afhængigt af konteksten, situationen og ”læseren”. Ydermere bidrager dette stedsperspektiv til en dybere forståelse af, hvordan erfaringer og identitet kobles til sted. Endelig kan disse stedsoplevelser være med til at nuancere spørgsmålet om, om udflytningen er baseret på tvang eller frivillighed.

I forlængelse af disse perspektiver vil analysen beskæftige sig både med regulariteter, mønstre og tendenser på den ene side, og nuancer, forståelse, oplevelser og fortællinger på den anden siden. Metodisk vil analysen derfor være baseret på kvantitative såvel som kvalitative data.

Afhandlingens opbygning

Kapitel 2 er det begrebsafklarende kapitel. Her sættes udflytningen ind i en strukturationsteoretisk forståelsesramme, hvor udflytningen ses som en social praksis i spændingsfeltet mellem struktur og aktør. Bl.a. introduceres begrebet habitus som et medierende led mellem individ og struktur. Habitusbegrebet illustrerer, at det enkelte menneskes erfaringer skaber en fortolkningsramme og et handlingsberedskab, som også får betydning for flyttepraksis og bostedsvalg. I kapitel 2 introduceres også de to tidsmæssige begreber, hverdagsliv og livsfaser, som er relevante for forståelsen af ændringer i bolig og bostedspræferencer, og en skelnen mellem reflektiv/strategisk praksis/livsplanlægning på den ene side og rutineret hverdagspraksis på den anden side diskuteres og nuanceres. Endelig kobles et humangeografisk stedsbegreb til den strukturationsteoretiske praksisforståelse. Her lægges der blandt andet vægt på, at motiver bag udflytninger og bostedsvalg skal ses i sammenhæng med tidligere bostedserfaringer, med brug af og identifikation med steder, samt i de symbolske aspekter af steder og stedsidentitet.

Kapitel 3 fremlægger de metodiske overvejelser i projektet – herunder koblingen mellem de kvantitative og kvalitative analyse-tilgange, samt udvælgelsen af case-gruppen.

Kapitel 4 tegner et overordnet billede af flyttemønstret på baggrund af kvantitative data og hovedsageligt med fokus på indkomst og familietype/livsfase. Det konkluderes bl.a., at udflytningen har været stigende, at livsfaseskift spiller en rolle i udflytningen og at indkomst har haft en stigende betydning for udflytternes valg af det nye bosted.

Kapitel 5 går i dybden med case-gruppens (mellemindkomst – småbørnefamilier) motiver for udflytningen. I dette kapitel er det hovedsageligt det humangeografiske stedsbegreb, der kommer i analytisk anvendelse. For hele case-gruppen er skiftet i livsfase fra ung til

småbørnefamilie af central betydning for deres beslutning om at flytte fra byen. Derudover identificeres to idealtypiske former for motiver for at flytte fra byen. Type A flytter fra byen, fordi de ønsker et andet bostedsmiljø end det ”bymæssige”. Disse udflyttere associerer storbyen med en ungdommelig livsstil, mens tilværelsen som børnefamilie for dem ”hører hjemme” udenfor storbyen. For type B opleves flytningen fra byen mere som en nødvendighed end som et ønske om et andet bostedsmiljø. For denne type er flytningen motiveret af ændrede boligbehov i forbindelse med familiestiftelsen. Disse personer betegner i højere grad sig selv som bymennesker og de ville gerne være blevet i byen, hvis de havde haft mulighed for at erhverve sig en passende bolig. I kapitel 5 illustreres det også at oplevede forskelle mellem land og by, storby og provins spiller betydelige roller dels i motiverne for at flytte fra København og dels i udflytternes forhold til deres nye bosteder. Storby og provins optræder her på samme tid som dikotomier og komplementariteter.

Kapitel 6 undersøger relationer mellem hverdagsliv og bostedsvalg. Igen identificeres to overordnede typer af det, jeg her kalder hverdagslivsstrategier, som har forskellig betydning for bostedsvalget. Type X er meget orienteret mod familielivet og ønsker af den grund ikke at bruge meget tid på arbejde og pendling. For at kunne opprioritere eller opretholde et hverdagsliv med god tid til børnene, vælger type X at bosætte sig billigt – ofte langt fra København. Type Y er i højere grad orienteret mod arbejds- eller karrierelivet og i deres bosætningsovervejelser, er et vigtigt aspekt derfor, at der enten skal være gode lokale jobmuligheder eller mulighed for at pendle til København.

Kapitel 7 opsummerer konklusionerne omkring flyttemønstret, motiver bag udflytningerne, udflytternes forskellige former for stedstilknytning, brug og opfattelser af storby og provins samt af udflytternes hverdagslivsstrategier og diskuterer på den baggrund udviklingen af ”den grænseløse by”.

KAPITEL 2

Udflytninger - et strukturationsteoretisk og humangeografisk perspektiv

Dette kapitel fremlægger de teoretiske begreber, som danner udgangspunktet for min tilgang til analysen af udflytninger. Kapitlet er organiseret omkring tre temaer. Første del af kapitlet beskæftiger sig med en tilgang til studiet af udflytninger, hvor flytninger ses som en social praksis i spændingsfeltet mellem struktur og aktør. Med udgangspunkt i strukturationsteoretiske tanker og begreber bliver studiet af en flyttepraksis således sat ind i et teoretisk tankesæt, som søger at ophæve dualismen mellem struktur og aktør for i stedet at lade en dualistisk begrebsliggørelse træde i forgrunden. Denne del af kapitlet søger at samtænke begreber og bidrag fra de to store strukturationsteoretikere, Bourdieu og Giddens. Med Bourdieus begreb habitus skabes en forståelse for, hvordan megen praksis beror på erfaringer, der er oparbejdet gennem livet i mødet med det, Bourdieu kalder de objektive strukturer. Disse erfaringer ligger ifølge Bourdieu som en ubevidst subjektiv struktur i det enkelte menneske og fungerer som en perceptionsmatrice og et handlingsberedskab. Med Giddens' begreber suppleres Bourdieus habitusbegreb med et perspektiv, der i højere grad lægger vægt på refleksive og diskursive elementer af menneskers praksis. I anden del af kapitlet er det de to tidsmæssigheder, hverdagsliv og biografien, der studeres nærmere. Med Giddens introduceres en skelnen mellem menneskets daglige tidshorisont og mere eller mindre rutinerede praksisformer på den ene side og biografien og en mere strategisk reflektiv livsplanlægning på den anden side. Som Giddens skriver, vil mennesker i løbet af livet gennemgå forskellige livsfaser, som destabiliserer de daglige rutiner. At blive en børnefamilie kan i den henseende udmunde i ændringer i hverdagslivet og føre til overvejelser omkring bolig og bosted og i sidste instans en flytning. Tredje og sidste del af kapitlet tilfører et humangeografisk stedsperspektiv til analyserammen. Her lægges der vægt på, at rum og sted ikke blot kan opfattes som materielle enheder, men at også symbolske og erfaringsbaserede elementer spiller ind i udflytteres opfattelser af steder og dermed i deres flyttepraksis og relation til det nye bosted.

Diskussionerne og begrebsafklaringerne i dette kapitel skal munde ud i en forståelse af flytningen som en social praksis, der indskriver sig i en række sociale systemer og som kan relateres til en bredere (hverdags-)livsplanlægning og til forskellige former for stedstilknytning.

2.1 Flyttepraksis – mellem struktur og aktør

Det er ubestrideligt, at samfundet har en objektiv struktur. Men det er lige så ubestrideligt, at samfundet også – med Schopenhauers ord – består af ”fremstilling og vilje”. Den enkelte har et praktisk kendskab til omverdenen og bruger sin viden i dagligdagens gøremål. Wacquant (1996:22).

Fælles for Giddens’ og Bourdieus praksisforståelser er idéen om, at struktur og individ ikke er to adskilte størrelser. Begge teoretikere kritiserer den samfundsmæssige vidensproduktion for enten at være fokuseret på lovmæssigheder og strukturer eller på subjektivitet og fortolkning. Det er denne kritik, som danner baggrunden for udviklingen af strukturteoriene. I det følgende vil jeg lade Bourdieus ontologiske og epistemologiske diskussioner danne baggrunden for præsentationen af de strukturteoretiske begreber for senere at supplere med begreber fra Giddens’ teori.

Et af Bourdieus vigtigste projekter er at vise, hvordan ulige magtrelationer opretholdes, accepteres og reproduceres. Et andet meget gennemgående projekt er at ophæve en række af de dikotomier eller anatomier, Bourdieu så som et gennemgående problem i samfundsvidenskaberne. Det drejer sig om forholdet mellem subjektive og objektive vidensformer, individ og samfund, aktør og struktur, det symbolske og det materielle, teori og empiri og forholdet mellem mikro og makro niveauerne. Han fastholdt konsekvent, at det er muligt at oprette en sammenhængende forståelse af praksisformer, som forener fænomenologiske og strukturelle tænkemåder og et vigtigt projekt for Bourdieu var at forsøge at opstille en social ontologi, hvor der ikke opereres med en opsplittning eller modstilling mellem subjekt og objekt, hensigt og årsag, materialitet og symbolsk fremtrædelsesform. Som Wacquant skriver (1996:19):

Bourdies ambition er tværtimod at bidrage til, at sociologien ikke reduceres til enten at være en slags katalog over objektive fysiske lovmæssigheder for materielle strukturer eller en fænomenologisk konstruktion af kognitive fremtrædelsesformer. Hans læsning er en genetisk strukturalisme, der omfatter begge indfaldsvinkler.

De objektive versus de subjektive vidensformer i videnskaben

For at opnå en ordentlig forståelse af Bourdieus teori om praksis er det nødvendigt at træde et skridt tilbage og se på baggrunden for Hans tanker. Her det især Hans ønske om at ophæve dikotomien mellem subjektivistiske og objektivistiske videnskabsformer, der træder frem.

Of all the oppositions that artificially divide social science, the most fundamental, and the most ruinous, is the one that is set up between subjectivism and objectivism. The very fact that this division constantly reappears in virtually the same form would suffice to indicate that the modes of knowledge which it distinguishes are equally indispensable to a science of the social world that cannot be reduced either to a social phenomenology or to a social physics.” (1990:25)

Som citatet her illustrerer, så Bourdieu en opstilling af en objektivistisk - subjektivistisk anatomi manifesteret på forskellig vis i samfundsvidenskaberne. Her associerede Bourdieu de objektivistiske tilgange med f.eks. marxisme, strukturalisme, teoreticisme, funktionalisme, materialisme og positivisme, mens subjektivistiske tilgange associeres med f.eks. fænomenologi, etnometodologi, idealisme og eksistentialisme (Swartz 1997:54 ff.). Generelt beskæftiger de subjektivistiske tilgange sig med interaktioner på et mikroniveau, voluntarisme og metodologisk individualisme, mens objektivismen ser ud til at tage to former for Bourdieu, nemlig for det første ukritiske statistiske analyser af empiriske regulariteter og for det andet konceptuelle abstraktioner, der forsøger at overføre modeller på sociale realiteter (ibid.). På den måde bruger Bourdieu altså denne dikotomi mellem subjektivismen og objektivismen til at gruppere forskellige teoretiske og forskningsmæssige traditioner, teorier og metoder. Bourdieus helt grundlæggende argument er, at en skelnen eller dikotomi mellem objektive og subjektive videnskaber er kunstig og skadelig, da de to vidensformer i stedet for at ”modarbejde” hinanden kan supplere hinanden. Dikotomien bør derfor overskrides. Mange vil på et generelt niveau kunne genkende den dikotomi, Bourdieu arbejder med, men han er dog også blevet kritiseret for at tegne et noget reduktionistisk billede af de forskellige traditioner og for at trække nogle meget skarpe grænser mellem dem for dermed at fremstille traditionerne som mere polariserede, end de egentlig er. På den måde skaber Bourdieu en mere eller mindre kunstig dikotomi, som derefter bliver grundstenen for hele Hans projekt (ibid.).

Med dette in mente; at disse anatomier måske skal opfattes som mere karikerede end reale, dykker vi dybere i Bourdieus argumenter. Hans mest brugte eksempel på **de subjektivistiske vidensformer** er fænomenologien. Bourdieu beundrede og benyttede sig selv meget af etnografiske fænomenologiske metoder, som, han mente, er gode til at kortlægge eller eksponere den levede verden eller den levede erfaring af den sociale verden. Med andre ord, interesserede Bourdieu sig for det, vi kan kalde, hverdagserfaringerne og fandt her stor inspiration hos fænomenologerne. Én af de fænomenologer, Bourdieu var stærkt inspireret af, var Irving Goffman (Hviid Jacobsen og Kristiansen 2002). I Bourdieus arbejde kan man genkende

noget af Goffman og interaktionisternes tanker da Bourdieu, ligesom dem, fokuserer på ”det sociale spil”. Indenfor denne tradition fokuseres der på den rolle hverdagsviden, subjektivitet og praktiske færdigheder spiller for opretholdelsen af en fælles, samfundsskabt virkelighed og samfundet ses som

Summen af alle de beslutninger, handlinger og erkendelser, der kan tilskrives bevidste, rationelle individer, for hvem verden er umiddelbart tilgængelig og meningsfuld. (Wacquant 1996:22).

Men selvom Bourdieu var stærkt inspireret af fænomenologernes arbejde, så han også to alvorlige ulemper nemlig for det første, at når samfundet opfattes som summen af individers handlinger, kan det være svært at belyse, hvorfor strukturer er så sejlivede og hvordan nye strukturer skabes. For det andet, at det bliver umuligt at gøre rede for, hvordan og efter hvilke principper selve produktionen af virkeligheden finder sted. Ydermere anklager han den fænomenologiske videnskabsteoretiske tilgang for, at være blinde for de overordnede magtstrukturer eller med andre ord for at være for nærsynede (Bourdieu og Wacquant 1996:98). Så selvom Bourdieu mener, at den fænomenologiske tradition er god til at fremlægge de umiddelbare erfaringer, advarer han imod en forståelse af erfaringerne om den sociale verden som lig videnskaben om den sociale verden. De erfaringer, folk gør sig, - og som man kan få frem via interviews og observationer, er ikke det fulde billede. Bag handlinger og tolkninger ligger der magtrelationer og objektive og subjektive strukturer, som tilsammen former muligheder for handlinger og tolkninger. Bourdieu kritiserer dermed også den fænomenologiske viden for ikke at kunne bevæge sig udover det deskriptive niveau (Bourdieu 1990:25). I fht. fænomenologerne søger Bourdieu at grave et spadestik dybere, idet han ikke blot interesserer sig for den viden, aktørerne trækker på, men også hvordan denne viden er produceret.

Med **de objektivistiske vidensformer** refererede Bourdieu som nævnt dels til vidensformer, som er på udkig efter regulariteter og dels til vidensformer, som arbejder på et mere abstrakt konceptuelt niveau. Disse vidensformer bidrager bl.a. med viden om strukturers indvirkning på individer eller grupper, om helt overordnede magtrelationer og om befolkningsgruppers statistiske tilbøjeligheder til at handle og agere på ensartede måder. Men disse vidensformer og traditioner har ifølge Bourdieu ikke øje for den individuelle bevidsthed eller vilje. I denne optik ses individets handling i stedet som en mekanisk reaktion på strukturerne. Bourdieu påpeger at med et sådan fokus, er det umuligt at analysere, hvordan de meninger, som er blevet en del af og en forudsætning for strukturer og institutioner, skabes, opretholdes og fungerer (Bourdieu 1990:26).

Faren eller ulempen ved kun at benytte sig af de objektivistiske metoder er, at man kommer til at fremstille den sociale verden og dens aktører udfra et mekanisk billede. Der ses bort fra de oplevelser og erfaringer, de enkelte individer har af den sociale verden og Bourdieus argument er, at denne tilgang derfor er reduktionstisk, og ikke tegner det totale billede af den sociale verden. Hvis jeg skal komme med et meget forsimplet eksempel: I nogle lande går fattige børn ikke i skole. Det kan man sige er en regularitet og nærmer sig en lovmæssighed. Her ville de objektivistiske vidensformer stoppe. Men Bourdieu ville hævde, at til grunde for denne regularitet ligger en objektiveret mening – og måske ligefrem en accept af, at der er ulige adgang til skolesystemet – og for at forstå denne accept og hvordan den produceres og opretholdes, må man dykke længere ned i en forståelse af de erfaringer og hverdagstolkninger, der opretholder denne mening.

Internaliseringen af de objektive strukturer - habitus

Udviklingen af habitus begrebet ligger i direkte forlængelse af diskussionen om dikotomien mellem de objektive og de subjektive vidensformer samt mellem struktur og aktør. Med habitus begrebet forsøger Bourdieu at koble de objektive strukturer med det enkelte individs tolkninger og erfaringer, idet han med habitus begrebet referer til en inderliggørelse af de objektive strukturer – eller en inkorporering af de objektive livsbetingelser, hvori de objektive strukturer bliver ”oversat” til subjektive strukturer og individet inkorporer strukturerne. Habitus skal dermed forstås som internaliserede objektive strukturer, som er de betingelser eller livsvilkår, man igennem livet har tilegnet sig og levet med.

De strukturer, der er konstituerende for en særlig type miljø (for eksempel de materielle eksistensvilkår, der kendetegner en kandreass livsbetingelser), og som kan indfanges empirisk i form af visse regelmæssigheder knyttet til et socialt struktureret miljø, frembringer det, jeg kalder habitus. (Bourdieu 2005a:197)

Habitus er således oparbejdet gennem erfaringer – i mødet med de objektive strukturer og kan opfattes som en form for handlingsberedskab eller en matrice, hvorigennem verden tolkes. Denne habitus kaldes også til tider for et handlingsberedskab eller sæt af dispositioner og kan opfattes som mentale og kropslige matricer, der på et symbolsk plan fungerer som en ramme for den enkeltes handlinger, adfærd, tanker, følelser og vurderinger.

Denne habitus skal som nævnt forstås som et system af varige og transponerbare dispositioner, der ved at integrere alle tidligere erfaringer til enhver tid fungerer som en oplevelses-, en vurderings- og en handlingsskabelon. (Bourdieu 2005a:201)

Ét af Bourdieus hovedformål med udviklingen af habitus begrebet er at opnå en dybere forståelse af, hvorfor eksempelvis individer fra den samme sociale kategorie i langt de fleste tilfælde handler på samme måde. Eller med Callewaerts ord:

Forstået således er habitus-teorien en socialiserings-teori i den oprindelige betydning af ordet socialisering. Den svarer på spørgsmålet: hvordan kan det være, at de enkelte individer ikke kun reagerer på tusind forskellige måder, men har visse fællestræk, dvs. reagerer socialt og er socialiserede individer? Ikke fordi fælles livsvilkår slår igennem per automatik, ikke fordi de bliver tvunget fysisk, ikke fordi de har lært at følge regler, ikke fordi de har aftalt det. Alt dette kan også sekundært spille en rolle i samspillet med habitus, men den mest grundlæggende forklaring er: fordi de samme vilkår er blevet inkorporeret og denne inkorporering virker orienterende på alle deres opfattelser, vurderinger og strategier. Dvs. også når de overvejer, aftaler, forholder sig til regler, er udsat for mere eller mindre fysisk tvang eller sanktioner, så er det stadig deres grundlæggende orientering, der er med til at bestemme, hvordan disse sekundære processer udformes. (Callewaert 1992:23)

Disse forhold, påpeger Bourdieu, har ikke en direkte mekanisk relation til den praksis, individer udfører. Ofte vil bestemte kategorie med de relaterede objektive livsvilkår, handle på samme måde, hvis de befinder sig i den samme situation, men dermed mener Bourdieu ikke, at relationen er mekanisk. Han påpeger, at hvis vi kun ser på disse objektive forhold og regulariteter, så forstår vi ikke, hvordan praksis skabes. Bourdieu skelner i den forbindelse mellem objektive og subjektive sandsynligheder.. Som Bourdieu (2005a:199f) beskriver det, kan de objektive chancer eller livsbetingelser beskrives ved statistiske beregninger. Det handler om de objektive sandsynligheder for, at f.eks. en postmandssøn vil kunne klare sig godt på universitetet. De subjektive sandsynligheder kan beskrives som de sandsynligheder, det enkelte individ handler ud fra og som derfor er afgørende for den praksis, det enkelte individ udfører. Men til forskel fra statistiske videnskabeligt beregnede sandsynligheder ligger der en common sense og en ”halvformaliseret” viden til grunde for de subjektive sandsynligheder. Disse sandsynligheder bygger snarere på erfaringer, som det enkelte individ har oparbejdet gennem hele livet og de subjektive sandsynligheder findes snarere i en ubevidst form end i en egentlig bevidst kalkulerende af sandsynligheder. Det er disse subjektive sandsynligheder, man handler ud fra. Bourdieu hævder dog, at der regelmæssigt er en forbindelse mellem de objektive og de subjektive sandsynligheder, men at årsagen til dette ikke skal findes i, at mennesker bevidst og kalkulerende gør brug af objektive sandsynligheder som udgangspunkt for deres handlinger men snarere, at de objektive sandsynligheder gennem erfaringer er blevet

inkorporeret i de subjektive sandsynligheder, der nu ligger på ryggen i en ubevidst form og så at sige danner udgangspunktet for menneskets handlinger.

Gennem livet erfarer det enkelte subjekt, hvad der er muligt og ikke muligt, hvad der er rimelig og ikke rimelig opførsel og mange af disse erfaringer, vil Bourdieu påstå, ligger i en ubevidst tilstand på ryggen. Samtidig er det disse erfaringer, vi trækker på, både når vi handler og når vi tolker situationer. Man kan således ikke se praksissen som en uafhængig størrelse, som kan forklares ud fra menneskets umiddelbare rationale i den øjeblikkelige situation. Derimod må menneskets livserfaringer, livsbetingelser og position inddrages til en forståelse af de praksisser, han udfører.

Habitus og spørgsmålet om refleksivitet og foranderlighed

Bourdieu's skelnen mellem objektive og subjektive strukturer, finder jeg nyttig i fht. at forstå de forskellige former for betingelser, familier håndterer i deres liv generelt og i flytningen mere specifikt. Samtidig mener jeg, at det er problematisk, at habitusteorien til tider kan virke strukturdeterministisk. Et kritikpunkt der ofte bliver fremført overfor Bourdieu's habitus-teori omhandler da netop også Hans tolkninger af individets praksis; den manglende refleksivitet og strukturerens dominans over individet. I Bourdieu's tidlige arbejder er der også i mine øjne en klar strukturdeterministisk Camilla og generelt er det mere habitus' betydning for reproduktionen af strukturerne, end det er forandringer og refleksivitet, Bourdieu fokuserer på. Som han skriver:

*De [praksisser, der frembringes af habitus'en] har derfor altid tendens til at reproducere de objektive strukturer, som de i sidste ende er resultatet af.
(Bourdieu 2005a:198)*

Her nærmer habitus sig en direkte inkorporering af de objektive strukturer, hvor der i mine øjne er en form for rundslutning, hvor de subjektive strukturer egentlig bare bliver et inkorporeret spejlbillede af de objektive strukturer.

Bourdieu selv mener, at der i hans begreber er åbninger overfor handlinger, der ikke står i direkte forlængelse af de objektive strukturer. I stedet for at se habitus som en inkorporeret "kopi" af de objektive strukturer og som determinerende for praksis, må vi derfor se habitus som et "handlingsberedskab", altså et sæt af mulige dispositioner. Man kan måske sige, at habitus sætter rammerne for, hvad der er muligt, men at praksis også sker i en dialektisk relation med situationen.

Afhængigt af de konkrete stimuli og feltets struktur kan den samme habitus resultere i vidt forskellige og sågar modsatrettede praksisformer. (Bourdieu og Wacquant 1996:119)

Ydermere mener Bourdieu, at den praktiske sans, som er styret af habitus, ikke er den eneste form for praksis. I nye eller ukendte situationer vil strategiske og bevidste overvejelser ofte danne baggrund for de praktikker, mennesker udfører.

De generelle retningslinier, habitus har indfældet i bevidstheden, kan godt kombineres med strategiske overvejelser over omkostninger og muligheder for afkast, der bringer de operationer op til overfladen i bevidstheden, som habitus ellers udfører ifølge sin egen logik. I krisesituationer, hvor den rutinemæssige tilpasning af subjektive og objektive strukturer pludselig slås i stykker, opstår en række omstændigheder, der er befordrende for rationelle overvejelser og gennemtænkte valg, i alt fald blandt de aktører, der har de nødvendige midler og forudsætninger for at være rationelle. (Wacquant og Bourdieu 1996:117)

Et andet kritikpunkt, habitusbegrebet til tider har været udsat for, omhandler foranderlighed i habitus. Her lyder kritikken, at habitus er en ”fastlåst” og uforanderlig størrelse, som alene er skabt i opvæksten og hvor opvækstmiljøet derfor får en (for) afgørende betydning for subjektets fremtidige handlinger og strategier. Men som Hillier og Brooksby (2005) skriver, så er habitus et produkt af historien. På den måde er habitus et åbent system af dispositioner, som hele tiden er ”offer” for erfaringer eller oplevelser og derfor hele tiden påvirket af dem. Habitus skabes og omskabes derfor løbende. Bourdieu (2005b) selv lægger også vægt på, at habitus kan forandres – også via bevidste strategier. Her nævner han uddannelse som en bevidst strategi, der medfører en ændret habitus:

Habitus er på ingen måde den uafvendelige skæbne, nogle udlægger begrebet som. Det er et historisk fænomen og som sådant et åbent system af holdninger, der hele tiden udsættes for nye erfaringer, som enten forstærker eller modificerer det. Habitus består af dybtgående og varige strukturer, men de er ikke uforanderlige. (Bourdieu og Wacquant 1996:118)

Erfaringer fra bosteder gennem livet ændrer også habitus. Så hvor Bourdieu altså på den ene side ser habitus som foranderligt, hævder han på den anden side, at de fleste erfaringer eller oplevelser snarere vil forstærke end forandre habitus.

Dispositions are long-lasting: they tend to perpetuate, to reproduce themselves, but they are not eternal. (Bourdieu 2005b:45)

Disse opblødninger i Bourdieus perspektiv taler altså for, at man ikke skal opfatte habitus som determinerende for de praktikker, individer udfører. På trods af Bourdieus egne opblødninger og svar på kritik, finder jeg hos ham ingen analytiske begreber eller redskaber til at forstå den refleksivitet, der kan ligge til grunde for forskellige praktikker. Grunden til dette kan være, at Bourdieus projekt er, at undersøge reproduktionen af magtrelationer i samfundet helt overordnet, og at han derfor ikke i så høj grad interesserer sig for, hvad der afviger. Hans begreber er derfor orienteret mod en forståelse af, hvorfor systemer, kulturelle relationer og magtforhold reproduceres og det er dermed det reproduktive element, som Bourdieu interesserer sig for.

Som jeg har forsøgt at formulere her, er et vigtigt bidrag fra Bourdieus side et øje for, hvordan handlingsmotivation eller handlingens og tolkningens betingelser ofte vil ligge på rygraden i en ubevidst form. Ubevidst sætter vi selv grænserne for det mulige og definitionerne af det gode med baggrund i de erfaringer, vi har opbygget gennem livet. Det er i høj grad disse erfaringers betydning for familiernes bostedsvalg og hverdagslivsstrategier, jeg interesserer mig for. Det centrale i Bourdieus tankegang er så, at disse erfaringer ligger som en ubevidst matrice, som vi ser verden igennem. De danner en fortolkningsramme og nogle værdier, som vi trækker på, når vi forholder os til steder, tager beslutninger om hvor vi vil bo og når vi lægger strategier, for det hverdagsliv, vi ønsker os. I denne afhandlings kontekst, vil habitus begrebet også have en bredere og måske lidt anderledes fundering end Bourdieus egen brug. For hvor Bourdieu hovedsageligt fokuserer på, hvordan habitus er en inkorporering af ens sociale kulturelle og position, vil jeg i lige så høj grad lægge vægt på habitus som en inkorporering af værdier, som handler om bosted, familieliv, omsorg og ”de nære værdier”. Med andre ord interesserer jeg mig ikke alene for de socio-økonomiske strukturer, men også kulturelle og diskursive strukturer og hvordan disse får betydning for aktøren. I min forståelse skabes og omskabes habitus dermed igennem nogle bredt forståede livserfaringer. Igennem livserfaringerne får man ikke alene en forståelse for sit kulturelle tilhørsforhold og objektive muligheder og betingelser, man inkorporerer også nogle værdier eller diskurser om det gode bosted og det gode hverdagsliv – eller med andre ord nogle blødere værdier. Her er det altså hele den biografiske erfaringsopsamling i forskellige aspekter af hverdagslivet, jeg interesserer mig for.

Der er således nogle punkter, hvor jeg gerne vil udvide Bourdieus habitusteori. *For det første* vil jeg gerne udvide habitusbegrebet til også at have et bredere fokus på familieliv, omsorg og hverdag. *For det andet* formoder jeg som nævnt, at der i en flytning vil ligge en række praktiske overvejelser om, hvordan hverdagslivet skal hænge sammen. Derfor vil det i mine øjne være relevant at

supplere habitusteorien med et øje for de mere praktiske elementer i hverdagslivet. *For det tredje* mener jeg, at et blik for foranderlighed i habitus er relevant her, idet jeg formoder, at erfaringer fra flere bosteder gennem livet kan være med til at tegne ens definition af det gode bosted. *For det fjerde* mener jeg, at der er behov for et større fokus på refleksivitet og strategi, end Bourdieus begreber kan bidrage med. Jeg har derfor valgt at supplere Bourdieus begrebsapparat med en række begreber fra Giddens' strukturationsteori, som jeg mener, kan lede opmærksomheden hen på forandringspotentiale, refleksivitet og fortællingen som en form for praksis.

Giddens' strukturationsteori

Fælles for Giddens og Bourdieu er deres forståelse af forholdet mellem individ og struktur som værende i en dualistisk relation. Således påpeger Giddens i tråd med Bourdieu, at strukturer både sætter rammerne for social praksis og skabes i social praksis. Strukturer er på den måde ikke noget, der ligger udenfor agenten men er direkte integreret i den sociale praksis. Men hvor Bourdieu som bekendt lægger stor vægt på forståelsen af de subjektive strukturer, lægger Giddens større vægt på relationen mellem struktur og aktør dels i reproduktionen af strukturer dels i individets eller aktørens praksis.

Giddens skelner mellem strukturer og sociale systemer. Her er sociale systemer reproducerede relationer mellem aktører organiserede som regelmæssige sociale praksisser. Med andre ord, er et socialt system et mønster af handlinger – handlinger der gentages igen og igen. Strukturer er de regler og ressourcer, som er gældende for praksis i det sociale system og er på den måde nogle egenskaber ved sociale systemer mere end de er noget i sig selv. De to begreber konstituerer så at sige hinanden, idet sociale systemer er reproducerede sociale praksisser, som har strukturelle egenskaber. Ligesom hos Bourdieu skal strukturbegrebet hos Giddens således ikke forstås som en ydre ramme, men som noget, der ligger immanent i det sociale system og i aktøren. Strukturer er både mulighedsskabende og begrænsende – ressourcer og regler. Regler er procedurer, som anvendes i udførelsen/reproduktionen af de sociale praksisser. Ligesom Bourdieu med habitus begrebet refererer til en praktisk sans, der er af grundlæggende betydning for at mennesker kan orientere sig og udøve praksis i dagligdagen, refererer Giddens til regler og ressourcer som formler, der fortæller os ”how to go on in social life”. Med reference til sprogfilosofien illustrerer Giddens, at regler og ressourcer kan opfattes som det medium hvorigennem agenten handler. Som Kaspersen formulerer det:

For at undgå opfattelsen af struktur som en ydre ramme, der bestemmer og derved begrænser vores handlinger, understreges, at strukturer både er

mulighedsskabende og begrænsende. Struktur eller strukturelle egenskaber, som Giddens oftest foretrækker at kalde det, består af regler og ressourcer, som agenten trækker på i produktionen og reproduktionen af det sociale liv og dermed også strukturen. (Kaspersen 1995:63)

Sproget som socialt system er kendetegnet ved at være et system af regler og ressourcer. Således er sproget en forudsætning for at kunne tale sammen. På den måde er tilegnelsen af sproget en ressource som individer trækker på i en social praksis. Samtidig ligger der også nogle regler i sproget, som begrænser den måde man kan sammensætte ord på og som også virker begrænsende for, hvad man kan udtrykke med sproget. I den gentagne brug af sproget i social praksis både produceres og reproduceres sproget som socialt system. Sproget er på den måde et godt eksempel på et socialt system, som skabes, genskabes og omskabes i social praksis og som både er en begrænsning og en ressource i social praksis. Som Giddens forklarer, er de strukturelle egenskaber ved sociale systemer dermed både midlet til og resultatet af social praksis og det er det, der menes med strukturdualiteten.

Ifølge Giddens findes der forskellige former for regler (eller strukturerende principper) og forskellige former for sociale systemer. De sociale systemer, som er fundamentale eller gennemgribende og har en stor tid-rum udstrækning kalder han sociale institutioner. I mine øjne vil netop sproget være en social institution, men også kapitalismen, pengeøkonomien og det juridiske system, er eksempler på sociale institutioner. I denne afhandlings kontekst er boligmarkedet, som er styret dels af markedskræfter og dels af statslige reguleringer, et eksempel på det jeg vil kalde et institutionaliseret socialt system, hvor de strukturerende principper altså ikke nemt lader sig forandre og hvor principperne har en forholdsvis stor tids-rum udstrækning. Samfundsmæssige dominerende diskurser om eksempelvis forskelle mellem land og by, om ”det gode opvækstmiljø” og ”det gode hverdagsliv” er i mine øjne også sociale systemer, som skabes og genskabes i praksis og som fungerer som regler og ressourcer i børnefamiliers flyttepraksis. Men hvor boligmarkedet er bundet op på politiske, økonomiske og lovgivningsmæssige strukturerende principper, som skaber et institutionaliseret system med stor tids-rum udstrækning, er de strukturerende principper i diskurser om det gode bosted af en mere symbolsk form. Ydermere vil der kunne findes andre sociale systemer eller diskurser, som lægger et andet indhold i ”det gode opvækstmiljø”. På den måde er disse diskursive sociale systemer i mine øjne ikke lige så institutionaliserede som principperne i boligmarkedet.

Ligesom Bourdieu lægger Giddens vægt på inkorporeringen af sociale systemer (det bliver dog slet ikke berørt i lige så grundig en grad som hos

Bourdieu). Dels hævder han at samfundsmæssige værdier og normer forankres i individet. På den måde kan man i mine øjne hævde, at diskurser om eksempelvis "det gode opvækstmiljø" indoptages i de enkelte mennesker og bliver elementer i de normer, han eller hun handler ud fra. Ligesom hos Bourdieu er der altså her tale om en form for inkorporeret struktur, som fungerer som et handlingsberedskab og en fortolkningsramme. Dels lægger Giddens også vægt på, at minder eller erfaringer er noget, der indlejres i mennesket og som spiller ind i de måder nutidige hændelser opfattes og opleves. På den måde, hævder Giddens, er minder en del af nutiden i og med, at minderne dels trækkes med i nutiden og indgår i en handlingsramme, som gør det muligt at orientere sig i dagliglivet. Dels lægger han vægt på, at minder og perception er tæt relateret, idet nutidige hændelser tolkes i relation til minder og omvendt vil minder også blive tolket og omfortolket i takt med, at nye erfaringer indoptages. En handling kan derfor ikke afgrænses til det øjeblik, den udføres, men må ses i sammenhæng med fortid, nutid og fremtid. Giddens hævder gentagne gange, at handlinger derfor ikke kan ses adskilte men må opfattes som processer. Det gælder både rutiner, som netop bliver rutiner i kraft af den gentagne eller procesuelle egenskab og det gælder mere strategiske og refleksive handlinger, som ofte vil være motiveret af hændelser i fortid, nutid og fremtid. Men hvor Bourdieu hovedsageligt lægger vægt på, at erfaringer eller inkorporerede strukturer på et ubevidst plan dirigerer praksis, inddrager Giddens i højere grad refleksiviteten og skelner mellem forskellige bevidsthedsformer som skal nuancere den sociale praksis.

Den praktiske og den diskursive bevidsthed

Til forskel fra Bourdieu arbejder Giddens således med tre bevidsthedsniveauer. For det første det ubevidste niveau, for det andet den praktiske bevidsthed og for det tredje den diskursive bevidsthed. Imellem det ubevidste og de to andre bevidsthedsniveauer trækker han en skarp grænse, idet der i det ubevidste niveau bl.a. ligger fortrængninger, som det ikke umiddelbart er muligt at få adgang til. Mellem den praktiske og den diskursive bevidsthed er grænsen derimod mere flydende.

Den praktiske bevidsthed kan til en vis grad sidestilles med Bourdieus habitus begreb. Dog ligger en del af habitus i min læsning også i det ubevidste niveau. Den diskursive bevidsthed bidrager med et begreb, der beskriver baggrunden for en praksis, som ikke alene er rationaliseret og reguleret af det, man kunne kalde vaner. Hvor den praktiske bevidsthed er den, vi bruger i dagligdagens rutiner, refererer den diskursive bevidsthed til den viden eller erkendelse, mennesket opnår ved refleksion over handlinger – det kan enten være ved egen eller andres hjælp. Den diskursive refleksivitet giver derfor også mulighed

for at ændre handlinger. I begge bevidsthedsformer, hævder Giddens, er refleksiviteten konstant på arbejde. I hverdagslivet udsættes mennesker konstant for stimuli og ”forhindringer”, som de skal forholde sig til og handle ud fra. Derfor vil der hele tiden finde en refleksiv handlingsregulering sted – uden at det dog må forveksles med, at man er i stand til at udtrykke sig og afgive forklaringer på det diskursive plan. Mange af dagligdagens stimuli, forhindringer og handlinger ligger indenfor noget velkendt, og mennesker kan derfor trække på erfaringerne og ”rygraden”, når de skal begå sig i dagligdagen. Kaspersen (1995) eksemplificerer ved, at når vi er ude at købe ind, undgår vi som regel at køre ind i de andre kunder med vores indkøbsvogn og vi vælger en bestemt type produkter, fordi det er vores vane. Selvom vi ikke diskursivt formulerer argumenter for disse handlinger, kræver det alligevel, at refleksiviteten konstant er på arbejde og det er dette Giddens (1984) refererer til med begrebet den praktiske bevidsthed. Først i det øjeblik, der sker et brud på eller der spørges til årsagen bag bestemte rutiner, overvejes det eksplicit (diskursivt) og de elementer, der lå i den praktiske bevidsthed bliver dermed transformeret op til en diskursiv bevidsthed og kan bekræftes, omformes eller genforhandles. For Giddens er grænsen mellem disse to former for bevidsthed flydende og permeabel og i realiteten er det derfor svært at skelne imellem dem.

Ligesom habitusbegrebet hos Bourdieu spiller en stor rolle i reproduktionen af strukturer, mener Giddens, at rutiner og den praktiske bevidsthed synes at være afgørende for at forstå det sociale liv, idet det langt henad vejen er de rutinerede handlinger, som ligger til grunde for reproduktionen af sociale systemer. Den diskursive bevidsthed spiller derimod en større rolle i forståelsen af brud og forandringer i de sociale systemer.

Giddens betragter mennesker som vidende og kyndige agenter. I de fleste tilfælde kan mennesker, når de bliver spurgt, berette om intentionerne med deres handlinger. Mennesker, der vælger at flytte, vil derfor til en vis grad være bevidste om intentionerne med flytningen. Der vil være et formål med handlingen som kan udtrykkes og italesættes. Samtidig vil Giddens dog også hævde, at en del af motivationerne bag en sådan beslutning vil ligge i en mere ubevidst form. Yderligere introducerer Giddens tanker om de ikke-erkendte vilkår og de utilsigtede konsekvenser ved handlinger. Med disse begreber illustrerer Giddens, at nok er agenter vidende og kyndige og de kan udtrykke intentioner bag deres handlinger, - men de kan ikke erkende alle de vilkår, der ligger i den kontekst, de handler indenfor, og de har derfor ikke fuld kontrol over udfaldet af deres handlinger.

Strukturationsteorien i analysen

Strukturationsteoriene søger at bryde med en forståelse af relationen mellem individ og struktur som en dualisme for i stedet at integrere dem i en dualitet. Bourdieus begreb habitus bidrager til en forståelse af, hvordan strukturer inkorporeres i individer og bliver en del af et handlingsberedskab og en fortolkningsramme. Som Annick Prieur tolker habitus begrebet:

Når Bourdieu indfører sit begreb om habitus, er et af målene at overvinde denne modsætning [mellem struktur og individ] og vise, hvordan man i kraft af en dyb og kropslig socialisering disponeres for at handle på bestemte måder, som ikke er så fast strukturerede, at det kan kaldes rituel handlen, men som heller ikke er så frit vælgende og bevidste, at det kan kaldes kalkulerende, målrettet handlen. (Prieur 2006:26)

Med Giddens' skelnen mellem den praktiske og den diskursive bevidsthed tilføres endnu et element i forståelsen af udflytningen som en social praksis. Her refererer den diskursive bevidsthed til muligheden for at transformere de handlingsmotiver, der ligger på rygraden til en italesat og reflekteret handlingsmotivation. Her ligger også en mulighed for at evaluere og ændre på handlingsmønstre. Med Giddens får vi altså en forståelse af handlende individer som kyndige og vidende og som nogle, der i mange tilfælde vil kunne sætte ord på rationalerne bag deres handlinger, hvis de bliver spurgt. Det er dog ikke ensbetydende med, at mennesker altid ved, hvad konsekvenserne af deres handlinger er.

Disse perspektiver har på flere måder betydning for den måde, jeg her ser på flyttepraksis og bostedsvalg. For det første giver strukturationstilgangen en forståelse af praksis som udspillende sig indenfor nogle rammer og mulighedsrum og disse rammer kan både ses som nogle objektive strukturer, som eksempelvis boligmarkedet, og som nogle internaliserede subjektive strukturer, hvor eksempelvis definitionen af det gode bosted skabes gennem erfaringer og i et komplekst samspil mellem strukturelle diskurser og personlige erfaringer. Når motiver bag udflytninger og bostedsvalg studeres, er det derfor centralt at have et blik for, at motiverne også dannes i et samspil mellem muligheder og begrænsninger, regler og ressourcer. Tvang og frivillighed i udflytninger og bostedsvalg bliver således også sammenvævede og svært adskildelige. For det andet betyder dette perspektiv også at motiverne for udflytningen og bostedsvalget ligger i spændingsfeltet mellem på den ene side en "habituelt" praksis, som er baseret på rutiner og inkorporerede strukturer og på den anden side en reflektivt overvejede strategisk praksis. I mine øjne skal rutiner og reflektiv strategisk praksis således nærmere ses som en dualitet end som to adskilte størrelser.

Et centralt element i strukturationsteorien er som bekendt opmærksomheden på det dialektiske aspekt i relationen mellem individ og struktur. Hvor dialektikken på et abstrakt plan er muligt at begribe, bliver det i mine øjne vanskeligere i en empirisk analyse. Derfor finder jeg det nødvendigt til en vis grad at skabe en analytisk skelnen mellem nogle af de elementer, jeg i dette delkapitel har søgt at sammenvæve, dog hele tiden med et blik for den dialektiske relation. Som Giddens (1984) også påpeger, vil den empiriske forskning som regel have sit nedslag *enten* i en institutionel analyse, hvor institutioners processer, konstituering og forandring studeres med relation til social praksis, *eller* i en analyse af strategisk adfærd, hvor aktørens praksis og adfærd studeres i relation til strukturer. Man vil således som regel være nødsaget til at tage sit afsæt eller nedslagspunkt i enten institutioner/strukturer eller i adfærd/aktør og i samme åndedrag sætte en parentes omkring det andet af perspektiverne.

I denne afhandling er det studiet af en strategisk adfærd, der er i fokus. Formålet er at få en dybere forståelse for, hvorfor børnefamilier flytter fra byen og hvordan de vælger det nye bosted. Det er således aktørens, individets eller familiens flyttepraksis, der er det centrale. Men denne praksis må sættes ind i en bredere kontekst. For at forstå flytningen og bostedsvalget er det nødvendigt at kontekstualisere den, dvs. at tegne et overordnet billede af, hvad det er for nogle rammer, disse familier handler indenfor. Når man skal forstå et menneskes eller en families strategiske adfærd og ikke mindst deres fortællinger om deres adfærd, må vi derfor have et indblik i den kontekst eller de sociale systemer, der handles indenfor.

I de tre analyse dele vil der være variende fokus på det strukturelle hhv. det individuelle niveau. På det strukturelle niveau søges det at definere kvaliteter ved det sociale system, som flytninger og flyttepraksis både indskriver sig i og er med til at producere. Analyser på det individuelle niveau, søger i højere grad at forstå de enkelte familiers flyttepraksis og lægger vægt både på gennemgående temaer og på variationer familierne imellem. Hvor det i det første analysekapitel (kapitel 4) vil tegne et billede af nogle materialiserede sociale systemer, eller nogle objektive strukturer, som skal danne konteksten i fht. flytningerne, vil de efterfølgende kapitler (kapitel 5 og 6) dykke dybere ind i hvordan familierne håndterer denne kontekst.

2.2 Hverdagsliv, livet, rutiner og strategier

I denne afhandling er der to tidsmæssige begreber, som søges koblet til udflytningen. Dels er jeg interesseret i at undersøge sammenhænge mellem

livsfaser og udflytninger og dels er jeg interesseret i at undersøge sammenhænge mellem hverdagsliv og udflytninger. I dette underkapitel er det derfor formålet at uddybe disse begreber for at kunne undersøge disse relationer nærmere i analysen. Til tidsmæssighederne knyttes ofte forskellige praksisformer, hhv. rutiner og strategier, hvilket også diskuteres og nuanceres i dette underkapitel. Således argumenteres der for, at hverdagslivet ligesåvel som biografien er præget af både rutiner og strategier. Endelig argumenteres der for, at livsplanlægning og selvidentitet er centrale aspekter i forståelsen af hverdagsliv og livsfaser i nutidens samfund.

Tre tidsmæssigheder

Giddens arbejder med nogle tids-begreber, som er nyttige i forståelsen af den situation, som de udflyttede børnefamilier befinder sig i (1984:34 ff.). I fht. individet er der to overordnede tidsmæssigheder, som gør sig gældende. For det første hverdagens tidsmæssighed og for det andet biografens tidsmæssighed. Ifølge Giddens er hverdagens tidsmæssighed præget af det, han kalder, den reversible (cykliske) tid. Men andre ord er hverdagslivet præget af gentagelser – gøremål vi har dag efter dag. Derimod er biografens eller livets tidsmæssighed præget af den irreversible (lineære) tid – en tid fra fødsel til død – præget af fremaddrift, brud, forandringer og faser. Som Simonsen formulerer det (1993:157):

Disse relationer kan samles i et begreb om individers og familiers livscyklus, ikke forstået som en biologisk bestemt succession, individerne gennemløber automatisk, men som en række faser med hver sine sociale relation og hver sine betydnings- og praksissystemer.

I mine øjne er de to tidsmæssigheder interrelaterede, fordi hverdagens gentagne praktikker er med til at forme biografien, mens større ændringer i biografien vil medføre ændrede vilkår for hverdagens praksis.

Som en tredje tidsmæssighed indfører Giddens institutionernes eller generationernes reversible tid. For selvom livet er præget af en irreversibel tid, så indskrives det sig i generationers praksis, hvor de samme ruter gennem livsstadier skaber cykliske mønstre. Mange mennesker går igennem mere eller mindre ”naturaliserede” faser i livet. Man vokser op, går i skole, får en uddannelse, en familie, arbejde, ældes osv.. Selvom disse faser for det enkelte individ er nye, så er de også en del af et institutionaliseret system og kan derfor bygge på det, man måske kan kalde generationernes rutinerede praksis. Der kan naturligvis også være andre og mere uventede brud i biografien og man kan følge forskellige ”ruter” igennem livets faser, men disse vil så i højere grad

være præget af en reflektiv stillingtagen med udgangspunkt i den diskursive bevidsthed.

For de fleste mennesker, vil der gennem livet være hændelser, der får betydning for det levede hverdagsliv og for biografien som sådan. Sådanne hændelser kalder Giddens for kritiske situationer (1984 s.60 ff.). Nogle kritiske situationer kan være uventede eller overraskende – men mange (som familieformationen) er en ”normal” kritisk situation, som opstår pga. et skæringspunkt mellem de daglige rutiner og den længere biografiske udvikling eller med andre ord mellem den reversible og den irreversible tid. At blive børnefamilie er et eksempel på en sådan kritisk situation, hvor de daglige rutiner brydes op og man må tage stilling og oparbejde nye rutiner, som er tilpasset den nye situation. Ligesom andre handlinger vil disse tilpasninger (lige såvel som situationernes opståen) ikke ske pludseligt fra den ene dag til den anden, men som en proces af handlinger. Selvom man altså kan tale om disse situationer som brud i de daglige rutiner, er der ifølge Giddens mange af disse situationer eller håndteringer af disse situationer, som stadig er baseret på en praktisk bevidsthed eller institutionaliseret praksis.

Rutiner og strategier

Som det allerede fremgår af betragtningerne ovenfor, er disse tidsmæssigheder til dels associeret med forskellige praksisformer og forskellige bevidsthedsniveauer. Således er hverdagslivet ifølge Giddens præget af den rutinerede praksis med baggrund i den praktiske bevidsthed, mens livsførelsen både kræver stillingtagen og kan have baggrund i den praktiske bevidsthed. I megen litteratur omkring hverdagslivet, står en diskussion omkring graden af rutinisering da netop også centralt.

Simonsen (1993) har knyttet nogle praksisformer til de tidsmæssigheder, Giddens har introduceret. Hun associerer således den rutinerede praksisform med hverdagen og en mere strategisk praksis til biografien. Den rutinerede hverdagspraksis er de ting, vi gør dag efter dag og som ikke nødvendigvis har konsekvenser, der rækker ret langt ud i fremtiden. Den strategiske praksis er derimod præget af at have et større mål. Her er tidshorizonten af en længere varighed, idet den strategiske praksis kan siges at have indflydelse over en tilværelse eller en families liv. Denne form for praksis betegner Simonsen tilværelsesstrategier, og med det begreb beskriver hun således, at familier lægger strategier for på længere sigt at skabe sig den bedst mulige tilværelse. Hvor både Giddens og Simonsen hovedsageligt relateret hverdagslivet til en tidsmæssighed og praksisform, mener jeg, at der er behov for også at inddrage det, man kunne kalde mening og værdi i hverdagslivet. Når jeg undersøger

relationer mellem hverdagsliv og bostedsvalg, interesserer jeg mig således ikke kun for hverdagens praksis, men også for de drømme for og værdier udflytterne lægger i hverdagslivet.

Schutz er én af de hverdagslivsteoretikere, der lægger vægt på, at hverdagslivets verden er en kulturel og meningsfuld verden. Schutz relaterer i tråd med teoretikerne ovenfor hverdagslivet til det, han kalder ”den naturlige indstilling”, - hvilket i mine øjne ligger tæt op ad Giddens’ praktiske bevidsthed og Bourdieus habitus begreb, dog med den betydelige forskel, at Schutz ikke er strukturationsteoretiker og derfor ikke i samme grad beskæftiger sig med strukturelle vilkår og betingelserne for skabelsen af en naturlig indstilling. For Schutz udgør hverdagslivet de aktiviteter, der kan struktureres omkring det, han kalder, ”den naturlige indstilling” (Bech-Jørgensen 1994:154 ff.) og han taler om en hverdagslivets verden, som er de umiddelbart sansbare omgivelser, vi lever vores liv i (Bech-Jørgensen 2005). I denne hverdagslivets verden kan vi stole på vores erfaringer, vi ved, hvordan vi skal håndtere og reagere på de (kendte) situationer, vi stilles overfor og vi kan forudsige hændelser og udfaldet af vores praksis. Den naturlige indstilling har rødder i de erfaringer, vi har gjort os gennem livet, og disse er i Schutz’ øjne socialt og kulturelt betingede. Disse erfaringer har udstyret hvert enkelt menneske med et lager af viden, som vi, uden at lægge mærke til det, trækker på i hverdagslivets forskellige situationer (Bech-Jørgensen 2005:8 ff.). Hverdagslivets praksis eller indstilling er altså i Schutz’ øjne beskrevet ved denne naturlige indstilling. Samtidig påpeger han (Schutz 2005:31), at hverdagslivets verden er en kulturel verden, forstået på den måde, at: ”hverdagslivets verden fra begyndelsen udgør et univers af betydning for os, det vil sige en meningsstruktur, som vi skal fortolke for at kunne orientere os i verden og finde os til rette.” Så udover at fokusere på den naturlige indstilling, lægger Schutz altså vægt på mening, fortolkning og betydning i hverdagslivet. På den ene side fremhæver Schutz således refleksiviteten og den mening, der tillægges handlinger og hverdagslivets omverden. På den anden side er han ofte blevet kritiseret for at reducere hverdagslivets verden til den naturlige indstilling, idet man, i Schutz’ fremstilling, træder ud af hverdagslivet, når man indtager en refleksiv og fortolkende indstilling (Bech-Jørgensen 2005). Mennesket kan så at sige distancere sig fra den naturlige indstilling, hvis vi står i nye eller overraskende situationer, hvor vi refleksivt vurderer, hvad der er sket, men denne situation, mener Schutz ikke, er en del af hverdagslivet (Bech-Jørgensen 1994, s.154). For Schutz er hverdagslivet således ikke det liv, vi lever dag efter dag, men et område i dette liv, idet hverdagslivet kun er de aktiviteter, der kan struktureres omkring ”den naturlige indstilling” (ibid.).

Hverdagsliv og biografien som sammenvævede elementer

Den skelnen mellem det rutinerede hverdagsliv og det reflektive andet, som Simonsen og Giddens til dels og Schutz i høj grad frembringer, finder jeg ganske nyttig i en analytisk sammenhæng. Samtidig er en så skarp opdeling i mine øjne også til en vis grad misvisende. I realiteten, mener jeg, er hverdagslivet i høj grad også præget af strategiske praksisformer og omvendt kan beslutninger og praktiker, der har betydning i en længere tidsmæssig horisont, også have deres baggrund i en form for rutineret – eller måske nærmere ubevidst – praksisform, eller i det Schutz kalder den naturlige indstilling. En anden hverdagslivsteoretiker, Felski, pointerer på lignende vis, at det ikke er alle hverdagslivets aktiviteter, der er ureflekterede. Yderligere påpeger hun, at intet liv *udelukkende* er hverdag. Derimod består hverdagslivet både af rutinerede og af reflektive praksisser og ethvert liv er sammensat af hverdag og ikke-hverdag:

Routines are invented as well as imposed; they bespeak creativity as well as coercion. The tendency to polarize ["feminine"] repetition against ["masculine"] rupture and revolt is misleading; the temporality of everyday life is internally complex, combining repetition and linearity, recurrence and forward movement. (Felski 2000:613)

På den måde er hverdagslivet i mine øjne både præget af disse rutiner og af drømme, prioriteringer og strategier. Og også bag strategierne ligger der motiver, som det enkelte menneske ikke selv er bevidst om eller ikke kan udtrykke diskursivt. Schutz' tanker om den naturlige indstilling, Giddens' praktiske bevidsthed og Bourdieus habitus begreb giver alle indtryk af, hvordan erfaringer og vaner sætter nogle rammer for, hvilke strategier, der er mulige, hvilke strategier, man kan forestille sig og hvilke strategier, man vælger. En skarp skelnen mellem på den ene side strategiske reflektive tilværelsesstrategier og på den anden side rutinerede hverdagspraktikker er derfor ikke holdbar i mine øjne. Hverdagslivet, den naturlige indstilling og livsstrategierne må i stedet ses som interrelaterede og sammenvævede. Yderligere er den mening, der tillægges hverdagslivet og "verden indenfor rækkevidde", som Schutz kalder hverdagslivets verden, af stor betydning. Meningen, tolkningen og oplevelsen af denne hverdagslivets verden er central og i mine øjne også en del af hverdagslivet. I modsætning til Schutz vil jeg derfor ikke afgrænse meningen og det fortolkede fra hverdagslivets verden men se det som en integreret del af den.

Modernitet, livsplanlægning, livsstil og selvidentitet

Ifølge Giddens (1996) stilles mennesker i den vestlige verden i dag overfor flere og flere valg. Hvor traditionen tidligere lagde retninger for, hvordan vi

skulle leve vores liv og hvilke roller, vi skulle indtage, bliver vi nu i stigende grad stillet overfor valg og muligheder, som vi løbende må tage stilling til.

Modernitet er en post-traditionel orden, hvor spørgsmålet "Hvordan skal jeg leve?" må besvares gennem dag-til-dag-beslutninger om, blandt meget andet, hvordan man skal opføre sig, hvilket tøj man skal tage på, hvad man skal spise – et spørgsmål, som også må fortolkes i lyset af den tidsbestemte udfoldelse af selvidentiteten.

I denne kontekst bliver selvet eller identiteten derfor formet i en refleksiv proces, og refleksivt overvejet livsplanlægning bliver et centralt træk ved struktureringen af identiteten.¹ Det særlige er dermed, at tilværelsen og identiteten nu kan tage mange forskellige retninger og at det enkelte menneske, derfor stilles overfor mange flere valg og muligheder end tidligere. Disse valg og muligheder tvinger nutidens mennesker til at være refleksive medskabere af deres egen identitet, hvori hverdagslivet står centralt. Livsplanlægning, livsstil og selvidentitet bliver ifølge Giddens (1996) helt centrale begreber for forståelsen af (sen-) modernitetens sociale praksis. Horsdal (2000, 1998) har beskrevet nogle af de samme tendenser i en dansk kontekst. Hun finder, at særligt for den generation, jeg beskæftiger mig med (født i 60'erne og 70'erne), er det kendetegnende, at de selv er medskabere af deres identitet. Denne generation er således, ifølge Horsdal, i høj grad refleksive og bevidste om hvilke valg, de tager og identitetsskabelsen er for dem en refleksiv proces. Det skal dog bemærkes, at selvom disse perspektiver lægger stor vægt på refleksivitet og diskursiv praksis, så er det ikke ensbetydende med, at menneskelig praksis nu er fritstillet fra strukturelle egenskaber. For det første vil valgene og livsplanlægningen stadig foregå indenfor en kontekst – med reference til sociale systemer, som sætter grænser for og er medskabere af de mulighedsrum, der gør sig gældende for de enkelte menneskers livsplanlægning. For det andet skal modernitetens refleksivitet også opfattes som en social institution, eller en egenskab ved modernitetens sociale institutioner. Selve denne øgede refleksivitet er således også en strukturel påvirkning. Som Giddens (1996:10) skriver om de nye selvidentitetsmekanismer: De "er formet af – men også former - modernitetens institutioner."

To begreber står centralt i Giddens' forståelse af livsplanlægning: Livsstil og selvidentitet. Hvor livsstil er et mere eller mindre integreret sæt af praksisser,

¹ Refleksivitet findes hos Giddens i to former: - den refleksive handlingsregulering og en 'moderne refleksivitet', som referer til en regelmæssig brug af viden både i institutioner og af individer.

som et individ anvender, refererer selvidentitet til de fortællinger, individet skaber om sig selv. Som Giddens (1996:25) formulerer det: Vi "har" ikke en biografi, vi lever en biografi, som er reflektivt organiseret på baggrund af strømme af sociale og psykologiske informationer om mulige måder at leve på. De to aspekter, selvidentitet og livsstil, er dog integrerede, idet selvfortællingen ikke sker løsrevet fra strategi og praksis.

Både Bourdieu og Giddens bruger livsstilsbegrebet i deres arbejder. Og for begge teoretikeres vedkommende referer begrebet til et mere eller mindre integreret sæt af praksisser. Giddens formulerer det således:

Livsstil er rutineret praksis, hvor rutinerne er inkorporeret i tøjvaner, spisevaner, handlemåder, møder med andre; men de rutiner, der følges, er reflektivt åbne over for forandring i lyset af selvidentitetens mobile karakter. (Kaspersen 1995:144)

For Giddens er livsstilen bredere end forbrugsstil og også bredere end selvidentiteten, idet livsstil både er praksis og fortælling. I moderniteten, hævder Giddens, er alle nødsaget til at træffe et valg om livsstil. Samtidig ser han også livsstilen som noget, der på det praktiske bevidsthedsniveau hjælper os til at navigere i de mange valgmuligheder. Valg om livsstil giver en ontologisk sikkerhed, fordi livsstilen er med til at skabe en afgrænsning i, hvilke valg du kan foretage. Det skal dog ikke forstås sådan, at alle frit kan vælge livsstil. Uddannelse, køn og økonomi sætter grænser for valgfriheden.

Som nævnt, benytter Bourdieu (1986) også livsstilsbegrebet. I Bourdieus perspektiv, relateres livsstilsbegrebet i høj grad til hans habitus begreb og livsstilen bliver på den måde en retning i praksis og smag, som er dybt indlejret, socialiseret og inkorporeret igennem livet – og især igennem barndomserfaringerne. Hos Bourdieu bruges livsstilsbegrebet ofte til at illustrere, at der hos det enkelte menneske ofte vil være en sammenhæng i den praksis og smag, der kommer til udtryk i forskellige felter.

For Giddens bliver valget af livsstil i dag et betydningsfuldt projekt, dels fordi der ikke er helt de samme traditionsbundne eller strukturelle begrænsninger i valget af livsstil som tidligere (og her lægger han nok mindre vægt på de strukturelle begrænsninger i valg af livsstil, end Bourdieu gør), og dels fordi netop valget af livsstil kan skabe overskuelighed og rutinisere nogle af de valg, vi hele tiden stilles overfor i den moderne verden.

Når flytningen som en del af en bredere hverdagslivsstrategi eller reflektiv livsplanlægning studeres, kan tankerne omkring livsstil skærpe vores opmærksomhed på, at der for de fleste mennesker, vil være stukket en slags

retningslinier ud i fht. de valg og prioriteringer, de gør sig i livet. Således vil valgene, prioriteringerne og værdisætning af forskellige elementer i hverdagslivet indskrive sig i en bredere livsstilsmæssig orientering, som der ifølge Giddens er taget et refleksivt valgt om, men som også skaber retningslinier i øvrige valg og praktikker på et rutineret eller praktisk bevidsthedsniveau.

Hvor livsstilen altså refererer til en orientering i livets praksis, håndteringer og valg, så er selvidentiteten et begreb, som Giddens introducerer til at udtrykke, at identiteten i moderniteten er et refleksivt projekt, som i udpræget grad skabes og kommer til udtryk i fortællingen eller selvfortællingen. Som han skriver (1996:141):

Personens identitet findes ikke i adfærden og handlingerne eller i andres reaktion på denne adfærd. Identiteten findes derimod i evnen til at holde en særlig fortælling om sig selv gående.²

Ifølge Giddens (1996) skabes selvidentiteten således i høj grad igennem fortællinger. I senmoderniteten optræder det enkelte individ i mange forskellige sammenhænge og har derfor større vanskelighed ved at opretholde sammenhængen. Der skal træffes mange forskellige valg og mangfoldigheden betyder, at fortællingerne og narrativerne bliver en vigtig del af ens identitetsdannelse. Gennem fortællingerne og fortolkningerne forsøger mennesker at skabe sammenhæng mellem hændelser, som er sket forskudt i tid. Som Horsdal (2000) skriver, vil mennesker i dag fortolke og søge mening for på den måde at skabe en sammenhængende (selv)identitet. I det perspektiv kan selvidentiteten bl.a. ses som en fortælling, eller med Horsdals ord (2000:76):

Identitet er en narrativ konstruktion, en fortælling. *En fortælling om, hvem man er i forhold til det liv, man har levet, og i forhold til det, man gerne vil i fremtiden.*

Eller som Giddens (1996) udtrykker det, så bliver selvidentiteten skabt igennem fortællinger, hvor de enkelte hændelser skaber et forløb og tilsammen er med til at forme og ikke mindst udtrykke den enkeltes selvidentitet. På den måde knyttes fortid, nutid og fremtid sammen for at skabe mening og minder og fortolkning er da også interrelaterede elementer. Hukommelsen er ikke blot en gengivelse af ting, der er hændt. Nogle elementer huskes, mens andre

² Giddens skriver her identitet. I realiteten mener jeg, at citatet forklarer hans selvidentitetsbegreb, mens identitetsbegrebet er bredere end det.

udelades og nogle elementer får med tiden en anden betydning, fordi tolkningen påvirkes af efterfølgende erfaringer.

I mine øjne er selvidentiteten både en måde at udtrykke sig selv og sin identitet i fht. andre mennesker og det er en måde at skabe sammenhæng og identitet overfor sig selv. Ligeledes er det et udtryk for, at man både overfor sig selv og andre ønsker at fremstå som ”et helt menneske”, som reflektivt har truffet de store valg i livet i overensstemmelse med identiteten. Således skriver Giddens, at selvidentitet er, når en person i en levnedsskildring opfatter selvet som reflektivt og derfor søger at skabe en biografisk kontinuitet, hvor valg og praksis forskudt i tid kædes sammen som ”logiske” og sammenhængende. I mine øjne er det det samme, der kommer til udtryk, når Horsdal (1998 og 1999) finder, at der i mange af de livshistorier, hun har beskæftiget sig med, særligt i de senere generationer udtrykkes en trang til at finde ens ”kerneidentitet”, - en kerneidentitet, som kan strukturere ens valg og skabe sammenhæng i den biografiske rute.

Dette har betydning både for de strategier udflytterne lægger for deres hverdagsliv og for de konsekvenser, det har for bostedsvalget. Og som vi skal se i analysen, har det konsekvenser for den måde, hvorpå de fortæller om deres valg og sætter flytningen og bostedsvalget ind i en sammenhæng, hvor de virker logiske.

Hverdagsliv og hverdagslivsstrategier i analysen

Ligesom Simonsen m.fl. ser jeg hverdagslivet som de hændelser og praktikker, vi udfører hver dag. Hverdagslivet for småbørnsfamilier handler altså i store træk om at gå på arbejde, at bevæge sig til og fra arbejde, at aflevere og hente børn i institutioner, at købe ind og lave mad, at bade og putte børn osv. osv. og så er der jo alt det, der kommer ind imellem – omsorg, kærlighed, skænderier, frustrationer osv. Det er også det, det handler om, når Bech-Jørgensen (1994) ganske kort skriver ”Når hver dag bliver til hverdag”. De fleste børnefamilier i Danmark vil kunne genkende disse elementer i hverdagslivet. Alligevel former hverdagslivet sig forskelligt for forskellige familier. Det er her tilværelsesstrategierne, eller som jeg vil kalde det her; hverdagslivsstrategierne, kommer ind. For her handler det om, hvordan man prioriterer imellem disse forskellige aspekter af hverdagslivet. Er det karrierelivet, der er af højeste prioritet eller er det tid til børnene? Skal man pendle langt for at få et (ønsket) job, eller drosler man ned på karrieren og finder noget beskæftigelse lokalt?

Hverdagslivet indskrives sig også i biografien – i et større hele. Hverdagslivet er i høj grad præget af rutiner og den praktiske bevidsthed, men vi lægger også

planer for hverdagslivet, hvorfor hverdagslivet er et produkt af handlinger, som har sin baggrund både i det ubevidste, i den praktiske bevidsthed og i den diskursive bevidsthed. Således er hverdagslivet sammenvævet med biografien og skabt og omskabet i praktikker, der har sit udgangspunkt både i reflektivt overvejede intentioner eller strategier og i motiver, som ligger på et mere ubevidst niveau på ryggraden. Med livsstilsbegrebet tilføres hverdagslivsstrategierne et perspektiv, som giver indtryk af, at der er en sammenhæng og retning i menneskers praksis i forskellige dele af hverdagslivet. Med begrebet selvidentitet tilføres en opmærksomhed på det narrative aspekt i nutidens identitetsdannelse.

Disse betragtninger omkring tidsmæssigheder har forskellige betydninger i denne afhandlings analyse. For det første giver overvejelserne omkring skift i livsfaser og kritiske situationer mig en formodning om, at disse kan have betydning for både hverdagspraksis og bostedspræferencer, - at skiftet fra at være ung i byen til at blive en del af en småbørnefamilie giver anledning til overvejelser og strategier både i fht. bosted og flytning og i fht. hverdagslivet. For det andet giver perspektiverne på hverdagsliv, hverdagslivsstrategier, livsstil og selvidentitet mig nogle begreber, som er relevante, når jeg i kapitel 6 med udgangspunkt i det empiriske materiale vil undersøge relationer mellem hverdagsliv og bostedsvalg nærmere. Ydermere kommer begreberne i anvendelse i relation til stedsbegrebet, som jeg præsenterer i det følgende.

2.3 Flyttepraksis – et rumligt fænomen

Flytningen er som bekendt et rumligt fænomen. Man flytter fra ét sted til et andet. I denne afhandlings kontekst flytter man fra storbyen til et sted, der er mere præget af landlige eller provinsielle karakteristika. Nogle af disse forhold kan beskrives med kvantificerbare parametre. Vi kan se, at der er områder, som er tættere bebygget end andre. Vi kan se, at der er områder, hvor boligerne er væsentligt billigere end andre, og vi kan se, at der er områder, hvor tilflytterne i højere grad er udgjort af højindkomst-husstande end i andre. Geografien har altså en materialitet som kan beskrives ud fra målbare parametre. Men som nogle af de undersøgelser af flytninger, jeg tidligere har refereret til, viser, handler flytninger ikke kun om boligpriser og kvadratmeter. Steders identitet samt det enkelte menneskes erfaringer, netværk og relation til mere eller mindre specifikke steder, er også afgørende for, hvor man ønsker at bosætte sig. Ydermere spiller diskurser om ”den landlige idyl” og ”det gode opvækstmiljø” ind i udflytternes flyttepraksis og bostedsvalg. Bosætningen er således ikke kun relateret til boligen, men må også ses som et bredere sted,

hvor det omgivende miljø (livet udenfor hækken) har en afgørende betydning, lige såvel som at de materielle syn på sted og lokalitet må suppleres med de mere mentalt orienterede tilgange, som arbejder med stedsidentitet, stedstilknytning og stedsproduktioner.

For at illustrere, at jeg her interesserer mig for dette bredere sted, har jeg valgt at introducere begrebet bosted. Bostedet er således et begreb, som er relateret til en bredere lokalitet end blot boligen. Derudover ønsker jeg også med begrebet bosted at signalere, at jeg er inspireret af den human og socialgeografiske litteratur omkring rum og sted, hvor relationen mellem menneske og sted står centralt. Yderligere er bostedet ikke blot et sted men altså et sted, hvor vi bor. Bostedet har derfor nogle særlige kvaliteter eller nærmere har mennesker nogle særlige forhold til deres bosteder, som på den ene eller den anden måde afviger fra deres forhold til andre steder. Alt i alt ligger der i bostedsbegrebet tre signaler:

- Bosted – en bredere og mere dynamisk skala end bolig.
- Bosted – inspireret af det humangeografiske sted-begreb.
- Bosted – et særligt sted.

Ambitionen med denne del af det teoretiske kapitel er dobbelt. For det første er det ambitionen at skabe en tilgang til bostedsbegrebet, som kan bidrage til en nuanceret tilgang til analysen af flytninger og bostedsvalg. For det andet er det ambitionen at koble diskussioner om sted og stedstilknytning til de perspektiver, strukturationsteorien bidrog med i sidste kapitel. Derfor tager jeg i dette kapitel udgangspunkt i et perspektiv på det rumlige, som benævnes rum som social rumlighed, hvor et gennemgående tema, ligesom i strukturationsteorien, er at ophæve ellers solide dikotomier. Ligesom Giddens (1984) pointerer, skal rum her opfattes som et integreret aspekt i den sociale praksis. Rum er således ikke blot en scene for social praksis, men får mening i den sociale praksis – i brugen - og er også med til at skabe konteksten, rammerne og betingelserne for den sociale praksis. Ligesåvel som struktur og aktør skal ses i en dualistisk relation, hvor de gensidigt optræder som regler og ressourcer i den sociale praksis og dette samspil konstant reproducerer denne relation, skal rum og praksis ses som gensidigt påvirkede. Med udgangspunkt i Lefebvres rum-triade nærmer jeg mig en forståelse af sted og rum, som dels består af en materialitet og dels en mere mental relation og meningskonstruktion. For at uddybe forståelsen for, hvordan steders mening skabes, henter jeg inspiration i den humangeografiske litteratur. Her vil diskussioner omkring stedstilknytning versus mobilitet, rutiner versus strategier og praksis versus narrativer i stedskonstruktioner stå centralt.

Omdrejningspunktet vil her være en forståelse af stedskonstruktioner som en social praksis og tanker fra sidste kapitel omkring praksisformer, bevidsthedsniveauer og selvidentitet, vil derfor kobles til stedsbegrebet.

Social rumlighed og rummets produktion

Det rumlige bliver i den geografiske og samfundsteoretiske litteratur forstået på forskellige måder. Hvor nogle hovedsageligt forbinder det rumlige med de materielle rammer for den sociale handlen, er der andre, der i højere grad interesserer sig for interaktionen mellem det rumlige og det sociale (Simonsen 1993:78). Således har Simonsen (1994:5 ff.) identificeret tre rumforståelser, som har været repræsenteret i nyere tids debatter. De tre rumforståelser er rum som materialstruktur, rum som forskel og rum som social rumlighed. Betragtes *rum som materialstruktur*, er det selvsagt de materielle omgivelser, der er i centrum. Her bliver rummet en passiv kategori, som mennesker forholder sig til, bruger og bearbejder i samfundsmæssig praksis, men som ikke bliver en del af praksis og den sociale dynamik. Betragtes *rum som forskel*, er det centralt, at steder kort sagt er forskellige og at denne forskellighed har betydning for sociale processer og socialt liv. Simonsen (ibid.) påpeger, at i forståelsen af rum som forskellighed forbliver den rumlige dimension også passiv og statisk. Rummet fremstår her igen som en ramme for den sociale praksis og ikke en del af den sociale praksis. I de tilgange til det rumlige, som jeg er inspireret af, er det rumlige derimod ligefrem indlemmet i interaktionerne og skal altså ses som en del af det sociale. Det er i disse tilgange at forståelsen af *rum som social rumlighed* er repræsenteret. Her er udgangspunktet konsekvent socialt og det rumlige ses som en integreret del af social praksis og sociale processer. Som Simonsen og Hansen (2004, s.169) skriver:

Den grundlæggende tanke er, at det rumlige er en integreret del af social praksis og sociale processer – de er alle situerede i rum (og tid) og de har alle en iboende rumlig dimension.(...) Pointen er, at rumligheden må teoretiseres og analyseres som en fundamental menneskelig og social dimension og dermed også som en social kategori.

Denne måde at forstå rummet på er dynamisk og indeholder samspillet imellem det sociale og rum i modsætning til de andre forståelser, der nærmer sig en mere eller mindre skarp opdeling.

Den franske sociolog Henri Lefebvre fremstillede i 1970'erne et sammenhængende tankesæt omkring rummets produktion, som netop var baseret på en forståelse af rum som social rumlighed. Ligesom strukturteoretikerne var Lefebvre optaget af at ophæve dikotomier mellem mikro og makro, struktur og aktør samt ikke mindst mellem praksis og

repræsentationer. I Hans fremstilling af rummets produktion indgår både tanker om de materielle og de diskursive elementer (han kalder det repræsentationer) i rummets produktion samt omkring forskellige samfundsgruppers relationer og roller i rummets produktion. Rummet ser han både som et produkt og som en proces, der indgår i alle sociale praksisser og hvor det sociale og det rumlige dialektisk skaber hinanden. Denne dynamiske og bredtfavnende forståelse af rum bliver både af Shields (1999:155) og Simonsen (1993) betegnet som social rumlighed. De vigtige kendetegn ved Lefebvres rumforståelse er dels, at han formår at skabe en rumforståelse, som favner over:

(...) både rummets brug og rummets produktion i en dialektisk enhed og som på én gang indeholder samfundsmæssige institutionelle processer og dominansformer og dagligdagens og det levede livs tilegnelse af rummet. (Simonsen 1993:161).

Dels er det er kendetegn, at Lefebvre tillægger det sproglige, repræsentationerne og diskurserne stor vægt. Lefebvre påpeger, at ethvert produkt både er materielt og mentalt. Dvs. det har en konkret udformning, en substans, men får mening i relation til andre produkter og subjekter og dermed også i tanken. Udfra disse (og mange andre) overvejelser omkring rumbegrebet, udvikler Lefebvre en begrebslig triade, med hvilken han beskriver rummets produktion. Hvert af de tre aspekter står i relation til de to andre og tilsammen udgør de rum. Den begrebslige triade kan med udgangspunkt i Simonsens (f.eks. 2005b og 1993:159 ff.), Hansens og Simonsens (2004) og Shields (1999:161 ff.) læsning af Lefebvre summeres op på følgende måde:

Den rumlige praktik ~ det erfarede rum. Samfundsmæssig produktion og reproduktion samt de specifikke lokaliteter og rumlige strukturer, der i forlængelse heraf kendetegner et givet samfund. Der er en dialektisk interaktion imellem rum og praktik, idet et samfunds rumlige praktik på en gang fremstiller og forudsætter dets rum. Den rumlige praktik sikrer også en kontinuitet, idet praktikken skaber rumlige strukturer, der ikke forgår eller ændres fra den ene dag til den anden. Med den rumlige praktik referer Lefebvre både til planlægning, bygning, produktion af materielle strukturer på et overordnet plan og til den hverdagspraksis, som brugerne af rummet har i de rumlige strukturer – dagliglivets rytmer.

Rummets repræsentationer ~ det begrebne rum. Begrebsliggørelser foretaget af aktører i samfundets dominerende positioner (videnskabsmænd, planlæggere, teknokrater osv.). Begrebsliggørelserne materialiseres gennem planlægning mv., der således udtrykker og repræsenterer samfundets

dominerende diskurser. Denne dimension er historisk-socialt konstrueret og ændrer sig som paradigmer.

Repræsentationernes rum ~ det levede rum. Det sociale livs rumlighed eller hverdagslivets rumlighed, stedet og dets symbolværdi. Beboernes, brugernes og også kunstneres rum, hvor der er mulighed for etablering af modrum i forhold til rummets repræsentationer. Her bruger Lefebvre visse kunstneriske fremstillinger af byen og slumområder som eksempler på modrum. Repræsentationernes rum kan opfattes som mere eller mindre sammenhængende ikke-verbale symboler og tegn og præges af kultur og kulturel overlevering. Her er der også indarbejdet en vis træghed i og med, at en kulturel overlevering, hverdagslivets rutiner og kulturelles gruppers historie indgår her. Samtidig er der også rum for forandring og modstand fra dominerede og marginaliserede grupper.

Lefebvres rumbegreb indeholder således både de træge strukturer og mulighederne for forandring. Det indeholder magtrelationer og konfliktpotentialer og det indeholder repræsentationer og materialitet. Lefebvres triade formår, at overskride mange af de dikotomier, der ellers er fremherskende i megen samfundsforskning. Et problem kan dog i mine øjne være, at begreberne i Lefebvres triade bliver så altomfattende, at de kan være svære at håndtere og operationalisere. Derfor bliver Lefebvres triade for mig en frugtbar ontologisk forståelse af rummets produktion, hvor det netop er afgørende at være opmærksom på, at materialitet og mentalitet samt struktur og agent er relaterede og ikke modsatrettede elementer i rummets produktion. Men når jeg skal analysere et rumligt fænomen, finder jeg det nødvendigt at opsplitte begreberne igen, hvilket til en vis grad fører mig tilbage til de dikotomier, som Lefebvre forsøgte at overkomme.³ Pointen må dog være, at forståelsen af bl.a. mentale og materielle aspekter af rum som interrelaterede trods alt sætter rammen for den epistemologiske indgang. Ved at relatere Lefebvres tanker til nogle af Giddens' strukturationsteoretiske begreber, mener jeg dog også, at det bliver muligt både at skabe en analytisk operationaliserbar tilgang og samtidig opretholde et dualistisk syn på elementer i rummets produktion.

³ Dette ligger i tråd med Giddens' epistemologiske retningslinier (1984), hvor han netop påpeger, at ontologisk er struktur og aktør uadskillelige, men i en empirisk analytisk sammenhæng, vil man ofte tage sit afsæt i enten individets praksis og håndteringer af strukturelle betingelser eller i sociale systemer eller institutioner og deres forandringer i relation til aktørers praksis.

Når jeg studerer udflytninger fra København er mit perspektiv, inspireret af Giddens og Bourdieu, et fokus på flytningen som en social praksis. Det er således den enkelte udflytter(familie)s håndtering af regler og ressourcer i flytningen og det er individets oplevelser af flytningen og bosteder, som er afgørende for mine fortolkninger. Disse fortolkninger indskrives i en kontekst af sociale systemer og sociale institutioner. Med reference til Lefebvre kan vi se, at der på et samfundsmæssigt niveau dels skabes repræsentationer af rum og sted og dels produceres og reproduceres materielle rumlige strukturer. Som bekendt definerer Giddens sociale systemer som mønstre af gentagne sociale praksisser. I mine øjne kan både dominerende repræsentationer og materielle rumlige strukturer betegnes som sociale systemer, som individer handler i relation til, når de flytter. Således kan boligmarkedet og relationer mellem afstand til København og boligpris i mine øjne betegnes som et socialt system med en materiel rumlig egenskab. Ligeledes kan dominerede samfundsmæssige diskurser (rummets repræsentationer) om eksempelvis ”det gode opvækstmiljø” eller forskelle mellem land og by betegnes som andre rummæssige sociale systemer, som familier forholder sig til i flytteprocessen.

Hos Lefebvre henter jeg således inspiration til at forstå, hvordan rummets produktion også skal ses i sammenhæng med begrebet sociale systemer, som produceres og reproduceres i forskellige aktørers gentagne praksis. Ligeledes illustrerer Lefebvres triade, at rummets produktion dels har en materiel form og dels foregår i praksis og repræsentationer. Endelig kan man med udgangspunkt i Lefebvres triade påpege, at forskellige aktører spiller forskellige roller og har forskellige magtpositioner i rummets produktion.

I denne afhandling spiller ”det levede rum” en særlig rolle. Her er det beboernes og brugernes rum eller hverdagslivets rumlige rytmer og det sociale rum, der er i fokus, ligesom det i denne afhandling er den enkelte families tolkninger og praksis, der er af interesse. Som jeg pointerede i introduktionen til dette kapitel er denne interesse også årsagen til, at jeg arbejder med et (bo)stedsbegreb. I mine øjne kan både Lefebvres rumforståelse og de strukturationsteoretiske perspektiver drage nytte af at blive relateret eller uddybet med humangeografiske tanker og diskussioner omkring stedsbegrebet. I det følgende vil jeg derfor dykke dybere i stedsbegrebet for at uddybe forståelsen for, hvordan mennesker skaber relationer til steder og hvordan sted får betydning og mening i en ”mobiliseret” verden.

Stedskonstruktioner, tilknytning og habitus

Omkring 1960'erne opstod en retning indenfor geografien, som bliver betegnet som den humanistiske geografi (Hansen og Simonsen 2004). Den

humanistiske geografi var en reaktion på den tidligere positivistiske geografi, hvor steder blev beskrevet og analyseret ud fra målbare størrelser såsom afstande, lokalisering, interaktionsmønstre og befolkningstætheder. I den humanistiske geografi bliver steder derimod set som oplevede rum. Som Hansen og Simonsen (2004:67) skriver om de tidlige humanistiske geografer:

*De så steder, hvor folk opholdt sig, levede, havde erfaringer, fortolkede og fandt mening. **Stedet** som levet erfaring eller livsverdenens geografiske dimension bliver således et nøglebegreb for mange humanistiske geografer.*

For disse geografer er stedet altså et begreb, der udtrykker subjektivitet, oplevelse og erfaring snarere en kolde facts som det var tilfældet i (den tidligere) regionalgeografi. Filosofiske betragtninger indenfor fænomenologien og eksistentialismen var centrale for de tidlige humanistiske geografer og det var ikke så meget specifikke steder, der interesserede disse humanistiske geografer men snarere stedet som en idé, et koncept eller en form for væren-i-verden. Med andre ord interesserede de sig for stedet som et afgørende element i den menneskelige eksistens, og for subjektet som nødvendigvis lokaliseret (Cresswell 2004). Eller som formuleret af Hansen og Simonsen (2004:67):

"Stedet" ses således som en erfaring og en følelse, der er konstitueret i vores bevidsthed gennem aktiviteter, minder og forventninger. Det skal ikke bare opfattes som en arena, hvor indenfor hverdagslivet udfolder sig, men tværtimod som en "producent" af mening til dette liv.

De to geografer, der har været de mest fremtrædende figurer i denne retning er Tuan (hovedsageligt med bøgerne *Topophilia* fra 1974 og *Space and Place* fra 1977) og Relph (hovedsageligt med bogen *Place and Placelessness* fra 1976) (Cresswell 2004).

Et centralt begreb i Tuans (1974) teoretiseringer over sted er *Fields of Care*. *Fields of Care* retter sig mod de følelser, mennesker investerer i steder og her opstår meningen først efter langvarig erfaring og kan derfor også kun forstås indefra. Som Tuan skriver, finder menneskers følelser forankring i ting og steder og disse følelsesmæssige bånd skabes dels i den gentagne erfaring, i den daglige kontakt og i de daglige rutiner. Repetitionen giver ifølge Tuan en hjemfølelse og de daglige rutiner sætter sig i en ubevidst form på ryggraden, hvorfor stedet også bliver en inkorporeret del af mennesket. Tuan gør også brug af begrebet *Sense of Place*, som i Hans forståelse refererer til menneskets relation til steder eller menneskets sansning af steder. Denne sansning retter sig dels mod et steds visuelle udtryk og dels mod de indtryk, de øvrige sanser kan få og lagre ved en længerevarende direkte kontakt til steder. En stedsans er

således noget, der opstår, ved en længerevarende kontakt til stedet, som Tuan (1974) skriver: *To sense is to know*.

Relphs (1976) interesse var også menneskets oplevelse af stedet og han så relationen mellem menneske og sted som et fundamentalt aspekt i menneskers eksistens i verden (Seamon 1996). Relph anså det således for en del af den generelle menneskelige karakter at søge tilknytning i steder, fordi menneskets tilknytning til og identifikation med steder er et integreret aspekt i menneskers identitetsdannelse. Han gør brug af en række begrebspår til at uddybe denne tilknytning. Her taler han bl.a. om ”insideness” og ”outsideness” og han taler om autentiske versus inautentiske stedsoplevelser. At føle sig inside et sted betyder, at man føler sig hjemme, tryk og rolig i stedet og jo stærkere denne insideness følelse er, des stærkere vil personens identifikation med stedet være. Modsat kan en person føle sig fremmed et sted og denne stedsfølelse kalder Relph for outsideness. Her føler mennesker en form for afgrænsning mellem stedet og sig selv. Pointen hos Relph er, at gennem forskellige grader af insideness og outsideness kan stedet have forskellige identiteter for personen (Seamon 1996).

Mange af de tanker, der blev fremstillet i disse tilgange til stedet og relationen mellem menneske og sted, kan relateres til perspektiver, som både Bourdieu og Giddens har i deres teoretiseringer omkring social praksis. Hvis vi således anskuer stedstilknytningen som en social praksis (man kunne også kalde det place-making eller stedskonstruktion), er de tanker Tuan og Relph bidrager med i forståelsen af stedstilknytningen, hovedsageligt relateret til de former for praksis, som udspringer af den praktiske bevidsthed eller af Bourdieus habitus begreb. Tuans Fields of Care og Relphs tanker om stedstilknytning referer hovedsageligt til de gentagne praktikker i dagligdagen. Igennem de daglige rutiner skabes relationen mellem menneske og sted og som Relph påpeger, så bliver genkendeligheden det, der får mennesker til at føle sig hjemme, rolige og trygge i bestemte steder. Casey (2001) forsøger da også at skabe en direkte kobling mellem disse perspektiver på sted, selv og habitus. I Caseys øjne, er selvet lokaliseret i et sted. Som han skriver (2001:684): “... there is no place without self and no self without place.” Stedet giver således mening til og indoptages i selvet, hvilket han kalder det geografiske selv. Med habitus begrebet beskriver Casey, hvordan stedet inkorporeres gennem minder og erfaringer. Som han skriver (Casey 2001:688):

But the body not only goes out to reach places; it also bears the traces of the places it has known. These traces are continually laid down in the body, sedimenting themselves there [...] We are forever marked by that place.

Hvor disse perspektiver bidrager med en forståelse for visse aspekter af relationer mellem selvet/identitet og sted, samt hvordan mennesker knyttes til steder gennem en inkorporering af stedet igennem den daglige praksis, mener jeg ikke, at perspektiverne inddrager de strukturelle egenskaber, der også vil være i en stedskonstruktion. Selv når Casey inddrager habitus begrebet bliver det i mine øjne hovedsageligt erfaringer på et mikrosociologisk og fænomenologisk plan, som bliver koblet til stedsproduktionen.

For det andet er de tidligere humangeografer ofte blevet kritiseret for at fremstille hjemmet som ikonet for en stærk og uproblematisk stedstilknytning (f.eks. af Rose, Massey og Simonsen). Denne fremstilling er ofte blevet kritiseret for at have et for ensidigt fokus på en positiv hjemfølelse og dermed for at have et noget romantisk syn både på hjem og lokalsamfund. Ydermere bliver stedet, hjemmet og lokalsamfundet ofte direkte eller indirekte fremstillet som en afgrænset størrelse, som kan studeres uafhængigt af menneskers relationer til andre steder.

Et sidste problem med disse stedsperspektiver, jeg vil nævne her, er deres fokus på stedstilknytningen som en essentialistisk relation, der trues af samfundets øgede mobilitet. Både Relph og Tuan har udviklet nogle begrebsæt, hvormed de problematiserer den påvirkning, mobiliteten i deres øjne har på stedstilknytningen. Her ses mobiliteten som en proces, der så at sige forstyrrer menneskers traditionsbårne relation til afgrænsede steder. Dels med den øgede bevægelighed og med påvirkninger fra andre steder, tvinges mennesker til at tage stilling og stedstilknytningen bliver dermed af en mere refleksiv end rutineret karakter. Relph skelner således mellem autentiske og inautentiske stedstilknytninger, hvor den autentiske stedstilknytning er baseret på traditionsbårne rutinerede praksisformer, mens den inautentiske stedstilknytning i højere grad er skabt igennem en bevidst og velovervejet proces. Tuan (1980) skelner på lignende vis mellem en sense of place, som er baseret på en hjemfølelse, der er opstået gennem langvarig beboelse (rodfasthed) og på en sense of place, som er et resultat af bevidste tiltag eller forsøg på at skabe tilknytningen. Fælles for disse to forfattere og relateret til disse diskussioner står derfor en bekymring omkring steders betydning og ikke mindst steders aftagende betydning i det senmoderne samfund. I mine øjne er det spørgsmålet, om det er relevant at skelne mellem autentiske og ikke-autentiske senses of place - og ikke mindst, om den ene form er bedre end den anden. I mine øjne er det centrale nærmere, at vi er opmærksomme på, at sense of place kan produceres på forskellige måder og med forskellig grad af strategisk praksis.

Derfor mener jeg, at de tidlige humangeografiske perspektiver må suppleres med et større fokus på mobilitet og steder som relationelle og porøse størrelser. I dag er mennesker ganske mobile og vi flytter os fra det ene sted til det andet i vores hverdagsliv og gennem livet. Derfor oplever vi mange steder dagligt og gennem livet, - vi får erfaringer i mange steder, vi kender til mange steder og kan have forskellige former for tilknytning til mange forskellige steder. I denne afhandlings kontekst, hvor stedsbegrebet skal bidrage til en forståelse af flytninger, er mobilitetens indflydelse på stedsproduktioner i høj grad relevant. Derfor mener jeg ikke, at en forståelse af stedstilknytningen som en relation til et skarpt afgrænset sted er relevant i nutidens samfund og specielt ikke i fht. denne afhandlings problemfelt. På samme måde mener jeg ikke, at den direkte erfaringsbaserede relation til stedet er den eneste måde, hvorpå stedstilknytningen eller stedsidentitet kan skabes. Derimod inddrager vi erfaringer fra andre steder og fortællinger om atter andre steder, når vi involverer os i et sted. Den direkte erfaringsbaserede relation til stedet bør derfor i mine øjne suppleres med et relationelt syn på steder og menneskers mobilitet må inddrages i forståelsen af menneskers stedskonstruktioner som mere og andet end en proces, der truer med at få mennesker til at miste deres stedstilknytning.

Sted - porøst og dynamisk

En række diskussioner har i de senere år netop beskæftiget sig med mobilitet og bevægelser som betydningsfulde elementer i geografien. I nogle kredse taler man ligefrem om, at der finder et såkaldt 'mobility turn' sted. Forfattere som Thrift, Sheller & Urry er repræsentanter for nogle af disse perspektiver. I disse bidrag bliver mobiliteten set som et ligeså vægtigt element i geografien som sted og stabilitet. Derfor bryder de med forståelsen af steder som afgrænsede enheder og udfordrer i samme åndedrag de forståelser af relationer mellem mennesker og steder, som Tuan og Relph repræsenterede – hvor det autentiske og det rodfæstede stod i højsæde. Som Sheller og Urry (2006:209) skriver, kan vi ikke længere se steder som "*spatially fixed geographical containers for social processes*". Sheller og Urrys (2006) argument handler i hovedsagen om, at vi må have et større fokus på studier af bevægelser og mobilitet. De kommer også ind på, at dette øgede fokus på mobilitet har betydning for, hvordan vi kan forstå steder – at mobiliteten netop udfordrer idéen om steder som afgrænsede enheder og om stedet som (2006:208 f.): (...) *the fundamental basis of human identity and experience and as the basic units of social research*. Thrift (1999) går lidt mere ind i en diskussion af, hvad mobiliteten betyder for vores forståelse af steder og produktionen af steder. I hans øjne er steder og stedsidentitet ikke noget vi til fulde kan beskrive, idet stedets mening konstant skifter og varierer fra person til person. Ved at inddrage mobiliteten i stedsforståelsen frembringer Thrift en stedsontologi, som er baseret på en forståelse af steder

som mødesteder, hvori der ikke findes nogen fuldstændig orden og hvorefter forskellige mennesker har forskellige oplevelser. Derfor argumenterer Thrift for, at steder må ses som mødesteder eller stier, som er præget af ustabilitet og forskellighed og at vi derfor må undgå at forsøge at skabe generaliserende repræsentationer af steder. Han skaber derfor det, han kalder en "non-representational theory", hvor steder ses som relationelle og dynamiske mødesteder:

Non-representational theory is anchored in an irreducible ontology in which the world is made up of billions of happy or unhappy encounters, encounters which describe a 'mindful connected physicalism' consisting multitudinous paths which intersect. (Thrift 1999:302)

Men også disse perspektiver er problematiske. Blandt andre er Cresswell (2006) kritisk både overfor det, han kalder de sedentaristiske (repræsenteret bl.a. af Tuan og Relph) og de nomadiske tilgange (repræsenteret af bl.a. Thrift), fordi han på den ene side anser det for problematisk at opfatte mobilitet som et truende fænomen, der underminerer den naturlige og autentiske stedstilknytning. På den anden side påpeger han, at de nomadiske tilgange ofte bliver for fokuserede på mobilitet og dermed ikke levner plads eller opmærksomhed mod det mere traditionelle "placy place". Den danske geografi, Kirsten Simonsen (2005a, 2008), argumenterer på lignende vis for, at der både i forskningsmæssige og i strategiske byudviklingskredse eksisterer to sideløbende, generaliserende men modsatrettede diskurser om stedets karakter. Således benævner hun de fremstillinger, som Thrift og Urry bl.a. er repræsentanter for, for et mobilitetsparadigme, hvor der er fokus på det, hun kalder for "strømmenes rum". Overfor dette paradigme, stiller hun de tanker, som ligger bag mange byudviklingsprojekter i en dansk kontekst, hvor formålet er at etablere byliv med basis i sted og lokalsamfund. Disse tanker benævner hun "stederens rum". For Simonsen er det udfordringen at overkomme denne dikotomi, og at komme udover de generaliserende og homogeniserende fremstillinger af byliv.

Doreen Massey er en af dem, der har skabt et mere dynamisk syn på sted og stedsproduktioner. Således påpeger hun, at steders identitet skal ses i et relationelt perspektiv, hvilket indebærer, at stedets identitet kan variere fra menneske til menneske og at stedets identitet står i relation til andre steder og til nogle mere samfundsmæssige strukturer. Steder ser Massey som specifikke knudepunkter i de rumlige relationer. Som hun formulerer det (Massey 1994:5):

If, however, the spatial is thought of in the context of space-time and as formed out of social interrelations at all scales, then one view of place is as a particular

articulation of those relations, a particular moment in those networks of social relations and understandings.

Og Massey (1995:59):

Place as a meeting-place, the location of the intersections of particular bundles of activity spaces, of connections and interrelations, of influences and movements.

Samtidig er det da også kendetegnende ved Masseys teoretiseringer, at hun trods øget mobilitet og porøse grænser, mener, at sted har betydning. Som hun og Allen skrev i 1984: "Social forces shape places and are in turn shaped by places" (I Simonsen 2008).

I mine øjne er ét af Masseys vigtigste bidrag til forståelsen af sted hendes opmærksomhed på, at steder ikke er afgrænsede enheder, men produceres i relation til andre steder og til mere samfundsmæssige strukturer. Netop fordi mennesker, varer og finanser er mobile, vil der konstant være strømme eller bevægelser, som er med til at forme steder. Som Massey (1994:5) udtrykker det:

[...] the particular mix of social relations which are thus part of what defines the uniqueness of any place is by no means at all included within that place itself. Importantly, it includes relations which stretch beyond – the global as part of what constitutes the local, the outside is part of the inside. [...] Places viewed in this way are open and porous.

Dette forklarer hun med udgangspunkt i forskellige skalaer. Dels eksemplificerer hun det i 1994 (s.155) i en regional skala og med udgangspunkt i den økonomiske geografi, hvor det længe har været et accepteret argument, at f.eks. beskæftigelsesnedgangen i 'indre by' ikke kan forklares ved kun at se på 'indre by'. Her må 'indre by' ses i en bredere geografisk kontekst.

Stedstilknytning i et dynamisk perspektiv

Massey foreslår, at synet på steder som åbne og porøse og som skabt i relation til samfundsmæssige strukturer og sociale relationer også gælder i studiet af stedstilknytning eller sense of place. Når relationen mellem menneske og sted studeres, må menneskets øgede mobilitet således også inddrages. Til det formål introducerer Massey (1995) begrebet aktivitetsrum, som refererer til alle de forskellige steder, et menneske er i kontakt med gennem livet. Masseys aktivitetsrum uddyber i mine øjne, hvorfor relationen mellem individ og sted ikke kan opfattes som en lukket relation, men at det enkelte menneskes relationer og oplevelser af andre steder er med til at forme deres forståelse af et aktuelt sted. Dermed påpeger Massey, at stedets identitet for det enkelte

menneske ikke kan læses uafhængigt af menneskets relationer til andre steder og andre skalaer. I globaliseringen er interaktionen imellem steder blevet større og det enkelte menneskes aktivitetsrum er udvidet, hvilket understreger vigtigheden af at opfatte steders identiteter som meget dynamiske og porøse (Massey 1995).

Med inspiration fra Massey, udlægger Simonsen også et meget dynamisk syn på stedet. Som hun skriver i 2008, er steders identitet aldrig givent eller essentialistisk. Derimod må steder opfattes som specifikke artikulationer af sociale praksisser, sociale relationer og materialitet, samt menneskers erfaringer, narrativer og symbolske meningstillæggelser. I mine øjne er Simonsen én af de stedsteoretikere, der i højeste grad formår at skabe en analytisk tilgang til stedskonstruktioner i et dynamisk perspektiv. Det centrale i Simonsens tilgang er, at hun tager udgangspunkt i en kropslig skala og på den måde illustrerer de mange måder, enkelte personer opfatter, bruger og fortæller byen på. I en analyse af bylivet i København, udvikler hun to perspektiver på byen nemlig den kropslige by og den narrative by (Simonsen 2005a). Her er det på den ene side menneskers praksis i byen, bevægelserne, brugen og ikke mindst rytmerne, der er i fokus og på den anden side fortællinger om byen. Ligesom de tidligere humangeografer lægger Simonsen (2003) vægt på inkorporeringen af stedet gennem praksis. Således peger hun på, at den levede erfaring så at sige befinder sig i kroppen - mellem subjekt og objekt, sjæl og krop, og at subjektets forståelse af omverdenen skabes i de erfaringer, som fremkommer i hans (hverdags)praksis. Således lægger Simonsen vægt på den praktiske bevidsthed og refererer også til habitus i sin forståelse af, hvordan meningsstrukturer og dermed også steder konstrueres. Som hun skriver (2003:161):

We should thus speak neither of reflection nor observation, but of participation, and it is in this participation or practice that meaning and subjectivity are constituted.

Samtidig lægger Simonsen altså også vægt på narrativerne og fortællingerne om byen. Med inspiration fra de Certau taler hun om sted "as a collection of stories." Fortællinger om byen, mener Simonsen, er med til at give stedet mening og identitet og på den måde gøre dem beboelige. I det perspektiv, Simonsen kalder den narrative by, lægger hun vægt på, at vi som mennesker organiserer vores viden og oplevelser i narrativer. Hændelser bliver således organiseret i "helheder", som giver mening, og årsager til handlinger og hændelser fortæles som mere eller mindre logiske årsagsforklaringer. Med reference til Ricoeur, taler hun om den trefoldige nutid, hvor minder og forventninger er med til at forme fortolkningen og fortællingen. Således kan fortid ikke adskildes fra nutid, idet tolkninger både af fortid og nutid sker i et

komplekst og dynamisk samspil, hvor mennesker mere eller mindre bevidst vil forsøge at skabe sammenhængende narrative helheder. Men, som Simonsen (2004:55) påpeger, er fortællinger struktureret omkring forskellige tidsmæssigheder: ”From the narrative of city-dwellers structured by everyday lives and life cycles [...] to ’grand’ narratives of urban theorists ordered by more or less historical periodisation.”, hvilket i mine øjne kan relateres til Lefebvres hhv. repræsentationernes rum og rummets repræsentationer og dermed også til nogle strukturelle diskurser på den ene side og nogle mere individuelle fortællinger på den anden side. Dog er det vigtigt at påpege, at disse fortællinger naturligvis ikke er uafhængige, idet det enkelte menneske, vil inkorporere nogle af de strukturelle fortællinger og inddrage dem i de mere individuelle eller selvidentitets-orienterede fortællinger. Selvom Simonsen (2005a og 2008) som nævnt tager udgangspunkt i en kropslig skala og fokuserer på de forskellige tolkninger af byen, mennesker skaber, er hendes perspektiv på de narrative aspekter i bytolkningerne hovedsageligt relateret til menneskers brug af de ”store fortællinger” - narrativer på et samfundsmæssigt niveau, såsom territorialitet, monumenter, ritualer og festivaler, og hun lægger mindre vægt på den rolle narrativer kan spille i det enkelte menneskes kobling mellem sted og identitet. For Simonsen er menneskers konstruktion af byen altså på den ene side en meget praktisk involvering og på den anden side en brug af nogle mere samfundsmæssige narrativer.

Både Massey og Simonsen, ser således steder som på én gang mobile, porøse, multiple og som havende identitetsmæssig betydning. I deres tilgange til sted og stedskonstruktioner overkommes dikotomien mellem sted og strømme, og steder ses som skabt i både brug og fortælling. Simonsens analytiske perspektiv på sted skaber en tilgang, hvor inkorporeringen af sted sker gennem daglig praksis, bevægelser, brug, sansninger og gennem fortællinger. Denne tilgang er i mine øjne et vigtigt bidrag til en operationalisering af et dynamisk stedsbegreb. Men hvor Simonsen i mine øjne lægger stor vægt på den måde steder konstrueres via rutiner og kropslig involvering i en praktisk bevidsthed, vil jeg på baggrund af Giddens’ tanker om selvidentitet supplere med et mere reflektivt og strategisk element. Yderligere mener jeg, igen med baggrund i selvidentitets-begrebet, at der er behov for et større fokus på de ”mindre fortællinger” – måden hvorpå mennesker relaterer deres selvidentitet til steder narrativt.

Et begreb, som kan benyttes til at begribe nogle af disse mere refleksive elementer i stedstilknytningen er begrebet ’elective belonging’ (herefter ’tilvalgt stedstilknytning’), som er udviklet af Savage et.al. (2005). De ser tilknytning som en socialt konstrueret følelse, som afhænger dels af menneskers habitus - om der er overensstemmelse mellem deres position i det fysiske rum og deres

habitus - og dels af en mere refleksiv strategisk proces. Med udgangspunkt i Bourdieus begreber, argumenterer Savage et.al. for, at der lige såvel som der i det sociale rum er steder, hvor man føler sig mere hjemme end i andre, vil der også være det i det fysiske rum. Med habitusbegrebet illustrerer de, at følelsen af at høre hjemme, som Bourdieu hovedsageligt arbejder med i fht. det sociale rum og felterne, også er en fysisk situation. Savage et.al. påpeger således, at den kropslige følelse af at være godt tilpas og at befinde sig det rette sted, som habitus begrebet kan illustrere, også er en fysisk situation. Yderligere mener Savage et.al., at mennesker er veltilpasse, når der er korrespondance mellem habitus og felt – socialt og rumligt – ellers prøver de at flytte sig. Den meget kropslige form for stedstilknytning og tilgang til bostedsvalget knytter Savage et.al. som nævnt til en mere refleksiv strategisk form,- den tilvalgte tilknytning. Den tilvalgte stedstilknytning er skabt i en proces, hvor mennesker refleksivt evaluerer om deres lokalisering er passende dels i fht. deres sociale position og habitus og dels i fht. deres bredere selvforståelse og biografi. I et studie omkring betydning af lokal tilknytning i en globaliseret verden, argumenterer Savage et.al. i tråd med Giddens' tanker om selvidentitet for, at den øgede mobilitet – både rent geografisk og mellem det, de med udgangspunkt i Bourdieus begreber kalder felter - i vores dagligdag bevæger os rundt mellem mange forskellige sammenhænge. Denne øgede mobilitet betyder, at bl.a. bostedsvalget bliver et mere strategisk projekt end tidligere. Således argumenterer Savage et.al. (ibid.) udfra deres empiriske analyser for, at menneskers tilknytning til steder er en relativt refleksiv proces, hvor man retfærdiggør, at man bor, hvor man bor. Et vigtigt aspekt i denne tilvalgte stedstilknytning er fortællingen om en selv (eller selvidentiteten) og hvordan denne fortælling knyttes til stedet og valget af bosted. I det empiriske materiale, som Savage et.al. arbejder med, viser det sig således, at mange mennesker (og i højere grad tilflyttere end ”lokale”) fortæller historien om sig selv, så valget af bosted giver mening i fht. deres biografi og identitet. Som de skriver:

Individuals attach their own biography to their 'chosen' residential location, so that they tell stories that indicate how their arrival and subsequent settlement is appropriate to their sense of themselves. (Savage et.al. 2005:29)

På samme måde som i Giddens' selvidentitetsbegreb handler denne tilvalgte stedstilknytning om, at man formår at opretholde en fortælling om ens lokalisering, så det giver mening og hænger sammen med ens (selv)identitet:

People feel they belong when they are able to biographically make sense of their decision to move to a particular place, and their sense of belonging is hence linked to this contingent tie between themselves and their surrounds. (Savage et.al. 2005:207)

I disse fortællinger skabes tilknytningen ikke til et veldefineret og afgrænset sted, men steder er mere flydende og kan ses som det, Savage et.al. kalder "sites for performing identities". På den måde bliver der i mine øjne en tæt kobling mellem selvidentitet og sted, idet både sted og identitet skabes i en dynamisk interafhængig proces. Fortællinger og narrativer om relationer mellem identitet og sted, biografi og bostedsvalg står i mine øjne centralt i denne tilvalgte stedstilknytning.

Disse tanker kan suppleres med Roses argumenter om identifikationen med steder. Her er det således i høj grad de sociale aspekter af stedsbegrebet, hun beskæftiger sig med, og for hende handler identifikationen med steder derfor også om identifikationen med en gruppe. Meget lig Savage et.al. beskriver Rose menneskers identifikation med steder således:

One way in which identity is connected to a particular place is by a feeling that you belong to that place. It's a place in which you feel comfortable or at home, because part of how you define yourself is symbolized by certain qualities of that place. (Rose 1995, s.89).

Rose fokuserer på repræsentationer og grænsedragende processer i dannelsen af steders identitet og mener, at menneskers identitet knyttes til steder og at det derfor er vigtigt for mennesker at afgøre hvem, der er udenfor og hvem, der er indenfor. Rose (1995) ser stedskonstruktioner som en del af menneskers identitetsskabelse. Således kan man identificere sig med et sted (det være sig lokalt, regionalt, nationalt etc.) og dermed er stedet meddanner af ens identitet (f.eks. jeg bor i Danmark, er dansker og har derfor en demokratisk grundopfattelse og elsker fodbold – eller jeg bor på Vesterbro, er vesterbroer og er derfor tolerant og åben overfor forskellige mennesker). Man kan også identificere sig imod steder. F.eks. kan man igennem konstruktionen af andre steders identitet skabe en dikotomi, hvor ens eget sted bliver anderledes end det sted, man identificerer sig imod (f.eks. provinsboere er langsomme, stille og pessimistiske, underforstået københavnere er hurtige, højtråbende og optimistiske). Som Rose formulerer det:

Identity and place are not only articulated positively as a list of elements with which to identify; they are also structured in relation to perceptions of other groups and places as different. Rose (1995, s.96).

Dermed bliver ens identifikation med et sted også afhængig af, at det er anderledes end andre steder. Et vigtigt aspekt i den tilvalgte tilknytning og det, man kunne kalde en lokaliseret selvidentitet kan derfor være grænsedragningen, som definerer hvem, der er indenfor og hvem, der er udenfor.

Stedsperspektiver i analysen

I denne afhandling er *bosted* et centralt begreb til forståelsen af udflytninger og bosætning. I dette delkapitel har jeg uddraget et bostedsbegreb, som i forlængelse af strukturationsteoriene og med reference til Lefebvre, ser stedsproduktionen som en proces, der udspiller sig i spændingsfeltet mellem struktur og aktør. Således skabes der på et samfundsmæssigt (strukturelt) niveau dels materielle rumlige strukturer og dels repræsentationer af rum og sted, som skaber en baggrund for de enkelte udflytteres forhold til steder og flyttepraksis. Eksempelvis vil boligmarked og flyttemønstre stå som en sociomateriel struktur, som flytninger og stedskonstruktioner indskrives i. Ligeledes vil dominerede samfundsmæssige diskurser om eksempelvis ”det gode opvækstmiljø” eller forskelle mellem land og by stå som andre former for rummæssige sociale systemer, som præger familiernes bostedsdrømme og bostedsvalg.

I denne afhandling spiller det, Lefebvre kalder ”det levede rum”, en særlig rolle. Her er det beboernes og brugernes rum eller hverdagslivets rumlige rytmer og det sociale rum, der er i fokus, ligesom det i denne afhandling er den enkelte families tolkninger og praksis, der er af interesse. Derfor har jeg valgt at introducere et humangeografisk stedsbegreb, som i mine øjne kan uddybe både strukturationsteorien og Lefebvres triade med en dybere forståelse af, hvordan steders mening og relationer mellem mennesker og steder konstrueres.

Grundlæggende for stedsbegrebet er et fokus på sted med reference til oplevelse, erfaring og subjektivitet. I nogle tilgange (repræsenteret ved Tuan og Relph) fokuseres der på *stedstilknytningen som skabt gennem den gentagne praksis, erfaring og kendskab*, og der lægges stor vægt på hjemfølelsen. I disse tilgange er habitusbegrebet relevant, idet *sted her inkorporeres gennem minder og erfaring*. I andre tilgange (repræsenteret ved Massey og Simonsen) lægges der større vægt på, hvordan *mobilitet og bevægelse præger stedskonstruktioner og stedstilknytning*. Massey bidrager med tanker omkring et øget aktivitetsrums betydning for stedskonstruktioner og hun lægger vægt på, at forskellige mennesker relaterer sig til og oplever steder forskelligt, hvorfor man ikke kan tale om et steds identitet, men om *steders multiple identiteter*. Yderligere er et vigtigt bidrag fra Masseys side opmærksomheden på, at grænser mellem steder er porøse og at stedsidentiteter er relationelle og således konstrueres med reference til andre steder. Et vigtigt bidrag fra Simonsens side er i mine øjne hendes tanker om *steder som skabt dels igennem praksis og dels igennem fortælling*. Endelig er Savage et.al.s begreb *den tilvalgte tilknytning* blevet introduceret for at illustrere, at stedstilknytning og stedskonstruktioner også kan skabes i en mere *refleksiv*

proces. Med dette begreb skabes en reference til Giddens' begreb selvidentitet, idet der i den tilvalgte tilknytning lægges vægt på gennem fortællingen at skabe en sammenhæng mellem identitet, sted og bostedsvalg.

Med disse forskelligartede bidrag står stedstilknytning og stedskonstruktion (ligesom den sociale praksis) i spændingsfeltet mellem struktur og individ samt mellem rutiner og en strategisk reflektiv praksis. Yderligere er sted og rum i flere af disse bidrag både en materiel og en mental kategori, ligesåvel som at stedet skabes både gennem praksis og fortælling.

I de analytiske kapitler i denne afhandling vil det være forskellige dele af disse pointer eller aspekter af rum og sted, der vil blive operationaliseret og relateret til flytningen og bostedsvalget. I kapitlet omkring det statistiske mønster i udflytningerne, *kapitel 4*, vil det hovedsageligt være kvantificerbare og materielle aspekter i rum, der vil være i fokus. Det overordnede formål med dette kapitel er at kortlægge de mønstre (sociale institutioner), som de enkelte udflyttere indskriver sig i. Det næste kapitel, *kapitel 5*, skal undersøge motiverne bag børnefamiliers flytninger fra København. Her er det udflytternes oplevelse, relationer til og læsning af stedet, der er i centrum. En del af denne analyse vil illustrere, hvordan stedet (her storbyen og boligerne) ændrer betydning i takt med at interviewpersonerne undergår den kritiske situation at blive børnefamilie. Den nye livsfase betyder, at interviewpersonerne trækker på nye strukturelle fortællinger om land og by – som nu kobles til det gode opvækstmiljø. Yderligere ændres dels deres hverdagspraksis og dermed brugen af byen og dels ændres deres perspektiv og den måde, de læser byen på, idet deres egen rolle/identitet er ændret. I sidste del af dette analysekapitel, er det stedstilknytningen, der er i fokus. Her ses udflytternes stedsproduktioner i fht. selvidentitet og som en social praksis i spændingsfeltet mellem strategier og rutiner. I tredje analysekapitel, *kapitel 6*, er det igen nogle mere materielle aspekter af sted og rum, der træder i forgrunden. Her analyseres bostedsvalget i relation til bredere hverdagslivsstrategier og koblingen til sted sker her hovedsageligt i forhold til boligpriser, boligmarked og lokalisering i fht. et arbejdsmarked mm..

KAPITEL 3

Metodologi

Dette kapitel har to overordnede formål. For det første fremlægges min tilgang til vidensproduktion og videnskabsteoretiske perspektiver. For det andet fremlægges og diskuteres de anvendte metoder til dataindsamling.

Den konstruktivistiske og kritisk realistiske inspiration

Min tilgang til studiet bærer præg af, at jeg er inspireret af tanker omkring viden og vidensproduktion, som er repræsenteret indenfor en socialkonstruktivistisk paraply. Socialkonstruktivismen er en bred betegnelse for nogle retninger indenfor samfunds- og videnskabsteorien, som med varierende radikalitet påpeger, at vores viden om den sociale verden er en social konstruktion (Wenneberg 2000). Med reference til Burr opstiller Jørgensen og Phillips (1999: 13 ff.) en række nøglepræmisses, som er fælles for de socialkonstruktivistiske retninger. Således er der indenfor socialkonstruktivismen en *grundlæggende kritisk indstilling overfor selvfølgelig viden*. Som de skriver:

Vores viden om verden kan ikke umiddelbart tages for objektiv sandhed. Virkeligheden er kun tilgængelig for os gennem vore kategorier – og vores viden og verdensbilleder er ikke spejlbilleder af virkeligheden 'derude', men et produkt af vore måder at kategorisere verden på. (Jørgensen og Phillips 1999:13)

Yderligere er det en grundlæggende præmis hos socialkonstruktivisterne, at *vores syn på og viden om verden altid er indlejret i en kulturel og historisk kontekst*. Således åbner disse tilgange for en opmærksomhed på, at vores verdensbilleder kunne have været anderledes, ligesom de kan ændre sig over tid. Endelig *skabes vores viden i sociale processer, ligesom vores viden får betydning for social praksis*.

Disse præmisses er også grundlæggende for min tilgang til vidensproduktionen. Samtidig vil jeg gerne holde for øje, at der indenfor socialkonstruktivismen kan være tendenser til, at alt så at sige "flyder". Som Wenneberg (2000:129 ff.) påpeger, starter disse destabiliseringer og denaturaliseringer af viden en glidebane, hvor man i den yderste konsekvens antager, at "den fysiske virkelighed kun eksisterer gennem vores erkendelse af den." Som Wenneberg skriver (2000:130):

Når man i et forskningsprojekt siger, at det er vigtigt ikke at tage traditionelle forestillinger om den naturlige måde at gøre tingene på for givne, er det meget

forskelligt fra at sige, at den fysiske verden kun eksisterer i og med, at vi mennesker har forestillinger om den.

Min overbevisning her er, at der findes en verden uafhængigt af vores erkendelse (hvilket ligger i tråd med eksempelvis Sayer 2000). Således eksisterer der en social og kulturel virkelighed, som ligger til grunde for videnskabens fortolkning. Med denne tilgang nærmer jeg mig således en mere pragmatisk tilgang til socialkonstruktivismen, som har store fællestræk med den kritiske realisme (se også Hansen og Simonsen 2004). Pointen er, at videnskaben altid vil være en fortolkning af virkeligheden og det vil altid være en partiel repræsentation af virkeligheden, forskeren frembringer. Med reference til den hermenutiske videnstradition, vil jeg således hævde, at når vi analyserer et fænomen, gør vi det altid udfra en baggrund eller en forforståelse, som vi bringer ind i undersøgelsesprocessen – bevidst eller ubevidst. Vores forforståelse kan tage mange former. Således kan forforståelsen både være et perspektiv, vi lægger ned over det undersøgte, et verdenssyn, som vores undersøgelse er indrammet af eller nogle grundantagelser, som har betydning for, hvad vi spørger om og ”leder” efter i vores materiale.

Opsamlende betyder disse betragtninger, at jeg som udgangspunkt stiller mig kritisk overfor naturaliserede sandheder og at jeg er opmærksom på, at vidensproduktionen og meningsdannelse sker i en kulturel-historisk kontekst, samt at min egen forforståelse spiller en betydelig rolle i erkendelsesprocessen. Det grundlæggende princip omkring en denaturalisering af viden betyder også, at det i mine øjne er helt centralt i forskningsprocessen at forsøge at gøre forforståelsen transparent. Det har jeg for det første gjort ved i sidste kapitel at fremlægge det ontologiske og begrebsmæssige fundament for afhandlingen. Yderligere finder jeg det relevant i dette kapitel at fremlægge min personlige relation til temaet og de metodiske perspektiver i analysen.

Forforståelsen

Udfra vores (forskerens) forforståelse stiller vi spørgsmål til materialet og gennem de svar, vi får, udvikles og omformes vores forforståelse, hvorefter vi stiller nye spørgsmål til teksten eller materialet. Med andre ord sker der i processen løbende det, Gadamer (1960) kalder en horisontsammensmeltning mellem forsker og det undersøgte. Denne proces bliver der ofte refereret til med metaforen *den hermeneutiske cirkel*. I mine øjne har det haft betydning på flere niveauer for min tilgang til dette studie. *For det første* har det betydet, at min forståelse af flytninger fra København har udviklet sig i en vekselvirkning mellem teoretiske begreber, analytisk perspektiv og det empiriske materiale. Ved at dykke ind i materialet udviklede jeg min forståelse for de teoretiske begreber og omvendt blev udviklingen af de teoretiske begreber en indgang til en dybere analytisk forståelse af empirien.

Erkendelsesprocessen og selve skrivearbejdet har derfor mere taget form af en vekselvirkning mellem de forskellige elementer i afhandlingen, end en lineær proces, hvor det ene element har bygget oven på det andet. *For det andet* har det, Gadamer kalder horisontsammensmeltning og som måske også kan oversættes til indlevelse i det studerede, haft en ganske særlig betydning i mit tilfælde. Da jeg startede ph.d. studiet, boede jeg sammen med min mand og vores 2-årige søn i en lejlighed på indre Vesterbro i København. Men kort tid efter, at jeg havde påbegyndt arbejdet, besluttede vi at flytte fra byen. Vi gik derfor ind i et bofællesskabs-projekt, hvor vi var 17 familier, der sammen byggede et bofællesskab i Trekroner ved Roskilde. Knap et år inde i ph.d. studiet flyttede vi derfor fra Vesterbro til Roskilde – nu ventende barn nummer to. I min private tilværelse, som mor i en småbørnsfamilie, har bostedsvalg og flytning derfor fyldt ganske meget. De særlige udfordringer, der er i forbindelse med opbygningen af et nyt bosted og nye lokale netværksrelationer, som måske har haft en særlig betydning, fordi det var et bofællesskab, vi var med til at bygge op, har fyldt meget i vores familieliv. Derfor har jeg haft mange af de overvejelser tæt inde på livet, som mine interviewpersoner også har haft. Overvejelser omkring, hvad det gode bosted er for vores familie, spørgsmålet om plads versus pris, frustrationer over kompromiser mellem boligdrømme, pris og tid til familien - og ikke mindst har jeg, ligesom mange andre udflyttere, skullet vænne mig til at bo udenfor byen og pendle på arbejde. I selve interviewsituationerne har jeg derfor også ofte haft en fornemmelse af, at de mennesker, jeg interviewede, lige så vel kunne have været nogle af mine venner, som jeg havde en drøftelse omkring nogle af de store spørgsmål for småbørnsfamilier i dagens Danmark. Hvor det centrale i interviewsituationen naturligvis var, at jeg ville opnå en dyb og nuanceret forståelse af de valg, disse familier havde taget, blev et ”side-resultat” ofte, at jeg i bilen eller toget på vej hjem fra interviewet slet ikke kunne slippe interviewet og med mig selv havde lange diskussioner omkring interviewfamiliens valg og synspunkter sat overfor de valg, vi i min egen familie havde taget. Så sideløbende med at jeg blev klogere på andre familiers valg og synspunkter, fik jeg nogle gange udfordret og andre gange bekræftet de valg, vi selv havde taget omkring bosted og hverdagsliv. At jeg deler mange erfaringer med interviewpersonerne, har i mine øjne på den ene side haft nogle positive følger – især i fht. interviewsituationen. Det vil jeg komme tilbage til senere. På den anden side har min nærhed til feltet (man kan vel nærmest tale om en sammensmeltning med feltet) været kilde til frustrationer. For det første, kan det, når man arbejder med et felt, man selv er meget tæt på, være vanskeligt at ”træde ud af feltet”, at blive tilskuer, at stille spørgsmål til det, der for mange udflyttede børnefamilier forekommer naturligt (Jørgensen og Phillips 1999:32). For det andet kan jeg ind imellem blive i tvivl om, hvor stor en rolle mine egne personlige erfaringer har spillet i analyseprocessen. Jeg har oplevet, at når man rejser forskningsspørgsmål, som står nær ens egne private erfaringer, er det mest nærliggende, at søge indad og trække på egne personlige erfaringer for at finde svar.

Det har til tider været en svær balancekunst hele tiden at være opmærksom på, hvor min viden kommer fra. Endnu sværere er det dog at afgøre, om de temaer, jeg har valgt at fokusere på, om den måde, jeg tolker interviewene, om de spørgsmål, jeg har stillet, er skævvredet ud fra min helt private forforståelse. Det har i hele processen været mit princip, at være kritisk overfor min egen tilgang, at sætte spørgsmålstegn ved mine forudindtagelser for i stedet at lade empirien og interviewfamilierne tale til mig. Her er det videnskabelige værktøj, bevidstheden om den ontologiske tilgang og de analytiske begreber, naturligvis alt afgørende.

Dataindsamling og analysemetoder

Ambitionen om både at fokusere på generaliserbare tendenser på den ene side, og på den anden side variationer, fortolkninger og at forstå flytninger og bostedsvalg i relation til andre fænomener, som stedsidentitet og hverdagsliv, stiller særlige krav til dataindsamlingen og analysemetoderne. En gennemgående ambition i denne afhandling er netop at kombinere kvantitative og kvalitative data for derigennem at opnå en forståelse af flytninger, som arbejder både i bredden og i dybden. Denne kombination er i mine øjne både denne afhandlings styrke og dens svaghed. Styrke, fordi det på den ene side giver kød og blod til de statistiske opgørelser og på den anden side kontekstualiserer de fortællinger, som de enkelte interviewpersoner bidrager med. Svaghed, fordi kombinationen også gør det vanskeligt at komme helt i dybden med begge typer af data og analysemetoder.

Helt overordnet er formålet med de kvantitative metoder, at få standardiserede data, som der kan skabes generaliserbare resultater ud fra. Formålet her er altså at fokusere på tendenser og mønstre og på statistiske sammenhænge mellem udvalgte parametre. Derimod er det overordnede formål med de kvalitative metoder at fokusere på forståelse og fortolkning og at forstå det enkelte fænomen i en bredere kontekst (Andersen:2002). Eller som Kvale (1997:76) formulerer det:

***Kvalitet** betyder hvilken slags, den væsentlige karakter af noget. **Kvantitet** betyder hvor meget, hvor stor, mængden af noget.*

Ofte fremstår disse to overordnede metoder og datatyper som hinandens modsætning og der har da også været tendenser til en generel diskussion om, hvilken af disse datatyper, der er den bedste (Kvale 1997:76 ff). En sådan generel diskussion er dog irrelevant, da den valgte metode i stedet bør afhænge af formålet med analysen og fænomenet, der studeres (ibid.). Der findes da også mange studier, som forsøger at kombinere kvantitative og kvalitative data. Endnu længere går Bourdieu, når han ønsker at bryde den klare opsplittning mellem de kvantitative og de kvalitative data og i stedet integrere dem.

I denne afhandling vil jeg skelne mellem kvantitative og kvalitative data og de vil blive benyttet til forskellige dele af analysen. Samtidig er det da netop også ambitionen til en vis grad at integrere dem i analysen, idet tolkningerne af de kvalitative interviews vil ske med reference til de generelle mønstre og omvendt vil de statistiske mønstre blive nuanceret og uddybet med de kvalitative interviews.

Design af det statistiske studie

Den statistiske undersøgelse er baseret på et datasæt (rekvireret hos Danmarks Statistik) som omfatter alle individer i alderen 25-65 år, der er flyttet fra Københavns eller Frederiksberg Kommune til en anden kommune på Sjælland eller Lolland Falster i perioden 1992-2002.

Den periodemæssige afgrænsning skyldes dels, at der i 1990'erne var meget store stigninger i boligpriser, især i Københavnsområdet. Samtidig var der i løbet af 1990'erne en stigning i antallet af husstande, der flyttede fra de centrale hovedstadskommuner, i fht. antallet, der flyttede til kommunerne. At perioden slutter i 2002 skyldes slet og ret, at det var det seneste årstal, jeg på det tidspunkt kunne modtage data fra. Det er ganske muligt, at der i løbet af de senere år igen er sket ændringer i flyttemønstret, ikke mindst det seneste års udvikling på boligmarkedet taget i betragtning.

Den aldersmæssige afgrænsning skyldes, at jeg interesserer mig for flytninger, hvor det kan forventes at bosætningen er af en forholdsvis varig karakter. Derfor afgrænser jeg mig fra aldersgrupper, der hovedsageligt flytter pga. uddannelse mv. og som i øvrigt befinder sig indenfor en meget flyttende aldersgruppe.

Den geografiske afgrænsning, hvor Frederiksberg og Københavns Kommuner udgør fraflytningskommunerne og kommunerne i det, der tidligere hed, Københavns, Frederiksborg, Roskilde, Vestsjællands og Storstrøms Amter udgør tilflytningskommunerne skyldes for det første, at jeg ønsker at få et billede af alle flytninger fra de helt centrale bykommuner til både de suburbane områder og til områder længere fra København. For det andet ønsker jeg at se flytningerne i lyset af CSBs begreb "den grænseløse by". Her mener jeg pendling er en afgørende parameter. Derfor har jeg inddraget de amter, der ligger indenfor en "rimelig" pendlingsafstand, - ca. indenfor max. 120 km fra København – og indenfor landets grænser. Endelig betyder der forholdsvis store case-område, at der vil være store prisforskelle i huspriserne, herunder kvadratmeterpriser, hvilket jeg antager har betydning for udflytningsmønstret.

Da en flytning er en beslutning, som afhænger af hele familiens samlede behov, ønsker og ressourcer er datasættet konstrueret således, at jeg både har adgang til data på det individuelle niveau og på familie niveau. Her er familier defineret som

Danmarks Statistiks C-familier, som er husstande med én voksen eller to voksne med hver sit køn, samt eventuelle børn. Familier kan således både være enlige med og uden børn samt par med og uden børn. Der kan højst være to generationer i en C-familie. Fremover vil C-familier gå under betegnelsen husstande.

I analysen ønsker jeg bla. at komme ind på forandringer over flyttemønsteret i tid. Derudover ønsker jeg at koble forskellige parametre, f.eks. familietype og indkomst i fht. tilflytningskommune. Disse analyser kræver en vis mængde data eller et vist antal observationer (her tilflyttede familier) i hver geografisk enhed, hvorfor jeg i hovedparten af den kvantitative analyse har valgt at arbejde med den geografiske enhed de nye storkommuner (og ikke de gamle kommuner). Det betyder naturligvis, at nogle af de geografiske forskelle, der ville kunne være kommet til udtryk ved at benytte de gamle kommunegrænser, bliver slørrede (se også Andersen 2005 for en diskussion af, hvad forskellig geografisk skala i analyser kan betyde for resultaterne).

Som udgangspunkt havde jeg valgt at inddrage mange forskellige kvalitative parametre i den statistiske undersøgelse – parametre, der beskriver de udflyttede individer og husstande, og som jeg formodede havde betydning for og kunne belyse udflytningerne og bostedsvalget. Datasættet indeholdt bla. parametre som indkomst, alder, familietype, boligtype, boligens størrelse, afstand til arbejdet, uddannelse, beskæftigelse og etnicitet. Det viste sig dog, at datasættet var for bredt og at jeg ikke havde mulighed for at overskue og håndtere så mange forskellige parametre. Endvidere skete der en fokusering dels igennem bearbejdningen af det statistiske materiale og dels igennem bearbejdningen af interviewene. Her udvikledes min forståelse af flyttepraksis og jeg kunne på den baggrund udvælge nogle færre parametre, som jeg fremlægger i det statistiske kapitel. I et Tapas Working Paper (Aner 2007) er flere aspekter af det statistiske materiale bearbejdet. I denne afhandling vil udflytningen og udflytningsmønsteret hovedsageligt blive behandlet med reference til livsfaser, herunder familietype og alder, samt til muligheder på boligmarkedet, som vil blive beskrevet med reference til indkomstforhold og relaterede parametre såsom beskæftigelse og uddannelse.

Indkomst og beskæftigelse kan meget vel ændre sig i forbindelse med flytningen. Da det som regel er tidligere års indtjening, der danner basis for lånemuligheder i forbindelse med finansiering af huskøb, er det indkomsten fra året før flytningen, der benyttes her. Indkomst er opgjort som bruttoindkomst før skat eksklusiv pension mm. Til tider er indkomsten opgjort på husstande og til tider på individniveau, men det vil fremgå i analysen, hvornår det er det ene og hvornår det er det andet.

Casegruppen og de udvalgte interviewpersoner

Udfra den kvantitative gennemgang af flyttemønstret er der to parametre, som viser sig at have særlig stor betydning for flytningerne, nemlig indkomst og familieforhold (familietype, antal børn og alder på alle familiemedlemmer). Børnefamilier udgør en stigende andel af de udflyttede husstande og flyttemønstret for lav-indkomst og højindkomstgrupperne er meget tydelige og næsten komplementære, mens mellemindkomstgrupperne spreder sig mere jævnt over landskabet. For at få en dybere forståelse for, hvorfor børnefamilier flytter fra København og for at få et indblik i de baggrunde og kompromiser, der ligger bag mellemindkomstgruppens bostedsvalg, har jeg valgt hovedsageligt at fokusere på småbørnefamilier i mellemindkomstgruppen. Jeg ”fixerede” yderligere gruppen ved at fokusere på familier, der var flyttet en vis afstand fra København. Således er interviewfamilierne flyttet mellem ca. 50 og 110 km. fra København – altså indenfor men også på grænsen af pendlingsafstand til København og med en vis variation i boligpriserne. Samtidig fokuserede jeg min indsats på kommuner, hvor børnefamilier i mellemindkomstgruppen udgjorde en relativt høj andel af tilflytterne. Alle familierne er flyttet fra København eller Frederiksberg Kommune for mellem 1 og 3 år siden og inden deres børn startede i skole.

Interviewfamilierne er flyttet til forskellige typer områder indenfor denne radius fra København. Nogle er flyttet til større provinsbyer, andre til mindre landsbyer og atter andre bor på landet uden naboer tæt på. Nogle er flyttet til parcelhuse, andre til ældre villaer og atter andre til rækkehuse. Nogle er flyttet til områder, hvor der ikke er særlig god transportmæssig adgang til København, mens andre er flyttet hen i nærheden af en station, hvor der jævnlig går tog mod København. Så hvor interviewgruppen indkomstmæssigt og familietypermæssigt ligger i nærheden af hinanden, og hvor de alle har valgt at flytte ”et godt stykke” udenfor København, er det alligevel nogle forskellige bolig- og bostedsvalg, de har truffet.

Interviewfamilierne fik jeg kontakt til dels gennem mit netværk og hovedsageligt gennem daginstitutioner. Institutionerne måtte ikke direkte udlevere telefonnumre til mig. I stedet fik jeg lov til at dele breve ud og interesserede skulle derefter selv henvende sig til mig for at aftale tid til et interview. I et enkelt tilfælde fik jeg udleveret et telefonnummer til en nylig tilflyttet familie i Næstved via en ejendomsmægler. Da jeg fik kontakt til familien, fortalte de, at især kvinden i familien var så ulykkelig for at være flyttet fra København, at de ikke ønskede at medvirke i et interview af frygt for at komme til at bryde grædende sammen. Med denne besked gik det virkelig op for mig, at den udvælgelsesproces, hvor interesserede selv skulle henvende sig, kunne betyde en alvorlig skævvridning, hvor jeg hovedsageligt fik fat i interviewpersoner, som havde lyst til at tale om deres flytning, - måske netop fordi de havde haft positive oplevelser med det og så det

som en succes. I alt lavede jeg 19 interviews med 35 personer. I langt de fleste interviews havde jeg både manden og kvinden i familien som deltagere. Årsagen til, at jeg valgte at interviewe begge parter sammen, var, at jeg formodede, at selve beslutningen var en fælles beslutning, hvor forskellige ønsker og drømme var blevet til kompromisser og at dette bedst kunne opfanges ved at have begge parter ved interviewet. Ind imellem udviklede interviewene sig da også til diskussioner de to parter imellem, og det var naturligvis interessant for mig at se, hvordan de oplevede og tolkede situationen forskelligt og alligevel var kommet frem til nogle kompromiser. I selve analysen har jeg dog undladt direkte at inddrage dette aspekt. Her fremstår fortællinger ofte som den enkeltes fortælling og altså uden reference til partneren. Det skal nævnes, at der da også er en risiko forbundet med at interviewe begge parter sammen, idet jeg højst sandsynligt kunne have fået nogle andre fortællinger, hvis jeg havde siddet med én person af gangen. Det kan være, at der i og med begge parter var til stede, er nogle temaer og holdninger, der er blevet undertrykt.

Denne ”fixering” af gruppen – altså det at udvælge gruppen, så centrale baggrundsparemetre ligner hinanden, hænger sammen med nogle af de tanker, der kom frem i det tidligere kapitel. I mine øjne er en måde at inddrage de objektive strukturer netop at tage udgangspunkt i de objektive mulighedsrum, når flyttepraksis skal studeres. Som udgangspunkt må man forvente, at de udvalgte interviewfamilier langt henad vejen har haft nogle af de samme muligheder på boligmarkedet. Det betyder, at det i de kvalitative analyser ikke bliver de store forskelle i muligheder på boligmarkedet eller i fht. forskellige familietyper, der træder frem. I stedet vil det være nuancer i de kompromiser, familierne indgår og det vil være fortolkninger af de forskellige måder, de forholder sig til deres flytning på. Ikke mindst betyder arbejdet med en så afgrænset case-gruppe, at stedstilknytning og fortællinger om selvidentitet, flytning og bostedsvalg kommer til at få en fremtrædende betydning i fht. de større variationer, der ville være i de objektive muligheder, hvis case-gruppen havde spredt sig over et større spekter mht. familietype og indkomstforhold. Det betyder også, at hvis det havde været en anden interviewgruppe med andre mulighedsrum, så havde fortællingerne og strategierne sandsynligvis set anderledes ud og måske havde netop fortællinger, selvidentitet og stedskonstruktioner spillet mindre roller i analysen. Valget af case-gruppe er således afgørende for resultaterne og sætter særlige grænser for generaliserbarheden. Til gengæld betyder den afgrænsede case-gruppe altså, at jeg får mulighed for at gå mere i dybden med fortællinger, narrativer og kompromiser eller strategier indenfor ensartede mulighedsrum.

Interviewpersonernes tilflytningssteder

"Dæknavn"	Sydsjælland og Møn	Vestsjælland	Midtsjælland	Ø-samfund	By i provinsen	På landet/landsby	Pendler til København
Martin og Eva	X			X	X		
Simon og Heidi	X			X	X		
Kasper og Maria	X			X		X	
Morten og Camilla	X			X	X		X
Thomas og Christina	X				X		X
Michael og Anne			X		X		X
Jesper og Line			X		X		
Anders og Pernille			X		X		X
Rasmus og Stine			X		X		
Jacob og Sara	X				X		X
Katrine	X				X		
Daniel og Karina			X			X	
Peter og Rikke		X				X	X
Mikkel og Julie	X				X		
Jonas og Trine	X					X	X
Henrik og Charlotte	X					X	
Lars og Ditte	X					X	X
Simon og Malene	X					X	X
Andreas og Mia		X			X		

Interviewpersonernes indkomst og uddannelsesforhold

"Dæknavn"	Høj indkomst	Lav indkomst	Mellem indkomst	Lang uddannelse	Mellemlang uddannelse
Martin og Eva			X	X	X
Simon og Heidi		X			X
Kasper og Maria			X	X	X
Morten og Camilla	X			X	
Thomas og Christina			X	X	X
Michael og Anne	X			X	X
Jesper og Line			X	X	
Anders og Pernille					
Rasmus og Stine			X		X
Jacob og Sara	X			X	
Katrine			X		X
Daniel og Karina			X		X
Peter og Line			X	X	X
Mikkel og Julie			X	X	X
Jonas og Trine			X		X
Henrik og Charlotte			X	X	X
Lars og Ditte			X	X	X
Simon og Malene			X	X	X
Andreas og Mia			X	X	

Interviewpersonernes opvækst

"Dæknavn"	Opvokset i København/Århus	Opvokset i en forstad til København	Opvokset i provinsen
Martin og Louise			X
Simon og Heidi	X	X	X
Kasper og Maria		X	
Morten og Camilla			X
Thomas og Christina		X	X
Michael og Anne		X	X
Jesper og Line			X
Anders og Pernille		X	X
Rasmus og Stine			X
Jacob og Sara			X
Katrine	X		
Daniel og Karina		X	X
Peter og Line			X
Mikkel og Julie			X
Jonas og Trine	X		X
Henrik og Charlotte			X
Lars og Ditte			X
Simon og Malene		X	
Andreas og Mia			X

Det kvalitative interview

Formålet med de kvalitative interviews har på sin vis været dobbeltsidig. For det første har det været formålet *at forstå flytningen i relation til en bred helhedsorienteret kontekst*. Således er det formålet at sætte flytning og bostedsvalg i relation dels til øvrige forhold i hverdagslivet, dels til individets biografi og dermed i sammenhæng med tidligere erfaringer. For det andet har det været formålet *at få indblik i interviewpersonernes fortolkninger og oplevelser af flytteprocessen*, herunder af stederne de flyttede fra hhv. til. Til det formål har jeg benyttet det semistrukturerede livsverdeninterview, som ”*defineres som et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener*” (Kvale 1997:19). I interviewsituationen har det altså været interviewpersonernes egne fortællinger og tolkninger, der har været centrale. Temaerne har for det første cirkuleret omkring de livserfaringer, interviewpersonerne har haft – relateret til hverdagsliv, bolig og bosteder, hvor jeg har fået et billede i en nogenlunde kronologisk rækkefølge, af de erfaringer interviewpersonerne har gjort sig og altså de erfaringer, som beslutningen om det nye bosted skriver sig ind i. For det andet har interviewene drejet sig om motiver for flytning og bostedsvalg – og her har interviewpersonerne fået rig lejlighed til at fortælle om, hvordan de har tacklet deres muligheder på boligmarkedet i relation til deres bolig- og bostedsdrømme og øvrige hverdagslivsprioriteringer. Yderligere har jeg spurgt ind til deres oplevelser af at bo i byen før og efter, de fik børn. Et tredje tema i interviewene har været interviewpersonernes oplevelse af deres nye bosted og det hverdagsliv, de har fået efter flytningen. På den måde var interviewene opbygget i en nogenlunde tidsmæssig kronologisk rækkefølge. Samtidig var spørgsmålene meget åbne og så vidt muligt forsøgte jeg at lade interviewene forme sig som en mere eller mindre almindelig samtale, så spørgsmålene virkede ”naturlige”. Jeg havde udarbejdet en interviewguide med en lang række spørgsmål (bilag 1). I realiteten var det dog sjældent at spørgsmålene og rækkefølgen blev nøjagtig som i guiden, så den var mere en slags tjekliste over, hvilke temaer, jeg gerne ville have belyst. Ofte kom interviewpersonerne uopfordret omkring mange af spørgsmålene, inden jeg nåede at stille dem.

Jeg har dels stillet meget åbne spørgsmål, som er inspireret af retningslinier indenfor det narrative interview (Hollway og Jeffersen 2000), hvor det mere er spørgsmål ala ”fortæl mig om...”, end det er hvad eller hvorfor spørgsmål. Her har det været ønsket at lade interviewpersonerne selv udvælge de elementer i hændelsesforløb omkring flytning mm. som de så som de centrale, og det var formålet at lade dem selv lave koblinger mellem forskellige elementer i deres fortællinger. Indenfor hvert tema var det ofte disse meget brede spørgsmål, jeg startede med. Efterfølgende stillede jeg (inspireret af Kvale 1997) mere ”hvorfor-spørgsmål”, hvor interviewpersonernes fortolkninger og forklaringer kom i centrum og af og til

præsenterede jeg dem også for mine egne umiddelbare fortolkninger af deres fortællinger for at få dem be- eller afkræftet.

Interviewsituationen som en social relation

Ligesom i alle andre sociale situationer er interviewsituationen en social relation, som er præget af ulige magtforhold og forskelle i sociale positioner. Som Bourdieu (2007:53) skriver:

Selv om forhold i undersøgelser adskiller sig fra hverdagslivets udvekslinger ved udelukkende at have viden som formål, forbliver det, uanset hvad man gør, en social relation.

Ifølge Bourdieu ligger der en vigtig udfordring i at tilpasse situationen, så denne ulighed formindskes. Bourdieu (2007) fokuserer på to elementer i denne ulighed. For det første kan interviewsituationen indskrives i en relation, hvor de ulige magtrelationer mellem interviewperson og forsker kommer til udtryk i en symbolsk vold, hvor forskeren dominerer situationen og ikke opnår at få den interviewedes fortrolighed. For det andet lægger Bourdieu vægt på, at en vis social nærhed mellem interviewer og interviewperson, enten habituel eller i form af indlevelse, spiller en afgørende rolle i fht. de oplysninger, interviewer kan få adgang til.

Disse perspektiver omkring den sociale relation sætter i mine øjne store krav til den måde, man som interviewer eller forsker opfører sig på i interviewsituationen. Man kan således gøre forskellige ting for at mindske den symbolske vold. I de interviews, jeg har foretaget, har det været vigtigt for mig, at jeg tog hjem til interviewpersonerne og at jeg dermed indtog rollen som gæst og interviewpersonerne indtog rollen som værter. Denne rollefordeling betød i mine øjne, at interviewpersonerne kunne føle sig mere trygge og på nogle områder indtog rollen som den ”styrende” i situationen (se også Lorentzen 2007). Derudover har det også været mit indtryk, at i de fleste tilfælde har det gjort trygheden hos interviewpersonerne større, at begge parter (mand og kvinde i husstanden) har deltaget i interviewet. På den måde har de to interviewpersoner kunnet spille op imod hinanden og supplere og støtte hinanden. Derudover gjorde jeg også meget ud af at skabe en afslappet ”samtalestemning”, så interviewpersonerne i højere grad kunne føle sig opmuntret til at fortælle, hvad der faldt dem ind og ikke lade sig begrænse for meget af forsøg på at besvare mine spørgsmål ”korrekt”. Bourdieu (2007) taler om en ”metodologisk lytten”, hvor man forsøger at udjævne ulige relationer især i fht. symbolsk og lingvistisk kapital. For ham handler det om at finde det rette niveau for det benyttede sprog og de passende (verbale og non verbale) tegn, som opmuntrer den interviewede i situationen.

I fht. social eller habituel nærhed interviewer og interviewperson imellem, beskriver Bourdieu, at det dels kan give en bedre forståelse af interviewpersonens fortællinger

og rationaler, dels kan det skabe tryghed for interviewpersonen, hvis forsker og respondent er tæt på hinanden eller, som han skriver, tilhører homologe positioner. Når forsker og respondent er tæt på hinanden vil respondenterne have en form for garanti om, at forskeren ikke vil (Bourdieu 2007:56):

reducere subjektive ræsonnementer til objektive årsager, og at gøre valg, der er erfaret som frie, til objektiv determinisme, afsløret via analyse. For det andet vil man opdage, at vi i dette tilfælde kan blive forsikret om umiddelbar og konstant bekræftet enighed i forhold til forudsætninger angående indhold og form i kommunikationen.

Min egen situation og socio-økonomiske position som udflyttet børnefamilie i mellemindkomstgruppen betød, at jeg langt henad vejen deler referenceramme med interviewpersonerne. Interviewpersonerne og jeg er "udsat" for samme objektive strukturer og har ensartede habitus. Det er mit indtryk at denne forholdsvis lige relation har betydet, at jeg hurtigt har fået interviewpersonernes fortrolighed. Som Bourdieu netop skriver, ved interviewpersonerne, at jeg kan forstå og relatere mig til de valg, de har truffet. Yderligere behøver de ikke at være nervøse for, at jeg skal "udøve vold" mod interviewmaterialet (Bourdieu 2007:56):

fordi interviewpersonen præcis ved, at kernen af, hvad hvert spørgsmål tilskynder den anden til at røbe, deles med interviewer, ligesom de også deler risiciene ved denne barmhjertighed. Og tilsvarende kan ingen interviewer nogensinde glemme, at objektivisering af respondenterne betyder objektivisering af sig selv.

På den måde er jeg i næsten lige så høj grad fanget og undersøgt som den person, der undersøges.

Som Lorentzen (2007:150) med reference til Bourdieu, dog fremfører, kan der også være problemer i at være for tæt på interviewpersonen, idet for stor nærhed betyder en meget høj grad af indforståethed, hvorfor der ikke vil være behov for at udtrykke sig eksplicit og interviewene vil derfor ikke være brugbare i en analyse situation:

der ligger problemstillinger med at blive for kendt for hinanden, idet ethvert interview bevæger sig mellem totalt sammenfald, hvor intet udtrykkes eksplicit, og total forskellighed, hvor intet kan forstås. Det konstruktive ligger imellem disse to yderpunkter.

Hvor den sociale nærhed i interviewsituationen altså i mine øjne havde positive konsekvenser, kan det have haft mere problematiske konsekvenser i analysesituationen. Som jeg tidligere har beskrevet kunne det i nogle tilfælde være vanskeligt for mig at træde ud af situationen og se interviewpersonernes praksis og fortællinger "udefra". Derudover kan min egen rolle i det studerede fænomen også betyde, at jeg eksempelvis har tillagt det reflektive element uforholdsmæssig stor betydning, fordi jeg selv (ubevidst) ønsker at lade alle disse overvejelser og valg

omkring bosted og hverdagsliv fremstå som velovervejede bevidste beslutninger og ikke som ”objektivt determinerede”.

Disse betragtninger omkring interviewsituationen som en social relation er naturligvis også relevante i fht. at der, som bekendt, oftest var flere interviewpersoner til stede under interviewet. Som beskrevet, er det mit indtryk, at det skabte større tryk og dialog, at have begge parter som deltagere i interviewet. Men der er naturligvis en stor risiko for, at det ville have været nogle andre emner, andre fortolkninger og andre historier, der ville være kommet på banen, hvis jeg havde interviewet parterne én af gangen (se Lorentzen 2007 for flere betragtninger omkring dette). Som Lorentzen (2007) skriver, *virkeligheden præsenterer sig relationelt*.

At spørge til minder – en fortolket situation

Den virkelighed, jeg opnår gennem de kvalitative interviews er altid en fortolket virkelighed. Giddens’ peger med begrebet ”den dobbelte hermeneutik” på, at de beskrivelser og fortællinger, vi får frem igennem interviews, allerede vil være en fortolket virkelighed (Giddens:1984, xxiii). På den ene side må samfundsforskeren altså forholde sig til en verden, som allerede er fortolket af aktøren selv. På den anden side må samfundsforskere rekonstruere og fortolke aktørens verden ud fra samfundsteoretiske begreber (Hansen og Simonsen:2004). I denne afhandling omhandler en stor del af de temaer, der frembringes i de kvalitative interviews, hændelser og handlinger, som er foretaget for i nogle tilfælde flere år tilbage. Derfor vil mange af de fortællinger, jeg får, have deres baggrund i interviewpersonernes minder og hukommelse. Ofte er jeg da også blevet udsat for kritiske spørgsmål om, hvordan jeg kan tage folks udtalelser og fortællinger om beslutninger, de har taget for et eller flere år tilbage for ”gode varer”. Som jeg ofte er blevet spurgt: ”Vil man ikke altid genfortælle beslutningen som en succeshistorie? Vil man ikke altid fokusere på de gode ting ved situationen for overhovedet at kunne leve med den?”. Det vil jeg bestemt ikke benægte. Men ligeså vel som der i mine øjne ikke findes én rigtig genfortælling af situationen, opfatter jeg heller ikke interviewpersonernes fortællinger som usandheder. Fortællingerne om deres flytning og hverdagsliv opfatter jeg som den tolkning, de selv lever med og så er det i mine øjne mindre interessant, om det er en sand eller falsk fortælling. Men to forhold vil jeg dog fremhæve i den forbindelse. *For det første*, vil jeg gerne med reference til de strukturationsteoretiske tanker påpege, at fortællingerne finder sted i en kontekst og at det er forskerens/fortolkerens rolle så at sige at ”objektivere” fortællingerne. Som Bourdieu hævder, er biografi og selvbiografi ikke det samme som det levede liv, som det kan iagttages og beskrives udefra. De kvalitative interviews og biografiske livshistorier skal derfor både forstås ud fra de meninger, fortælleren giver, men de bør også sættes ind i en bredere objektiveret kontekst, hvor de kan være med til at forklare handlinger (Steensen 2007:31). Således mener Bourdieu, at interviewerens perspektiv skal suppleres med forskerens objektiverende beskrivelse af situationen

(ibid.). *For det andet* kan man altså ikke forvente, at få en objektiv gengivelse af ”virkeligheden”, når der spørges til minder og til baggrunden for handlinger, som interviewpersonen har foretaget. Interviewpersonernes fortællinger vil være præget nogle processer omkring udvælgelse af temaer, rækkefølge mv., som kan illustreres via det narrative element i interviewet. Med reference til Bourdieu påpeger Steensen (2007:48) i den sammenhæng, at:

virkeligheden ikke altid former vores liv på den meningsfulde måde, vi ofte får indtryk af gennem livshistorierne. Ofte intræder begivenheder og omstændigheder mere eller mindre tilfældigt og udenfor vores kontrol og umiddelbare forståelse.”

I et narrativt perspektiv vil der her blive fokuseret på, at mennesker, til trods for dette, i stor udstrækning har brug for at skabe sammenhænge i de hændelser, de har i deres hukommelse (Horsdal:2000). F.eks. oplever interviewpersonerne beslutningen om at flytte i en sammenhæng med tidligere hændelser og erfaringer. Via deres tolkninger og meningstillæggelser skaber de sammenhænge i de handlinger, de har foretaget sig og muligvis konstruerer de (mere eller mindre bevidst) sammenhænge og en rød tråd i deres livshistorie. Med inspiration fra Polkinghorne, argumenterer Horsdal (2000) for, at den narrative mening skabes ved at delen (her flytningen) i fortællingen sættes i relation til helheden (interviewpersonens øvrige hverdagsliv, historie og erfaringer, og ikke mindst interviewpersonens selvidentitet). Narrativerne kan således ses som et ”redskab”, interviewpersonerne bruger for at skabe sammenhæng mellem deres selv billeder eller selvidentitet på den ene side og de valg og handlinger, de foretager sig på den anden side. Samtidig kan et blik for de narrative aspekter i interviewpersonernes selvidentitet i mine øjne give nogle analytiske input til, hvordan jeg skal forholde mig til de fortællinger, jeg får i interviewene.

Formål og perspektiver i analysens dele

På baggrund af dels i de empiriske spørgsmål til udflytningen (fra kapitel 1) og dels de teoretiske perspektiver på udflytningen (kapitel 2) er der forskellige formål og perspektiver, som vil være i fokus i de tre analysekapitler. Derfor er det også forskellige typer af data, der vil komme i spil i analysens dele. Hvor det analysekapitel, der følger herefter, er orienteret mod mønstre og tendenser på et strukturelt niveau, vil de to efterfølgende kapitler være orienteret mod et mere forståelsesorienteret niveau, hvor den enkelte families praksis og oplevelser, er i centrum. Derfor vil det også være de kvantitative metoder og data, der ligger til grunde for analysen i det første analysekapitel, mens det er de kvalitative metoder og data, der bliver bearbejdet i de to efterfølgende kapitler. Nedenfor er formål, perspektiver og datatyper gengivet i fht. de tre analysekapitler.

Kapitel	Formål	Fokus i fht. struktur/individ	Rum og sted perspektiv	Fokus på praksis eller fortælling	Datatype
4 En kortlægning af udflytninger fra København	At skabe et billede af konteksten eller de materielle strukturer, som flyttepraksis producerer og indskriver sig i.	Fokus på struktur og socio-materielle institutioner i form af flyttemønstre.	Materielt perspektiv på rum med fokus på boligmarked og afstande.	Fokus på mønstre i praksis på et generaliseret niveau.	Kvantitative data.
5 To typer af udflyttere	At skabe viden om de motiver, der ligger bag udflytningerne og at få forståelse for de ændrede bostedsbehov som følge af ”den kritiske situation” at blive børnefamilie. Herunder at få en forståelse for, hvordan stedstilknytning og stedsidentitet spiller ind i flytteprocessen.	Fokus på de enkelte individers/familiers motiver og stedskonstruktioner.	Hovedsageligt mentalt perspektiv omkring definitioner af det gode bosted og forskelle ml. land og by – samt i fht. stedstilknytning og identifikation.	Fokus både på praksis og fortælling.	Kvalitative data.
6 Udflytningen som en del af en hverdagslivsstrategi	At få en forståelse af bostedsvalget i sammenhæng med bredere hverdagslivsprioriteringer og selvidentitet.	Fokus på individ/familie.	Materielt perspektiv på rum med fokus på bolig, boligmarked og afstande.	Fokus både på praksis og strategisk adfærd og på fortælling og selvidentitet og relationer derimellem.	Kvalitative data.

KAPITEL 4

En kortlægning af udflytninger fra København

Formålet med dette kapitel er at skabe et overordnet billede af de socioøkonomiske strukturer, som kommer til udtryk i udflytningerne. Som det vil fremgå af analysen, er der nogle parametre nemlig familietype, alder og indkomst, som er tæt sammenvævede og som optræder både som regler og ressourcer i flyttepraksis. Et samlende begreb for disse parametre, kan i mine øjne være *livsfaser*. Som vi også så hos Giddens er biografien eller den irreversible tid præget af en vis form for fremdrift og skift imellem faser, og i de forskellige livsfaser vil der være forskellige hverdagslige prioriteringer, forskellige boligbehov og forskellige muligheder på boligmarkedet. Forskellige aspekter af livsfase-skift og indkomstforhold vil derfor være i fokus i denne analyse.

I baggrunden eller konteksten for de tendenser, der ses i udflytningen, er samfundsmæssige økonomiske forandringer centrale. I den periode, denne analyse beskæftiger sig med, har der dels været en generel højkonjunktur i samfundet, dels har der været markante stigninger i boligpriser i landet generelt og i Hovedstaden mere udtalt. Disse forhold forventer jeg kan have betydning for flyttemønstret. Et relevant spørgsmål i den sammenhæng er, om udflytningen kan relateres til de stigende boligpriser, eller med andre ord om der er teng på, at udflytterne så at sige presses ud af byen.

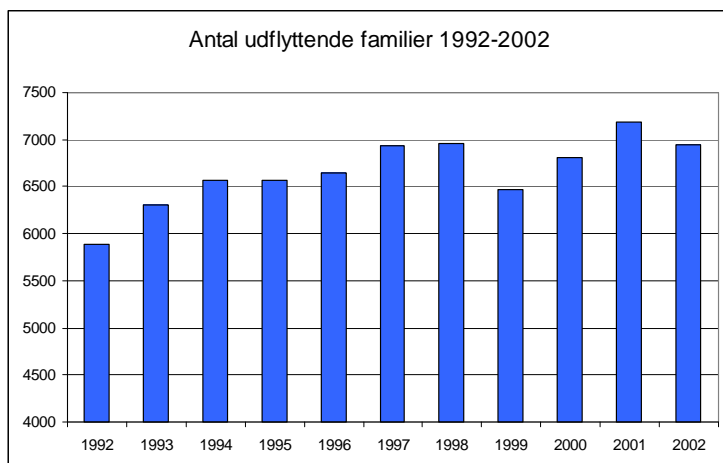
Udover at skabe et indblik i de strukturelle vilkår for udflytningerne, danner den statistiske analyse også baggrunden for udvælgelsen af case-gruppen.

Analysen er baseret på alle husstande, som er flyttet fra København og Frederiksberg Kommuner til det øvrige Sjælland og Lolland Falster i perioden 1992-2002 og hvor de voksne i husstanden er de samme før og efter flytningen og på tidspunktet for flytningen er mellem 25 og 65 år.

4.1 Omfanget af flytninger fra København

I de senere årtier, er antallet af husstande der er flyttet fra København steget betydeligt (figur 1). Omfanget af udflytninger varierer en smule fra år til år, men det generelle billede er, at udflytningen er steget. Sammenlignes antallet af udflyttede husstande i 1992 med antallet i 2002 viser det sig, at udflytningerne er steget med 18 % fra 5.892 til 6.941 (figur 1). Samtidig er den gennemsnitlige husstandsstørrelse steget, så stigningen i antallet af personer, der er flyttet ud af København i perioden, er steget med 27 % fra 8.393 til 10.623.

Figur 1: antal udflyttede husstande

Udflytningen er betydelig i fht. tilflytningen til København og spiller dermed en betydelig rolle i befolkningsudviklingen i byen og det er da også et billede, der fortsætter i de senere år. Mellem 2001 og 2006 har der netop været en negativ nettotilflytning til de to hovedstadskommuner (Koncernservice i Københavns Kommune 2008 samt kommunefakta fra Frederiksberg Kommune 2008). I 2005 var nettotilflytningen helt nede på minus 4109⁴. I 2007 ændrede denne udvikling sig drastisk, idet der her er registreret en netto tilflytning på 4327 personer, hvoraf hovedparten dog udgøres af tilflytninger fra udlandet. Men alt i alt har der altså i de senere år været en tendens til, at der er flere personer, der er flyttet fra København, end der er flyttet til.⁵

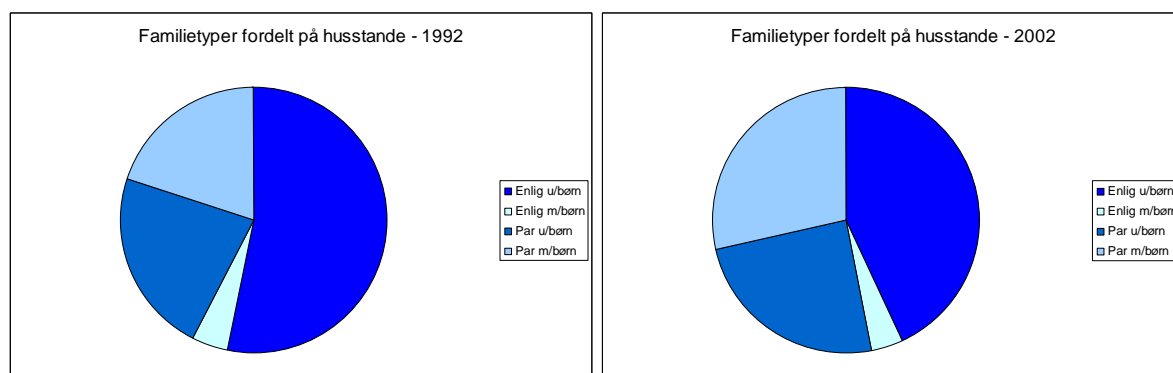
Udflytningen som et børnefamiliefænomen

Andelen af børnefamilier har været stigende igennem hele perioden. Således udgjorde børnefamilierne i 1992 24,4 % af de udflyttede husstande og i 2002 var andelen oppe på 32,5 % (figur 2).

⁴ Der er ikke korrigeret for, at flytninger de to kommuner imellem også indgår i tallene.

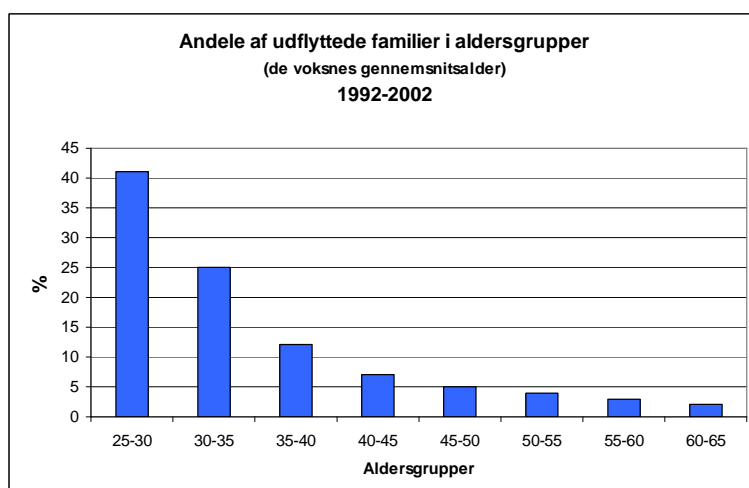
⁵ Det skal dog bemærkes, at der samtidig med dette har været et stigende fødselsoverskud i de to kommuner, således at der de fleste år trods den negative netto tilflytning har været en befolkningstilvækst.

Figur 2: Udflyttede husstande fordelt på familietyper i 1992 hhv. 2002

Igennem hele perioden udgøres en relativt høj andel (ca. halvdelen) af de udflyttede husstande af enlige uden børn. Men det skal bemærkes, at en stor andel af de udflyttede husstande generelt ligger indenfor aldersgrupper, hvor en familiedannelse ofte vil ske, planlægges eller bare overvejes (figur 3).

Figur 3: Udflytterenes aldersfordeling

Så selvom andelen af børnefamilier i materialet ikke er så høj, er der igen nogle tegn på, at udflytningen alligevel kan relateres til en familieformation eller familieførøgelse. Således er gennemsnitsalderen mellem 25 og 35 år i 66 % af de udflyttede husstande.

Sammenlignes andelen af børnefamilier i København og Frederiksberg Kommuner med andelen af børnefamilier i udflyttergruppen viser det sig, at hvor andelen af børnefamilier blandt udflyttede husstande som et gennemsnit for hele perioden er på 29,4 %, er andelen af børnefamilier i København og Frederiksberg Kommuner 14,1 % i samme periode. Andelen af børnefamilier i fraflytningskommunerne er

altså betydeligt lavere, end den er blandt de udflyttede familier og det kan på den baggrund hævdes, at børnefamilier er overrepræsenterede blandt udflyttergruppen.

Igennem hele perioden er det hovedsageligt børnefamilier med ét barn, der flytter fra Københavns og Frederiksberg Kommuner, idet de udgør mellem 60 og 65 % af børnefamilierne. Både for det ældste og det yngste barn ligger en stor del i aldersgruppen 0-1 år. Næsten halvdelen af de udflyttede børnefamilier har et barn mellem 0 og 1 år og hele 80 % af børnefamilierne i 1992 og 90 % i 2002 har børn i førskolealderen. Det kan dermed se ud til, at der er nogle markante tidspunkter, hvor boligsituationen tages op til overvejelse, nemlig ved børnefødsel og lige inden skolestart. Samtidig er andelen af husstande med to børn stigende, mens andelen af husstande med ét barn eller mere end to børn er faldende. Dvs. at flere familier venter med at flytte ud af byen, til de har fået barn nummer to. Både for yngste og ældste barn ser det ud til, at andelen af familier med børn i 0-1 års alderen er stigende, mens andelen i den ældste kategori (6-18 år) er faldende. Kun 22 % af de udflyttede børnefamilier havde i 2002 børn i skolealderen. Denne andel var markant højere i 1992, hvor det gjorde sig gældende for 32 %. Det er altså blevet vigtigere for familierne at flytte fra byen, når børnene skal starte i skole, end det har været tidligere.

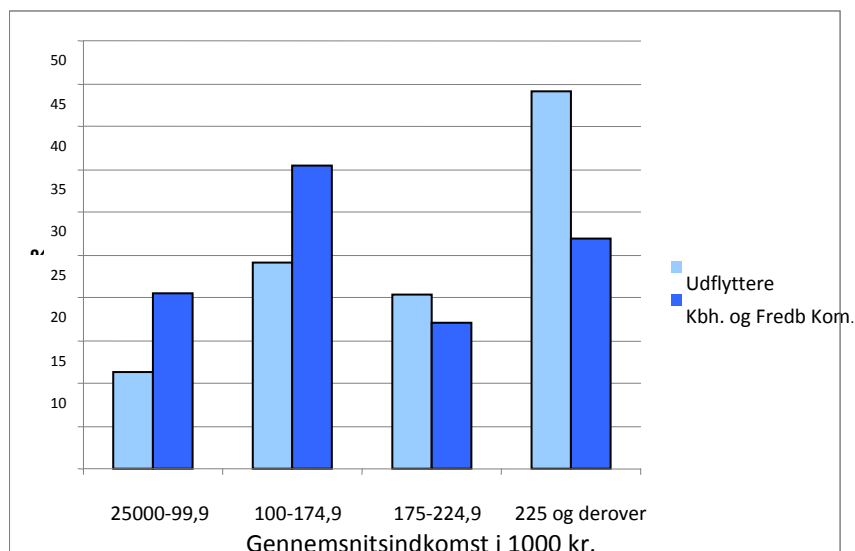
Livsfaser og familieformation træder altså frem i det statistiske materiale på flere måder. Dels er en stor del af udflytningerne relateret til en bestemt aldersgruppe, nemlig de 25-35 årige, hvor familiedannelse ofte vil være på tale. Samtidig er denne aldersgruppe også præget af, at det for de fleste, er en periode, hvor der også sker mange andre ting. Uddannelser færdiggøres, man skal etableres på arbejdsmarkedet og indtjeningen stiger. Derfor kan den høje andel af udflyttere i de yngre alderskategorier i materialet sandsynligvis også forklares med, at nogle flytter for at få beskæftigelse efter endt uddannelse samt at en stigende indtjening giver nye muligheder på boligmarkedet. Dels ses det også i det statistiske materiale, at der er nogle markante tidspunkter for flytningen. Således flytter en stor del af børnefamilierne fra byen endte umiddelbart i forbindelse med en børnefødsel eller lige inden, børnene skal starte skole.

Indkomst som en parameter i udflytningen

Udover livsfaseelementet, er indkomsten (som jo også er relateret til livsfaser) en parameter, som har stor betydning i udflytningsmønsteret. Som nævnt, har der i perioden været højkonjunktur i samfundet generelt og der har været markante stigninger i boligpriser – især i København. Disse tendenser har haft betydning for indkomstniveauet hos udflytterne. Således er den gennemsnitlige husstandsindkomst for udflyttere steget markant – med 81 % (pristalsreguleret) når gennemsnitsindkomsten i 1992 sammenlignes med gennemsnitsindkomsten i 2002. Indkomsten for den enkelte udflytter er også steget, dog i en lidt mindre grad, nemlig med 68 %.

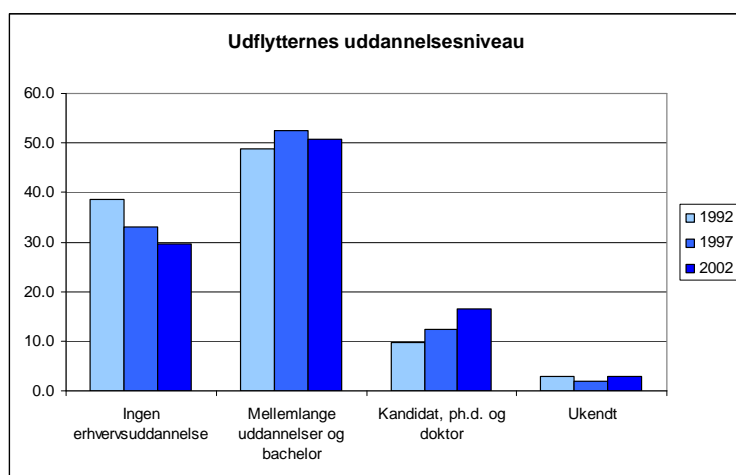
Generelt for hele perioden er mellem- og højindkomst-grupperne overrepræsenteret i udflyttergruppen i fht. sammensætningen i København og Frederiksberg Kommuner. I figur 4 ses fordelingen i 2002.

Figur 4: Indkomstfordelinger i intervaller (individer) 2002

Den stigende husstandsindkomst afspejler et stigende uddannelsesniveau hos udflytterne. Andelen af uddannede er klart faldende og især andelen med universitetsuddannelser er vokset (figur 5).

Figur 5: Udflytternes uddannelsesniveau

Indkomsten og muligheden for valg af bosætning hænger naturligvis også sammen med beskæftigelsen. I hele perioden har hovedparten af udflytterne været i

beskæftigelse og denne andel er i løbet af 5 år steget med 4,4 procentpoints mens andelen af arbejdsløse og andre personer er faldet med 4,1 procentpoints (tabel 1). Langt den overvejende del af de beskæftigede er lønmodtagere og denne andel er vokset til 77 %. Gruppen af løn-modtagere er en meget bred kategori og der kan indenfor kategorien være undergrupper, hvor andre udviklingstendenser har været fremtrædende – men som altså skjules af den grove kategorisering.

Tabel 1: Udflytternes sociale klassifikation – opgjort som procent individer

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Selvstændige	5.6	6.2	5.6	5.5	5.7	5.6
Lønmodtagere	72.6	72.9	74.0	76.4	77.1	77.0
Arbejdsløse	6.6	5.2	4.9	3.1	2.8	2.9
Uddannelsessøgende	4.7	5.0	5.4	5.6	6.0	5.5
Pensionister	3.5	4.1	3.6	3.1	2.6	2.5
Andre personer	7.0	6.6	6.5	6.3	5.9	6.6

Alt i alt kan det ud fra det statistiske materiale konkluderes, at udflytningen kan kobles til en bestemt livsfase. Således er børnefamilier overrepræsenteret i udflyttergruppen og børnefamilierne er også en voksende gruppe blandt udflytterne. Også fordelingen mellem aldersgrupperne peger på, at udflytningen kan kobles til en livsfase. Samtidig er de enlige uden børn også en stor gruppe blandt de udflyttede husstande og de ældre befolkningsgrupper er også repræsenteret i udflyttergruppen. Udflytningen er altså ikke kun relateret til familieformationen, men kan også have sin baggrund i andre forhold. Indkomst er også en parameter, som træder stærkt frem i materialet. Således er det hovedsageligt mellem- og højindkomst husstande, der flytter fra byen og indkomsten blandt de udflyttede husstande er steget betydeligt over perioden. Livsfase og indkomst er da heller ikke uafhængige størrelser. Således vil det ofte være i aldersgruppen 25-35 år, at man færdiggør sin uddannelse og etablerer sig på arbejdsmarkedet, hvilket kan give højere indkomst og bedre muligheder på arbejdsmarkedet. Yderligere kan det også netop være, at disse aldersgrupper i højere grad er nødsaget til at søge jobs udenfor hovedstadsområdet og det kan derfor være en årsag til, at en forholdsvis stor andel unge enlige, der forlader byen.

4.2 Flyttemønsterets geografi

Lidt over halvdelen (55 % i 1992 og 52 % i 2002) af de udflyttede familier flytter til en kommune i det tidligere Københavns Amt (tabel 2). Således modtog Københavns Amt i perioden fra 1992 til 2002 over halvdelen af de udflyttede familier. Fordelingen mellem de 5 tidligere amter har i perioden været nogenlunde stabil, hvorimod antallet har ændret sig betydeligt. Det tidligere Vestsjællands Amt har i perioden haft en stigning i antallet af tilflyttede familier fra København på 40 % og er dermed dét af de fem amter, der har oplevet den største vækst i antallet af tilflyttere. Ligeledes har de tidligere Frederiksborg, Roskilde og Storstrøms Amter haft større vækst i antallet af tilflyttere end Københavns Amt. Der er dermed sket en kraftig vækst i antallet af husstande, der flytter udenfor det tidligere Københavns Amt.

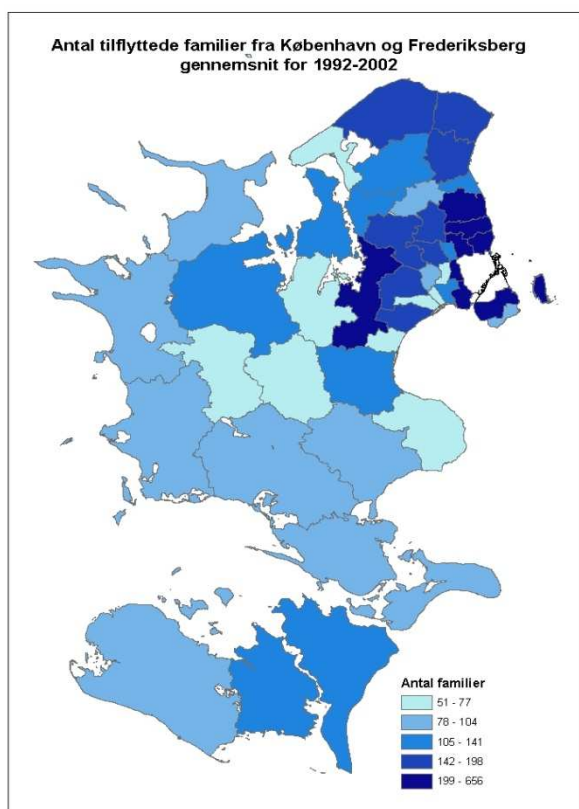
Tabel 2: Tilflyttede husstande fra København fordelt på amter

Amt	Antal 1992	Antal 2002	Ændring i procent	Andel af udflyttere 2002
København	3265	3594	10,1	51,8
Frederiksborg	1116	1430	28,1	20,6
Roskilde	597	749	25,5	10,8
Vestsjælland	453	635	40,2	9,1
Storstrøm	461	533	15,6	7,7

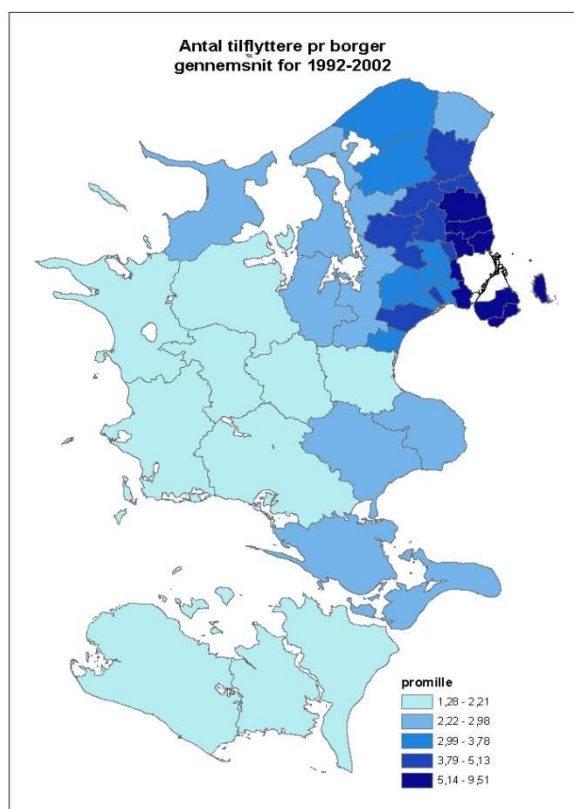
Når antallet af flytninger opgøres på kommuneniveau (figur 6), er det det samme overordnede billede, der træder frem. Dog giver opgørelsen på denne skala også mulighed for at identificere nogle nuancer i flyttmønsteret. Her er det også kommuner i nærheden af København, der modtager de fleste tilflyttere. Samtidig viser det sig, at der er enkelte kommuner rundt omkring i landskabet, som falder udenfor det overordnede mønster. Således modtager eksempelvis Guldborgsund og Holbæk flere tilflyttere, end man skulle forvente kommunernes beliggenhed taget i betragtning, samtidig med at nogle af vestegnskommunerne modtager færre tilflyttere, end man skulle forvente. Sammenholdes antallet af tilflyttere med tilflytningskommunens størrelse (figur 7) bliver disse undtagelser dog udjævnet og igen er det overordnede billede, at antallet af tilflyttere aftager med afstanden fra København.

Alle kommunerne har haft en øget tilflytning fra København i perioden, men en række Midt- og Vestsjællandske kommuner omkring større byer og i ”mellemlang” afstand til København har haft en særlig høj vækst (figur 8). Tages der højde for den generelle stigning i antallet af tilflyttere fra København, er der således en række kommuner, der træder frem med en signifikant (1 % niveau) vækst i antal tilflyttede husstande. I de seneste fem år af perioden (1998-2002) er det kommuner længere væk fra København, der har haft signifikant vækst i antallet af tilflyttere fra København (figur 9). Det tyder altså på, at der i perioden har været en tendens til at søge længere og længere væk fra København.

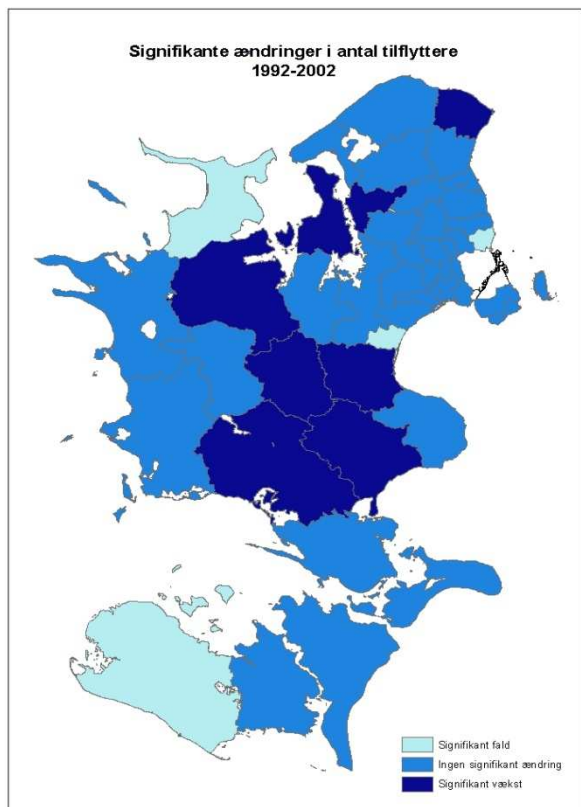
Figur 6: Antal tilflyttede husstande

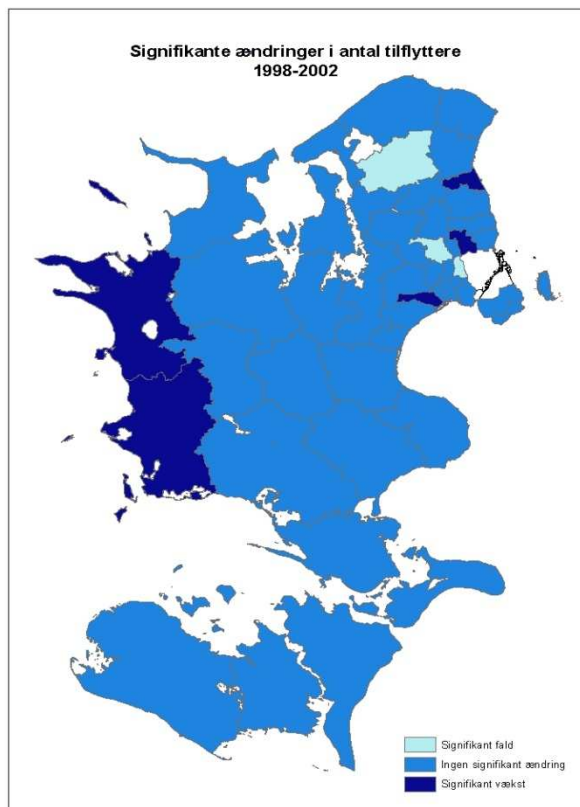
Figur 7: Antal tilflyttere pr borger

Figur 8: Ændringer i tilflytningen 1992-2002

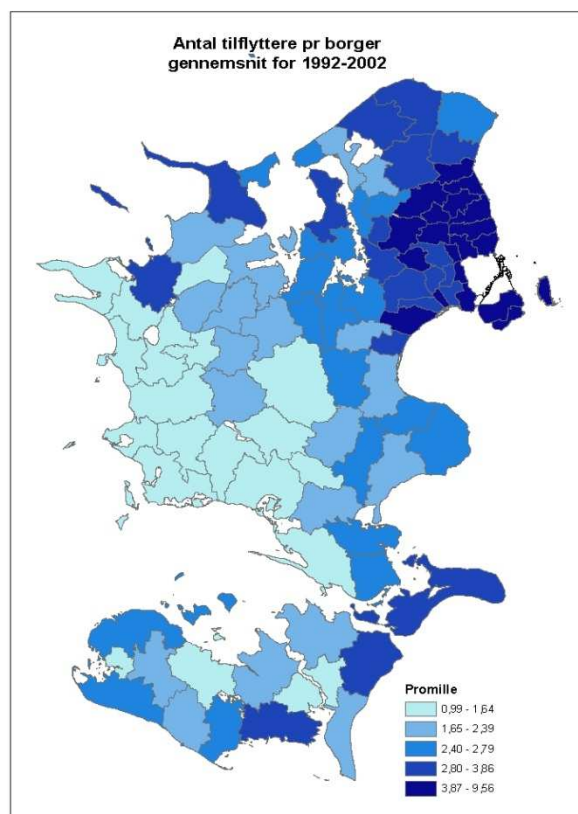
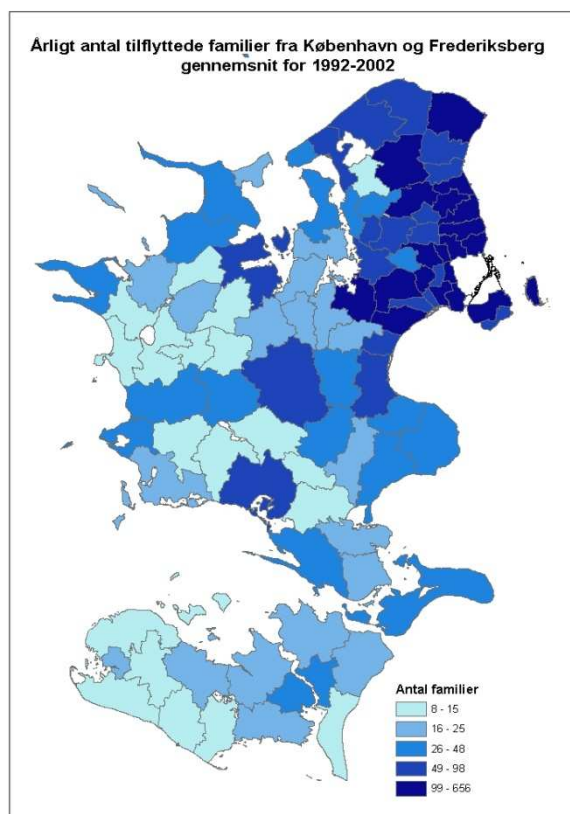
Figur 9: Ændringer i tilflytningen 1998-2002

Et endnu mere finmasket billede opgjort på de gamle kommuner (figur 10) viser, at der er forholdsvis store variationer i antallet af tilflyttere indenfor de tidligere amter og i mindre grad i de nye kommuner. Flyttestrømme opgjort på de tidligere kommuner viser, at der er større flyttestrømme til de større byer på Sjælland, som ligger tæt på motorveje eller har forholdsvis gode togforbindelser til København, nemlig Holbæk, Ringsted, Næstved og Køge. Der tegner sig også en linie henover Sjælland til de kommuner, der ligger med forholdsvis nem adgang til København. Således ser det umiddelbart ud til, at udflytterne søger til kommuner tæt på København eller med forholdsvis nem adgang til København. Eksistensen af forholdsvis store byer i tilflytningskommunen kan også se ud til at have betydning. Sammenholdes antallet af tilflyttende husstande med kommunens størrelse (antal borgere), slørres disse tendenser dog igen (figur 11). Her er det hovedsageligt kommuner i de tidligere Københavns, Frederiksborg, Roskilde og Storstrøms Amter, der modtager mange tilflyttere, mens Vestsjælland ligger i bunden. På dette kort kan mønsteret i fht. adgang til København og bystørrelse altså ikke umiddelbart genfindes. Her er det igen afstanden til København, der ser ud til at spille en afgørende rolle, samtidig med at nogle områder på Lolland Falster også træder frem.

Figur 10: Antal tilflyttede husstande

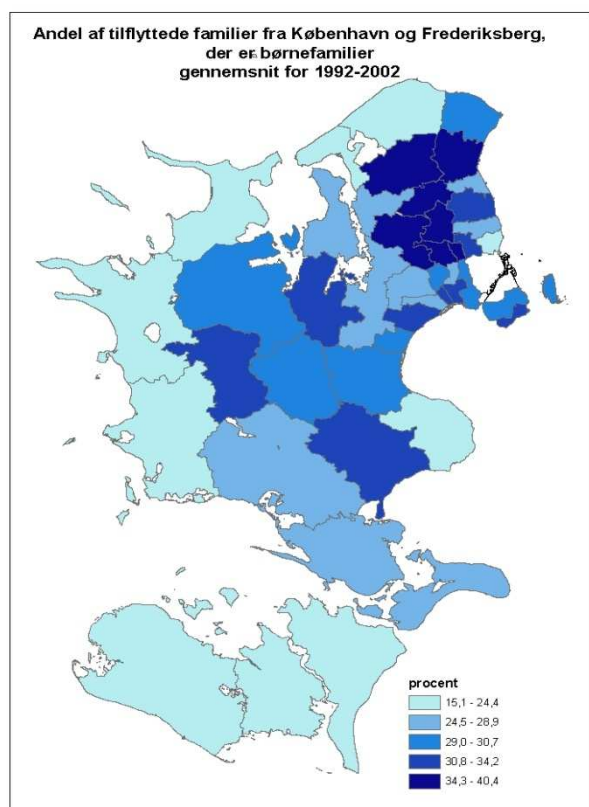
Figur 11: Antal tilflyttere pr borger

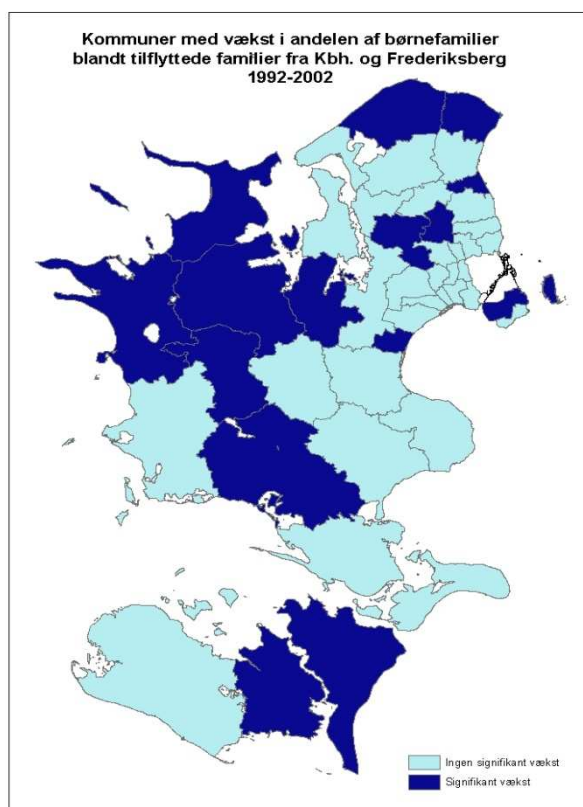
Familietype og flyttemønstre

En forholdsvis høj andel af børnefamilier (34-40,4 %) blandt de tilflyttede husstande findes i hovedparten af de Nordsjællandske kommuner samt i en række kommuner syd og vest for København, hvorimod kommuner i yderkanten af Sjælland og Lolland Falster har relativt lave andele (ca. 15-24 %) (figur 12). Der er dog en række kommuner i ”yderkanterne” af Sjælland, som har haft en signifikant (1 % niveau) vækst i andelen af børnefamilier blandt de tilflyttede husstande i perioden (figur 13), hvilket kan tyde på, at der er en tendens til, at børnefamilierne nu søger mod kommuner lidt længere fra København end tidligere. Internt i gruppen af børnefamilier er der forskelle i flyttemønstret. Flyttemønstret for enlige med børn udgør i nogen grad kontrasten til flytninger foretaget af par med børn (se kortene i figur 14). Således flytter enlige med børn generelt længere væk fra København end par med børn og relativt høje andele (ca. 4,8 - 7,0 %) af de tilflyttende husstande udgøres af enlige med børn i en række kommuner i Midt-og Sydsjælland og Lolland Falster. Der er dog enkelte undtagelser i kommuner lige syd og vest for København.

Figur 12: Andel børnefamilier 1992-2002

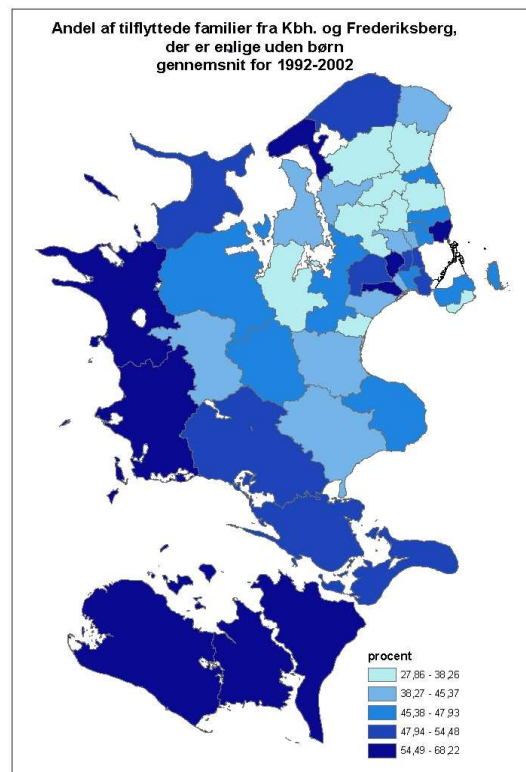
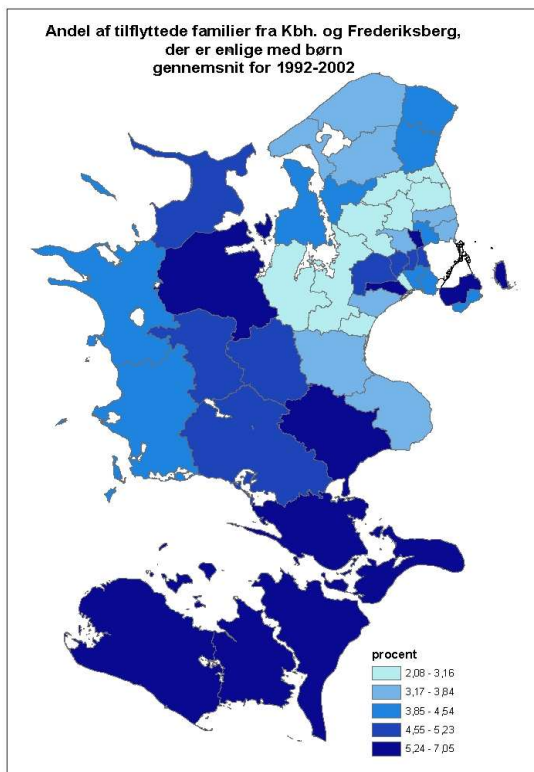
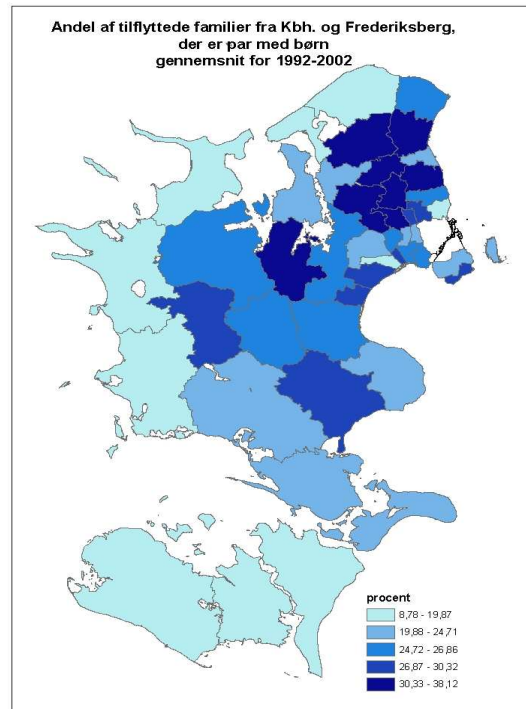
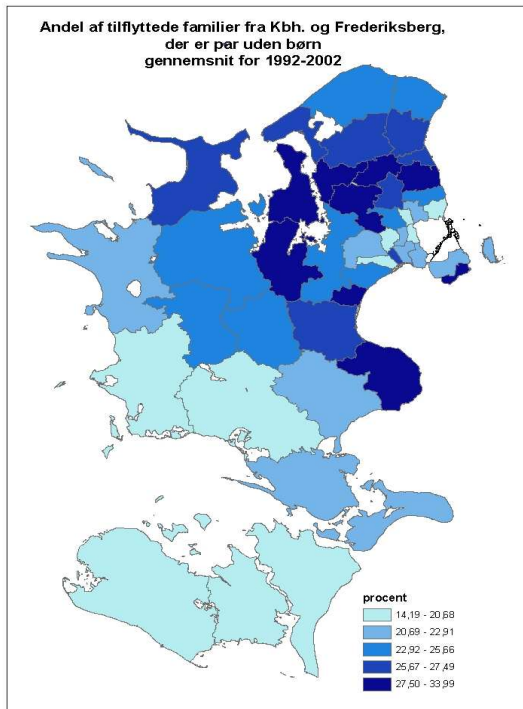

Figur 13: Store ændringer i andel børnefamilier

Sammenligner man yderpolerne i antallet af familiemedlemmer, ”enlige uden børn” og ”par med børn”, er flyttemønstrene næsten diamentralt modsat (Figur 14). I yderkommunerne består en relativt høj andel (ofte over halvdelen) af de tilflyttede husstande af enlige uden børn. Igen er der derudover en række kommuner i nærheden af København, som også modtager høje andele af familier bestående af enlige. Hvor par med børn søger boliger i nærheden af København flytter de enlige uden børn altså længere ud på Sjælland og Lolland Falster og forskellene kommunerne imellem er relativt store. De kommuner, der i perioden har modtaget de laveste andele enlige uden børn, har haft mellem 27,9 og 38,3 %, mens kommunerne med de højeste andele har haft mellem 54,5 og 68,2 %. Vedrørende par med børn ligger kommunerne med de laveste andele på mellem 8,8 og 19,8 % og kommunerne med de højeste andele på mellem 30,3 og 38,1 %. Disse forskelle i flyttemønstre siger dels noget om forskelle i ønsker til bostedet, men de kan også i høj grad relateres til familiernes indkomst og dermed deres muligheder på boligmarkedet. Således er det stort set ikke muligt for en familie med kun én gennemsnitsindkomst at erhverve sig en ejerbolig i nærheden af København, hvorfor de må søge længere væk. Muligheder på lejemarkedet kan være med til at forklare, at der trods alt er en tilflytning af enlige til f.eks. Ishøj, Greve og Albertslund, som ellers ligger tæt på København. Samtidig er det man kan kalde forsørgerbyrden et element, der også spiller ind i mulighederne på boligmarkedet. Således vil to husstande med den samme indkomst men forskelligt antal børn have forskellige ”forsørgerbyrder” og dermed forskellige beløb til rådighed til at købe bolig for. Jeg vil derfor senere koble familietype og indkomst. Først vil jeg dog undersøge udviklingen i sammenhænge mellem bostedsvalg og husstandsindkomst nærmere.

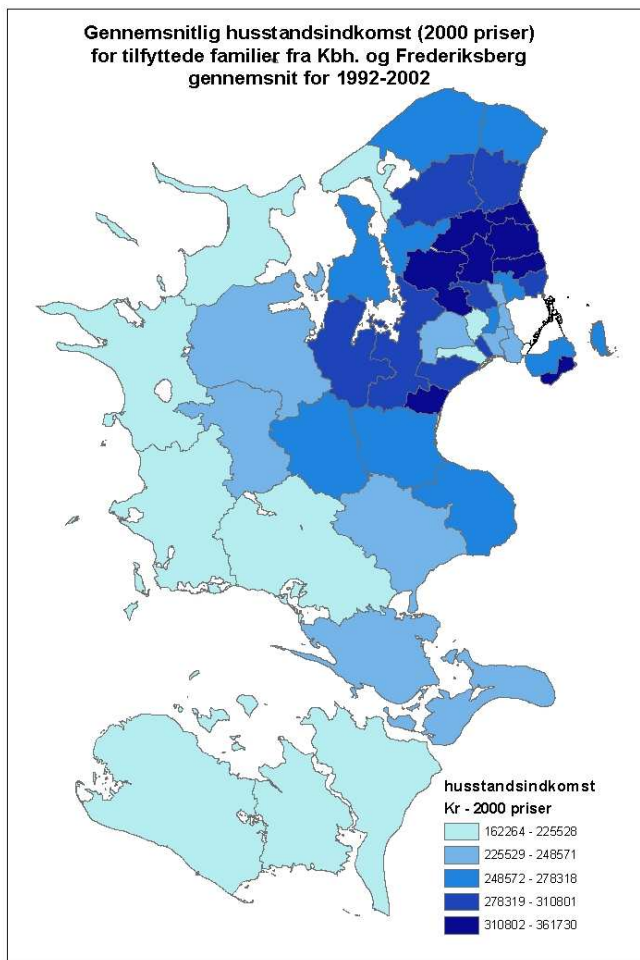
Figur 14: Tilflyttede husstande fordelt på familietype

Indkomst og flyttemønster

Der er markante forskelle i tilflytternes indkomster⁶ kommunerne imellem. Og disse forskelle har været voksende igennem perioden. Det hænger selvfølgelig også sammen med kvadratmeter priser og den udvikling, der har været her – hvor boligpriserne er steget mest i kommunerne tæt på for København (figur 15)⁷.

Figur 15: Tilflytters gennemsnitlige husstandsindkomst

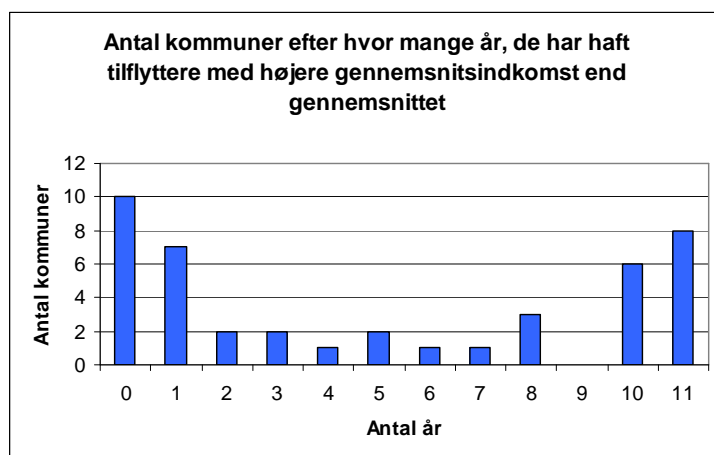
⁶ I det følgende er alle indkomster pristalsreguleret og opgjort i 2000-priser.

⁷ Gennemsnitsindkomsterne her kan forekomme lave. Årsagen er at indkomsterne fra alle årene opgøres i 2000-priser (for at tage højde for inflation), hvorfor værdierne fra årene 1992-2000 er blevet ganget med en værdi lavere end 1. Derudover er der som bekendt mange enlige blandt udflytterne, hvilket også trækker ned i husstandsindkomsten.

Som det ses i figur 15, er indkomsten afgørende for, hvor i Københavns omegn de udflyttede husstande vælger at bosætte sig. De højeste gennemsnitlige husstandsindkomster blandt tilflyttere findes i kommunerne nord for København. Lidt lavere gennemsnitsindkomster findes hos de familier, som flytter helt uden for det sammenhængende københavnske byområde samt til en række kommuner på Midt og Sydsjælland. De laveste gennemsnitlige husstandsindkomster blandt tilflyttede familier findes dels i kommunerne på Københavns Vestegn og dels i kommunerne i udkanten af området. Mønsteret er således tydeligt og spredningen kommunerne imellem ganske stor. Tilflyttere til Lolland Kommune havde i perioden en gennemsnitlig husstandsindkomst på 162.000 kr. pr. år, mens tilflyttere til Rudersdal Kommune havde en gennemsnitlig husstandsindkomst på 362.000 kr. pr. år. Som gennemsnit over perioden er der altså ingen tvivl om, hvilke kommuner der er mere eller mindre eftertragtede af forskellige indkomstgrupper.

Generelt er indkomsten for udflyttere stigende og i alle kommuner har gennemsnitsindkomsten for tilflyttere da også været stigende. Samtidig er det dog ganske tydeligt, at mønsteret kommunerne imellem ikke har ændret sig betydeligt over perioden (figur 16).

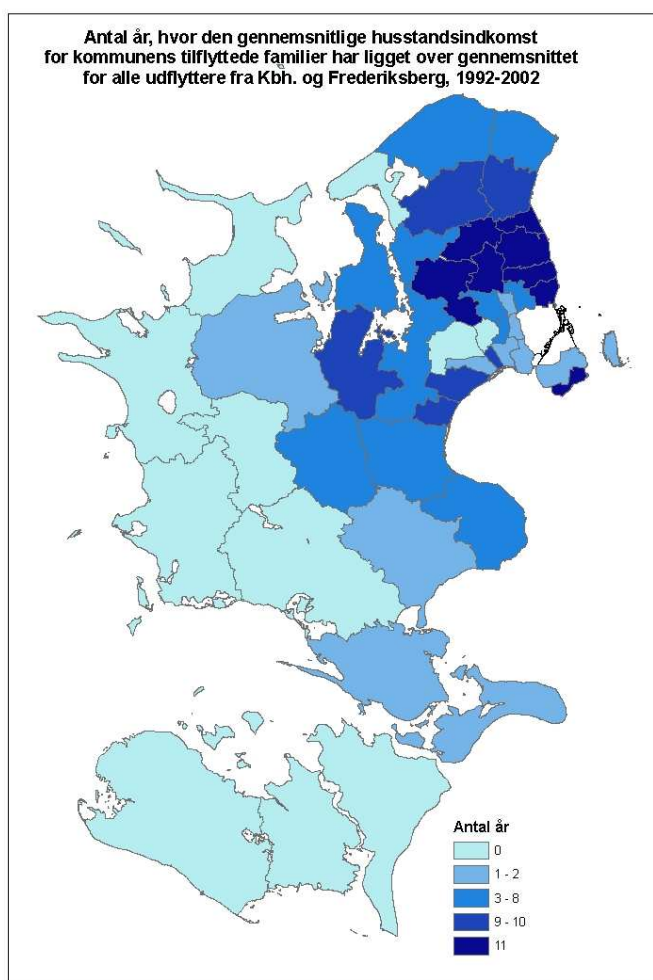
Figur 16:

10 kommuner har ingen af årene haft en tilflytning af husstande, hvor den gennemsnitlige husstandsindkomst har ligget over gennemsnittet. 7 kommuner har ligget over gennemsnittet 1 gang, 6 kommuner har ligget over gennemsnittet 10 gange og 8 kommuner har ligget over gennemsnittet hvert år i perioden. Tendensen over perioden er således, at det altovervejende er de samme kommuner, som modtager familier med husstandsindkomster over gennemsnittet og de samme kommuner, der hvert år modtager tilflyttere med en husstandsindkomst under gennemsnittet. Det er Lolland, der modtager tilflyttere med de laveste indkomster hvert eneste år, mens det varierer, om det er Rudersdal, Hørsholm, Allerød og Furesø Kommuner, der modtager tilflytterne med de højeste indkomster (figur 17). Tages gennemsnittet

over hele årrækken ligger Lolland i bunden, mens Rudersdal kommune har tilflyttere med den højeste gennemsnit-sindkomst. Over tid kan der derfor identificeres en vis ulighed kommunerne imellem. Det er svært at ændre positionen i hierarkiet og det kan opfattes som et tegn på en regional indkomstsegregation. Dog skal det bemærkes, at det kun er et udsnit af flytningerne, der er med i denne analyse, idet det kun er tilflyttere fra Frederiksberg og Københavns Kommuner, der er inkluderet i analysen.

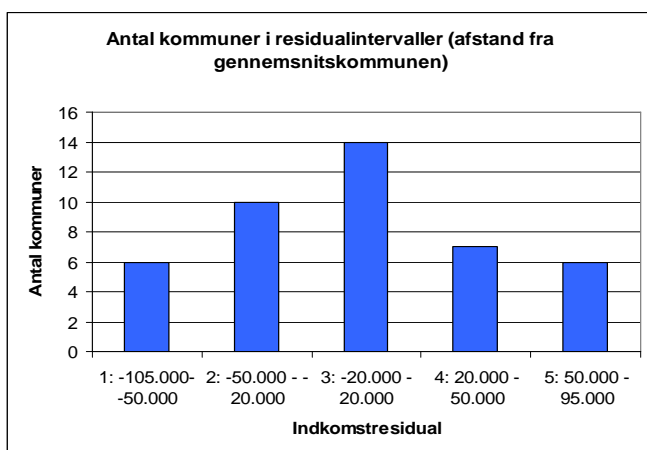
Figur 17:

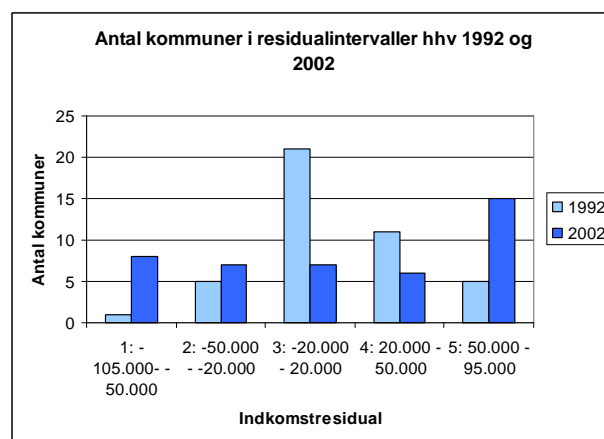
Et andet forhold, der har betydning for polariseringen kommunerne imellem, er, hvor store indkomstforskellene er. Histogrammet i (figur 18) viser hvor mange kommuner, der befinder sig i de forskellige residualintervaller – dvs. hvor langt fra gennemsnittet de ligger. Her ses det, at hovedparten (14) af kommunerne befinder sig omkring gennemsnittet (fra 20.000 kr under til 20.000 kr over gennemsnittet). Dog er der en forskel på 200.000 mellem de to yderligste kommuner, som er: Rudersdal med en gennemsnitsindkomst pr tilflyttende familie over hele perioden på

361.730 kr og Lolland med en gennemsnitsindkomst på 162.264. Så selvom 14 af kommunerne ligger indenfor et interval på 40.000 omkring gennemsnittet, må man også bemærke, at der ligger 6 kommuner i hvert af de to yderligste intervaller. I disse kommuner er gennemsnits-indkomsten for tilflyttere 50 – 100.000 kr over hhv. under gennemsnittet og denne forskel er stigende (figur 19). I 1992 lå 21 af kommunerne lige omkring gennemsnittet, mens dette kun gjorde sig gældende for 7 af kommunerne i 2002. I 2002 lå en langt større andel af kommunerne i de højeste og laveste intervaller, mens fordelingen for 1992 ligner en normalfordeling. Også forskellen mellem kommunerne med hhv. den højeste og den laveste gennemsnitsindkomst blandt tilflyttede familier fra Københavns og Frederiksberg Kommuner har været stigende i perioden (figur 20). Hvor forskellen i 1992 var ca.150.000 kr, var den i 2002 steget til ca. 300.000 kr. Der sker altså en vis form for polarisering kommunerne imellem baseret på tilflytninger fra København og Frederiksberg. Igen skal det bemærkes, at det kun er en del af flytningerne, der er taget i betragtning her. Om en polarisering også gør sig gældende, når alle øvrige flytninger tages i betragtning, kunne være interessant at få belyst, men er altså udenfor denne afhandlings fokus.

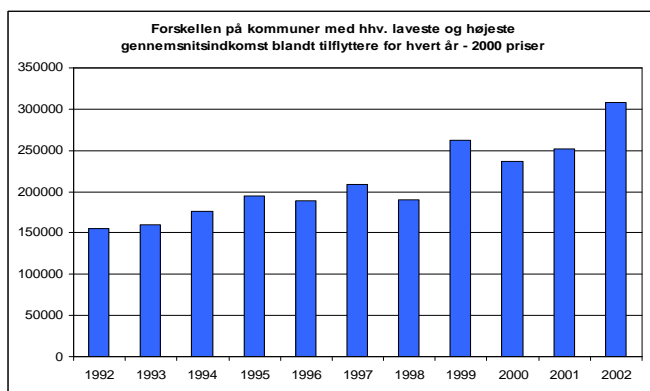
Figur 18: Kommuner fordelt på residualinterv.

Figur 19: Kommuner i residualint. 1992/2002

Figur 20: Dif. ml. laveste hhv. højeste gennemsnitsindk

Børnefamiliers flyttemønster

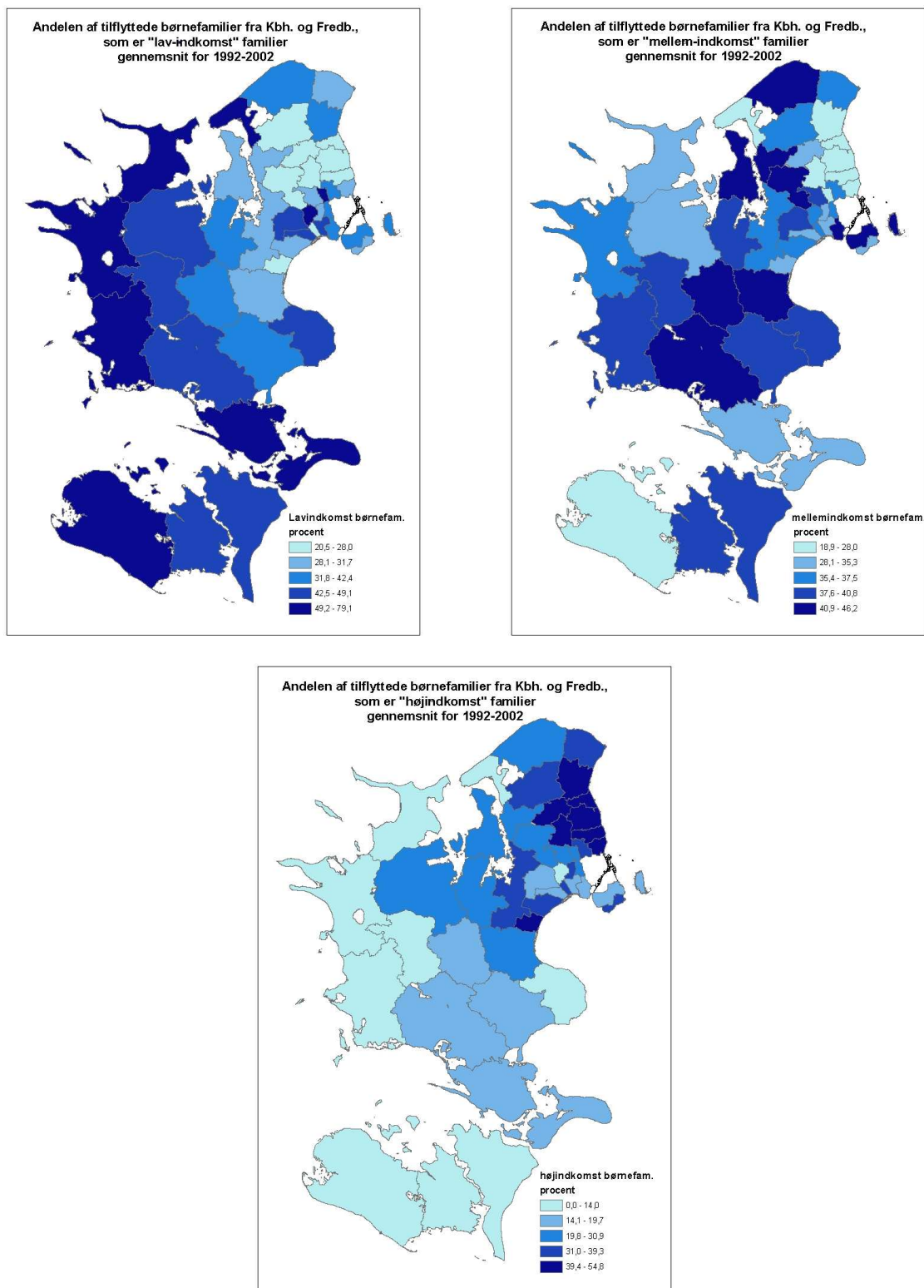
Som det fremgår af analyserne ovenfor, er livsfaser, familietype og husstandsindkomst, nogle parametre, som har stor betydning i udflytningsmønstret. Som tidligere nævnt er disse parametre interrelaterede og optræder både som regler og ressourcer i familiernes flytninger. Som nogle af kortene ovenfor viste, er indkomst en meget betydningsfuld faktor i relation til flyttemønstret. Samtidig er det dog i mine øjne vigtigt at påpege, at indkomsten alene ikke giver det fulde billede. Som jeg også tidligere har nævnt, er en afgørende faktor i husstandenes muligheder på boligmarkedet også relationen mellem antal forsørgere og antal forsørgede i husstanden. Således vil husstande med samme husstandsindkomst have forskellige økonomiske råderum til boligkøb alt efter antallet af børn. En anden faktor, der spiller ind i denne sammenhæng, er, at der sandsynligvis vil være forskellige boligdrømme og boligbehov i de forskellige livsfaser. Som vi så i analysen ovenfor, er der netop en overrepræsentation af børnefamilier blandt udflyttergruppen og derudover er der nogle kritiske tidspunkter ved børnefødsel og før skolestart, som træder frem i materialet. Det tyder altså på, at der i løbet af livet og i forskellige livsfaser er forskellige boligbehov, som fører til, at man flytter. I det følgende har jeg derfor valgt at arbejde videre med en mindre gruppe af udflytterne nemlig børnefamilierne. Når jeg i det følgende ser på børnefamiliernes flyttemønster i relation til deres indkomster, er det derfor på den ene side for at tage højde for de variationer, der kan være i forsørgerbørdnen forskellige typer husstande imellem. På den anden side er det for at afgrænse gruppen ud fra de formodninger jeg har om, at forskellige former for flyttemotiver vil være dominerende i de forskellige livsfaser.

Som det ses af kortene i figur 21, er flyttemønstret for børnefamilier i tre indkomstgrupper⁸ ganske tydeligt. De kommuner, der har de højeste andele af lavindkomst børnefamilier blandt deres tilflyttede børnefamilier, ligger hovedsageligt i yderkanten af undersøgelsesområdet. Derudover er der et par enkelte kommuner i nærheden af København, som også har høje andele af lavindkomst familier blandt deres tilflyttede børnefamilier. Mønstret for højindkomst børnefamilierne er ganske tydeligt. Her finder man de højeste andele nord for København mod Helsingør og Hillerød samt i Solrød Kommune og de laveste andele findes i de mest yderligt beliggende kommuner samt i Stevn og Albertslund. Mellemindkomst

⁸ De tre indkomstgrupper er lavet ved at dele de udflyttede børnefamilier i perioden 2000-2002 ind i tre lige store grupper, hvilket resulterede i at lavindkomstgruppen tilhører børnefamilier med husstandsindkomster under 350.000 kr, mellemindkomstgruppen tilhører børnefamilier med husstandsindkomster mellem 350.000 og 500.000 kroner og højindkomstgruppen tilhører børnefamilier med husstandsindkomster over 500.000 kr.

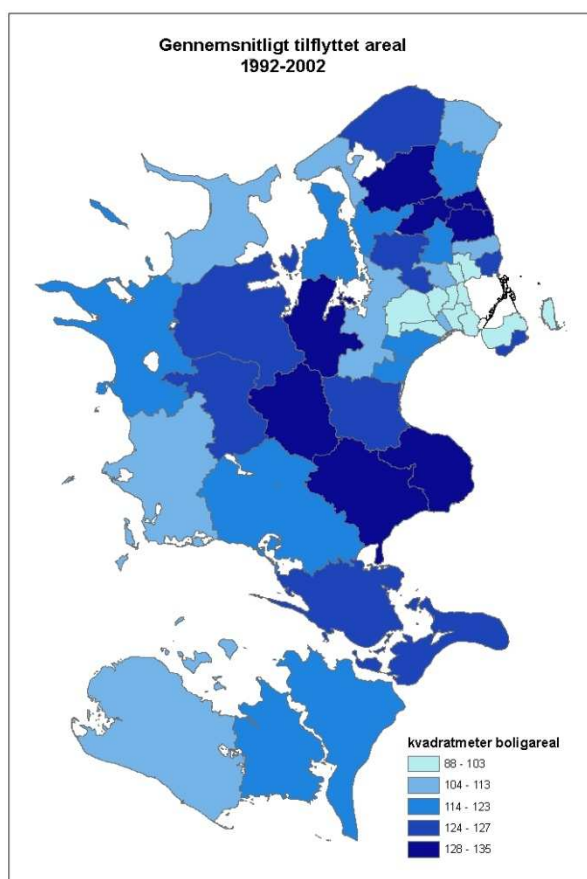
børnefamilierne fordeler sig mere jævnt over undersøgelsesområdet og de højeste andele findes i en række kommuner på Midt og Nordsjælland. Det er altså især lavindkomst og højindkomst børnefamiliernes flytninger, der skaber klare mønstre, mens mønsteret for mellemindkomstgruppen er mere slørret. For lav- og højindkomstgrupperne er flyttemønsteret skarpere differentieret end for mellemindkomstgruppen – dels er mønsteret klarere, dels er forskellen kommunerne imellem større. Således ligger andelen for lavindkomstfamilier blandt tilflyttede børnefamilier på mellem 20,5 og 79 % og andelen for højindkomstfamilier ligger mellem 0 og 55 %, - altså spænd på hhv. ca. 60 % og 55 %. For mellemindkomstfamilierne ligger spændet på mellem 18,9 % og 46 % - altså er forskellen på de kommuner, der har den laveste hhv. højeste andel mellemindkomstfamilier blandt de tilflyttede børnefamilier ca. 27 %.

Figur 21: Børnefamilier i indkomstgrupper

Sammenholdes kortene over andele af børnefamilier i de tre indkomstgrupper med kortet over tilflyttet boligareal (figur 22) kan der identificeres nogle sammenhænge. Her ser det ud til, at det bl.a. er de store boligarealer på Nordsjælland, højindkomst børnefamilierne søger, mens lav og mellemindkomst børnefamilierne søger de store boligarealer på Midt og Sydsjælland. De lav- og mellemindkomst børnefamilier, der flytter til Vestegnskommunerne får umiddelbart et mindre boligareal end de, der flytter længere ud på Sjælland.

Figur 22: tilflyttet areal.

Især gruppen af mellemindkomst børnefamilier foretager forskellige valg af bosted. Jeg forestiller mig, at årsagen til dette kan være, at denne gruppe må foretage en lang række kompromiser og prioriteringer i deres søgning efter det nye bosted. Hvordan disse prioriteringer bliver foretaget afhænger af familiernes forskellige holdninger til, hvad det gode hverdagsliv er og hvor det kan udfolde sig. Er det gode hverdagsliv pladskrævende eller er det vigtigere at bruge mindre tid på pendling? Er det gode hverdagsliv i nærheden af natur eller er byens kulturelle tilbud at foretrække?

Opsamling

Udflytningen fra København er steget markant i perioden mellem 1992 til 2002 og udflytterne søger længere væk fra København. To (delvist relaterede) parametre fremstår som havende særlig stor betydning for udflytningen og udflytningsmønsteret. For det første *livsfaser* og for det andet *indkomst*.

En forholdsmæssig stor andel af de udflyttede husstande består af enlige uden børn, men sammenlignes fordelingen af familietyper i udflyttergruppen med fordelingen i fraflytningskommunerne viser det sig, at børnefamilier er en overrepræsenteret gruppe blandt udflytterne i fht. sammensætningen i fraflytningskommunerne. Endvidere er der en endnu højere andel af udflytterne, der befinder sig indenfor aldersgrupper, som typisk vil være forbundet med familiestiftelse. Udfra det statistiske materiale, tyder det således på, at udflytningen er forbundet med livsfaser, samt at det hovedsageligt er i forbindelse med familiestiftelsen, at nye behov og ønsker til boligen og det omgivende miljø får familier til at flytte fra byen. Yderligere viser det statistiske materiale, at der er nogle såkaldte kritiske tidspunkter i familiens liv, hvor flytningen typisk sker. For det første er der en relativt høj andel af de udflyttede børnefamilier, der har børn på under et år og for det andet er det meget få børnefamilier, der flytter fra byen, efter deres børn er kommet i skolealderen. Det tyder altså på, at beslutningen om at flytte fra byen tages enten i umiddelbar forbindelse til en familieførøgelse eller umiddelbart inden, børnene skal starte i skole.

Indkomsten blandt de udflyttede husstande har været stærkt stigende i perioden. På den ene side kan det tyde på, at det nu kræver højere indtægter at erhverve sig en bolig uden for København og på den anden side kan det tyde på, at husstande med relativt høje indkomster nu også ”presses” ud af byen. Det er hovedsageligt mellem- og højindkomstgrupperne, der forlader København, mens lavindkomst-grupperne bliver tilbage.

I fht. valget af det nye bosted er der også en stærk sammenhæng mellem lokalisering og indkomst. Således kan stigningen i gennemsnitsindkomster for tilflyttere fra København aftegnes som koncentriske cirkler udfra København, – jo længere væk fra København, man flytter, des lavere husstandsindkomst. Dog med undtagelser i en række kommuner umiddelbart syd-vest for København, som modtager tilflyttere med relativt lave indkomster. Forskellene på tilflytteres gennemsnitsindkomster kommunerne imellem har været stærkt stigende i perioden og mønsteret er stabilt, således at det er de samme kommuner, der år efter år modtager tilflyttere med de laveste hhv. højeste indkomster. Der kan således identificeres en stigende indkomstmæssig ulighed i udflytningsmønsteret.

Når sammenhænge mellem bostedsvalg og indkomst for gruppen af børnefamilier undersøges, viser det sig (ikke overraskende), at børnefamilier med de laveste indkomster i store træk flytter længst væk fra København, mens børnefamilier med de højeste indkomster flytter nord for København. Mønstrene for disse to grupper

er meget tydeligt, mens flyttemønstret for mellemindkomstgruppen er noget mere uklart. Det tyder derfor på, at der særligt for mellemindkomst gruppen er en række kompromisser, der kan indgås i forbindelse med bostedsvalget – og måske også, at denne gruppe kan føle sig presset ud af byen. Således oplever denne gruppe på den ene side at være begrænset i deres bostedsvalg pga. boligmarked og (manglende) indkomst, og på den anden side har de stadig frihedsgrader og nogle forskellige valgmuligheder, som netop kommer til udtryk i de forskellige valg, familier i mellemindkomstgruppen træffer.

Jeg har derfor valgt at arbejde videre med en case-gruppe, som netop er defineret på baggrund af disse konklusioner fra den statistiske analyse, idet hovedparten af familierne i case-gruppen tilhører gruppen af mellemindkomst børnefamilier. Formålet er, at få indblik i de oplevelser af udflytningerne, som ikke kan læses af tallene. Således vil jeg i de efterfølgende kapitler undersøge, hvad det er for nogle motiver, der ligger bag udflytningerne og hvilken rolle oplevelser af tvang og frivillighed spiller for case-gruppen. Yderligere skal indkomstens betydning for udflytning og bostedsvalg nuanceres ved at brede perspektivet ud, så der lægges vægt på kompromiser og strategier i et bredere hverdagslivsperspektiv.

KAPITEL 5

To typer af udflytningsmotiver

Formålet med dette kapitel er, at undersøge hvilke *motiver*, der ligger bag børnefamiliers flytninger fra København. Motiverne bliver i dette kapitel undersøgt med baggrund i et humangeografisk stedsbegreb, som det blev fremlagt i kapitel 2. Helt overordnet er det derfor de aspekter af motiver for udflytningen, der drejer sig om ændrede oplevelser og ønsker for bolig og bosted, der undersøges her, og det er formålet at nuancere udflytningsmotiver ved at opnå en forståelse af *sammenhænge mellem livsfase og stedsoplevelse*.

Som bekendt arbejder jeg med det brede begreb, bosted. I dette kapitel er det derfor oplevelser af bostedet med reference til varierende skala, der undersøges. Således er det *både boligen og det bredere bosted*, som trækkes frem. Et centralt tema er her de ændringer i oplevelser af hhv. storby og provins, der sker i forbindelse med livsfaseskiftet fra ung og single til at være småbørnsforældre.

Analytisk lægges der vægt både på *en praktisk involvering i og brug af stedet*, og der lægges vægt på de mere *mentale aspekter af stedstilknytning og stedskonstruktioner*. Ændringerne i brugen af og hverdagspraksis i byen i forbindelse med livsfaseskiftet er således et analytisk tema. Ligeledes er et analytisk tema de ændringer, der sker i perspektivet på og læsningen af byen i fbm. skift i livsfase. Endelig viser det sig, at identifikationer med hhv. storby og provins spiller afgørende roller i motiver for at flytte fra byen – og ikke mindst i måden udflytterne forholder sig til deres nye bosted på. *Erfaringer fra tidligere bosteder og identifikation med hhv. storby og proins* er derfor også analytiske temaer i dette kapitel og her lægges der dels vægt på de former for stedstilknytning, der kan siges at være baseret på *habitus* og på de mere strategisk refleksive former for tilknytning, som kan illustreres med begrebet *tilvalgt tilknytning*.

Bolig og bosted – to motiver for udflytning

Ligesom der i de tidligere studier, jeg har rereferet til, har været forskellige former for motiver på spil blandt udflyttere fra byer, er der også i nærværende case en række motiver, som er dominerende.

For det første kan børnefamiliernes flytninger fra byen betegnes som *livsfaseflytninger*. Motiverne bag udflytningerne hænger generelt sammen med case-gruppens nye rolle som forældre, hvilket har givet anledning til ændrede ønsker og behov dels for selve boligen og dels for det omgivende miljø.

For det andet er en gennemgående årsag til udflytningen, at det for denne gruppe er vanskeligt at anskaffe sig en, i deres øjne, passende familiebolig i København.

Manglende muligheder på det københavnske *boligmarked* er derfor også et gennemgående tema i case-gruppens motiver for at flytte fra byen.

For det tredje er *ønsket om at komme ud af byen* også et træk, der træder frem i nogle af case-gruppens motiver for udflytningen. Her er det hovedsageligt ønsket om at børnene skal vokse op i nærheden af natur og i et mindre og trygt nærmiljø, der er fremtrædende.

For det fjerde spiller case-gruppens egne erfaringer fra barndom og livet som sådan, samt deres måder at beskrive sig selv på som enten *bymenneske i provinsen* eller som kommet *tilbage til rødderne* vigtige roller i deres måde at forholde sig til udflytningen på. Erfaringer og selvidentitet er derfor også centrale elementer i en forståelse af motiver bag udflytninger.

Disse forskellige motiver og forskellige måder at forholde sig til storby og provins på træder frem interviewpersonerne imellem. Nogle fokuserer hovedsageligt på ét af aspekterne, mens andre inddrager mange, - nogle skaber hele fortællinger, hvor der er sammenhæng mellem de forskellige aspekter, mens andre kan betegnes som hybrider eller måske ligefrem ambivalente udsagn. På tværs af disse ambivalenser og hybrider kan der identificeres to ”idealtyper”. Der kan tegnes to overordnede typer af motiver eller oplevelser af udflytningen, som kobler de fire elementer, jeg ridsede op ovenfor. Det, der definerer disse typer, er for det første *forskelle i deres syn på storbyen som opvækstmiljø* og for det andet *forskelle i deres oplevelse af udflytningen som enten en nødvendighed* grundet de københavnske boligpriser *eller som et ønske*, der er blevet realiseret. Hvor udflytningen af alle i case-gruppen relateres til deres nye livsfase som børnefamilie, spiller de tre andre elementer forskellige roller for udflytterne. Hvor det at blive børnefamilie således for de flestes vedkommende stiller nye krav til bolig og bosted er det forskelligt, hvilke krav der stilles, hvilke beslutninger der tages og hvordan udflytningen opleves. Som skemaet nedenfor illustrerer, har jeg på den baggrund identificeret en **type A** (den grønne type i skemaet), hvor udflytningen begrundes med et ønske om at komme ud af byen, fordi provinsen for dem er det ideelle opvækstmiljø. For type A er der også nogle klare forskelle i brugen og oplevelsen af byen før og efter de fik børn. Type A oplever således, at de bruger byen mindre og at de ligefrem ser negative elementer i bylivet mere, efter de har fået børn. Endelig identificerer disse mennesker sig med provinsen og deres flytning fortælles ofte som en ”hjemkomst” – tilbage til rødderne. Modsætningen til type A findes i **type B** (den blå type i skemaet). Type B begrundes hovedsageligt deres flytning i ændrede boligbehov og ønsker om mere plads til børnene. Men for type B kunne en bolig i byen godt have været en mulighed, hvis det havde været indenfor økonomisk rækkevidde. Type B oplever da heller ikke det samme skift i brug af og syn på byen i forbindelse med familiestiftelsen, som type A gør. Ligeledes beskriver de sig også nærmere som bymennesker, der for en stund er flyttet fra byen. Type B oplever derfor også i højere grad at være presset ud af byen pga.

manglende muligheder på boligmarkedet, mens type A i højere grad ser udflytningen som et positivt tilvalg.

	Type A	Type B
Motiv for at flytte fra København	Bosted (storby/provins)	Bolig
Brug af byen efter familiedannelse	Mindre brug	Samme eller anden brug
Syn på byen efter familiedannelse	Ændret syn på byen	Uændret syn på byen
Definition af det ideelle opvækstmiljø	Provins	Storby
Lokaliseret selvidentitet	Provinsbo	Bymenneske
Oplevelse af flytningen	Positivt tilvalg	Nødvendigt kompromis

Gennemgående for interviewpersonerne er, at motivet for udflytningen i de fleste tilfælde ikke er orienteret mod en flytning til en specifik lokalitet. De steder, de motiverer deres flytning på, kan derfor nærmere betegnes som nogle mentale steder, som fremstilles som ”noget andet end København”. Jeg har valgt at kalde dette ”andet end København” for provinsen i det følgende, fordi provinsen i mine øjne er et tilpas bredt begreb til, at det kan indfange de fælles elementer, som træder frem i interviewpersonernes udsagn omkring det nye bosted.

5.1 Type A: motivet om at give børnene en opvækst udenfor byen

Type As motiver for at flytte fra byen har hovedsageligt baggrund i nogle idéer om, at det ideelle opvækstmiljø for deres børn ikke er storbyen men snarere provinsen. Provinsen som fremstillet af interviewpersonerne har nogle kvaliteter som på den ene side drejer sig om nogle fysiske karakteristika, nemlig plads, ren luft og natur og på den anden side nogle sociale karakteristika, som er centreret omkring temaer som tryghed, ro, tid og nærmiljø.

Natur og nærmiljø i provinsen

Generelt er noget af det, der bliver trukket mest frem af interviewpersonerne elementer som fysisk plads og luft samt en bedre og ligetil adgang til naturen.

Trine: Ja, men jeg tror, det var fordi, jeg ikke ville have, [min søn] skulle bo derinde. Jeg ville have, at han skulle ud i noget natur og vokse op.

Eva: Vi tænkte meget miljømæssigt også. [...] Vi ville gerne ud i noget friskere luft og tættere på naturen. [...] Mere grønt og væk fra bilosen.

Disse personer fortæller netop, at det miljømæssige og en opvækst i nærheden af natur, var centralt for deres beslutning om at flytte fra byen.

Simon: [...] at man har mulighed for at gå ud og være i sit hus og have. Have en have at komme ud og lege i. At man ikke er tvunget til at være i en gård, som ikke altid er så spændende. At man kan lave nogle ting selv. Det giver alt andet lige en anden form for tilgang til noget natur. At man kan gå ud og rode i noget have. At man kan grave et hul, uden at der kommer en vicevært og skælder ud.

Maria: Jeg synes også, i aller højeste grad, natur. Vi er i gang med at etablere en kæmpe bådplads, fordi vi godt kunne tænke os at lave meget mad over bål og også at børnene lærte det. At de altid kunne lave bål. Jeg synes det kunne være enormt fedt at lære forskellige ting om naturen og at respektere naturen.

Nærheden til naturen giver i disse personers øjne en forståelse for eller respekt for naturen.

Et socialt miljø, som er præget af ro, tryghed og et genkendeligt nærmiljø, er også et aspekt, som er fremtrædende i disse personers billede af provinsen som det gode opvækstmiljø.

Anne: Det er jo nogle af de værdier, jeg godt vil give til mit barn. Det var natur, luft, plads og et lille samfund, som er trygt, hvor man kender legekammeraterne og legekammeraternes forældre.

Charlotte: Jeg tror meget, at man vælger at have det på børnenes præmisser. Man vil gerne give dem fred og ro. [...] I skolerne har jeg en fornemmelse af, at man måske er mere nærværende. Man kender hinanden. Man kan værne om hinanden. Så er der tættere på vandet og skoven. Mere romantisk, gammeldags opvækst, hvor det andet bliver for råt. Når jeg hører om de drenge, der virkelig diskriminerer piger i skolekandreasrnerne, mange af de muslimske drenge. Det kan jeg slet ikke have. [...] Her nede taler vi pænt. Man bliver opdraget. Jeg synes folk er meget opmærksomme på, at man skal være sød og god. Det er helt klart en forskel. [...] Som mor synes jeg, at jeg skylder dem at gøre det jeg gør. Jeg kan mærke at jeg selv trives med det. Der falder ro på.

Denne interviewperson skaber her en stærk modsætning, idet hun associerer storbyen med et råt miljø og heroverfor sætter en romantisk opvækst i provinsen. Omgangstonen og opdragelsesformen er altså i hendes øjne en anden i København end i provinsen.

Et genkendeligt og overskueligt nærmiljø er også et aspekt, som præger type As forståelse af provinsen.

Eva: Men også at det liv, vi gerne ville (eller som jeg gerne ville) give vores børn passede bare ikke sammen med at bo i en storby. Overbøvedet ikke. [...] de fysiske og geografiske ting, med veje og trafik og kaos, på den ene side fysiske ting, og på den anden side uoverskueligheden i en storby. [...] Skal de gå til fodbold og hvilken fodboldklub skal de gå i? Det blev bare total uoverskueligt. Alle de der muligheder, alle de valg, alle de mennesker. Og det er det, vi synes, er enormt fedt hernede. Nu er [vores søn] startet til fodbold. Jamen der er én fodboldklub, hvor vi møder de samme forældre. Altså det bliver simpelthen så lokalt og så genkendeligt. Og man skal ikke bruge en masse ressourcer til navigere rundt i at vælge og vælge fra. Der er kun en fodboldklub og så er det der, man er. Og så er der en musikklub og der er nogle kunst ting og sager. Men altså overskueligheden og at man møder de samme mennesker igen. At man lærer folk at kende.

Eva: Udover det der med haven og de fysiske ting ved huset, at der er plads og have osv. så er det, det der nærhedsprincip. Jamen altså det modsatte af at være fremmedgjort. At omgivelserne er overskuelige, at alt er i cykelafstand. Vi cykler den samme vej til skole er også enormt hyggeligt. Korte afstande. Og så helt klart også naturen ude omkring. At der er skønhed og natur ude omkring.

Martin: ... der er ikke særlig mange mennesker hernede at forholde sig til i forhold til Kbh. Jeg syntes, der var for mange mennesker derinde i København til sidst. Det er også noget med at være et kendt ansigt herved og kende de andre ansigter. Så det er sådan overskueligt. Men det er også svært for det kan også blive for småt. Men jeg synes det er dejligt at kunne snakke lidt med naboen over hækken eller kunne gå op og møde sin kollega i brugsen.

For Eva og Martin handler det mindre nærmiljø dels om at alting ligger tæt på hinanden og at man derfor kan cykle rundt, få sine ”ruter” og dermed oparbejde en lokal følelse. Dels handler det om at det er mere overskueligt at lære et mindre samfund at kende, også fordi det er de samme mennesker, man støder på i flere sammenhænge. Yderligere finder de det mindre stressende, at de ikke skal bruge en masse ressourcer på at navigere mellem forskellige tilbud. Hvor Eva og Martin lægger vægt på en geografisk nærhed og overskuelighed, peger en anden person på, at der også er en tidsmæssig kontinuitet.

Anne: Jeg kunne godt lide den der idé om [...] forankrede venskaber, de har, fra de er helt små. Hvis de endelig er heldige at komme i skole [i København] med nogle, flytter folk oftest, med børn, fra København. Der er sådan en stor udskiftning. Det synes jeg var synd, at et barn skulle opleve den der med hele tiden at miste venner. [...] Jeg tror kontinuitet var vigtigt for mig, at man kunne give [vores søn] en kontinuitet.

Kontinuiteten, hvor man møder de samme mennesker i flere sammenhænge – samt en tidsmæssig kontinuitet, hvor man følges med de samme mennesker igennem livet – er for disse personer et centralt element i deres billede af en opvækst i provinsen.

Denne kontinuitet og overskuelighed betegnes ligefrem som det modsatte af at være fremmedgjort.

Storby, provins og ”den landlige idyl”

Nogle af de aspekter, der er fremtrædende i type As fremstillinger af det ideelle opvækstmiljø og af forskelle mellem storby og provins, kan genfindes i den hovedsageligt britiske og hollandske litteratur omkring ”den landlige idyl”, som er en betegnelse for en romantisk repræsentation af livet på landet. Van Dam et al. (2002) opsummerer disse repræsentationer, og her står elementer som ”naturligt miljø” og ”problemfrit lokalt fællesskab” centralt. Som de skriver, bliver livet på landet, indenfor diskursen om den landlige idyl, opfattet som mere roligt, naturligt og som et sted, hvor mennesker har mere tid og overskud til at indgå i det lokale fællesskab. På den måde bliver livet på landet i denne fremstilling et tilflugtssted fra det moderne og fra det hektiske urbane liv (ibid.). En række studier viser, at diskurser om en ”landlig idyl” er fremtrædende på flere niveauer, både i medier og hos befolkningen (Phillips et.al. 2001, Pratt 1996, Halfacree 1995). Yderligere kan diskurser om ”en landlig idyl” også i andres studier genfindes som et flyttemotiv hos byboeres motiver for at flytte på landet (bl.a. van Dam et al. 2002 samt Boyle og Halfacree 1998). Endelig bliver diskursen om den landlige idyl relateret til et godt opvækstmiljø (Valentine 1997).

Type A vidner i mine øjne om, at der også i en dansk kontekst eksisterer nogle diskurser omkring storby og provins, som indskriver sig i repræsentationen af en ”landlig idyl”⁹. Således trækker type A i deres billeder af det gode opvækstmiljø på nogle diskursive strukturer, hvor provinsen associeres med et naturligt og overskueligt nærmiljø, og hvor barndommen associeres med ”en landlig idyl”. Type As fremstillinger af provinsen som det ideelle opvækstmiljø kan dermed betragtes som et udtryk for, at disse personer har inkorporeret en diskursiv struktur og dermed har gjort diskursen om en landlig idyl til en del af deres habitus – handlingsberedskab og fortolkningsmatrice. Men denne inkorporering af diskursen om den landlige idyl kobles også til personernes mere konkrete erfaringer, - dels i barndommen og dels i deres tid i København. Deres egen opvækst udenfor København danner en referenceramme, som gør det svært for dem at forestille sig, at man kan vokse op i andre miljøer – f.eks. i storbyen. Yderligere har den måde, de har oplevet og brugt by og provins på igennem livets faser også betydning for deres måde at definere det gode bosted på. Det vil jeg vende tilbage til lidt senere.

⁹ Berg og Forsberg (2003) argumenterer dog for, at det britiske begreb ”rural idyll” ikke kan overføres direkte til en skandinavisk kontekst, bl.a. fordi boligudbuddet og boligpriserne i landområderne i Skandinavien er af en helt anden karakter end i England. Derfor argumenterer jeg her blot for, at *elementer* i diskursen kan genfindes i Danmark.

5.2 Type B: Boligmotivet - ønsket om plads, hus og have

Hvor type As udflytninger var motiveret af et ønske om at komme ud af storbyen, er type Bs udflytninger motiveret af nogle ændrede boligbehov. Type B oplevede ikke de samme skift i syn på storby og provins, som type A gjorde i forbindelse med familiestiftelsen. Derimod kunne type B godt forestille sig at blive boende i byen med børn. Pga. ændrede boligbehov ser de sig dog nødsaget til at flytte, og da boligpriserne er høje i København, føler de sig presset til at finde deres nye bolig udenfor storbyen. For type B er udflytningen derfor i højere grad et udtryk for, at den enkelte familie bliver presset til at flytte pga. nogle strukturelle vilkår. Mødet med de økonomiske strukturer, kombineret med familiernes indkomster og muligheder på boligmarkedet, står som en klar begrænsning for disse personer. Derfor udtrykker flere af dem en følelse af, at de er blevet presset ud af byen pga. de stigende boligpriser. Men flytningen sker også indenfor andre strukturelle vilkår. Boligbehov og boligdrømme er også udtryk for, at interviewpersonerne har inkorporeret nogle diskursive eller kulturelle strukturer, som indebærer, at børn kræver plads, at de bør have et værelse hver og at de skal have adgang til udearealer. Dog er disse ændrede boligbehov ikke kun et produkt af inkorporerede strukturer, men også baseret på de erfaringer, familierne har gjort sig med at være børnefamilie i en lejlighed.

De ændrede boligbehov

Når omdrejningspunktet i flyttemotivet er ændrede boligbehov, handler det både om den bolig familierne har inden flytningen og om deres ønsker for en fremtidig bolig. Langt de fleste i type B havde lejligheder i København, som i deres øjne ikke svarede til en passende familiebolig.

Heidi: For man kan sige, den [lejligheden] var jo noget lort i fht. en børnefamilie. Der var én vask og det var i køkkenet. Og der var sådan et skabstoilet hvor man bækker ind, så det var noget med [vores søn] i bad i en balje på gulvet. Og det var også skidehyggeligt og fint nok, men hver anden weekend med to præ teenagere og det var jo virkelig... når vi kiggede ud af vinduet, var det ligesom at se min barndom i Ryesgade og de der lortegårde, som bare var ulækre. Altså .. der var duer på trappen, fordi ruderne var smadret.[...] det betød også, at der var ikke noget sted at sove i barnevognen for den lille. Så måtte mor og især far ud at gå. Det var på Assistenskirkegården på Nørrebro, der blev trampet igennem. Og pigerne havde ikke noget sted, de kunne gå hen og lege, når de var der. Jo lidt... det var altså en lousy gård. Der var også et pizzeria i ejendommen, der stank af friture. Sådan en rigtig grå gård. Jeg havde det bare sådan, det er fedt, når man er ung eller hvis man er single. Du bor i midten af alting.

Hvad det er for mismatches, de forskellige personer oplever, varierer. Der er dog nogle elementer, der træder stærk frem, nemlig et ønske om mere plads, om at få bedre adgang til børnevenlige udearealer og om at få større afstand til naboer.

Lars: Jamen så fik vi [vores datter]. Så optog hun noget af pladsen. [...] Nu var hun selvfølgelig også så lille, men man kigger lidt mere fremad, når man får små børn. Vi begyndte også straks at tænke på, at der kunne ikke komme én til derinde. Det kunne der nok, men så ville der blive endnu mindre plads. Så ville kontor- og computerpladsen ryge.

Plads og idealet om et værelse til hvert af børnene er her et helt gennemgående tema. Men også plads i et mere åbent perspektiv kommer til udtryk:

Julie: Et gammelt hus, hvor der er rigtig mange rum og et gammelt loft, hvor man kan gå på opdagelse. En have. En gammel have. Plads til at udfolde sig. Rigtig meget plads, tror jeg.

Dette motiv understøttes af det statistiske materiale, hvor det fremgår, at det gennemsnitlige boligareal er øget ved flytningen. Således har de fraflyttede boliger et gennemsnitligt boligareal på 88 kvadratmeter, mens de tilflyttede boliger har et gennemsnitligt boligareal på 127 kvadratmeter.

Udover pladsen i selve boligen er der et gennemgående ønske om at få en bedre adgang til børnevenlige udearealer. Her er nøgleord tilgængelighed, frihed, fleksibilitet og trykthed.

Maria: Vi boede på anden sal. Hvis jeg skulle ned med hende, skulle jeg gå hele vejen ned af trapperne med liften hængende. Så skulle jeg låse barnevognen ud af kalderrummet og bumpe barnevognen op ad nogle trapper, have hende op i liften. Jeg kan huske, jeg havde så ondt i mine arme. Det var så besværligt. Hvis man lod barnevognen stå ude, blev den jo ødelagt, hvis det regnede på den. Vi måtte ikke sætte den ind i porten. [...] Det var ikke særlig fedt altså. Og slæbe, når man havde været ude at handle, poser op og hende i liften. Puha. Alt i alt, det gjorde det meget nemmere, at det var i samme plan, som når du bare lige skal ind og ud her.

For interviewpersonerne munder disse krav til boligen ud i forskellige drømme eller forskellige koncepter, som de kunne forestille sig. Således ville nogle af type B personer være blevet boende i København, hvis de blot havde haft råd til at bosætte sig i en større lejlighed et sted, hvor der var et godt og trygt gårdmiljø.

Heidi: Havde vi kunnet bytte til en fire-værelses, hvor [vores søn] kunne få sit eget værelse og der var et ordentligt gårdmiljø. Så det var min drøm, hvis vi kunne gøre det. Bare der var et gårdmiljø.

For andre er haven helt centralt:

Lars: Hvis man tænker over det, har det meget med huset at gøre, og have. Det koncept med at have sit eget hus med en have til. Det har været centralt.

Men da type B ikke havde et udtalt ønske om at komme ud af byen, ville deres ideelle bolig være et hus med have i Hovedstadsområdet.

Rasmus: Hvis vi havde haft mulighed for at bo i København, havde vi gjort det. Hvis vi havde haft mulighed for at købe noget på det tidspunkt, der dækkede vores behov i Hvidovre, Glostrup eller den slags, så havde vi gjort det. [...] Hvis vi havde kunnet flytte dette hus der ind til og vi havde de samme muligheder, så helt klart.

5.3 Storby og provins som faser i livet

Case-gruppens hverdagsliv og praksis i byen og deres perspektiver på provins og storby igennem forskellige livsfaser kan udbyde de to typer. Et gennemgående træk ved type As udflytningsmotiver er, at idéen om provinsen som det idéelle opvækstmiljø indgår i en opfattelse, hvor storby og provins relateres til forskellige faser i livscyklus. For disse personer sker der klare skift i deres oplevelser af storby og provins igennem forskellige livsfaser. For type B derimod er denne forståelse af storby og provins som faser i livet ikke udtalt i samme grad og type B oplever da heller ikke på samme måde at ændre brug og syn af byen i fbm. familienstiftelsen. I det følgende vil jeg først gengive den sammenkædning mellem livsfaser og storby/provins, som type A drager frem. Herefter vil jeg illustrere de forskelle, der i den sammenhæng er mellem type A og type B.

Ungdom i byen

De fleste type A personer er selv vokset op udenfor København. Motiverne bag deres flytninger til København i ungdommen er dels baseret på uddannelsesmuligheder og dels nærheden til venner, der også er flyttet til byen. Hovedparten af type As fortællinger om baggrunden for at de i sin tid flyttede til København er dog et sammensurium af forskellige motiver, hvor især det særlige liv og de særlige muligheder en by som København kan give unge mennesker, står centralt.

Byen – ungdommens oprør mod provinsen

En gennemgående oplevelse er, at provinsen i ungdommen bliver opfattet som kedeligt, kontrolleret og småt. Derfor søgte flere af interviewpersonerne væk fra deres opvækstmiljø. De ville være anonyme. De ville tage afstand. De ville ind, hvor der sker noget. Denne afstandtagen fra det provinsielle i ungdomsårene har flere aspekter. For det første taler interviewpersonerne om, at de begyndte at føle sig overvåget. Som Karina f.eks. fortæller, hvis man bor et godt stykke udenfor byen, er man afhængig af, at ens forældre kan transportere én rundt, og derfor ved de også altid, hvor man er henne og hvad man foretager sig:

Karina: Man skal med bussen, hvis man skulle nogle steder hen. Ens forældre kørte en til alt. De vidste altid hvor man var. [...] Hvis man skulle være udenfor

Bjæverskov var man rimelig begrænset. Så var man jo overvåget i en eller anden grad, synes jeg.

I byen er der i modsætning heril mulighed for at være anonym. Denne anonymitet bliver i mange tilfælde set som noget positivt i ungdomsårene. Det bliver betegnet som en større frihed, at der ikke bliver holdt øje med én og at man kan bevæge sig i byen, uden konstant at blive konfronteret med mennesker, man kender (og som kender ens forældre). Et andet aspekt ved interviewpersonernes beslutning om at flytte til København i ungdommen er deres egen opfattelse af flytningen som en form for oprør mod deres opvækstmiljø. Flere af interviewpersonerne fortæller, hvordan de i ungdomsårene begynder at opfatte deres eget opvækstmiljø som småligt og snæversynet og at beslutningen om at flytte til København for dem også kunne ses som en form for oprør eller afstandtagen til det lokale miljø, hvor de var vokset op.

Martin: Det var simpelthen fordi jeg syntes, det var blevet for småt hernede og fordi mine andre venner var flyttet derind. Og så tror jeg der skulle et oprør til for at komme videre. Jeg var blevet træt af den der provinsielle tilgang til.. og opleve verden. Det syntes jeg ligesom.. komme ud at opleve verden. Se verden var større.

Karina: Og så tror jeg i det hele taget, at det ligger grundlæggende i en, at man skal tage afstand fra de ting [ens eget opvækstmiljø]. Jeg tror, hvis jeg havde boet i København, havde jeg nok valgt at flytte på landet.

Her ses det at flytte til byen altså både som et oprør mod opvækstmiljøet og som en slags ”øjen-åbner” – eller et spørgsmål om dannelse. Man kan måske ligefrem sige, at flytningen til København for nogle af de unge mennesker, kan betegnes som en dannelsesrejse.

Byens liv og puls

Byens liv og puls og mange muligheder er også noget, der trækkes frem, når ungdomstiden i København skal beskrives. Som unge ønskede mange af interviewpersonerne at være et sted, hvor der var mere liv og flere muligheder. Her er det hovedsageligt ønsket om at være i byen, hvor alting sker, der træder frem. Byen har de kulturelle tilbud, som mange af interviewpersonerne satte pris på i deres ungdomsår. Det drejer sig både om museer, koncerter og biografier og om et større udbud af café og ”gå-i-byen” muligheder. Men udover disse konkrete eksempler på byens tilbud, cirkulerer flere af interviewpersonerne omkring det liv, der er i byen. Af Simon sættes storbyens liv overfor provinsens stilhed og kedsomhed:

Simon: Der skulle bare være noget mere liv. Det at man kan høre, at der spilles musik. Høre at det er lørdag aften. I Jylland i sådan en by som Varde, efter lukketid er alt bare dødt, stille og der sker ingenting. Det kunne lige så godt være søndag [som fredag eller lørdag]. Der skulle ske noget mere. [...] Bare livet. Der skulle være liv i tingene.

Livet og stemningen i byen bliver også af flere af interviewpersonerne tæt koblet til den livsstil eller det hverdagsliv, de levede i byen i ungdommen.

Michael: Jeg tror også bare det har været ens alder. Hvad har jeg været? Har jeg været 21-22. Det hele sommer jo. Man har bare meget mere puls og synes at Solrød og Køge er bare gabende provinsielt. Hold op nogle steder, og nogle bonderøve. Lad os bare komme ind, hvor der sker noget. Det er metropol og sover aldrig, og alt det man synes omkring. Det var sådan jeg opfattede København, enormt levende. Alle dem, man læste sammen med, boede jo også derinde. Ens venner fra Solrød eller Køge kom jo også. Alle kom jo der ind på grund af uddannelse. Pludselig var det bare vores nye legeplads, hvor det var et meget mere voksent miljø man var ude i. Det syntes jeg var meget lokkende.

Anders: Jeg brugte København meget og fulgte meget med i hvad mine venner lavede. Det trak meget, at de var der. Det trak lige så meget at det var en storby. [...] Der er bare en puls i København, som ikke er andre steder. Det tiltrak mig. Det var meget kortsigtet. Jeg tænkte ikke beskyttet gård med mulighed for at stille barnevogn. Det var mere hvor er den næste fest? [...] Jeg synes bare, at det var fedt, at folk boede så tæt på hinanden. Der skete altid et eller andet. Der var altid en eller anden fest og bygge med fodbold drenge. Livet var på det tidspunkt bare en stor fest og en masse sjov og ballade. En puls som jeg syntes var rigtig fed. Ligesom et lille barn er man bange for at gå glip af et eller andet. [Vores datter] er bange for at gå glip af den næste børnefødselsdag. Så var jeg også bange for at gå glip af alt det, der skete derinde. Der skete rigtig meget. Jeg brugte også cafeer, men det var nok mere bajerne og festerne. Jeg kunne godt finde på at gå i byen fire gange om ugen. Jeg blev fuldstændig opslugt af alt det, der skete derinde.

Som citaterne her illustrerer, tænker disse personer tilbage på København som et sted, hvor det var muligt at udfolde ungdommens glæder. I København var de tæt på deres venner, der skete altid noget, der var altid en fest og de sammenligner København med en legeplads og én stor børnefødselsdag. Som flere af (især de mandlige) interviewpersoner beskriver, var ungdomsårene og beslutningen om at flytte til København ikke en del af en større strategi. I ungdomsårene var den langsigtede planlægning ikke central. I stedet handlede det om at få så meget som muligt ud af nutiden og byen.

Den impulsive livsstil - ungdom, by og nærheden til et socialt netværk

Selve brugen af byen og byens mange tilbud varierer interviewpersonerne imellem. Den mest fremtrædende brug er dog relateret til de fortællinger om byen som legeplads, som vi så i sidste afsnit. Den generelle fremstilling er dermed, at de fleste interviewpersoner brugte byen og byens tilbud rigtig meget. Det drejer sig igen både om nærheden til venner og dermed mulighederne for at være sammen med vennerne på en mere impulsiv måde og om de mange og særlige muligheder, som byens brede udbud giver. Bylivet i ungdommen handlede dermed for mange om, at

høre musik og tage til koncerter og i det hele taget at gå i byen. Som Anders fortæller:

Anders: Jeg havde mødt nogle folk, dengang jeg var ude at rejse. Dem holder jeg stadig fat i. Der var én, han var meget musikinteresseret. Meget ude at høre musik. Han spiller i et band. Det var jeg med ude at støtte. Jeg fik nogle nye venner på den måde. Jeg hørte rigtig meget musik dengang. Livemusik. [...] Så kom der også alt det andet. Almindelig gå i byen. På diskotek. Fuld gang i den.

Også mulighederne for at gå ud og spise i byens mange offentlige steder, bliver fremhævet.

Karina: Vi gik rigtig meget ud at spise. Det synes jeg vi gjorde. Vi mødte jo klokken tolv eller et og var tit nede at spise brunch. Vi var også tit ude om aftenen lige at tage en sandwich med op i Kongens Have, eller sidde ved søerne og spise Sushi.

Og så bliver den impulsivitet, som både er en del af bylivet og et aspekt af det, at have det sociale netværk og en bred kontaktflade lige i nærheden, fremhævet, som et positivt aspekt ved livet som ung i byen:

Karina: Men det var også lidt det med, at man har nogle andre kontakter, når man er inde i byen. Man kan lidt mere omstille sig, og bare samme dag få nogle teaterbilletter, end hvis man har to børn man skal have afsat, lige en halv time i bilen. [...] Vi kom til alle mulige gakkede ting. De sjove ting. Så kom der lige en mail om en demonstration, eller en udstilling, eller et eller andet, en happening, der skete samme dag eller dagen efter, hvor man bare kunne slå til. Det synes jeg der har været meget af.

Som disse citater illustrerer, bliver ungdommen i byen altså forbundet med at kunne omstille sig og ”bare slå til”. Muligheden for at gøre brug af og deltage i alle de mange aktiviteter, der er i byen, er således særligt meget til stede i tiden, inden børnene kommer til. Igen er det et tegn på, at brugen af byen skal ses i sammenhæng med det hverdagsliv, man lever.

Det sociale netværk og en bred omgangskreds i byen, er som allerede nævnt noget af det, der gjorde bylivet til noget særligt i ungdommen for mange af interviewpersonerne. Oplevelsen af byen og erindringen om hverdagslivet i byen, før børnene kom til, er således ofte nærmest smeltet sammen med de oplevelser, der var forbundet med at være tæt på vennerne og at have og udnytte muligheden for at være meget sammen med sine venner og have mange gode oplevelser sammen.

Michael: Jeg har faktisk boet i alle bydele af København, og synes alle er fede. Jeg var rigtig vild, også med Nørrebro, til sidst. Der var vi også en tæt klike, som næsten boede lige ved siden af hinanden. Det var helt unikt, at vi sådan fik hygget os der. Så jeg har brugt byen meget. Jeg spillede håndbold ude på Frederiksberg. Det var bare fedt. [...] Fuld skrue for alt hvad den kunne. Jeg brugte den [København]. Bankerot osv. Alle de der. Da Empire kom, den gule biograf. Man får det der tætte forhold til

byen, som man synes er fedt, og havde sine gader. Nej, jeg synes København er en fed by og har for så vidt altid syntes. Jeg synes det var en fantastisk ungdom.

Som de ovenstående citater også illustrerer, så sker der for mange af interviewpersonerne en sammensmeltning mellem den livsstil de levede i ungdommen og byen som koncept. Netop billedet eller metaforen legeplads/børnefødselsdag har en tæt relation til den måde, interviewpersonerne beskriver deres livsstil på i ungdomsårene – legen, det frie liv, festerne osv. står centralt og smelter sammen med deres billede af storbyen som sådan. Et andet aspekt, som disse citater illustrerer, er, at vennerne og de sociale relationer i ungdomsfasen spiller en afgørende rolle for, at interviewpersonerne bosætter sig og trives i København. Som Anders siger, var det fedt, at folk boede så tæt – og som Michael siger, så kom alle jo derind – og denne fysiske nærhed i København gør det muligt for interviewpersonerne at trives og at leve det liv, de ønskede sig i ungdomsårene. Det er på den måde svært at sige om det er nærheden til vennerne og de sociale oplevelser; om det er byens mange muligheder og tilbud; eller om det er den særlige frie livsstil, som interviewpersonerne forbinder med deres oplevelser af København i ungdomsårene. Dette illustrerer udmærket, at tid, rum og hverdagsliv smelter sammen og at læsningen af stedet sker med baggrund i praksis, hverdagsliv og sociale relationer.

Børnefamilie i byen

Anders: Der var nyt centrum i vores verden. Verden blev vendt op og ned. Der var pludselig ansvar. [...] Det er den typiske med, at barn nummer ét vender op og ned på det hele. Pludselig finder man ud af, at der er et nyt centrum. Det er hverken dig eller mig.

For at forstå type As motiver for at flytte fra København er det helt centralt at forstå de ændringer, der sker i deres forhold til byen, når de begynder at stifte familie. Disse ændringer er desl relateret til deres brug og hverdagsliv i byen og dels til deres læsning af byen.

Ændringer i brug og hverdagsliv

For nogle af interviewpersonerne sker der en stor forandring i deres hverdagsliv, efter de har fået børn. Helt overordnet bliver hverdagslivet for de fleste nybagte børnefamilier mere struktureret, der bliver mindre mulighed for at være impulsiv og man bliver mere afhængig af, at den anden part (eller babysittere) kan tage over, hvis man vil ud at bruge byen. Flere beskriver også, hvordan de får lyst til at være mere hjemme og være mere i familiens skød. Disse nye former for hverdagsliv har nogle konsekvenser for den måde, de nybagte familier bruger byen på. I den nye form for hverdagsliv, som de nybagte børnefamilier oplever, er der mindre tid og overskud til at pleje dette sociale netværk. Man kan ikke på samme måde som tidligere lave impulsive aftaler – både fordi man selv og fordi vennerne er blevet mere hængt op

og har mere fokus på at være sammen med familien. For en overvejende del af interviewpersonerne betyder ændringerne i hverdagslivet som nybagt børnefamilie derfor også, at brugen af byen, især hvor brugen hænger sammen med en social oplevelse, bliver noget begrænset.

For en række af interviewpersonerne bliver beskrivelsen af deres brug af byen, efter de har fået børn, nærmest beskrevet som en fase i livet, der slutter og en ny, der begynder. Byfasen slutter så at sige. Som Michael fortæller, er det en generel oplevelse for hele hans vennekreds, at alle begynder at få børn, nogle flytter fra byen og i det hele taget, er der bare ikke så meget tilbage af det unge byliv:

Michael: Jeg tror også, på samme måde som jeg oplevede, da jeg kommer til København, at alle trækker med, alle skal ind at læse og alle er der. På samme måde begynder også udsivningen. Nogle af de venner, man havde, som tidligere havde fået børn og tidligere var blevet gift, de drister jo os til at sige, at nogle af de der, pokerbanden der, da vi alle sammen boede der og var single inde i byen i hver vores lejlighed, det var jo helt vildt. Det var en fantastisk verden. Den var der jo ikke mere. Nu begyndte folk at sive og flytte. Den verden faldt ned eller blev erstattet af noget andet. Så forsvandt noget af det glamourøse ved at sidde og drikke sig fredagsstiv på Skt. Hans Torv. Det er jo ikke sjovt at gøre alene.

Som Michael her beskriver det, at det altså en fase, der slutter og på samme måde, som det virkede helt naturligt at flytte til byen i ungdommen, virker det nu mere naturligt at vende blikket ud af byen igen. Igen er det tydeligt, hvor meget byoplevelsen og bybrugen er koblet til et socialt netværk, som han siger: ”Det er ikke sjovt at gøre alene”.

Oplevelsen af at brugen af byen ændrer sig sideløbende med familiestiftelsen hænger også sammen med, at hverdagslivet nu ændrer sig og at man får en mere forpligtende tilværelse, hvor man nødvendigvis må aftale med sin partner, hvem der tager sig af barnet. For nogle opleves det nærmest som en stafet mellem de to voksne parter i familien at få bylivet og familielivet til at gå op i en højere enhed.

Mia: Det ændrede sig ret meget. Specielt også fordi vi jo aldrig har haft bedsteforældre tæt på. Det lider vi stadig lidt under. Det er lidt en stafet. Når den ene er ude så er den anden hjemme.

Sideløbende med at fleksibiliteten og impulsiviteten i hverdagslivet blev reduceret, opstod der også for nogle af interviewpersonerne et ønske om at være mere privat. Dette ønske udfolder sig dels i en søgning efter andre typer af steder i byen og dels i en øget søgning mod hjemmet og familielivet. Hvor det tidligere handlede om at finde de steder i byen, hvor ”det hele sker”, drejede det sig nu om at finde de steder, hvor der ikke var for meget larm og hvor der var plads til en barnevogn.

Michael: [Jeg] bliver et mere privat menneske, når [jeg] har fået Elias, til at [jeg] mere søgte nogle private steder, eller praktiske. De cafeer, hvor vi kunne være, og han

kunne sove mens vi kunne sidde og spise brunch. De der ting. Man tillempede lidt nogle af de vaner man havde til at sige, at der en ny situation nu. På den måde synes jeg mere man søgte sådan nogle ting. Venner med altaner og terrasser eller kolonihavebuse kom i højere kurs. Man søgte meget de rum, bevidst og ubevidst. Cafeer man aldrig før havde syntes var spændende var pludselig helt perfekt. Der var roligt og stille. Der sad ikke 75 HA studerende og havde torsdagsbar eller sådan noget. Man blev mere voksen på en eller anden måde.

Og Anne supplerer:

Og privat. Man trak sig mere tilbage.

Dette ønske om at blive mere privat går igen hos andre personer. Her handler det dog mere om at være fysisk tæt på naboerne i byen og om at være træt af den livsstil, der ellers prægede de andre beboere i komplekset. Hvor de yngre naboer var orienteret mod et mere udfarende og socialt byliv og *kom op og ringede på hele tiden og "skal vi dit, skal vi dat"*, havde Maria og Kasper nogle andre ønsker:

Kasper: Der var vi sådan lidt, at vi vil gå tidlig ind i sofaen og holde hånd, se film og bare lave mad og passe os selv. Vi gad ikke rigtig alt det der.

Som Kasper siger, *der var vi gamle lige pludselig*. Man kan tolke det som mødet eller konflikten mellem beboere, som udlever "ung i byen" fasen, og Maria og Kasper som er begyndt at orientere sig mod den mere private familiestiftelsesfase.

Byen i et nyt perspektiv

Udover den ændrede brug af byen og de sociale relationer i byen, sker der også en perspektivforandring for de nybakte forældre. De ser simpelthen byen på en anden måde, end de gjorde, før de fik børn. De lægger mærke til andre ting, end de gjorde før og elementer i bylivet, som de tidligere opfattede som charmerende, bliver nu til irritationsmomenter. Deres ændrede rolle, hvor de nu føler ansvar for at skabe de bedste rammer for deres børn, betyder, at den måde de læser stedet på også ændres. Dette skift i livsfase og dermed skift i rolle eller identitet har altså stor betydning for, hvordan storbyen ses og læses. Flere af interviewpersonerne fortæller, at de blev mere følsomme over for utrygge elementer i bymiljøet, da de fik børn.

Anne: Jeg tror også, jeg var blevet mere, jeg ved ikke, hvad jeg skal sige. Jeg var nok blevet mere kylling efter jeg var blevet mor. Jeg var mere bekymret for, at nu var der det overfald og det overfald. Nu var der en, der var blevet røvet. Nu var der en, der var blevet slået ned. Så bar de en narkoman ud fra opgangen overfor. Er det, det [min søn] skal opleve? [...] Jeg så mere de negative sider, efter jeg var blevet mor. Lad mig sige det sådan.

Mia: Jeg kiggede meget på vores nærområde. Jeg syntes også, det var lidt belastet i forhold til børn. Jeg var ikke så tryk ved det mere. Jeg var mere opmærksom på de

skæve, og på glasskår på vejen. [...] Når man kiggede efter, var der mange pudsige mennesker. [...] Det gjorde jeg [blev opmærksom på det] lige så snart, jeg blev gravid.

Mia fortæller, at hun også lagde mærke til disse ting, inden hun fik børn, men at det ikke generede hende på samme måde dengang:

Mia: Jeg kunne godt leve ved siden af dem, uden det generede mig. Jeg var heller ikke utryg egentlig. Jeg var ikke utryg ved at færdes i byen, heller ikke alene om aftenen. Så længe jeg var på cykel var det fint nok. Jeg kunne rigtig godt lide Nørrebro.

Et andet aspekt af det sociale liv i byen, som får en anden værdisætning for interviewpersonerne, efter de er blevet forældre, er anonymiteten. Hvor ”storbysanonymiteten” i ungdommen blev opfattet som noget positivt – noget man søgte som en reaktion på det mere provinsielle lokalmiljø – bliver det i forbindelse med familiestiftelsen trukket frem som noget negativt – noget der ikke stemmer overens med et godt miljø for børn at vokse op i.

Michael: Det er også den storbyanonymitet eller ligegyldighed. Man aner ikke, hvem ens naboer er. [...] Der er den kæmpe forskel generelt, som man siger, er en floskel, hvor man ikke aner, hvem der bor ovenpå eller nede under. Man var også lige glad. Man var også selv ligeglad. Man havde sine egne venner. Det kan godt være de boedeovre på den anden side af gaden eller at man cyklede over til dem, at det var fedt når man boede på Nørrebro, Østerbro eller whatever. Men dem, der boede i opgangen var du ret ligeglad med. Den der ligegyldighed, man har i en storby, og anonymitet, er ikke specielt lokkende. Det synes jeg heller ikke som forælder. Det skal man da ikke. Det skulle de ikke vokse op med, at det er lige meget, hvem der bor over for.

En række fysiske forhold i byen, som trafik og luftforurening, blev også noget disse interviewpersoner begyndte at lægge mere mærke til.

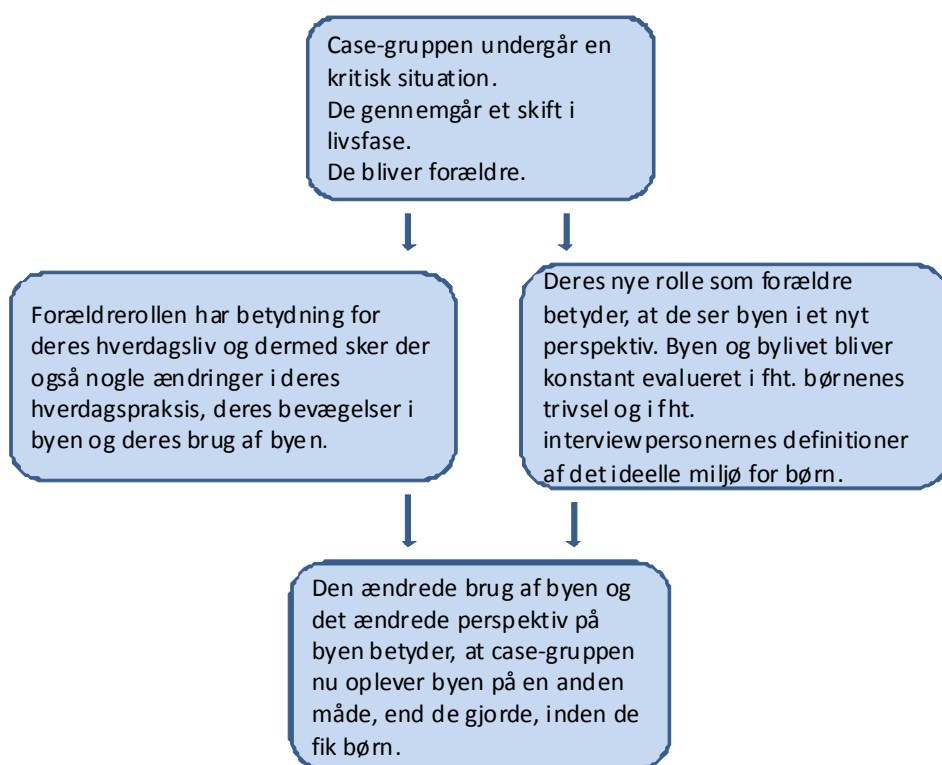
Anne: Jeg kunne slet ikke have samvittighed til, at [vores søn] skulle stå i en baggård i det der [smog]. Der panikkede jeg i hvert fald lidt. Det kunne jeg slet ikke.

Simon: Men man vil opleve andre ulemper ved byen, synes jeg og så er der også det her med at vi boede et sted uden gård. Så vi havde ikke mulighed for at stille vores børn ned og sove. Man tænker mere over støj forurening og luft forurening. [...] Og det vil vi gerne slippe for ved at komme herved. Og drømmen om at have en barnevogn stående under æbletræet herude.

Livsfaser og syn på byen

For type A sker der altså et skift i deres brug af og deres perspektiv på byen i fbm familiestiftelsen. Type As udsagn illustrerer dermed, at da der sker et skift i deres ”biografiske tid” – da de indgår i en kritisk situation og overgår fra en livsfase til en anden – ændres deres hverdagspraksis også. Ændringer i praksis og hverdagsliv får betydning for den måde, interviewpersonerne forholder sig til byen på. Der er derfor en stærk sammenhæng mellem brugen af stedet, det liv, der leves, og de

oplevelser, man har af stedet. Ligesåvel som praksis ændres, ændres perspektivet på byen også, hovedsageligt fordi deres nye ansvar og deres ønsker om at skabe det ideelle opvækstmiljø for deres børn står meget centralt i hele deres tilgang til byen. Rollen som forældre bliver så indgroet en del i hele deres perspektiv, at de ikke som sådan skelner mellem deres egne oplevelser af byen og deres børns oplevelser. De oplever og læser byen som forældre, og evaluerer konstant byens egnethed som opvækstmiljø. Disse skift er illustreret i figurene nedenfor.

Syn på byen i de to livsfaser

Ung uden børn

- Fleksible og impulsive hverdagsliv
- Sociale hverdagsliv
- Stor brug af byens tilbud
- Anonymitet, et rå miljø, "puls" og mangfoldighed vægtes positivt.

Børnefamilier

- Strukturerede og ufleksible hverdagsliv
- Private hverdagsliv
- Begrænset brug af byens tilbud
- Anonymitet, kriminalitet, stress/tempo og en social skæv beboersammensætning får negativ betydning for oplevelsen af byen.

Habitus og opfattelsen af ”det gode opvækstmiljø”

Perspektivforandringen kan tolkes om et udtryk for, at habitus ændres i takt med, at interviewpersonerne indtræder i en ny rolle som forældre. Den nye rolle giver interviewpersonernes nogle nye erfaringer, som påvirker deres habitus og dermed den måde, de læser byen på. Charlotte er én af dem, som oplever at det at få børn, fuldstændig ændrer hendes perspektiv på det gode bosted:

Charlotte: Egentlig har jeg altid set latterligt på dem, der har ligusterbæk og bus og have og er flyttet væk. Inden jeg fik børn havde jeg det sådan, at det kunne jeg ikke.

Charlottes udsagn her illustrerer udmærket, hvordan forælderrollen for nogle af interviewpersonerne får indflydelse dels på deres ønsker til bostedet. Fra at have været alene og fra at have haft drømme om, hvad man selv skulle ud og udrette i verden, bliver Charlotte nu fokuseret mod nogle meget nære værdier. Som hun selv siger, bliver hun tryghedsnarkoman af at få børn.

Samtidig er der elementer, som hele tiden har været en del af udflytternes habitus. Dels fordi deres egne barndomserfaringer danner en ramme for deres idéer om det gode opvækstmiljø.

Michael: Også det at man ikke selv har nogen referenceramme på, hvad det vil sige at vokse op i en baggård i København. Der har man kun sådan et filmisk billede af, hvordan det er. Problemfyldt. De spillede jo ikke rundbold, det kunne man jo ikke. Ikke at man sådan tænkte på det. Det snakkede vi meget om, at det havde man jo ikke rigtig noget forhold til. Det anede man jo ikke, andet end fra film og hvad man kunne læse, hvad det vil sige. Man havde kun sin egen Solrød skråstreg hvad Anne havde, som reference på, at det var det, der var godt.

Anne: Også det der med, især, en latterlig ting, men alle de dufte i haven. Det at gå rundt i sådan et kvarter om sommeren, når der er nyslået græs og man kan høre folk sidder og spiser på tallerknerne. Hele den stemning, som jo er minder man selvfølgelig et eller andet sted selv har. Jeg kunne slet ikke forestille mig ikke at skulle give ens eget barn de samme oplevelser, med at have den mulighed. Jeg kunne ikke forestille mig det der med, at skulle vokse op inde i byen, og gå i skole. Et eller andet sted var det utrygt for mig, hvis [vores søn] skulle gå i skole i en storby.

Dels peger Giddens (1984:61) på, at den irreversible tid også er præget af rutiner. Således ligger der i de faser, man gennemgår i livet en vis form for institutionaliseret praksis og man vil gennem livet have inkorporeret en handlingsdisposition selv for situationer, man ikke har stået i før – blot fordi man har inkorporeret nogle normer for, hvordan man handler i den nye situation. Det forventes f.eks., at man går i skole i en vis årrække, at man stifter familie osv., og ligeledes forventes det i nogle kredse, at man søger mod mere ”trygge” og ”naturlige” miljøer, når man får børn.

Anne: Jeg vidste godt, at hvis jeg nogensinde mødte manden i mit liv og fik børn, skulle det ikke være i København. Det vidste jeg godt.

Disse personer har igennem livet inkorporeret nogle normer, som udstikker retningslinier for, hvordan man handler som nybagte forældre. Selvom situationen er ganske ny for disse personer, så har de i den praktiske bevidsthed eller i habitus et sæt af regler og ressourcer, som de trækker på og som hjælper dem til at navigere i denne for dem nye situation.

Ambivalenser og brud med ”storby og provins som faser i livet”

Hvor type A skaber en klar kobling mellem storby og ungdom hhv. provins og barndom repræsenterer type B i højere grad nogle ambivalenser og brud med denne sammenstilling. Dels oplever de ikke i samme grad det store skift i brugen af byen og dels ser de mange positive elementer i storbyen som opvækstmiljø. Type B deltog stadig i ”det urbane liv” efter, de havde fået børn. For disse personer var børn ingen hindring for at bruge caféer mm.

Charlotte: Vi havde nogle venner, der boede i lejligheder tæt på byen. Dem gik vi tit på café med. Mest caféer. Også da vi fik [vores datter]. Vi brugte specielt meget caféer til brunch. Hun er opvokset på en café om søndagen. Vi har haft en lille ekstra stol med til hende, hvis der ikke var en høj stol. [...] Vi var også store biografgængere. Vi havde tit mine forældre inde at passe. Vi har altid set premierefilm og sådan noget. [...] Farforældrene kom og sad og så fjernsyn mens børnene sov. Så var vi bare ude.

En anden måde at forholde sig til bylivet, byen og børnene på, er at orientere sig mod nogle andre steder i byen. Stine og Rasmus fortæller ligefrem, at de begyndte at bruge byen mere, efter de havde fået børn – men at det bare var nogle andre steder, de kom.

Stine: Jeg synes faktisk vi brugte det mere. Så er der de fede naturlegepladser rundt om i København, så brugte vi dem. Så brugte vi voldene til at gå på. Vi tog til DGI byen, tidlig lørdag morgen, klokken otte kunne vi være derinde. Når vi så var færdige derinde, tog vi på den gode café på Amagerbrogade og spiste brunch mens den yngste faldt i søvn i barnevognen. [...] Jeg synes vi brugte det på en god måde. Anemone-teatret, fantastisk børneteater midt på Strøget. Det var super fedt. Jeg synes, vi har brugt det rigtig meget. Vi tog på Amager Strandpark, da det blev bygget, mens vi boede der. Også inden det blev lavet om, brugte vi det meget.

Rasmus: Jeg kunne aldrig finde på at gå med Stine på Amager Strandpark. Det var for kedeligt. Der skulle man på café. Men da vi fik børn, var vi meget udenfor. Vi brugte faktisk byen rigtig meget. Vi var gode til at lave nogle aktiviteter rundt omkring.

Hvor type A som bekendt tegnede provinsen som det ideelle opvækstmiljø repræsenterer type B nogle mere nuancerede syn. I deres øjne sker der ikke på

samme måde en perspektivændring i deres læsning af storbyen. Der hvor ambivalenserne træder stærkest frem, er i fht. det sociale miljø og hovedsageligt i fht. mangfoldigheden. Som vi så tidligere, blev byens mangfoldighed af type A, i takt med familiestiftelsen, vendt fra at være et positivt til at være et negativt træk ved byen. Derimod opleves mangfoldigheden af type B som et aspekt af samfundet, som de gerne ville have, var en del af deres børns opdragelse og verdensbillede.

Simon: Når jeg siger mangfoldighed, så mener jeg det positivt. Etniske minoriteter i massevis. Jeg synes, det er fint at [vores søn] aldrig har stille spørgsmålstejn ved, at der er sorte, kinesere, arabere at der er alle mulige slags andre mennesker - og der var rigtig mange lige der, hvor vi boede. Vi boede lige ved siden af den gade, man kalder lille Mogadishu. Det er sådan en gade.. Griffenfeldtsgade. Det kaldte vi lille Mogadishu, fordi der var simpelthen så mange nigerianer. Der blev jo helt mørket, når man gik derom. Og det, syntes [vores søn] jo, var naturligt. Det kan jeg godt lide. Hvor bernede, der glør folk, når der kommer en sort. "En neger", siger man så. Jeg har set det på skolen. Der kom en fyr og så var der en af de andre der sagde, "gud har du set en neger". Der følte jeg mig sat tredive år tilbage.

Men det er ikke kun type B, der har disse tanker. En stor del af de interviewpersoner, der ellers hovedsageligt begrundet deres flytninger i type A-motiver, er også ambivalenter omkring tilværelsen og deres børns opvækst i provinsen. Michael er én af dem, der bryder sin egen fremstilling af provinsen som det gode opvækstmiljø. Han udtrykker et ønske om, at hans børn også skal have en forståelse for, at der findes mange forskellige slags mennesker og mange forskellige måder at leve på og han har været fokuseret på, at hans børn

... ikke oplever det her som værende det, der er det rigtige. Han skal ikke være sådan en, der første gang han ser en mørk i toget, sidder og peger og kigger ned.

Disse udsagn tegner altså et billede af provinsen som for ensartet og ensrettet og nogle af interviewpersonerne udtrykker en bekymring for, at børnene vil blive snæversynede, når nu en mangfoldighed ikke bliver en del af deres hverdagsliv og opvækstmiljø. En person peger f.eks. på, at det miljø deres børn kommer til at vokse op i, ikke kommer til at åbne deres øjne for de forskelligheder, der kan være mennesker imellem. Én sammenligner ligefrem Sorø med en eventyrby, hvor "ubehagelige elementer" er udeladt.

Michael: Det er en lidt forkeromet tilværelse selv i kommuneskolerne her. Der er nærmest ikke noget socialt boligbyggeri i Sorø. [...] Det har vi faktisk snakket om, at det kan vi godt synes kan være ærgerligt for den lille, at han måske vokser op i en lidt for H.C. Andersens eventyrby.

Storby og provins - dikotomi og ambivalens

Som bekendt er type A og type B nogle kategoriseringer af oplevelser af udflytningen, storby og provins. For de fleste personer ligger hovedvægten af deres

oplevelser enten indenfor type A eller indenfor type B. Samtidig er det gennemgående, at der brydes med disse enkle fremstillinger og de fleste trækker da også på motiver og udtrykker oplevelser, der ligger indenfor både type A og type B.

Anne: Jeg tror også jeg var blevet mere, jeg ved ikke hvad jeg skal sige. Jeg var nok blevet mere kylling efter jeg var blevet mor. Jeg var mere bekymret for, at nu var der det overfald og det overfald. Nu var der en, der var blevet røvet. Nu var der en, der var blevet slået ned. Så bar de en narkoman ud fra opgangen overfor. Er det, det [vores søn] skal opleve. Jeg så mere de negative sider efter jeg var blevet mor. Lad mig sige det sådan. Samtidig havde jeg det sådan lidt, at vi også ville gerne give ham mangfoldigheden. Jeg ville også have svært ved bare at sige, at nu rykker vi ned i et eller andet villakvarter, hvor folk bare er ens. Det synes jeg også var skide ærgerligt. Det var sådan, hvad er det lige jeg vil. Jeg syntes også Nørrebro virkelig havde en mangfoldighed, som jeg syntes var helt fantastisk, og et liv jeg syntes var helt fantastisk. Jeg tror meget det også handlede om, at jeg var blevet utryg.

Forskelle mellem storby og provins er tydeligvis for alle parter af stor betydning for deres udflytning og bosætning, og ofte præsenteres disse forskelle som nærmest dikotomiske fremstillinger. Men hvor der til tider fokuseres på positive elementer ved provinsen som opvækstmiljø, fokuseres der til andre tider på den modsatte værdisætning. De dikotomiske fremstillinger er summeret op nedenfor.

Storby-provins-dikotomien som indgår i forklaringer på udflytninger

Storby

- Kriminalitet
- Asfalt
- Stenbro
- Trafik og forurening
- Anonymitet og fremmedgørelse
- Tempo og stress
- Brud
- Uforudsigelighed
- Uoverskuelighed
- Social ulighed og skæve eksistenser.

Provins

- Tryghed
- Græs på knæene
- Barnevognen under æbletræet
- Natur
- Nærmiljø
- Tid og ro
- Kontinuitet
- Forudsigelighed
- Overskuelighed
- Romantisk og eventyrligt miljø.

Ambivalenser og brud i storby-provins dikotomien

Storby

- Puls
- Mangfoldighed
- Liv
- Dynamik
- Kulturelt og materielt udbud
- Økologisk bevidsthed
- Politisk korrekthed.

Provins

- Langsommelighed
- Snæversyn
- Forudsigelighed
- Kedsomhed
- Manglende udbud
- Tage til takke-kultur
- Manglende økologisk og politisk bevidsthed.

5.4 Bymennesket i provinsen eller tilbage til rødderne?

Som jeg berørte ovenfor, spiller erfaringer fra tidligere bosteder en rolle i interviewpersonernes forståelse af motiverne bag deres flytning. Yderligere har den måde, som interviewpersonerne ser sig selv også en betydning. Begreber som erfaringer og selvidentitet kan derfor uddybe de motiver for udflytningen, som blev præsenteret ovenfor. Igen vil idealtyperne organisere fremstillingen af disse erfaringsbaserede og identitets-orienterede perspektiver i udflytternes fortællinger. Hvor type A fortæller deres flytning fra byen som en logisk konsekvens af barndomserfaringer og identitet, oplever type B i højere grad at være ”malplaceret” udenfor byen. Igen bliver flytningen dermed af type B fremstillet som et kompromis, hvor de ser sig nødsaget til at forlade storbyen. Med andre ord kan type As udflytninger betegnes som ”hjemflytninger”, mens type Bs flytninger bedre kan beskrives som ”kompromisflytninger”, hvor storbymennesker (for en periode) er flyttet til provinsen for at opnå forbedrede boligforhold. Selvom type A ofte fortæller om deres flytning som en hjemkomst, er det vigtigt at pointere, at der i interviewmaterialet er ganske få, der er flyttet tilbage til præcis det samme lokalområde, som de er vokset op i, så hjemkomsten er nærmere til noget, der ligner barndomsejendommen og behøver altså ikke at være den samme lokalitet.

En række begreber har dannet baggrunden for dette underkapitels nedslagspunkter og perspektiver. For det første *habitusbegrebet*, og dermed et fokus på, hvordan (inkorporerede) *erfaringer fra tidligere bosteder* kan spille ind i interviewpersonernes tilknytning til det nye bosted, og hvordan habitus som en fortolknings- og handlingsmatrice har betydning for interviewpersonernes relation og læsning af det nye bosted. Et fokus på *erfarings betydning for stedstilknytningen* vil derfor være gennemgående i dette kapitel. For det andet har de mere reflektivt orienterede tilgange til stedsbegrebet også påvirket den ramme. Med reference til Giddens begreb om *selvidentitet* og til Savage et.al.s begreb om *den tilvalgte tilknytning* vil et fokus på et narrativt element i stedstilknytningen også være centralt i denne del af analysen. *Fortællinger og narrativer om relationer mellem identitet og sted, biografi og bostedsvalg* står derfor centralt i denne tilvalgte stedstilknytning – og i den kommende analyse.

Den tilvalgte tilknytning

Opsummerende er et vigtigt aspekt i denne tilvalgte stedstilknytning fortællingen om en selv (eller selvidentiteten) og hvordan denne fortælling knyttes til stedet og valget af bosted. Igennem fortællinger bliver valget om bosted således knyttet til biografi og identitet, og bostedsvalget bliver fremstillet som et logisk valg truffet i overensstemmelse med den enkeltes identitet og historie. På samme måde som i Giddens’ selvidentitetsbegreb handler denne tilvalgte stedstilknytning om, at man formår at opretholde en fortælling om ens lokalisering, så det giver mening og hænger sammen med ens (selv)identitet.

"Hjemflytninger"

Et gennemgående træk ved type A er en forståelse af sig selv som "ikke-bymennesker" og denne selvforståelse relateres til beslutningen om at flytte fra byen. Line er én af de interviewpersoner, der i højest grad skaber en sammenhængende fortælling om identitet og land og by:

Line: Ja, faktisk vil jeg sige, at dem, der bliver boende i byen, det er dem, der bruger byen. Altså dem, der enormt godt kan lide at have byen – også med børn. Jeg har altid beundret dem, der har kunnet tage på café med barnevogn og stadigvæk synes, det er skidehyggeligt. Jeg har altid sådan pyha, [...]. Men der kan jeg se, at dem der er blevet derinde, de er blevet derinde, fordi de er jo bare bymennesker. Jeg tror, meget af det her handler om, hvordan vi egentlig er.

Men jeg tror, tingene bliver meget for én, som de passer ens personlighed. Der kan byen blive noget bestemt for dig, fordi du er en bestemt type og for mig, fordi jeg er en bestemt type. Ligesåvel som det på landet kan være. Og så tror jeg så bare, at man har den der indre akse, der gør, at enten er man så bare totalt meget altså alligevel lidt mere til skov og lidt mindre til fortov eller omvendt.

Så ifølge Line handler det altså om, hvordan vi er. Både hun selv og hendes mand beskriver dem selv som naturmennesker og her tegner de et billede af dem selv som hørende hjemme i naturen og især skoven trækker de frem, som en del af deres selvforståelse. Jesper refererer mest til deres brug af skoven og fortæller, at: *Vi er meget naturmennesker, vi kan godt lide at løbe*, mens Line i højere grad relaterer deres valg om at bo i skoven dels med hendes egne barndomserfaringer og dels med det mentale rum og roen, som skoven giver hende. I hendes beskrivelse af sit forhold til skoven bliver skoven nærmest en del af hende og hendes oplevelse af skoven relateres til hendes identitet.

Line: Jeg vil sige, at skoven den har den indvirkning på os, at den giver altså nogle lommer af lykke. Det gør den. [...] det er jo det her med at være så alene ude midt i alt det der store stille og at det er så smukt, at det er fyldt af lyde og der er liv og alligevel ro samtidig, jamen simpelthen at reaktoren går ned og man er helt kun inde i sig selv. Man er kun sig. Så kan du godt have dine børn, men.. jamen det er nok roen og det synes jeg faktisk, en skov genererer. Og det behøver ikke lige at være denne skov. Det er en skovs skovhed. Det er det, den kan. Det er følelsen af pladsen og den plads udvider dig. Der bliver plads inden i dig selv.

Hun sætter sine oplevelser af skoven i modsætning til andre mennesker, som oplever skovens mørke som helt klaustrofobisk:

Line: Så hvor andre kan blive nærmest helt klaustrofobisk angst over det nærmest vilde mørke, der er i sådan en skov, så kan jeg blive helt aih, hvor er det fedt, det hele bare er slukket. Og du kan høre trækrønerne bare suser. Det er sådan noget, der er

totalt angstfremkaldende for andre mennesker og bare oh yes for os, ik. For hvad er det lige igen du er til? [...]

I Lines beskrivelse af hvad ”det gode bosted” er, laver hun en reference til sin egen barndom og skaber dermed en klar sammenhæng mellem det sted, man vokser op, hvem man bliver og hvor man føler sig hjemme som voksen:

Line: Altså jeg synes virkelig, altså jeg tror faktisk, det er så enkelt, at det handler om, at det er noget, du kender selv. Altså hvis du er vokset op i en sådan nogenlunde harmonisk barndom, så bliver du glad for at rende rundt i noget af det samme, som du rendte rundt i, da du var lille. Det tror jeg simpelthen altså. Og så kan man jo prøve alt muligt andet og synes, at det er også dejligt.. men et eller andet sted, så tror jeg bare, det falder én et eller andet sted. Men falder til patten til det, du kender. Jeg tror, det sidder så dybt i én altså. Det tror jeg måske også, at vi er kommet at ease med det her, fordi vi har bare kapituleret i fht. vi har sagt, at det er ok at have det sådan her berude. Vi behøver ikke at hige efter København. Vi havde det også sådan i starten du ved, arh provinsen ik. Og i virkeligheden er vi jo bare de største bonderøve selv, ik.

Denne vægtning af opvækstmiljøet trækker Line også på, når hun fortæller, at hun fandt det nemt at falde til i det nye bosted. Som hun beskriver det, virker miljøet i det nye bosted genkendeligt for hende, fordi de minder om det, hun kommer fra.

Line: Ja, jeg vil sige, det er nok også det, at det ligger sådan .. genkendeligt. Den der brede vestsjællandske muld, ik. I virkeligheden. Du ved, hvis du tager turen udover landet her, det er så, så frodigt på en måde og så roligt. Øhm ja, og så som sagt fordi det ligner så ufattelig meget det, jeg kommer fra. Det, tror jeg i virkeligheden, er min tryghed. Altså jeg kender det så godt. Jeg kender sådan, som naturen ser ud.

Også omgangstonen finder hun let at falde ind i, fordi hun igen kan trække på sine erfaringer fra opvækstmiljøet. Som hun selv siger:

Line: Jeg kender koderne. Ganske enkelt. Ved hvad det er, de snakker om, når de snakker og hvor man lige går hen og handler nogle æg på en gård og sådan nogle ting. Og det gør det også nemt at integrere sig. Så jeg er virkelig medlem af den lokale milits.

Line er én af de interviewpersoner, der i stærkest grad skaber denne fortælling om sig selv som hørende hjemme i provinsen. Men der er også andre eksempler på, at der skabes koblinger mellem barndom, identitet og bosted. Eksempelvis mener Maria, at hun i bund og grund hører hjemme i provinsen, fordi hendes identitet og personlighed passer bedst til et liv i provinsen. Hun fortæller, at hun egentlig aldrig kom til at føle sig godt tilpas i byen og hendes erindringer om tiden i byen er præget af en følelse af, at være landet det forkerte sted:

Maria: Jeg fandt en ejerlejlighed, som jeg syntes var lækker. Jeg synes aldrig, jeg blev helt glad for at bo der. Det var lidt trist, at jeg ikke havde nogen have at gå ud i. Jeg

har været meget vant til det og er vokset op med at kunne gå ud i haven. Jeg elskede at sidde udenfor. Lige meget om det var lidt halvkøligt, så kunne jeg godt finde på at tage en bog med og et par tæpper, og sidde udenfor. Her var jeg altid lukket inde. Selvfølgelig var der grønne områder. Der var Dambussøen og en masse lækre steder i nærheden. Men der var ikke nogle steder, hvor man lige kunne være lidt i fred, hvis man havde lyst til det. Det savnede jeg faktisk rigtig meget. Det var en lækker lejlighed. Det var da også nogle gode år, hvor man fyrede den af og gik i byen. Men rigtig glad for at bo der, var jeg faktisk ikke rigtig. Jeg syntes der var for meget larm og folk begyndte gå mig på nerverne. [...] Der gik faktisk heller ikke særlig lang tid efter, at jeg flyttede ind, at jeg fandt ud af det var et stort mistake, jeg havde lavet der.

Maria havde altså et stort behov for at være alene og privat og for at have sin egen have, hun kunne sætte sig ud i. Som hun beskriver det, blev hun bl.a. derfor aldrig rigtig glad for at bo i lejlighed inde i byen. Denne holdning til byen og oplevelsen af ikke at føle sig hjemme, opstod på trods af, at Maria rent faktisk brugte byen meget og havde et bredt netværk i byen, da hun boede der. Men som Maria fortæller, har det altid ligget dybt i hende, at hun gerne ville have et hus med en have – og som hun selv forstår det, hænger dette ønske sammen med den måde, hun selv er vokset op på. Ligesom Line er Marias selvidentitet og relation til byen således relateret til hendes erfaringer og hendes opvækst:

Maria: Jeg tror et eller andet sted, at jeg var klar over, at det var et stoppested på vejen, eller hvad man skal sige. Det var en god investering, den lejlighed. Jeg tror godt, jeg vidste, at det ikke var dér, jeg var kommet for at blive. Jeg var som sagt også opvokset i hus og sådan noget, og ville nok gerne have mit eget lille hus. Det har nok hele tiden ligget lidt i tankerne, at jeg ville have mit eget hus et sted, hvor der var en lille have og sådan noget.

Ditte og Lars fortæller på lignende vis, at det har været forholdsvis let for dem at finde sig til rette i deres nye bosted og Lars forklarer:

Lars: Det har nok også noget at gøre med, at vi ikke er ægte Københavnerer måske. [...] At vi oprindeligt kommer fra landet. [...] Men netop som jeg tror, at vi begge to kom til København af andre grunde, end at nu skal vi ind til storbyen. Det har mere været af praktiske årsager, at vi har boet derinde.

Lars forstår altså ham selv og sin kone som, at de ikke er ægte københavnerer, dels fordi de er vokset op på landet og dels fordi de i ungdommen flyttede til København mere af praktiske grunde end fordi byen og bylivet som sådan tiltrak dem. Ditte mener også, at deres baggrund har gjort det lettere for dem at falde til i det nye bosted. Som hun siger:

Ditte: Det er i hvert fald nogle vante forhold. Selvom det rent geografisk er et andet sted, har vi været vant til at skulle køre langt, at der ikke lige var en cafe rundt om hjørnet. [...] Du får ikke et kulturchoke.

Som disse passager illustrerer trækker flere af interviewpersonerne på nogle forståelser af stedstilknytning, som ligger tæt op ad de mere essentialistiske tilgange, som var repræsenteret af Tuan og Relph i det teoretiske kapitel. Her er der en stærk essentialistisk kobling mellem identitet og sted, og billedet af at være bymenneske versus provinsbo giver en god forklaringsramme for de valg om bosted, man har truffet, og for den måde hvorpå man forholder og knytter sig til det nye bosted. Så hvor jeg med begrebet tilvalgt tilknytning egentlig ønsker at se stedstilknytningen som et fænomen, der *også* dannes refleksivt og gennem fortællinger, så bygger selve disse fortællinger på essentialistiske forståelser af sted og tilknytning. I mine øjne er det essentialistiske islæt, der kommer til udtryk i fortællingerne, også et udtryk for interviewpersonernes (ubevidste) ønske om at skabe en sammenhængende fortælling og her fungerer et essentialistisk syn på stedstilknytning godt. Kobles perspektiverne omkring tilvalgt stedstilknytning og selvidentitet, kan stedstilknytning i mine øjne netop skabes ved, at det enkelte menneske formår at opretholde en fortælling om sammenhænge mellem identitet, biografi og sted. Selvom jeg her fokuserer på en narrativ tilknytning, vil jeg gerne endnu engang fremhæve, at denne fortælling og dermed tilknytningen bygger på erfaringer, på praksis og på følelser, som ikke kan reduceres til fortællinger alene. Disse forskellige elementer i stedstilknytningen spiller derimod sammen og supplerer hinanden.

Det "mal-placerede" storbymenneske

Men hvor der altså ofte bliver tegnet en relation mellem interviewpersonernes identitet og provinsen, er der også en gennemgående fortælling i materialet om bymenneskene, der er kommet til provinsen. Hos type B er denne oplevelse så stærk, at de hovedsageligt ser sig presset ud af byen pga. de høje boligpriser, eller de ser deres flytning som en livsfaseflytning og regner med at de vil vende tilbage, når børnene er blevet store. Igen kan der i nogle af interviewpersonernes fortællinger trækkes tråde til en mere essentialistisk forståelse af stedstilknytning. Således er der nogle af interviewpersonerne, hvor narrativet om bymennesket, der er kommet til provinsen, står så stærkt, at de nærmest fremstiller sig selv som "out of place". En sådan fortælling er Heidi et eksempel på. Hun er én af de få interviewpersoner, som selv er vokset op i byen og som opfatter sig selv som fuldblods-bymenneske. Derfor havde hun heller aldrig forestillet sig, at hun skulle flytte fra København og ser da også flytningen som noget, hun gør for sine børn:

Heidi: Ja, jeg har aldrig kunnet forestille mig at flytte. Never ever. [...] Altså, jeg ser det her som... jeg gør det her for mine børn (griner). Og så skal jeg satanedme hjem til byen på et tidspunkt.

Heidi ville gerne være blevet i nærheden af København, hvis det havde været økonomisk muligt for dem at købe eller leje sig ind i en større og mere velholdt lejlighed med et ordentligt gårdmiljø. En årsag til, at hun på mange måder ville have foretrukket København, kan netop findes i den måde, hun beskriver sit forhold til

byen på, - eksempelvis som i citatet ovenfor, hvor hun siger, at når ”småbørnefamilie-fasen” er overstået, så skal hun *hjem* til byen igen. Ligesom Line trækker Heidi på sin barndom, når hun skal fortælle, hvorfor hun føler sig så meget som bymenneske:

Heidi: Jeg er simpelthen brobarn. Vokset op på Østerbro og Nørrebro. Født på Nørrebro. Boede i samme opgang, som min mormor og morfar indtil jeg var et års tid. Der lå sådan en lille nedlagt forretning på hjørnet. Der boede min mor og far. Da de så gik fra hinanden, da jeg var et års tid, tror jeg, da flyttede vi til Østerbro min mor og jeg. Til Ryesgade op mod Trianglen. Og der har jeg boet, til jeg flyttede hjemmefra, siden jeg var et år. I sådan en tre-værelses med en barndommens gade gård, man ikke kunne lege i, som bare var med ækelt beton og ildelugtende skraldespande. Gråt og kedeligt. Men jo lige ned til søerne og fælledparken og til det område. Har så gået på Øster Farimagsgade Skole. Og havde min vennekreds i cykelradius.

Hendes nære kendskab til København, - at hun er vokset op i byen og altid har boet der - giver hende en tryghed i byen, som hun ikke finder på Møn, hvor hun og hendes familie nu er flyttet til:

Heidi: Jamen jeg er jo derfra. [...] Søerne, det er jo der, jeg er vokset op. Jeg kender byen. Jeg er tryk i byen. Jeg er fandme mere tryk ved at gå ned ad Nørrebrogade klokken fire om natten, end jeg er her om vinteren kl. 17 næsten. Det er jeg bare. Jeg kender det. Jeg har kendt alle baggårdene. Det er en tryghed i den forstand. Plus, der er altid nogen. Og det er der jo ikke her. Der er edderkopper og myg og det er der jo ikke i København.

5.5 Ekskurs 1: Storby og provins som komplementære elementer i udflytters stedstilknytning¹⁰

Som udsagnene ovenfor illustrerer, er ”storby” og ”provins” helt centrale aspekter i udflytters motiver for at forlade storbyen og ovenfor har jeg hovedsageligt fremstillet motiverne som enten baseret i et ønske om at komme ”hjem” til provinsen eller som en flytning baseret på kompromiser. I denne ekskurs er det formålet at nuancere dette billede. Med reference til begreber som *lokaliseret selvidentitet, tilvalgt tilknytning og erfaringer/habitus* er det formålet at illustrere, at storby og provins i realiteten er dynamiske størrelser, at både storby og provins er til stede i de fleste udflytters selvidentitet og erfaringer, samt at storby og provins kobles som komplementære elementer i udflytters stedskonstruktioner og tilknytning til det nye bosted. I dette kapitel illustreres det dermed, at storby og provins i udflytternes

¹⁰ Store dele af de betragtninger, der fremstilles i denne ekskurs er udviklet i samarbejde med Maja de Neegaard under udarbejdelsen af konference papiret: *Placemaking and the Urban-Rural Dichotomy*.

perspektiv ikke blot kan ses som to fast lokaliserede rumlige enheder. Grænserne mellem og lokaliseringen af storby hhv. provins er flydende og dynamisk, idet interviewpersonerne så at sige trækker ”provinsielle og bymæssige værdier” ud af deres lokaliteter og søger at koble og kombinere, udvælge og supplere elementer fra storby og provins i deres liv i det nye bosted i provinsen.

Grænsedragninger mellem ”de lokale” og de københavnske tilflyttere

I de ”forenklede” fortællinger, som jeg præsenterede ovenfor, søges det altså at skabe en høj grad af sammenhæng mellem barndomserfaringer, identitet og relationen til det nye bosted. Men modsatrettede elementer i erfaringer, som interviewpersonerne har gjort sig gennem livet, bryder løbende disse oplevelser. Således er det ikke kun barndomserfaringer, der har betydning for den måde interviewpersonerne forholder sig til det nye bosted på. Erfaringer fra København trækkes med af de fleste interviewpersoner og påvirker deres selvforståelse og værdier. Derfor er det ikke kun de personer, som er vokset op i byen, der fortæller sig selv som bymennesker, derimod er det et gennemgående træk, at udflytterne ser sig selv som stærkt præget af tiden i København. På den måde kobles oplevelsen og fortællinger om at være flyttet ”hjem” med oplevelser af at være ”malplaceret” løbende igennem interviewene og bryder på den måde ofte de enkle fortællinger og selv fremstillinger. I det følgende vil jeg illustrere, hovedsageligt hvordan den Københavnske baggrund påvirker udflytteres relation til det nye bosted.

En baggrund herfor kan ses i en række udflytteres oplevelser af, hvordan tiden i København har præget dem, - deres holdninger og smag.

Anders: Der er masser af holdninger og trends og impulser. Det, tror jeg, har præget én de år, du har boet i København. Det kan være alt fra, at du synes det skal være den tjekkede Ketchup. Det skal være Heinz og ikke Beauvais. Sådan nogle småting. Det kan være, at når jeg har været i byen har det tit været med statskundskabsstuderende, som synes, at de vidste farlig meget om politik. Det var rigtig smart, at sidde og diskutere det en aften. Det var fedt dengang. Derfor har man fået en masse holdninger ind den vej. Sådan lidt snobbet kan du sige. Hvis jeg havde siddet på Frederik den syvende bodega i Sorø og snakket med vennerneovre fra Kongskilde maskinfabrik eller sådan noget, er det måske nok ikke noget politik, vi havde siddet og brugt en hel aften på. Den hippe musik. Det var fedt at gå de rigtige steder og høre noget livemusik. Alle de impulser, der er i en storby, tror jeg præger en rigtig meget.

En bredere ”horisont” er også noget, der associeres med den ”københavnske erfaring”:

Line: Ja, horisonten, ik. Men den har jeg fået i kraft af mit studie også. Og så er jeg heldig, at jeg har fået nogle venner og veninder fra mit studie, som så udover at de har

den kvalitet for mig, at de er særlige mennesker for mig, fordi de er gode bekendtskaber, så det er også nogen, der hjælper mig til at se tingene fra andre sider og også se nogle ting, jeg ikke selv havde fået øje på. Og der tror jeg, havde jeg blevet i Tornemarken og omegn, havde jeg ikke fået det. Jeg havde nok stadigvæk været den samme grundlæggende type menneske, men der var noget, jeg ikke havde set. Det var der. Det synes jeg er en gave.

En analogi, der ofte dukker op i materialet er analogien om københavneren som den berejste og åbensindede modsat de lokale som de stedbundne og snæversynede. Tiden i København er dermed noget, der ifølge de fleste interviewpersoner, har udvidet deres horisont.

Rasmus: Nu kommer alle ens fordomme op, når man skal i gang med at sige sådanne ting. Mange gange er det sjovere at være sammen med folk, der er meget berejste. Er man ude sammen med nogle, der virkelig har oplevet verden og været ude at rejse vildt mange steder, synes man, at de er spændende og sjove at snakke med. Folk, der har boet mange forskellige steder og har mange forskellige sjove og forskellige oplevelser af verden. Ikke noget med sødhedsmæssigt. Mange gange synes jeg bare, at de folk der er mere berejst, er mange gange sjovere at snakke med. Hvis man har boet mange steder, har man også mere tilfælles. [...] Man tager heller ikke til foredrag med en, der har boet det samme sted hele deres liv. Man tager ud at høre et rejseforedrag med en eller anden, der har oplevet noget, og kan fortælle at folk i Indien rent faktisk er nogle søde mennesker.

Denne påvirkning fra tiden i København har ifølge interviewpersonerne betydning for forskellige aspekter i børneopdragelsen. Her er det det brede samfundssyn, der trækkes frem:

Rasmus: Ja. Jeg er meget enig med Ole [en anden tilflytter fra København] om, at vores børn skal ikke være nogle, der løber rundt og ser ned på andre mennesker. Den livsmæssige forståelse. Den tror jeg også, de har taget med inde fra København, hvor man netop går inde på gaden og siger goddag til bumsen og direktøren på samme tid. Det er simpelthen det, der er gadebilledet. Det er udtalte ting.

For mange af interviewpersonerne er et emne, der ofte dukker op i den sammenhæng, holdninger til kost generelt og kostpolitikken i børnenes daginstitutioner i særdeleshed. Et gennemgående træk ved flere af interviewpersonerne er, at de fortæller, at de ligesom de gjorde i København, får kasser med økologisk mad leveret eller de opsøger gårdbutikkerne i deres nye lokalområde. Yderligere er der mange, der fortæller, at der er stor forskel på holdninger til kosten i daginstitutionerne. Hvor tilflyttere fra København er vant til, at der altid er økologisk og sund kost i børnehaverne oplever de, at det ikke på samme måde er et emne i deres nye lokalområder:

Pernille: Det er også Københavntendenser. Københavnerne var først med økologien og først med den sunde linje og motion på recepter og alle de ting. Nogle af de ting

mærker vi, at de har ikke helt rodfæstet sig i en provinsby. Blandt tilflytterne jo. Der er masser der har Årstidskasserne med fra deres liv i lejligheder i København og fortsætter med det hernede. Eller finder den lokale bondegård hernede, hvilken vi også har været på nogle gange. Der er ikke så mange lokale der hopper med på den. Og økologi er slet ikke nævnt i den lokale børnehave. Det var den i den lokale ruggestue i Vanløse. Der er en forskel.

Nogle interviewpersoner oplever i den sammenhæng, at der ligefrem er nogle skillelinier i byen, de er flyttet til, som er defineret ud fra forskelle mellem lokale hhv. tilflyttere fra København:

Jesper: det er sådan lidt økologisk frugt kontra sprøjtet frugt.[...] Alle københavnere er sådan meget politisk korrekte.

I flere tilfælde bliver der også peget på, at de københavnske tilflyttere i langt højere grad end de lokale stiller krav til den offentlige service. Derfor kan de opleve nogle forskelle i de måder, man stiller krav og involvere sig i det lokalpolitiske. Her fortæller Karina f.eks., at de knap nok var flyttet ind, før de var ude at demonstrere:

Karina: Vi havde ikke været her en uge, der var [vores datter] og jeg på forsiden af Dagbladet Køge, fordi vi var til noget borgermøde. De ville placere en asfaltfabrik her ude. Det var børnene selvfølgelig utilfredse med. Der var en masse opmærksomhed omkring det. [Vores datter] startede i den nye børnehave, som også er en gammel skole, nede i Bjæverskov. Man har så valgt at sætte en pavillon op. De kalder det en pavillon, jeg kalder det en skurvogn. Den skurvogn havde jeg stillet spørgsmålstegn til. Det viste sig så, at den havde fået... [Vores datter] og jeg gik så op til det borgermøde. [Vores datter] havde sin lille pind med et skilt på, et banner, hvor vi havde skrevet noget med al den snak om asfaltfabrik, men hvor længe skal jeg blive ved med at gå i børnehaven i en skurvogn. Jeg synes bare de havde, under dække af at der skete en masse andre ting i kommunen, havde de lige givet permanent tilladelse til, at de bare skulle gå i børnehaven permanent i den skurvogn. Jeg var så skide sur. Jeg tror det er første gang man har set et banner i den tidligere Skovbo kommune. Vi sad der på forsiden af dagbladet. Det var den 8. februar og vi var flyttet ind den 1. februar. Nogle gange skal man være sin mund.

Karina fortæller også, at hvor hun selv kommer med en tradition for at stille krav og straks ”råbe op”, hvis der er noget hun er utilfreds med, så er den lokale måde at gøre tingene på anderledes:

Karina: Jeg tror også, vi er meget mere direkte, hvor er folk utilfredse med nogle ting ringer vi op til teknisk forvaltning med det samme og de kommer ud. [...] Det tror jeg også er fordi folk passer lidt mere på hernede. [...] Man kender hinanden og skulle nødig komme til at støde nogle manchetter.

Disse oplevelser af at tiden i København har påvirket udflytternes holdninger, værdier og måde at handle på betyder, at udflytterne også kan opleve at være

”malplacerede” eller udenfor deres ”rette element”. Men hvor man kunne forestille sig, at en konsekvens heraf kunne være et forsøg på at tilpasse sig, så er det i højere grad forsøg på at opretholde den Københavnske eller urbane identitet, der er fremtrædende.

At opretholde den Københavnske tilknytning

Én måde at opretholde en københavnsk tilknytning på, er netop at holde en fortælling om sig selv som københavner kørende. De udsagn, som ovenfor tegnede de oplevede forskelle, kan derfor også ses som udflytternes forsøg på løbende at reproducere fortællingen om dem selv (selvidentiteten) som anderledes end de lokale, - som mere berejste, som havende en bredere horisont, som værende tolerante og politisk korrekte. Igennem denne grænsedragende fortælling tager de således afstand fra provinsielle elementer og reproducerer i samme åndedrag deres københavnske identitet.

En anden måde, som udflytterne opretholder den københavnske identitet på, er i deres sociale netværk. Et meget gennemgående træk er her, at de københavnske udflyttere finder sammen i de nye bosteder. Som Line fortæller: *Vi drages mod hinanden*. Disse københavnske netværk er netop baseret på nogle ensartede holdninger og værdier:

Line: Vi får sådan et lidelsesfællesskab hernede, alle os semikøbenhavnere, der kommer ud fra byen og herud. Og vi samler os jo i flok. Vi biger efter hinanden. Nogen at snakke med om.. du ved, hvad læste du i Weekendavisen. Det er sgu da... nu lyder det meget snobbet, men det er det ikke, det er bare nogen at snakke med, som fatter, og det kan jeg ikke gå over og snakke med Kirsten og Bjarne om, når jeg går over og køber 15 æg. Det kan jeg ikke. Der kan jeg snakke om, hvornår deres kø skal kælte og klappe deres hund bag øret.

Rasmus: Man snakker meget om de samme ting med forskellige mennesker. Man har mere en indforståethed.

Her fortæller Pernille, at der er kulturelle forskelle på københavnerne og ”provinsboerne”. Som hun siger, er det ikke sådan, at de bevidst fravælger venskaber med folk fra provinsen, men derimod handler det om, at tilflyttere fra København har lettere ved at finde sammen, fordi de i højere grad har den samme kulturelle baggrund og holdninger og fordi de taler samme slags sprog.

Pernille: Vi har også valgt vores netværk i Sorø. Det er dem vi svinger med, dem vi har mødt og snakker med, dem vi går til ting med og ses med privat. Det er tilflyttere ligesom os. Det er ikke noget med social klasse men lidt kulturel baggrund og holdning. Samme slags baggrund og lidt samme slags uddannelse flere af os. Vi snakker samme slags sprog. Det betyder da utrolig meget. Det er ikke fordi vi har valgt nogle fra. Vi vælger ikke nogle Sorø borgere fra, eller nogle fra provinsen. Jeg

tror virkelig, kulturen betyder rigtig meget. Selvom vi er et lille bitte land og vi kun bor en time fra København, er der en kæmpe forskel.

Flere peger også på, at tilflytterne fra København har det, der kan betegnes som en fælles historie:

Eva: Nej, men det jeg synes er sjovt.. de folk som flytter herved, dem vil vi have en masse tilfælles med. Dem vil vi have en fælles historie med, selvom vi ikke har kendt dem i vores ungdom og barndom og sådan noget. [...] Hvor dem, vi møder herved, vil være folk, man har noget til fælles med, fordi vi har alle sammen valgt at flytte herved. På den måde har vi noget til fælles. Vi har på en eller anden måde en fælles historie, idet at vi er flyttet fra København, er det jo tit, og herved. Så derfor føler jeg også, at ... der er masser af gode folk herved.. eller folk... nu snakkede du meget om at møde folk, der ligner dig. Dem er der masser af herved. Eller ikke masser, men der er da nogen.[...] Så selvom vi ikke har en fælles fortid sammen med dem, så har vi på en eller anden måde en fælles historie.

Stine: Det er også et eller andet man skaber. Man synes, man er lidt mere lige med nogle, der har været det samme igennem. [...] Jeg mener bare, at man bedre kan forholde sig til folk, der har det samme livsforløb som en selv.

Den fælles historie og den fælles referenceramme – København - er altså noget, som flere af interviewpersonerne anser for at være af betydning, når de skaber nye relationer. De Københavnske tilflyttere søger dermed i høj grad sammen og dyrker deres fælles værdier, interesser og erfaringer i fællesskab og opretholder på den måde den Københavnske identitet.

En tredje måde at opretholde en ”urban identitet” på, er ved at bevæge sig til byen i ny og næ og ved at orientere sig mod og tage imod nogle af de tilbud, som der findes i København.

I fht. det kulturelle udbud fortæller Pernille, at hun løbende holder øje med, hvilke koncerter og teaterforestillinger, der er fremme i København, og når hun skal ses med veninderne forsøger hun ofte at overtale dem til at mødes i byen, så hun kan tage på café besøg. Hvor hun til en vis grad kan savne at have den daglige oplevelse af byen, søger hun at kompensere ved stadigvæk at opsøge byen og benytte sig af nogle af de tilbud, der hovedsageligt findes i byen:

Pernille: Jeg vælger stadig at kigge i avisen. Er der en koncert, en enkelt teaterforestilling i løbet af vinteren, en ballet eller noget jeg gerne vil se, så er det i København. Jeg opsøger stadig og laver venindeaftaler ind i mellem inde i København for at komme ind til byen igen. Mine veninder kan også komme den anden vej, men det er tit, jeg opfordrer til, at vi mødes inde i byen. At gå på cafe inde i byen.

For Pernille er det ikke kun hendes egne behov for at opleve byen, hun trækker frem og forsøger at imødekomme. For hende er det også vigtigt at videregive en forståelse for og nogle oplevelser i byen til sine børn. Hun ser det faktisk som et

vigtigt aspekt i opdragelsen af sine børn, at hun giver dem den alsidighed og det brogede billede af verden, som byen kan give dem. Og hendes mand supplerer: *Jeg tror også, vi er skidebange for, at vores børn skal blive møgprovinsielle. At de ikke stiller spørgsmålstejn ved en masse ting.* Derfor arbejder de også aktivt for at børnene skal få en relation til byen:

Pernille: Jeg kan også mærke det, især på min store datter. Det er vigtigt for mig at hun lærer byen at kende. [...] Det er vigtigt at de får alsidighed og får det brogede billede med af en verden, som København indenfor rækkevidde har givet os. Det tænker jeg en del over i vores opdragelse. [Vores datter] er nået til at være så bevidst nu som 5 1/2-årig. Hun suger viden til sig. Vi fylder også bare på. En af tingene er at tage ind og gå i Tivoli i stedet for i Bon-Bon land. Tag ind at sejle med Havnerundfarten. Tag ind på Nørrebro på en legeplads med moster. Få en stor is inde midt i København. Sådanne ting. Fodre ænder inde i Fælledparken. At hun også ser alle de mange mennesker, der kan gå inde på et bredt fortov inde i byen. At der kan være møgbeskidt, en smadret rude og at hun får det brogede billede med også, som vi har via vores opvækst. [...] Det kan jeg mærke, at det også er vigtigt for mig at give videre.

København eller uddannelse som referencerammen?

Generelt er der altså en række af interviewpersonerne, der mener, at de impulser, de har været udsat for i byen og de fælles erfaringer tilflytterne fra København har, har præget deres værdinormer og de udtrykker en oplevelse af, at der er en kulturel orientering og nogle kulturelle impulser, som er særlige for storbyen. Disse kulturelle indtryk tager udflytterne med sig, når de forlader storbyen.

Det er de samme elementer og orienteringer interviewpersonerne lægger vægt på og det er dermed et forholdsvis ensartede oplevelser omkring forskelle mellem København og provinsen, københavnere og provinsboere, som disse interviewpersoner har. I realiteten er det uklart, hvad det er, der tegner skillelinierne, idet der også er andre karakteristika, der er fælles for disse personer og gør dem forskellige fra flertallet af borgere, der hvor de nu kommer frem. Hovedparten af interviewpersonerne har en mellemlang eller lang videregående uddannelse i modsætning til hovedparten af de af ”de lokale”, som har levet det meste af deres liv det samme sted. Det kan derfor i høj grad diskuteres, om det er byen, uddannelsen, omgangskredsen, opvæksten, der har defineret disse interviewpersoners kulturelle værdier.

Igen er disse fremstillinger og oplevelser af storbyen et udtryk for, at det for interviewpersonerne er ganske svært at skilde sted fra praksis og sociale relationer. I erindringen smelter tid, rum og praksis således sammen. Derfor tager disse menneskers fortællinger om byen deres udgangspunkt i netop de relationer og praktikker de indgik i i København. Når de fortæller om de værdier, de har taget med sig fra København, så er de også relateret til lige præcis deres erfaringer fra

bylivet. Når de tager deres bymæssige værdier med ud i provinsen, så er det ikke nogle generelle bymæssige værdier, men det er *deres* bymæssige værdier. Med andre ord, er det deres erfaringer, deres oplevelser, de impulser, de var udsat for i byen, som de tager med sig i provinsen. For mange af interviewpersonerne er tiden i byen og brugen af byen netop præget af en bestemt livsstil – at være studerende – og de var del af nogle sociale netværk, som ofte var baseret i studentermiljøet. Derfor hænger disse elementer stærkt sammen i deres habitus og dermed i den måde, de definerer sig selv som anderledes end ”de lokale”.

Storby og provins – grænsedragere og komplementariteter

Som bekendt spiller repræsentationer og oplevede forskelle mellem storby og provins afgørende roller i udflytternes motiver for at flytte ud af byen og i deres måde at forholde sig til det nye bosted på. Med en fortælling om dem selv som værende vendt hjem til provinsen efter en årrække i byen, skaber nogle af interviewpersonerne en tilknytning til det nye bosted med baggrund i deres identitet og biografi. Begrebet tilvalgt tilknytning giver ganske god mening i den sammenhæng, idet tilknytningen her sker via en narrativ kobling mellem sted og biografi.

Samtidig spiller tiden og de erfaringer, interviewpersonerne har gjort sig i København, ind og er også med til at definere deres værdier, hvem de er og hvor de hører til. Så samtidig med at flere af interviewpersonerne ser sig selv som ”hjemkommere”, så lægger de også vægt på deres urbane identitet og forsøger på forskellige måder at holde fast i den. Dels holder de fast i den urbane identitet ved at søge sammen med andre tilflyttere fra København. Her peger flere af interviewpersonerne på, at de finder et fællesskab, hvor de har en fælles referencerammer, nogle fælles værdier og et fælles sprog. Dels er flere af interviewpersonerne også orienteret mod København på et mere konkret niveau. Nogle har opretholdt en beskæftigelsesmæssig tilknytning til byen, andre er mere fokuserede på de kulturelle tilbud, byen kan give. Endelig viser denne del af analysen, at et vigtigt aspekt i flere af interviewpersonernes selvidentitet netop er den københavnske erfaring og orientering. Endnu en måde, hvorpå de opretholder den urbane identitet, er derfor i selve fortællingen – i den måde de ser sig selv og fortæller sig selv som præget af en urban indflydelse.

Storby og provins spiller på den måde afgørende roller for disse personers selvidentitet, stedstilknytning og flyttemotiver. Dikotomiske fremstillinger af storby og provins er betydningsfulde aspekter af disse personers mentale kort. Således både opretholdes og genskabes grænser mellem storby og provins i de fortællinger og oplevelser, som interviewpersonerne præsenterer her.

Samtidig er grænserne flydende og den dikotomiske fremstilling brydes løbende ligesom interviewpersonernes fremstilling af storby og provins også er præget af ambivalenser. Derfor er grænserne ikke så entydige og storby og provins bliver

derfor heller ikke kun lokaliserede rumlige enheder, men kan igennem praksis og fortælling trækkes ud af deres lokaliteter og bruges som supplement i hverdagsliv og stedskonstruktioner¹¹. Når interviewpersonerne holder fast i de værdier, de forbinder med storbyen, når de søger sammen med andre københavnske tilflyttere og når de stadig gør brug af storbyens tilbud, ser jeg det som et udtryk for, at de har taget storbyen med sig til provinsen.

Stedstilknytning – ”habituel” eller tilvalgt?

Dette kapitel viser, at erfaringer fra tidligere bosteder har stor betydning for den måde, interviewpersonerne forholder sig til deres nye bosted på, - hvilket understreger den betydning habitus kan tillægges i udflytternes forhold til deres nye bosteder. For mange af interviewpersonerne bliver erfaringer fra barndommen aktualiseret og får betydning for interviewpersonernes tilknytning til det nye bosted. Igennem erfaringer fra barndommen har interviewpersonerne således opnået en forståelse for ”livet i provinsen” og fordi de kender til et lignende miljø, kan de føle sig hjemme og falder hurtigt til i det nye bosted. Samtidig spiller de erfaringer, de har gjort sig gennem tiden i København også ind i deres måde at forholde sig til det nye bosted på. Deres erfaringer fra tiden i København har præget deres habitus – deres måde at handle, kommunikere, vurdere og tolke på – og derfor falder de ikke helt ind i spillet på lige fod med de, der har boet i miljøet i mange år. For mange af interviewpersonerne betyder en habitus, som både er formet af en barndom i provinsen og af en ungdom i storbyen, at de samtidig med at de kan føle sig trygge i det genkendelige miljø også kan føle sig ”out of place”.

Samtidig viser dette kapitel også, at elementer, som i højere grad kan relateres til selvidentitet og det, som Savage et.al. benævnte den tilvalgte tilknytning, også er ganske fremtrædende i materialet. Således fortælles flytningen ofte som en direkte konsekvens af ens biografi og ens selvforståelse. Derfor bliver fortællingen om bostedsvalget ofte sat ind i en narrativ ramme, som helt overordnet er en fortælling om en provinsbo, der (endelig) er kommet tilbage til rødderne. Samtidig brydes denne fortælling, idet flere af interviewpersonerne også ser sig selv som præget af tiden i København og derfor også forsøger at holde fast på den urbane identitet – narrativt og praktisk. Det er meget forskelligt interviewpersonerne imellem, hvor ”hele” disse fortællinger er. Ligesom det fremgik af kapitlet omkring storby og provins som faser i livet er der i den mere identitetsorienterede analyse tale om helt forskellige grader af sammenhængende narrativer overfor ambivalente fortællinger. Således viser det sig, at nogle af interviewpersonerne til tider identificerer sig med storbyen og til andre tider med provinsen – og at de på trods af en umiddelbar

¹¹ Munkejord (2006) konkludere på lignende vis, at land og by kombineres og bruges som komplementære elementer i hverdagslivet og stedsproduktionen af tilflyttere til landområder i Norge.

tilfredshed med at være flyttet ud af byen, på forskellige måder forsøger at opretholde det, man kan kalde en urban identitet.

5.6 Konkluderende om motiver for udflytninger

Alle case-gruppens udflytninger er relateret til skift i livsfase og dermed til deres situation som nybagte børnefamilier. Men hvor nogle af interviewpersonerne hovedsageligt motiverer deres udflytning med ændrede boligbehov i fhm. familiestiftelsen er der andre, der i højere grad motiverer deres flytning med et ønske om at komme ud af storbyen. På baggrund af disse to overordnet forskellige motiver, har jeg kategoriseret motiverne indenfor to typer. Motiverne er underbygget med forskellige elementer såsom syn på storby og provins, hverdagspraksis i byen, perspektivforandringer i fhm. familiestiftelsen og identifikationer med hhv. storby og provins. Det er således nogle meget brede og omfangsrige kategorier, hvilket har den konsekvens, at der er meget få af interviewpersonerne som lægger sig indenfor den ene type i fht. alle elementerne. Derfor skal de to typer ses som idealmodeller mere end som grupperinger af interviewpersoner.

Type A's motiv for at flytte fra København er ønsket om at komme ud af byen og dermed kunne tilbyde sine børn et mere naturligt og roligt miljø. Her trækkes der på diskurser omkring den landlige idyl. Type A associerer storby og provins med forskellige livsfaser og livsfaseskiftet er således for denne gruppe forbundet med et ændret syn på storby og provins. Dette ændrede syn er både baseret på nogle forandringer i praksis i byen og det er baseret på et skift i det perspektiv, som personer læser storbyen hhv. provinsen ud fra. Skift i livsfaser medfører her nogle skift i hverdagspraksis, og brugen af byen og ruter i byen, ændres derfor i takt med overgangen til en ny fase i livet. I dette tilfælde bliver brugen af byens tilbud mindre, man begynder at føle et mere ”privat” og mindre impulsivt hverdagsliv og derfor kommer byen ikke til at spille den samme rolle, som i den mere ungdommelige livsfase. Skiftet i livsfase betyder også, at man optager en ny rolle og andre (måske også nye) aspekter af habitus kommer i spil og får betydning for den måde steder læses og opleves. I dette tilfælde betyder den nye forælderrolle, at man nu ser på byen som opvækstmiljø og at man i læsningen af byen lægger vægt på og konstant evaluerer byens kvaliteter som opvækstmiljø. I fht. læsninger af provinsen sker der også et skift i og med, elementer i det ”provinsielle miljø” nu får tillagt en positiv værdi i fht. dets kvaliteter som opvækstmiljø.

Type B's motiv for at flytte fra København er baseret på ændrede boligbehov. Denne type så sig nødsaget til at finde en større bolig med bedre adgang til udearealer i fhm. familiestiftelsen. Men denne type ville gerne være blevet i København, hvis de havde haft mulighed for det økonomisk. Denne type oplevede da heller ikke det store skift i brugen og perspektivet på byen i fhm. familiestiftelsen,

og de beskriver også ofte sig selv som bymennesker, der for en tid er flyttet til provinsen. Umiddelbart opleves type Bs flytninger derfor også mere som tvang eller nødvendige flytninger end type As flytninger, som fremstår mere som positive tilvalg.

Som nævnt er dette en meget grov opdeling. I realiteten er der et mylder af forskellige kombinationer af motiver og oplevelser, ambivalenser og hybrider. Et af de mest gennemgående brud med denne opdeling er, at de fleste interviewpersoner oplever, at tiden i København har præget dem og at det har betydning for den måde, de involverer sig og skaber tilknytning til det nye bosted. På sin vis kan man sige, at de tager storbyen med sig til provinsen.

Et andet gennemgående træk er, at storby og provins er afgørende elementer i udflytternes motiver for og oplevelser af udflytningen. Således er det kendetegnende for hovedparten af interviewpersonerne, at de i deres fortællinger om udflytningen bygger på mentale grænser eller dikotomiske fremstillinger af storby og provins. Samtidig er der klare ambivalenser i fh.t. værdisætningen af elementer, der er relateret til storby hhv. provins. Til tider bliver eksempelvis storbyens mangfoldighed værdisat positivt og til andre tider negativt. Storby og provins optræder da også som komplementariteter i disse udflytteres liv og hverdag. Grænser spiller en rolle men brydes. Således bliver storby og provins dynamiske størrelser, der kan bruges og kombineres på forskellige måder igennem livet og i relationen til det nye bosted.

En stigning i disse livsfaseflytninger fra København til det øvrige Sjælland og øerne vidner i mine øjne om, at der træffes valg igennem livet. Man bliver ikke boende i det samme bosted hele livet men tilpasser bolig og bosted til den livsfase, man befinder sig i. En øget mobilitet og fleksibilitet betyder også, at man dels kan vælge at bo et andet sted, end man arbejder, dels at det er blevet en mere anvendt mulighed at flytte flere gange i livet. I mine øjne skal livsfaseflytningerne også ses i den kontekst.

KAPITEL 6

Udflytningen som en del af en hverdagslivsstrategi

Bosteder lokaliseret forskellige steder i landskabet giver varierende muligheder for udfoldelsen af hverdagslivet. Varierende priser og varierende afstand til et relevant arbejdsmarked sætter rammerne for, hvordan hverdagslivet i det nye bosted kan udfolde sig. Beslutninger om hvor i landskabet bosætningen skal foregå og hvor dyrt man vil købe (to parametre, der i øvrigt er tæt relaterede) hænger sammen med nogle bredere ønsker for hverdagslivet eller det, jeg her kalder hverdagslivsstrategier. De fleste mennesker oplever, at når de skal finde ud af, hvor de skal bosætte sig, må de overveje hvor mange penge, de vil bruge på at bo; hvor deres jobmuligheder er; hvor meget arbejdet betyder for dem; om de skal skifte job eller bruge tid på pendling osv.. Med andre ord bliver beslutningen om det fremtidige bosted taget i sammenhæng med langt bredere overvejelser omkring hverdagslivets beskaffenhed og ikke mindst, har de fleste interviewpersoner oplevet, at de må gå på kompromis med enten deres arbejdsliv, deres familieliv eller deres bolig. Her fortæller en interviewperson om deres boligsøgningsproces, hvor de startede med at kigge i Nærum og endte i Næstved:

Sara: Når man så kender buspriserne fra ens barndomsegn og ved, hvad tingene koster og hvad man kan få for pengene et andet sted, så skal man også gøre op med de penge, man nu tjener. De er indimellem surt tjent. Hvor mange af de penge skal gå til at bo? Hvor meget synes man egentlig er rimeligt, at der skal gå af ens indkomst til at bo. Det syntes vi var lidt svært. Hvad er vigtigt? Er det vigtig at vi har kort til arbejde, hvis vi skal arbejde i København? Skal vi det? Skal vi have meget mere for pengene og prøve at starte en ny tilværelse?

Hvor det statistiske kapitel kunne give et indtryk af, at indkomsten var den afgørende faktor ifht. bosætningen, er det formålet med dette kapitel, at brede dette perspektiv ud for at få et indblik i flytningen som en social praksis, der spiller sammen med andre parametre og andre former for muligheder og begrænsninger end dem, der ligger i indkomst og boligmarked. *I dette kapitel er det formålet at undersøge, hvordan hverdagsliv kan relateres til og uddybe forståelsen af bostedsvalget.*

6.1 Hverdagslivsstrategier

Som bekendt, er det hverdagslivsbegreb, jeg anvender her, relateret til en tidsmæssighed. Således ser jeg hverdagslivet som de hændelser og praktikker, vi udfører hver dag. Men hverdagsliv er også planlagt og hverdagslivet former sig

forskelligt mennesker imellem. Forskellige elementer i hverdagslivet tillægges værdi og der prioriteres mellem gøremål. Med andre ord er hverdagslivet præget af de hverdagslivsstrategier, som personer og familier mere eller mindre reflektivt lægger. Hverdagslivsstrategier handler således også om de måder, man orienterer sig mod forskellige aspekter i hverdagslivet – hvilke elementer man tillægger stor værdi og prioriterer højt – og hvilke elementer man identificerer sig med. Selvidentiteten og fortællingerne om ens orientering, værdier og hverdagsliv er ligeledes central for forståelsen af hverdagslivsstrategierne. På den måde er hverdagslivet både fuld af værdi og identitet og hverdagslivet er samtidig et praksisorienteret begreb, som sætter fokus på de gøremål, vi har dag efter dag. I dette kapitel lægges der vægt på *tidsforbruget* i de forskellige elementer i hverdagslivet og der lægges vægt på en mere *værdiorienteret vinkel på hverdagslivet*, som retter sig mod det enkelte menneskes *selvidentitet*, som de i interviewene fortæller den i relation til forskellige elementer i hverdagslivet.

Tid og rum som muligheder og begrænsninger i hverdagslivet

I det teoretiske kapitel introduceredes en humangeografisk stedsforståelse, hvor tilknytning og identifikation var centrale elementer, - et perspektiv på sted, som også var fremtrædende i sidste kapitel. I dette kapitel vil et sådant stedsbegreb imidlertid træde i baggrunden, og rum og sted vil her blive reduceret til de mere materielle aspekter som en lokalitets økonomiske værdi og som lokalisering og afstande bl.a. til København.

Med reference til den Hågerstrandske tidsgeografi, kan det illustreres, at bosætningsvalg og hverdagsliv er relateret til hinanden (Giddens 1984:110 ff.). Med udgangspunkt i de karakteristiske grafiske fremstillinger af menneskers tid- og rumforbrug i dagligdagen illustreres det, at tid og rum optræder som materielle ressourcer og begrænsninger i dagligdagen. Bevægelser over større afstande tager tid fra opholdet i det, Hågerstrand kalder stationer eller domæner. Dette eksemplificerer Giddens (1984:114 ff.) med reference til Palm og Preds historie om en fiktiv kvinde ved navn Jane. For Jane spiller tid-rum-relationen ind i dagliglivet, idet hun ikke kan forlade sit hjem og sine børn, før daginstitutionen åbner. Det afgør, hvor langt hun kan bevæge sig efter jobbet og stadig nå at møde til tiden. Så selvom Jane fik mulighed for at få et interessant og velbetalt job, hvis hun rejste længere efter det, kunne hun sandsynligvis ikke få hverdagslivet til at hænge sammen. Tilsvarende vil beslutningen om at købe en relativt dyr bolig alt andet lige kræve en større indsats og sandsynligvis en større tidsinvestering i arbejdslivet, hvilket igen giver færre timer til ophold i hverdagslivets øvrige stationer. Det er selvfølgelig meget enkle og forsimplede eksempler, men de illustrerer alligevel, hvilke roller og begrænsninger tid og rum spiller i dagliglivet.

Disse tids-rumlige relationer stiller skarpt på nogle af de sammenhænge, der er mellem valg af bosted og de bredere hverdagslige prioriteringer og muligheder. Disse tanker om tid og rum som materielle begrænsende faktorer i dagliglivet illustrerer nemlig, at der for de fleste mennesker er behov for at planlægge hverdagslivet, - at tage stilling til, hvilke elementer i hverdagslivet, der skal prioriteres højt – og at flytningen og bostedsvalget derfor bør sættes ind i en analytisk ramme af bredere prioriteringer omkring hverdagslivets beskaffenhed. Med argumentationer omkring en øget mobilitet og modernitetens øgede refleksivitet bliver behovet for at se flytningen i sammenhæng med livsplanlægningen og hverdagslivsstrategierne endnu mere udtalt.

Hverdagslivets arenaer

De fleste mennesker oplever, at de i deres hverdagsliv bevæger sig imellem og engagerer sig i forskellige sammenhænge. Man er hjemme, man er på arbejde, man er sammen med andre mennesker under sociale forhold, man har fritidsinteresser – dyrker idræt eller spiller musik, man kan være politisk aktiv osv. osv. De fleste mennesker vil også opleve, at disse skift i løbet af dagen medfører skift i den måde, vi er sammen på, i de ting, vi taler om og i måden vi taler om dem på. Forskellige logikker, værdier og diskurser er på spil og mennesker forholder sig og tillægger forskellige vægt og betydning i hverdagslivets forskellige elementer.

Hägerstrand taler i den forbindelse om stationer, som man gør ophold på i løbet af dagen. Hjemmet og arbejdspladsen kan således være nogle stationer, hvor man gør ophold i løbet af dagen. Men den mening, værdi, kvaliteter eller de praksisformer, der er relateret til disse stationer, lægges der ikke meget vægt på i tidsgeografien. For i højere grad at kunne forstå de prioriteringer, der ligger bag udflytternes hverdagslivsstrategier, vil det i mine øjne være givtigt, at udbygge dette tidsgeografiske perspektiv med nogle begreber, der kan give mening til stationerne. Yderligere er det noget materielle fokus på stationerne, som lokaliserede fysiske enheder, i mine øjne for uodynamisk i denne sammenhæng. Når mennesker i deres dagligdag indgår i forskellige sammenhænge, er disse sammenhænge ikke nødvendigvis lokaliseret et bestemt sted. I stedet vil jeg derfor her introducere et helt tredje begreb, som jeg kalder arenaer.

Igen har jeg hentet inspiration hos Bourdieu for at skabe et analytisk tilsnit af disse hverdagslivets arenaer. Med sit feltbegreb¹² skaber Bourdieu nemlig en lignende

¹² Feltbegrebet er først blevet en del af Bourdieus praksisteori en årrække efter udviklingen af habitusbegrebet (Swartz 1997) og feltbegrebet kan derfor betragtes som et supplement til habitusteorien. Bourdieu gør flere gange opmærksom på, at man ikke kan forstå begreberne habitus, kapital og felt uafhængigt af hinanden. Både habitus og kapital er afhængige af, hvilket felt, der arbejdes indenfor, ligesom feltet defineres ud fra de kapitalformer, der er på spil.

analytisk opsplitning af den sociale verden. Kort sagt er et felt et udsnit af det sociale rum hvor en særlig logik, gør sig gældende.¹³ I forskellige felter vil det også være forskellige kapitalformer, der har værdi. Bourdieu arbejder hovedsageligt med tre grundlæggende kapitalformer: social, kulturel og økonomisk kapital – men der findes også mange andre former for kapital. Værdien af de forskellige former for kapital varierer alt efter på hvilket felt, de bringes i spil. Et centralt element i Bourdieus feltbegreb er, at der altid foregår en kamp og en rivalisering i feltet, - dels om feltets mening og kapitalernes værdi, - dels om positionerne i feltet. Forskellige individer/grupper optager forskellige positioner i feltet og positionen er afgjort ud fra individets/gruppens samlede kapital-formue. Derfor vil den enkelte optage forskellige positioner i forskellige felter – alt efter hvilke kapitalformer, vedkommende er rig på.

Ligesom der i Bourdieus feltbegreb er forskellige kapitaler på spil og kapitalernes værdi derfor varierer fra felt til felt, er det i arenaerne nogle forskellige værdier, forskellige omgangsformer og forskellige diskurser, der er dominerende. Med inspiration fra Bourdieus felt- og kapital begreber vil jeg derfor argumentere for, at i fht. bosætning og bostedsvalg, er det ikke alene den økonomiske kapital, der spiller ind. Bourdieus felt- og kapitalbegreber kan dermed åbne for en bredere forståelse af de rationaler, der ligger bag menneskers hverdagslivsstrategier og beslutninger om at flytte i den sammenhæng. For det første indgår mennesker i deres hverdagsliv ikke blot i én arena eller ét felt, men i flere og det er derfor komplekse former for kapitaler, man både higer efter og har til rådighed. For det andet er det netop vigtigt at forstå flytningen i sammenhæng med andre kapitalformer end blot indkomst og kvadratmeter. I realiteten vil et bostedsvalg netop skulle træffes med relation til prioriteringer og orienteringer i andre af hverdagslivets arenaer.

Når det er sagt, er der også nogle temmelig afgørende elementer i Bourdieus feltbegreb, som i mine øjne står i modstrid med de former for rationaler og motiver, der ligger bag interviewpersonernes bostedsvalg og hverdagslivsstrategier. Umiddelbart virker det ikke som om, at det er konflikter og kampen om positionerne, der har størst vægt, når interviewpersonerne fremstiller og genfortæller deres bostedsvalg og hverdagslivsstrategier. Derimod er et vigtigt motiv ønsket om at skabe det bedst mulige hverdagsliv og det bedst mulige opvækstmiljø for børnene. Omsorg og kærlighed ser jeg derfor som mindst lige så centrale handlingsrationaler som konflikter og kampen om distinktion. Yderligere er det ikke konflikter og kampe indenfor arenaerne, jeg interesserer mig for, men i højere grad de konflikter, familierne kan opleve imellem arenaerne – eller nærmere hvordan de orienterer sig og skaber kompromisser mellem de værdier der er på spil i forskellige arenaer.

¹³ Felter har ikke nødvendigvis en direkte pendant i det fysiske rum men vil alligevel ofte materialiseres (Bourdieu 1996b).

Disse logikker er i mine øjne relaterede til de diskursive værdisætninger af forskellige kvaliteter indenfor de enkelte arenaer. For at få et indblik i de værdier, der er på spil i arenaerne, henter jeg derfor inspiration fra diskursbegrebet. Diskursteoretikeren Norman Fairclough (1992) har i forbindelse med udviklingen af en kritisk diskursanalyse udviklet begrebet diskursorden, som jeg finder nyttigt i fht. at opnå en forståelse for de værdier og diskurser, der er på spil i hverdagslivets arenaer. Fairclough opererer med den analytiske enhed; et socialt domæne, hvilket i mine øjne kan overføres til det, jeg her kalder hverdagslivets arenaer. Indenfor hvert domæne findes en række diskurser, som tilsammen udgør domænets diskursorden. Faircloughs diskursorden består af forskellige diskurser, der kæmper om at indholdsudfylde de samme begreber og som derfor også påvirker og griber ind i hinanden. Diskursordnen er en konstant kampplads, hvor skiftende diskurser kan være dominerende og hierarkiet af diskurser i diskursordnen er dynamisk og under stadig forandring (Chouliaraki & Fairclough 1999:58):

Lige såvel som der i Faircloughs sociale domæne finder diskursive kampe og forandringer i indholdet af centrale begreber sted, mener jeg, at der i hverdagslivets arenaer findes varierende diskursive fremstillinger af, hvilke værdier der er centrale, hvordan man bør orientere sig osv.. Ligesom i Faircloughs diskursorden er der i arenaerne fremstillinger, som er mere eller mindre dominerende.

Når udflytterne skal beslutte sig for, hvor de vil bosætte sig, vil denne beslutning bero på deres håndtering og navigeren mellem forskellige diskurser og værdier, som er på spil i forskellige arenaer i hverdagslivet. Med reference til livsstilsbegrebet, kan man sige, at orienteringen i arenaer, giver nogle former for retningslinier – en retning, som man kan navigere sine valg efter.

Værdier i hhv. arbejds- og familielivsarenaen

For de personer, jeg har interviewet, er det hovedsageligt to arenaer i hverdagslivet, der står centralt, nemlig arbejdsliv og karriereorientering på den ene side og familieliv og tid med børnene på den anden side. Hvordan udflytterne prioriterer imellem disse elementer hænger sammen med deres valg af bolig og bosted. For nogle har flytningen betydet, at de har måttet bruge mere tid på deres job og pendling for at kunne have råd til den bolig, de har købt. For andre har flytningen omvendt været en del af en hverdagslivsstrategi, som skulle gøre det muligt at udleve drømmen om at få mere tid til familien og opnå en roligere hverdag. For dem har flytningen fra København betydet, at de har kunnet få en god bolig til få penge og at de derfor kunne trappe ned karrieremæssigt. For atter andre er det ikke så meget af nød, at tidsforbruget til job og pendling er steget i takt med flytningen. For disse personer, er indholdet i jobbet og karrieremulighederne afgørende for deres hverdagslige trivsel og denne prioritering har haft betydning for bostedsvalget, idet de så vidt muligt har valgt at flytte til en bolig i pendlingsafstand fra København.

I dette kapitel vil jeg hovedsageligt tage udgangspunkt i interviewpersonernes *fortællinger* om værdier, hverdagsliv og bostedsvalg. Det er således mere *italessættelser af praksis og strategier*, som interviewpersonerne har udført, end det er selve deres praksis, der her vil være i centrum.

Igen har jeg identificeret to overordnede typer af hverdagslivsstrategier i materialet, - nemlig type X, som orienterer sig meget mod familielivet og type Y, som orienterer sig meget mod arbejdslivet. Nogle af interviewpersonerne er meget orienterede mod én af arenaerne og for dem bliver kompromiset derfor ikke så svært. For andre er der en vedvarende konflikt mellem de to arenaer og det kan være svært at finde den rette balance og et kompromis, som giver dem følelsen af, at have opnået et velafbalanceret hverdagsliv. I det følgende vil jeg først med udgangspunkt i de to overordnede typer af interviewpersoners udsagn, opridsse værdierne i de to arenaer, hvorefter jeg vil vende tilbage til kompromiserne og frustrationerne.

6.2 Type X: Familiemenneskerne

Indenfor familielivsarenaen, er et gennemgående tema eller en eftertragtet værdi **tid til at være sammen med børnene**, drage omsorg, tid til at være dem (mere end pædagogerne), der præger børnene.

Line: Det er jo tiden. Det er jo det, at vi synes... det er jo lidt en floskel, når man siger, at "det handler jo ikke om kvantitetstid med børn. Det handler om kvalitetstid." Jeg synes, det er noget bulloks. Fordi det handler da bare om, at man skal være sammen med sine børn. Det er det eneste ..

Jesper: Vi kan i hvert fald ikke nøjes med at være sammen med vores børn to timer om dagen og så give dem kvalitet. Vi skal også have tid til at være i dårligt humør. Og børn skal også have mulighed for at være i dårligt humør.

Stine: Jeg synes bare, at jeg ser for mange, der ikke har fri sammen med deres forældre. Det synes jeg mine børn skal have. De skal være mere prægede af mig når de bliver 16 end de skal være prægede af den pædagog nede på institutionen.

For denne gruppe er arbejdslivet ikke en vigtig identitetsmarkør, hvorfor det for denne gruppe ikke er svært at forestille sig et liv uden arbejde:

Kasper: Jeg var helst fri for at have et [job], for at være helt ærlig. Da jeg kom tilbage fra Civilforsvaret og flyttede ind i lejligheden på Nørrebro var jeg arbejdsløs i et år. Det står bare for mig som den gyldne oase. [...] Lange ferier. Det har jeg altid syntes var så fedt. Allerhelst ville jeg bare lade være at arbejde og have interesser som at læse og gå ture, for den sags skyld.

Maria supplerer: Vi snakker tit om, at hvis vi vandt i lotto, så ville vi holde op med at arbejde lige med det samme. Det ville jeg også helt sikkert. Jeg ville virkelig elske at gå hjemme. Om det så hedder husmor, I don't care. Men gå hjemme og bage brød og

lave en lille køkkenhave, hvilket vi ikke har nu. Være sammen med børnene og have gode oplevelser sammen med dem. Have masser af tid til bare at være der. Læse bøger.[...] Så på den måde har jeg det lidt sådan, at jeg slet ikke forstår, når man snakker sammen, at "hvis jeg vandt i lotto, ville jeg da i hvert fald fortsætte med at arbejde i tyve timer". No way. Jeg ville helt stoppe. Det er ikke sådan, i den grad, at mit arbejde er min identitet.

På samme måde, som disse personer altså her tegner et billede af dem selv som "ikke-karriere-mennesker", så tegner de sig også som "ikke-shoppers". Eksempelvis vil Maria ikke bruge tid på at gå i forretninger og køber derfor stort set alt, hvad hun skal bruge, over nettet.

Maria: Vi oser ikke. Vi er ikke sådan nogle, der impulsfører. Du ved at, "nu er jeg ked af det i dag, nu skal jeg ud at shoppe". [...] De der Nynne film og alt det der. Det er også endnu en ting, hvor vi sparer tid og penge også. Skal vi i Babysam er det i Næstved. Så skal du tænke på benzin, det tæller også. Og al den tid du bruger på at ligge og køre. Så bruger du måske en hel lørdag på det. Hvor fedt var det lige, når du gerne ville have en anden oplevelse med dit barn.[...] Det var lige som nogle andre ting, vi vægtede. Så kan man gå ind på nettet.

Gennemgående for type X er da også, at de orienterer sig i opposition til karriere- og forbrugsorienterede livsstile, når de skal beskrive deres prioriteringer. Simon fortæller f.eks., at han mener, der er mange andre gode ting at bruge tiden på end på at tjene og bruge penge:

Simon: Der er vi heldigvis rørende enige om, at vi gider ikke det der.. eller har ikke lyst til det der store vilde karriere ræs. Der holder ingen store fine biler foran vores bus. Det er ikke vores drøm at have villa, vovse og vovhund .[...] Jeg synes der er rigtig mange andre ting, som er mere spændende.[...] Jeg lå forleden morgen og filosoferede. Rigdom handler ikke om, hvor mange penge man har, det handler om, hvor meget man får ud af det, man har og hvor godt man har det i sit daglige liv. [...] Jeg tror, der er rigtig mange mennesker, der bliver pumpet fulde af at rigdom, det består i at have alle de der ydre ting, som i virkeligheden er fuldstændig ligegyldig overflade. Jeg tror, der er relativt mange mennesker, der sidder som gamle og tænker, hold da op, hvor kunne man have brugt vores liv anderledes.

Bostedsvalget og hverdagslivsstrategier for familiemenneskerne

For type X handler det om at finde en god bolig, som de kan betale uden at skulle arbejde hårdt og meget. Det giver noget frirum og noget tid til at være sammen som familie. F.eks. fortæller flere af de interviewpersoner, der orienterer sig meget mod familielivet, at hvis de havde haft mulighed for at få en billig og familievenlig bolig i Københavnsområdet, så ville de have gjort det. Men de var ikke parate til at betale en masse penge for at bo og dermed give afkald på tid til familien.

Simon: Havde vi kunnet få en fornuftig lejlighed til en fornuftig pris. [...] Havde vi kunnet bytte til en fire-værelses hvor [vores søn] kunne få sit eget værelse og der var et ordentligt gårdmiljø. Uden at skulle af med 40.000 om måneden. [...] En ting er at have råd til at sidde i sådan en lejlighed. Men når man er børnefamilie, så er der ikke ret mange, der har lyst til at arbejde de der 40-45 timer om ugen. Men det bliver du nød til, hvis du vil sidde i en lejlighed til de der ti tusinde.

Heidi: Og det liv prioriterer jeg rigtig rigtig højt. Jeg prioriterer højt at [vores søn] er i børnehave for at få venner og lærer hinanden og alle de sociale kompetencer det kræver at være sammen med jævnaldrende børn og voksne. Det er sgu ikke fordi han skal passes imens jeg skal ned på min kagefabrik og arbejde. Og det prioriterer jeg rigtig meget. Og det kan vi gøre her. Det kunne vi også på en måde på indre Nørrebro, fordi vi havde sådan en lortelejlighed, der var så billig. Men det ville vi ikke have kunnet gøre, hvis vi skulle flytte til noget, vi skulle betale for. Der ville vi virkelig være afhængige af to almindeligt gode lønninger. Og det er vi så ikke her. Ikke på samme måde i hvert fald.

Maria: Man kan sige, at hvis vi havde købt et hus i Brønshøj havde det nok ikke været muligt [at arbejde færre timer]. [...] Vi havde sikkert godt kunnet bo i et hus i Brønshøj, men så var børnene virkelig i institution i mange timer, og så arbejdede vi virkelig meget. Det var vi ikke interesserede i. Vi ville godt have et liv, have noget fritid. Det har også været med i tankerne, at flytte lidt længere væk og få noget, der var lidt billigere.

Line: Og vi er meget enige om, at det vi betaler for at bo et sted og det vi gør ved et hus, det skal ikke overstige det, at vi med lethed kan leve fra dag til dag. De ressourcer man bruger på at købe eller gøre noget ved et hus. Jeg synes ikke, det er en særlig rar tanke at bo så dyrt, at man partout skal skrabe \times antal tusind kroner sammen hver måned. Og at man ikke har råd til, at der måske er én, der går uden arbejde eller har behov for at sadle om eller gå på nedsat tid eller hvad ved jeg.

Beslutningen om at flytte til et billigt hus, hænger altså for flere af disse familier sammen med et ønske om ikke at være hårdt økonomisk spændt op og dermed have frihed til at vælge at gå ned i tid og i det hele taget ikke bruge al deres tid og energi på arbejdsmarkedet for i stedet at prioritere tiden og energien i forhold til børnene og familielivet. Så hvor en flytning til en billig bolig kan gøre det muligt at nedprioritere arbejdslivet kan det på den anden side også give et økonomisk frirum.

Arbejdet må tilpasses situationen – ikke omvendt.

En høj prioritering af familielivet og en billig bolig har for nogle af interviewpersonerne nogle konsekvenser for deres involvering i arbejdslivsarenaen. Her må arbejdet tilpasses familielivet og bostedsvalget – og ikke omvendt. For at undgå at pendlingen tager tid fra familien, går en række af interviewpersonerne på kompromis med deres karrieremæssige ønsker og ambitioner.

Lina: Ja, vi er sgu blevet nærige med det der... det skal være et rigtig godt jobtilbud for vi slår til. [...]Ja, men sandheden er jo også, at du fik tilbudt et job på et tidspunkt, hvor der var mulighed for noget, du ved, højere løn og det var i Kbh. og sådan karrieremæssigt og prestigemæssigt var det et fint step i den rigtige retning eller et fint step i en anden retning – og det valgte du jo bare promte og sige nej til ud fra den betragtning, at jeg har det godt, hvor jeg er og det kan godt være, at i det job har, der tjener jeg mindre.

Lina: Altså hvis det er noget med, at man skal komme hjem kl. 5, så skal det være det værd. Og i virkeligheden er sandheden bare, at når man står i den situation, så skal arbejdet bare være så godt, for at det er det værd. Der er jo næsten ikke noget arbejde, der kan leve op til det. Altså jo, selvfølgelig kan det det langt hen ad vejen, men hvis du skal vælge imellem: "Vil jeg have åbnet mit hjerte hver dag og have hældt godt med salt ind i og rørt rundt, eller vil jeg sige nej tak til det, der faktisk er en drommeposition?" Så er svaret bare så enkelt.

Trine: [...] Jeg vil så sige, at jeg hellere vil have noget her i området, som er knap så godt, end noget jeg brænder vildt for, som så er længere væk. [...] Det er på grund af, at så har jeg mere tid sammen med [min søn].

Atter andres oplevelser af kompromiser i hverdagslivet illustrerer, hvordan en prioritering af værdierne i nogle af hverdagslivets arenaer, kan have konsekvenser for mulighederne i andre af hverdagslivets arenaer. Her fortæller en interviewperson f.eks. hvordan dels flytningen til en billig bolig og dels beslutningen om ikke at ville bruge tid på pendling har haft konsekvenser for hendes arbejdsliv.

Eva: Hvis vi var blevet i Kbh. havde jeg nok ikke taget arbejde som handicapmedhjælper. Så havde jeg nok haft et akademisk job.[...] Men helt klart, det var da med i overvejelserne. Der vidste vi godt, at jo længere væk vi flyttede, jo sværere ville det blive for mig at finde et arbejde. Og så tænkte vi også i starten noget med at pendle, men i forhold også til det, der med børneliv, så har vi også tænkt på, at der er ikke meget ved at have et fedt hus osv. hvis man så skal bruge halvanden time på at pendle, så...

Udsagnene fra type X giver et indtryk af, at kompromiserne melleme arenaerne for disse interviewpersoner ikke umiddelbart har givet anledning til de store frustrationer. Her fremstår bostedsvalget og hverdagslivstrategierne som formet på baggrund af en bevidst og strategisk afvejning af, hvordan de har kunnet skabe det bedst mulige hverdagsliv. Disse udsagn kan også ses i lyset af, at der i mine øjne er nogle sammenhænge mellem hverdagsliv og selvidentitet – og at nogle af interviewpersonerne (bevidst eller ubevidst) har villet skabe en sammenhængende fortælling om relationer mellem deres bostedsvalg og deres hverdagslige orienteringer.

6.3 Type Y: karrieremenneskerne

En anden gruppe blandt interviewpersonerne (type Y) orienterer sig mere mod arbejdslivet. Disse personer identificerer sig i højere grad med deres arbejde og **oplever at deres arbejde tilfører kvalitet og værdi til deres hverdagsliv**. For disse personer er kompromiset og prioriteringerne mellem de to arenaer langt vanskeligere end for type X. Hvor de klare eller rene ”familielivsmennesker” eksisterer i materialet, så findes den modsatte type ikke. Der er ikke nogle af disse udflyttede småbørnsforældre, som ikke ønsker at have tid til deres familie eller som ikke lægger værdi i den del af hverdagslivet, som er orienteret mod familielivet. Derimod findes der en ambivalens, hvor forældrene oplever at skulle indgå kompromiser mellem de to arenaer.

For type Y er det især arbejdets indhold, der beskrives som værende af betydning for deres daglige trivsel. Her er det faglige udfordringer, ansvar, fleksibilitet og trivsel, der værdisættes.

Mia: Det betyder rigtig meget, at jeg er glad for mit arbejde. Jeg er vildt interesseret i mit arbejde. Jeg har ramt rigtig plet i forhold til, hvad jeg gerne ville. Det har jeg en tanke om at fortsætte i. Der er mange ting jeg skal løse på arbejde. Det er et meget selvstændigt job. Det er jeg glad for. Der er en stor frihed, en rigtig stor frihed, større frihed end der er i mange andre kommunale jobs. Vi tilrettelægger fuldstændig selv vores opgaver og vores tid og kan arbejde hjemme, på arbejdspladsen, arrangerer selv møder og står for vores egne sager. Det er jeg rigtig, rigtig glad for. Så jeg er glad for at bruge den tid jeg gør på mit arbejde. Det er almindelige 37 timer og så op og ned. Jeg synes i det store hele, at jeg ikke har brug for at være mere hjemme. Jeg er meget tilfreds som det er.

Blandt flere i type X opleves en 37 timers arbejdsuge ofte som for lang og som tagende tid fra familielivet - som noget, der bare skal overstås. Hos type Y er arbejdet en selvstændig værdi i hverdagen og der er også en større tendens til, at arbejde og fritid samt arbejde og identitet smelter sammen.

Sara: Jeg føler aldrig, det er surt at gå på arbejde. [...] Jeg tror de fleste akademikere føler lidt, at livet ikke kun er fritid og arbejde. Det smelter lidt sammen. Man går ikke på arbejde kun for at tjene penge. Man gør det også, fordi man egentlig godt kan lide det. Man har valgt at investere fem-syv år på en uddannelse, og er kommet ind i et system, som man godt kan lide og føler sig tilrette i. Man skal bruge resten af sine arbejdsår på at være den person. Man føler sig tilrette i det som akademiker. Man har valgt noget længerevarende. Det er ikke en sur byrde at gå på arbejde. Sådan føler jeg det absolut ikke. Jeg synes det er rart at gå på arbejde. [...] Jeg kunne aldrig finde på at gå hjemme fuldtids. Det kunne jeg aldrig nogensinde finde på. [...] Han (bendes mand) ville aldrig vælge, at gå på deltid. Aldrig nogensinde. Han er meget mere karriereminded. Han går meget op i det og bruger meget tid herhjemme på arbejde. Af lyst simpelthen. Han er meget videbegærlig og bruger rigtig meget tid på

det. Han vil så gerne være god til det, han laver. Han læser rigtig meget. Hans job er et livslangt studie. Det falder han fuldstændig i ét med. Det er lige ham. Han er en arbejdsnarkoman.

Hvor vi hos type X så, at flere af dem ikke lagde så stor vægt på arbejdet og gerne ville gå hjemme, hvis det var muligt, ser vi hos type Y, at de ikke kunne forestille sig at gå hjemme. For dem er trivsel på arbejdet og i det hele taget det at gå på arbejde af afgørende betydning for deres generelle trivsel i hverdagen. Så selvom de også gerne vil prioritere tiden til familien højt, så kan det altså ikke ske på bekostning af indholdet i deres jobs. Muligheden for at gå ned i tid eller finde et job tættere på boligen for at undgå pendlingstiden, er der derfor også flere af disse personer, der overvejer. Men samtidig har de nogle krav til indholdet i jobbet, som er så høje, at det indtil videre ikke er lykkedes for dem at finde noget i nærheden, som de ville kunne affinde sig med.

Lars: Der er også ting udenfor København. Der er også arbejdsliv udenfor København, selvom folk fra København ikke tror det. Så det kan da godt være. [Men] der er også sket nogle ting med min egen arbejdsmæssige situation, så jeg er meget glad for det arbejde, jeg har nu. Indtil videre har jeg ikke så meget lyst til det [at skifte arbejde] medmindre, selvfølgelig, at der falder et eller andet rigtig godt af hernede af. Så er det klart. [...] Man er meget afhængig af, at man skal være tilfreds med sit job. Det, tror jeg, ville være skidt, hvis man arbejdede tæt på men ikke var glad for det.

Anders: Så har jeg større krav til de ting, jeg laver i dag. Jeg har også fået en del mere ansvar i dag, end jeg havde for ti år siden. Det er nok det typiske mønster. Man får flere lag på. Eller det vil sige, de typer jobs, som jeg gerne vil søge, dem er der ikke så mange af. Men det har vi hele tiden vidst. Det var også en af de ting, vi helt klart havde med i vores overvejelser. Jeg vidste, at jeg altid skulle pendle.

Malene: Det kunne jeg egentlig godt [finde på at gå ned i tid]. Hvis jeg føler, der er behov for det, kunne jeg sagtens finde på det. Men jeg har det også lidt sådan, at det også er vigtigt, at jeg er glad for det, jeg laver. Jeg har godt kunnet mærke her, hvor jeg har været på barsel i to år, at jeg trænger til at få lov at komme ud at bruge min hjerne til det, jeg er uddannet til. Andet end at tænke på mad og støvsugning. [...] Jo, jeg kunne sagtens finde på det for mine børns skyld. Jeg ville da synes det var dejligt, at kunne gå klokken to hver dag og have indkøbene ordnet og dem hentet klokken tre. Men ikke for enhver pris. Jeg skal også være glad og tilfreds med min hverdag. [...] jeg vil ikke være hjemmegående mor. Jeg skal ud sammen med nogle andre voksne mennesker. Jeg skal bruge min hjerne og have lov at stikke nogle nåle i folk og synes det er fedt.

Hvor langt de fleste i denne gruppe relaterer deres orientering mod arbejdslivet til indholdet, deres identitet og til deres generelle trivsel i hverdagen, er der også

enkelte, der trækker indkomsten frem, som af afgørende betydning for, om de ville skifte til et job i nærheden af hjemmet.

Malene: Simon kigger jo om der kommer noget tættere her hjemme på. [...] Men der er ikke dukket noget op, der har været værd at søge. Man skal også overveje hvad man, trods alt, får i timen kontra hvad du kan få, hvis du bliver ansat i det offentlige bagefter. [...] Der skal også være råd til to biler og til at tage sine børn med på cafe og spise frokost.

Bostedsvalg motiveret af lokalisering af 'det interessante arbejde'

Denne prioritering af arbejdslivet har i flere tilfælde betydet at familierne har bosat sig i pendlingsafstand til København. Her har det altså været en afvejning af boligdrømme og pendlingsmuligheder og indkomst, der har stået centralt.

Jesper: [...] jeg havde ikke regnet med, at der var et interessant job for mig i Sorø. En af grundene til, at vi valgte Sorø, var, at det ligger i pendlingsafstand til København og også andre købstæder. Men jeg havde troet, at det skulle være København. For det er dér, der er de mest interessante jobs i min branche.

Michael: Vi ville ikke for langt væk fra København. Worst case var, at vi begge to skulle arbejde der. [...] Et andet kriterium vi havde, lidt længere nede af listen, var også, at jeg nok altid kommer til at have et internationalt job, så jeg vil ikke for langt væk fra Kastrup. Jeg ved ikke noget værre, end når jeg lander. Så vil jeg bare godt være hjemme hurtigere end hurtig. Så gider jeg ikke have tre timer til Fyn. [...] Det var sådan et kriterium, vi vil ikke så langt væk. Så begynder vi meget at nærme os Midtjylland. Der hænger det sammen økonomisk, med de værdier, plus afstanden til København er virkelig noget, der er til at tage og føle på.

Umiddelbart er der nogle i gruppen, som kunne have haft råd til at bosætte sig tættere mod København, - men her kommer et ønske om et vist økonomisk frirum ind. Yderligere ligger der i valget af interviewgruppe også en afgrænsning, som til en vis grad kan føre til en tautologi, idet case-gruppen i hovedparten består af mellemskøt familier, som er flyttet et stykke ud på Sjælland. Det er muligt, at jeg ville have fundet nogle andre typer, hvis jeg havde set på tilflyttere til Nordsjælland, som både var tættere på København og som havde højere indkomster.

Kompromis mellem arbejdsliv og familieliv

Som figuren nedenfor opsummerer, står de centrale værdier i de to arenaer til en vis grad i opposition til hinanden og det kan til tider være vanskelige at kombinere dem. Hvor jeg i det foregående har illustreret hvilke værdier, der står stærkest i de to arenaer, samt beskrevet, hvilke strategier, orienteringer mod de to arenaer kan føre til, vil jeg i dette afsnit fokusere på nogle af de oplevelser af ambivalenser, kompromiser og dilemmaer, som de fleste interviewpersoner også oplever. For hovedparten af interviewpersonerne, ligger store dele af deres identitet, deres

følelser og værdier både i familielivsarenaen og i arbejdslivsarenaen. Derfor er det nødvendigt for dem at navigere imellem disse arenaer og skabe nogle kompromiser, så de får tilfredsstillende behov eller samvittighed i begge arenaer. Disse kompromiser indgår i overvejelserne om, hvor de har bosat sig. Valget af bosted skal således sættes ind i en kontekst af kompromiser og ambivalenser i fht. værdier i hverdagslivets arenaer.

Værdier i de to centrale hverdagslivs-arenaer

Familieliv

- Tid til familien
- Mentalt overskud
- En afstandtagen til karriere og forbrug
- Identiteten ligger ikke i arbejdet
- Det er vigtigt for trivslen i hverdagslivet, at der er tid til børnene
- Familieliv prioriteres over arbejdsliv.

Karriereliv

- Indhold og ansvar i jobbet
- Arbejde og fritid smelter sammen
- Indkomst og forbrug.
- En stor del af identiteten lægges i arbejdet
- Det er vigtigt for trivslen i hverdagslivet, at arbejdet er godt
- Familielivet må til en vis grad tilpasses arbejdslivet

For nogle handler det om, at fordi man har nogle behov på arbejdslivsfronten, så beslutter man sig for at lægge noget tid i arbejdslivet, selvom man er klar over, at det går ud over familielivet. Her fortæller Stine f.eks. om deres prioriteringer af hverdagslivet – arbejdsliv hhv. familieliv:

Stine: Vi er så brogede hvad det angår. Samtidig med, at jeg siger at jeg rigtig gerne vil bruge min fritid på mine børn har jeg også valgt at sige, at jeg ikke gider være pædagog resten af mit liv. Derfor vil jeg bruge tid på at læse også. Den tid den går fra mine børn. Uanset hvordan jeg vender og drejer det og prøver at glatte det lidt ud i hjernen på mig selv, så går det fra børnene. Der er perioder, hvor jeg sidder med en opgave, hvor Rasmus er nødt til at forsvinde med børnene hele weekenden fordi jeg er nødt til at koncentrere mig. Det kan jeg ikke når de sidder her. Derfor synes jeg stadig at jeg prioriterer mine børn. Når jeg har fri klokken et henter jeg dem kvart over. [...] Der synes jeg at de bliver prioriteret meget.

For andre er kompromiserne mellem de forskellige arenaer præget af voldsomme frustrationer og ofte en dårlig samvittighed overfor børnene, som de til tider oplever, bliver underprioriteret.

Sara: Det kan jeg da godt mærke, at det måske er det, der ærgrer mig lidt. Mine børn er dem, der bliver hentet sidst i SFO og børnehave de dage, jeg er længe på arbejde. Det kan da godt irritere mig lidt, at man er nødt til at vælge det. De bliver sådan nogle institutionsrotter.

Anne er én af dem, der oplever det som problematisk og frustrerende, at skulle nedprioritere sine aktiviteter og sit engagement på den ene arena til fordel for den anden. Anne og Michael gør i høj grad brug af familielivsdiskursen, hvor de prioriterer familielivet, roen og tiden meget højt. Samtidig betyder jobbet meget for dem. Da de valgte at flytte til Sorø var det tanken, at Anne skulle have en 30 timers stilling i nærheden. Imidlertid fik hun tilbudt en fuldtidsstilling i København, som indholdsmæssigt var hendes drømmestilling. Derfor er hun nu begyndt at pendle frem og tilbage mellem København og Sorø og hun bruger i det hele taget meget mere tid på sit arbejde, end hun havde planlagt at gøre. For Anne har denne beslutning været meget svær at tage og hun kommer virkelig i et dilemma mellem de ønsker og ambitioner, hun har i fht. de to arenaer. Hun virker da heller ikke afklaret omkring det og både Michael og Anne har overvejelser om, hvad de skal gøre for at forbedre situationen.

Anne: Det handler nok også meget om mig som mor. Jeg synes, jeg står i et frygteligt valg. Jeg står med gudestillingen, som virkelig kan udfordre mig fagligt og som jo er en stilling alle ville råbe og skriger på. At få mulighed for at lave sådan nogle ting er jo helt fantastisk. [...] Men jeg sidder jo hele tiden med ondt i maven over, at denne her tid går fra [vores søn]. I dag har jeg set ham halvanden time, inden han kom i seng. Han kommer i seng klokken syv. Det synes jeg fandme er hårdt. Der kan jeg mærke, at hvad er det jeg vil. Nu giver jeg det et halvt år. Så må jeg mærke efter.

Når hun beskriver deres hverdagsliv, træder ambivalensen og frustrationerne tydeligt frem:

Anne: Først var jeg naiv og troede det var 37 timer, men det var så mere. Med egenbetalt frokost er vi pludselig oppe på knap 40 timer, plus to timers transport. Men heldigvis fleksibel. Vi har satset, virkelig satset. Jeg kan da også være i tvivl om det er det rette valg. [...] Nu forsøger vi så, og kan godt se lige pludselig, at pub, vi hænger lidt i vandskorpen. Nu har vi prøvet den her uge virkelig at lave struktur, lave madplan for en uge af gangen, storhandle i weekenden og lægge tøj frem om aftenen. Jeg må gå på kompromis og smøre madpakke om aftenen, selvom jeg synes det kraftedemig er en falliterklæring, der siger spar to, at [vores søns] madpakke skal smøres om aftenen. [...] Sådan nogle ting prøver vi på. Vi er på jagt efter en reservebedste og skal til at hænge opslag op. Vi kan ikke holde ud, at [vores søn] er i ruggestue ni timer om dagen. [...] Han bliver afleveret kvart over syv. Kvart over syv

til halv otte bliver han afleveret. [...] Hvis vi skal overholde vores arbejdstider, kan vi ikke helt holde halv fire-fire. Så vil den blive halv fem. Jeg kan ikke nå det, hvis jeg skulle arbejde de timer, jeg skal arbejde. Så vil jeg først skulle gå kvart over fire fra mit arbejde. Så ville jeg først være hjemme kvart over fem. Der har institutionen lukket.

Barndommens erfaringer og nutidens vilkår

Flere af (især de kvindelige) interviewpersoner henter en orientering mod familielivet i deres egne barndomserfaringer. Således er der flere, der har oplevet, at deres mødre var meget tilstedeværende og at der derfor var tid, ro og omsorg i hverdagslivet. Disse minder optræder for flere af interviewpersonerne, som det ideelle barndomsliv, og flere af dem oplever da også, at de på sin vis gerne ville kunne udfylde en lignende rolle i deres egne børns hverdagsliv. Samtidig peger de på, at konteksten og normerne er anderledes nu. Således er det nu normen mere end undtagelsen, at børn er længe i institution:

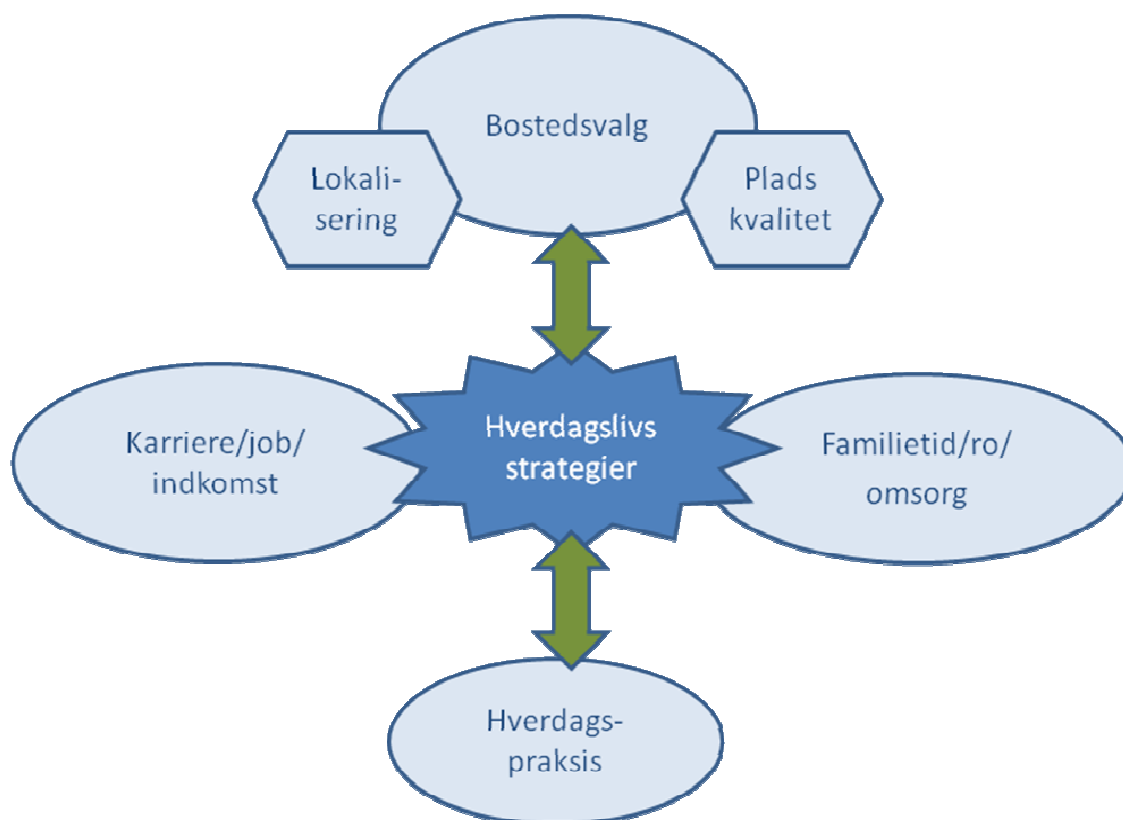
Sara: Men det er også noget, der har ændret sig fra dengang jeg var barn. Der gik man jo ikke i SFO og havde ikke den pasningsordning, man har nu. Det havde vi i hvert fald ikke i Idestrup. Jeg tror, at hvis jeg havde [vores søn] hjemme nu klokken tolv, ville han kede sig brødt. Der er jo ikke nogen at lege med. De børn, der var hjemme at lege, når jeg kom hjem fra skole, de ville jo være i SFO nu, kan man sige. På den måde har samfundet også ændret sig. Man bruger det som en legeplads, at de har SFO'en.

På den måde er der flere af interviewpersonerne, der oplever, at deres habitus ikke er tidssvarende – at der er et gap imellem på den ene side deres egne barndomserfaringer og det billede af den ideelle moderrolle, de har givet og på den anden side de samfundsmæssige vilkår og de personlige ønsker og ambitioner, der står overfor i dag.

Eva: Helt sikkert. Det er jo et kæmpe dilemma at jeg både vil have den uddannelse og arbejde og også gerne vil være derhjemme. Det synes jeg virkelig er et kæmpe dilemma. Fordi det der med, de værdier jeg er opdraget med af min mor. Dem vil jeg virkelig gerne give videre til mine børn. Men det kan man bare ikke. Altså jeg kan jo ikke stå derhjemme hver dag og bage boller og hygge sig.

Hverdagslivsstrategierne og bostedsvalget

Figuren herunder skal illustrere, at langt de fleste i case-gruppen er stillet overfor nogle valg i fht. hvilke elementer i deres hverdagsliv, de vil vægte, - og disse valg er også centrale, når bostedsvalget skal forstås. I figuren optræder hverdagslivsstrategierne som det element, der illustrerer kompromiserne mellem de to arenaer. Hverdagslivsstrategierne er således en form for stillingtagen (som kan være mere eller mindre reflektiv) til, hvilke dele af hverdagslivet, der skal fylde og prioriteres. Hverdagslivsstrategierne har både betydning for det reelle hverdagslivs praktiske udformning og for bostedsvalget. Som det fremgår af analysen ovenfor, vil en stærk orientering mod arbejdslivet ofte føre til en bosætning i pendlingsafstand til byen. Samtidig vil en orientering mod arbejdslivet alt andet lige give muligheder for at købe en dyrere bolig i nærheden af byen. Der er altså en interrelation, hvor disse elementer gensidigt påvirker hinanden. Omvendt vil en orientering mod familielivet betyde, at omkostninger i fht. boligen forsøges beskåret, hvilket typisk medfører et bostedsvalg i områder, hvor boligerne er billigere (længere fra København).

Denne relation mellem hverdagslivsstrategier og bostedsvalget nuancerer de kort over sammenhænge mellem geografien og tilflytters indkomst, som blev præsenteret i kapitel 4. Når vi ser på vægtningen og kompromiser i arenaerne er det ikke et billede af stakkels fattige mennesker, der flytter til udkantsområder, der

træder frem. Derimod giver udsagnene fra disse typer et indtryk af refleksive mennesker, som har taget et aktivt valg om at nedprioritere arbejdslivet og indtjeningen til fordel for familielivet.¹⁴ Samtidig kan disse udsagn da også igen nuanceres. Med reference til Bourdieus habitus begreb kan man argumentere for, at disse udsagn i højere grad er et udtryk for inkorporerede strukturer – en stiltiende accept af de (objektive) rammer, som disse mennesker kan skabe deres hverdagsliv og bosætte sig indenfor. Eller med Callewaerts (1992) ord kan de være et udtryk for, at man lærer at elske det uundgåelige - en form for habituel tilpasning til vilkårene.

Et narrativt element i hverdagslivsstrategierne

En anden nuancering kan hentes i Giddens' selvidentitetsbegreb, hvor et narrativt element i udsagnene kan betyde, at oplevelser og handlinger af denne gruppe fremstilles mere sammenhængende og "helstøbte" end "virkeligheden" måske er. Som jeg tidligere har været inde på, er et vigtigt element i det narrative perspektiv en opmærksomhed mod, at mennesker igennem narrativer forsøger at skabe sammenhæng mellem handlinger og mellem begivenheder, der er tidsmæssigt adskilte.¹⁵ Som Horsdal formulerer det:

Den narrative sammenhæng mellem del og helhed, mellem intention, handling og resultat, mellem begivenhed og affekt forener det tidsmæssigt adskilte og bliver derved en af de afgørende måder at skabe mening på i den menneskelige tilværelse. (Horsdal 2000:20)

Yderligere bliver en hændelse eller en beslutning – her om bostedsvalg - sat i sammenhæng med andre elementer – her hverdagslivets øvrige aspekter.

Det enkelte element kan ikke forklares isoleret eller ved at blive puttet ind i en eller anden kategori, men får sin betydning i sammenhæng med andre elementer i tid og rum. (Horsdal 2000:34)

Når interviewpersonerne fortæller om deres flytning og bostedsvalg gør de det derfor også med reference til andre af hverdagslivets beslutninger og med reference til deres biografi, deres personlighed og deres orientering i hverdagslivets arenaer – og søger på den måde at skabe sammenhæng og en form for logik i den beslutning om bostedsvalg, de har truffet. Horsdal skriver videre:

¹⁴ Det skal her bemærkes, at case-gruppen da heller ikke indeholder udflyttere på overførselsindkomster – bortset fra SU.

¹⁵ Her skelner jeg mellem diskurser og narrativer og relaterer diskurser til et samfundsmæssigt niveau, hvorimod jeg ser narrativerne, som de subjektive (individuelle) fortællinger – som dog trækker på diskurser.... Det er ikke en gængs måde at skelne mellem disse to begreber på--..

Vi griber ind i tidens gang med vores narrative evner og overskrider nuets stadigt flygtige bevægelse ved at knytte fortid, nutid og fremtid sammen for at skabe mening. (Horsdal 2000:23)

Den enkelte hændelse sættes således ind i en kontekst – en tidsmæssig kontekst – hvor hændelsen får mening i relation til tidligere hændelser og i fht. ønsker for fremtidige hændelser.

Narrativerne er afhængige af det, man kunne kalde, ”den mulige fortælling”. Således er narrativerne knyttet til praksis i og med, at de hændelser, man søger at knytte sammen, må have sit udgangspunkt i ”virkelige” hændelser. Yderligere er der nogle diskursive strukturer, som også er med til at tegne rammerne for det mulige. Når jeg ovenfor lagde vægt på de diskursive strukturer i hverdagslivets arenaer, var det netop for at understrege, at narrativer om bostedsvalg, værdier og hverdagsliv, som kommer til udtryk i interviewmaterialet, udspiller sig indenfor nogle diskursive rammer. Således er et aspekt af narrativerne i mine øjne nogle mere eller mindre inkorporerede diskursive strukturer, som sætter rammerne for de mulige fortællinger.

I mine øjne, kan denne fremstilling af arenaernes dominerende diskurser og de subjektive narrativer kobles til Bourdieus objektive versus subjektive strukturer. Arenaernes dominerende diskurser og værdier kan på den måde opfattes som nogle mere eller mindre objektive strukturer, som interviewpersonerne har (eller ikke har) inkorporeret og gjort til en del af deres egen referenceramme og på den måde integreret i deres selvidentitet og narrativer. I beslutningen om at flytte og i den måde de fortæller og oplever deres livshistorie på, er samfundsmæssige diskurser om ”det gode barndomshjem”, ”det gode forældreskab” og ”det gode hverdagsliv” således inkorporeret. Narrativerne er dermed bærere af diskurser, men narrativerne er også et udtryk for eller et produkt af interviewpersonernes mere individuelle og subjektive erfaringer. På den måde spiller det specifikke miljø og de specifikke erfaringer ind og er med til at påvirke i hvilken arena, interviewpersonen i højeste grad lægger deres selvidentitet og hvilke værdier de i deres hverdagsliv tillægger størst betydning. Samtidig er det vigtigt at holde sig for øje, at der er forskellige måder at forholde sig til disse diskursive strukturer på. For det første er der indenfor arenaerne rivaliserende diskurser og for det andet vil det enkelte menneske og den enkelte familie også skulle navigere mellem arenaerne og finde deres vej og deres orientering. Det er netop disse forskellige måder at orientere sig i fht. arenaerne på, og denne orienterings sammenhæng med bostedsvalget, som dette kapitel illustrerer.

6. 4 Ekskurs 2: Et ændret hverdagsliv som motiv for flytningen

Hvor vi i det foregående så, hvordan de fleste af interviewpersonerne oplever at må gå på kompromis med forskellige aspekter i hverdagslivet for at få det ønskede

bosted, er der andre, der i højere grad tager udgangspunkt i deres ønsker for hverdagslivet og lader dette styre deres bostedsvalg. Her bliver flytningen simpelthen foretaget for at skabe mulighed for, at familien kan leve det ønskede hverdagsliv. Specielt to familier træder frem som eksempler på familier, der har ønsket en drastisk ændring i hverdagslivet og hvor flytningen er sket på baggrund af dette ønske. For begge disse familier er flytningen sket i forbindelse med et drastisk skift i hverdagslivsorienteringen, hvor de skifter fra at være orienteret mod arbejdslivet til at være orienteret mod familielivet. Med andre ord kan man sige, at deres flytning skal ses i sammenhæng med et skift fra at være type Y til at blive type X. I begge tilfælde er det hovedsageligt kvinden, der pludselig - og i begge tilfælde provokeret af specifikke hændelser - ønsker at ændre drastisk på familiens hverdagsliv. På nogle måder er de to familier meget forskellige. Det ene par er meget karriereorienterede og har arbejdet i finanssektoren i en længere årrække, mens det andet par har pædagogiske uddannelser. Men et fælles træk er deres ønske om, at skabe et roligere hverdagsliv.

Camillas historie

Camilla og Morten havde begge meget krævende jobs. Camilla arbejdede i hovedsædet i en stor bank og Morten drev sin egen virksomhed, som var lokaliseret på Møn. På det tidspunkt havde de ét barn, som gik i vuggestue i København. Både Camilla og Morten var meget karrirereorienterede og trivedes egentlig godt med at have nogle indholdsricke og travle jobs. Men Morten brugte meget tid på at tage frem og tilbage fra Møn. Et par nætter om ugen overnattede han på Møn og i alle weekenderne pakkede de deres ting og tog til deres fritidshus på Møn. Så hverdagen var præget af meget rejsen frem og tilbage og det blev til sidst for meget for Camilla. Så beslutningen om at flytte til Møn var for denne familie begrundet i et ønske om at skabe et nyt og roligere hverdagsliv uden den megen transport og rejsen frem og tilbage.

Camilla: Morten kørte her ned og overnattede en til to gange om ugen, så kom han igen og vi kørte typisk her ned i weekenden. I hvert fald i sommerhalvåret. Jeg syntes livet gik meget op i logistik og transport og et lidt stresset barn, som vi hele tiden flyttede rundt på. Så sov hun lidt dårligt når hun her ned, så sov hun lidt dårligt når hun kom tilbage til København. Så var jeg fuldstændig udkørt og det var bare ikke sjovt mere.

Morten: Når jeg var ude at rejse, eller kom sent ind, fordi jeg var her nede at arbejde, så var jeg lidt sent hjemme uanset hvad. Det hele hang på dig. Fredag og lørdag var meget pakkehaløj efter arbejde. Så kørte ned og pakke ud, søndag pakke ind og ud igen, når man kom til København.

Camilla: Lad mig lige sige, en typisk uge; torsdag planlagde jeg det hele med pakning, hvad skal vi have med, lister på de ting i køleskab og fryser, sådan noget som jeg ikke pakkede den dag. Fredag styrtede jeg hjem fra arbejde, hentede hende i vuggestuen og

tilbage. Så bar vi ned i bilen og skulle bare køre. Tit var det, nåede vi at køre så vi kunne komme her ned inden hun skulle spise og sove, eller om vi gør det inden og det så bliver for sent og hun kommer for sent i seng. Jeg vil sige, fra halv fire fredag når jeg tog fra arbejde til ti om aftenen når alting var pakket ud og barnet sover, så var det bare kaos det hele.

Udover det praktiske stress omkring den meget transport i hverdagslivet, lå der også et ønske fra Camillas side om at få mulighed for at slå rod. Hun mente, det har været svært for dem at få oparbejdet en social omgangskreds, fordi de dels har haft for travlt i hverdagen og dels har været væk i weekenderne. Den mere rolige hverdag betyder altså også for hende, at familien kun skal forholde sig til ét sted, ét hus og én social omgangskreds og det giver for hende ro og mulighed for ”at slå rod”.

Camilla: Jeg kunne ikke se, hvordan det skulle blive bedre når hun bliver ældre, får nogle venner, går til sport og der sker ting i weekenden. Så bliver det måske bare endnu sværere for os, at komme her ned. Der vil altid være nogen, der trak endnu mere i København. Jeg havde det vel også lidt sådan, at jeg aldrig følte jeg fik slået rødder, hverken det ene eller det andet sted, fordi jeg også både var i København hele ugen og tit her nede i weekenden. Hvis man skal få venner og knytte bånd derinde, skulle man nok have haft weekenden der inde. Det havde vi aldrig. Jeg fik ligesom aldrig fodfæste, hverken det ene eller det andet sted. Inderst inde vidste jeg vel at det aldrig kunne blive København, når Morten havde firma her nede. Jeg tænkte nok over det i fem år. [...] Vi kan ikke have det sådan, bo sådan. Jeg var ikke klar til at tage den beslutning, der hedder at opgive min karriere og flytte her ned.

Baggrunden for Camillas beslutning om at flytte til Møn skal findes i hendes minder fra hendes egen barndom. Som hun her beskriver det, var det en barndom, som var præget af, at familien havde god tid til at hygge sig og til at lave forskellige ting sammen. Specielt hendes bedsteforældres hjem beskriver hun som præget af varme og hjerterum.

Camilla: Han [Camillas far] var altid hjemme og vi spiste altid aftensmad sammen. Så gik vi til sport eller et eller andet. Jeg spillede tennis og det gjorde min far også. Vi tog sammen til tennishallen og tilbragte nogle timer der. Min søster gik til ridning. Vi gjorde ting. Vi gik hver til vort om morgenen og kom tilbage igen, gik hver til vort og var tilbage til aftensmad igen ved nitiden inden vi gik i seng. Bare det, at der også var tid til fritidsaktiviteter. Det var noget vi heller ikke havde. Det savner jeg voldsomt. Den livsstil havde vi ikke. Enten var jeg alene med hende, så kunne jeg jo ikke gøre noget. Så kom han ind tilbage om aftenen, der kunne vi heller ikke rigtig gøre noget. [...] Nej, jeg kunne bare ikke lide den livsstil. Den var forkert for mig. Det var noget af det, jeg ville tilbage til, have tid til bare at være sammen stille og rolig. Eller at vi går søndagstur sammen, uden at føle vi skal en masse andre ting. At vi havde tid til at gå til sport, at vi har tid til at sende børn til sport, eller dyrke sport sammen med dem. Det er måske lidt luksus, men det er de ting, jeg savnede, som betød noget

for mig dengang. Også hos mine bedsteforældre, hvor vi altid var velkomne, var hele huset bare omfavnet af kærlighed og overskud. Det har jeg også lyst til at give. Når mine venner kom på besøg, lavede min mor boller og kakao, eller stegte vafler til os. Det er sådan nogle ting jeg kan huske, som jeg jo heller aldrig havde tid til.

Under et besøg i Norge (hvor hun er vokset på) slår det hende pludselig, at hun gerne vil give sit barn de samme opvækstvilkår, som hun selv fik.

Camilla: Så faktisk til en begravelse med min morfar, hjemme i Norge, og tilbage der hvor jeg har været meget i min opvækst, tænke lidt over hvordan det stod i, hvad de gav mig og hvad jeg egentlig gav mine børn. Var det, det jeg ville? [...] Jeg ville have noget mere ro. Jeg vil have mere tid til dem. Tid og overskud til børnene og overskud til, at de kan have en ven med hjem. Til at føre et familieliv som jeg er vant til, at vi spiser aftensmad sammen, snakker lidt sammen hver dag. Ikke sådan at det er noget sjældent, at far kommer hjem i aften. Det er egentlig frygtelig, hvis man virkelig sætter sig ned og tænker over det, synes jeg vi er helt forkert på den.

Og pludselig blev det nemt for hende at tage den beslutning, som ellers havde været så svær – nemlig at flytte og drosle ned på karrieren for at få mere tid til familien.

Camilla: Jeg havde en meget lang proces frem til dag, hvor jeg pludselig sad i mine bedsteforældres hus og det hele bare, nå ja, det er jo sådan det skal være. Der var det bare okay. Det var virkelig underligt. Der var det bare okay.

Heidis historie

Ligesom hos Camilla tager beslutningen om at flytte fra byen også hos Heidi udgangspunkt i oplevelsen af at have et stresset hverdagsliv. Hvor det hos Camilla hovedsageligt drejede sig om, at Morten pendlede meget og at familien havde to bosteder at forholde sig til, handler det for Heidi dels om et stresset hverdagsliv med store arbejdsbyrder, og dels om en oplevelse af, at livet i København er mere stresset, end det er på Møn. Om arbejdsbyrden og det stressede hverdagsliv fortæller hun:

Heidi: For det, der i virkeligheden skete, var, at jeg havde det her superfede job, hvor jeg var værkstedsansvarlig og havde nogle seje unger og nogle lækre unger og en fed personalegruppe og stort set mit drømmejob, hvis ikke det var fordi jeg kunne se, at det hele blev for meget ik? Altså ssp medarbejderen og institutionen og altså alle de her ting, der blev for meget. Simon var væk to dage om ugen. Pigerne hver anden weekend. .. så har det været så meget mere stressende end..

Derudover fortæller hun, at det var svært for hende, at leve op til alle de roller, hun syntes, hun skulle udfylde:

Heidi: Jeg kunne ikke både være superpædagog og super mor og superkæreste og superpap til dine unger og en fed veninde, der i øvrigt skulle lade som om, at hun ikke

var blevet præget af at have fået børn og sagtens kunne være ude til kl 2 om natten osv. osv.

Noget af den stress, hun oplevede, forbinder hun også til det at bo i byen:

Heidi: For det var faktisk det man oplevede og også det der stress, hvis vi ikke har noget mælk. "Gud vi har ikke noget mælk", opdager man klokken halv elleve om aftenen. Altså sidder du her, så er det bare ærgerligt. Havde det været i Rantzægsgade: "Fuck hvem af os går ned i seven eleven og henter mælk?"

Ligesom for Camilla var det også en meget specifik hændelse, der fik Heidi og Simon til at bestemme sig for at flytte fra byen. Efter at have været stressede i en længere periode, tog familien på ferie til Grækenland og her overværer Heidi et trafikuheld, som fremprovokerer en krise hos hende. Hele denne krise sætter en masse overvejelser i gang om, hvad det er for et liv de lever, og ikke mindst, hvad det er for et liv, de gerne vil leve. Som hun fortæller, bliver hun:

Heidi: [...] bange for det ene og det andet. Simpelthen. Jeg bliver helt fysisk dårlig af det. Og det er på fjerde dagen og vi har fucking 14 dage, så det er overlevelse at være dernede og gå ned på stranden og kigge på fuldfede skandinaviere, der ligger der og steger deres ækle flæsk i solen og går op og bliver rippet i hoved og røv af folk med euro... hele den der kontrast kom bare vältende i hovedet på mig. Hvad fanden er det her for et liv? Øv øv øv konsumhelvede og fedtsugningsverden og alt det der. Hvad fanden har det med livet og gøre? Hvis det stopper nu, hvad så? Er jeg her, hvor jeg gerne vil være? Det kom simpelthen galloperende. Og det var jo alt for beftigt og virkelig provokeret af den der nærdødsoplevelse for den der lille dreng. Eksistentiel krise. (...) Og så tror jeg, at det er der, vi begynder at snakke om.. jeg har det i hvert fald ikke.. at det er ikke her, jeg vil ende mine dage med at sidde her i det vacuum, hvor vores liv ikke fungerer.

Så denne oplevelse gør, at Heidi kommer frem til, familien bliver nød til at ændre på det hverdagsliv, de lever. Da de samtidig bor i en lille faldefærdig lejlighed og godt kunne tænke sig en anden bolig, bliver de enige om, at de må tage det store skridt og købe et lille hus på landet.

Heidi: Det var nok noget af det, der gik op for mig i Grækenland. Jamen engang hvor kunne det være fedt med det der lille hus på landet. Jamen for fanden, hvis ungerne skal have noget nytte af det så er det sgu da nu, så er det fandme ikke om ti år. Så vil de skide på om der er happy hour i skoven. Så vil de have happy hour i baren. Så jeg tror, der var nogle af de der ting, så fuck det da. Det kan jo ikke gå andet en galt.

Og som de fortæller, efter at have boet i det nye hus et års tid, så oplever de, at de nu befinder sig i et andet og mindre stresset miljø:

Heidi: Altså det der pres, det vil jeg sige, det har taget af her. [...]

Simon: Essensen er, at det vi egentlig har sluppet er det der bektiske Københavneri, som der jo er i en storby. Det er bare et andet miljø. Det foregår i et andet tempo, det foregår i et andet gear her. Det er noget med, at man accepterer, at tingene er måske ikke så hurtige. Og det er meget fedt at opleve faktisk.

Hvor Camillas fortællinger om det gode børneliv og det gode bosted i høj grad har deres udgangspunkt i hendes barndomshjem og det liv hun og hendes familie, levede i Norge, er det en anden måde, hvorpå Heidi trækker på sine barndomserfaringer. Heidi voksede op i en lejlighed i København og føler sig meget som Københavner. Heidi drømte ikke om at få hus og have i sin barndom, men hendes mor havde hele tiden drømmen om det lille hus på landet. Men som Heidi fortæller, blev drømmen aldrig rigtig indfriet og det er bl.a. denne erfaring hun nu selv trækker på i sine hverdagslivsstrategier. For Heidi er det vigtigt at springe ud i drastiske handlinger – at udleve drømmene.

Heidi: Jeg er vokset op med min mor og jeg har hørt om siden jeg var lille, at uh det der lille hus på landet. Det ville hun altid gerne have. [...] Men hun sidder stadigvæk i sin [...] andelslejlighed på Nørrebro. [...] Og det er så fint nok, men jeg er vokset op med noget der hedder, det kunne have været så fedt og den lille drøm, som hvis den bliver realiseret, så går der 10-15 år. Og der har jeg det bare sådan, at det har vi ikke tid til.

Herudover er det også nærmere nogle perspektiver på hverdagslivet, som hun har taget med sig – men igen er det nærmere forsøg på at gøre det anderledes end sin mor, end det er en positiv erfaring, hun gerne vil videregive til sine børn – som det var tilfældet med Camilla.

Heidi: Det bedste, der skete, var, da jeg var fjorten og hun kiggede på mig og sagde, hun syntes vores liv var noget lort, fordi hun arbejdede for meget og vores liv var stressende, men hvis hun sagde op, ville vi fandme blive fattige, hvilket vi jo faktisk var i forvejen. Hvortil jeg svarede, fint, gør du det. Og aldrig har vi haft det bedre. Men der var igen den der, der gik sgu mange år. Det havde været lidt federe, hvis hun havde gjort det, da jeg var otte eller ti. Det er noget med det er med at sylte den for længe.

6.3 Hverdagslivsstrategierne og bostedsvalget

Et blik på hverdagslivsstrategierne sætter bosætningen ind i en bredere ramme, hvor bostedsvalget relateres til prioriteringer for hverdagslivet generelt. I dette kapitel er der identificeret to hverdagslivsarenaer, familieliv og arbejdsliv, hvor forskellige værdier er dominerende. I familielivsarenaen er det hovedsageligt tid til børnene, der værdisættes højt, mens det er et indholdsrigt arbejde, der har en høj værdi i arbejdslivsarenaen. Hvor nogle personer i case-gruppen, **type X**, hovedsageligt orienterer sig mod familielivet, er der andre, **type Y**, der orienterer sig mod

arbejdslivet. De fleste orienterer sig dog mod begge arenaer og skal forsøge at skabe kompromiser imellem dem. Endelig er der enkelte eksempler på, at flytningen skal ses i lyset af en drastisk ændring i orientering i fht. hverdagslivets arenaer – fra en orientering mod arbejdslivet til en orientering mod familielivet.

Gennemgående tyder det på, at type X, der er orienteret mod familielivet, flytter langt fra København, dels fordi de ikke anser det for nødvendigt at have mulighed for at pendle til det Københavnske arbejdsmarked, dels fordi de her får mulighed for at anskaffe sig en billig bolig. Type Y, der i højere grad orienterer sig mod arbejdslivet, vil i højere grad lokalisere sig i nærheden af et relevant arbejdsmarked (som for mange af interviewpersonerne findes i København – dog afhængigt af branche og uddannelse). På den måde kan man argumentere for, at der tegner sig nogle nye former for grænser på Sjælland, - grænser, der kan defineres ud fra forskellige i hverdagslivsstile og som er baseret på boligpriser og pendlingsafstande. Man kan også på den baggrund hævde, at der er grænser for byens grænseløshed. Hvor de, der flytter langt fra København (til f.eks. Møn) sjældent pendler til København og derfor i højere grad finder beskæftigelse lokalt og lever ”lokale” hverdagsliv, så har de mere karriereorienterede familier en højere grad af kobling til København i form af daglige bevægelser i forbindelse med arbejde og andre aktiviteter.

Når vi i den statistiske gennemgang af flyttemønstret så, at bostedsvalget hænger tæt sammen med familiernes indkomstforhold, kan det altså nuanceres med disse kvalitative interviews. Her bliver en lavere indkomst nemlig til tider italesat som et bevidst og strategisk valg – fordi man ikke ønsker at bruge al sin tid på at tjene penge. På den måde fremtræder indkomsten ikke som en statisk udefrakommende kategori, som sætter grænserne og mulighederne for familierne på boligmarkedet. Indkomsten kan også ses som et udtryk for et bevidst valg. En bevidst hverdagslivsstrategi, hvor familieliv og tid prioriteres højere end karriereliv og indkomst, og hvor muligheden for en billig bolig giver mulighed for at nedprioritere arbejdslivet og opprioritere familielivet. Når det er sagt, er det selvfølgelig ikke alle, der frit kan vælge sin indkomst. Det er som bekendt en afgrænset case-gruppe, jeg har beskæftiget mig med her. Der vil være andre, der er mere begrænsede i deres valg og hvor orienteringer i forhold til arenaerne vil være af en helt anden karakter.

Elementer af frivillighed og tvang kan således også nuanceres med baggrund i dette kapitel. Men selvom en lav indkomst og en flytning til et billigt boligområde kan italesættes som et positivt tilvalg, er det spørgsmålet, om det alligevel ikke er underlagt nogle strukturelle vilkår. Således vil habitus og normer i mine øjne også være med til at definere disse familiers orientering. Ydermere kan begrebet selvidentitet illustrere, at man i selve italesættelsen (og selvforståelsen) ofte vil forsøge at skabe sammenhæng og hele fortællinger, hvorfor en beslutning og praksis til tider vil blive italesat som mere velovervejet, refleksiv og frivillig, end den i realiteten er.

Samtidig er der da netop også en generel oplevelse blandt i interviewpersoner af, at det er vanskeligt og frustrerende at indgå kompromiser mellem de forskellige elementer i hverdagslivet. For nogle har udflytningen betydet, at de bruger meget tid på pendling og det kan opleves som frustrerende at skulle gå på kompromis med familielivet. Andre er flyttet længere væk for at få en billig bolig og tid til familien. Disse mennesker kan opleve det som frustrerende dels at skulle gå på kompromis med ambitioner på karrierefronten og dels at være nødsaget til at flytte langt væk fra storbyen, hvilket ikke altid fremstår som et ubetinget gode. Udflytningen opleves derfor ofte som et sammensurium af valg og begrænsede muligheder, hvor også normer/diskursive strukturer sætter rammer for valgmuligheder. Af enkelte fremstår udflytningen og bosætningen langt frar København dog som et positivt tilvalg.

KAPITEL 7

Konklusion

Formålet med denne afhandling har været, at opnå en større indsigt i udflytningen fra København. Udflytningen er igennem afhandlingens analyse blevet belyst gennem tre fokusområder, nemlig

- Mønstre i udflytningerne i relation til indkomst og familietype.
- Motiver bag udflytninger.
- Sammenhænge mellem hverdagsliv og bostedsvalg.

Derudover er der tre tværgående temaer, som i større eller mindre grad har været fremtrædende indenfor de tre fokusområder, nemlig for det første *sammenhænge mellem livsfase og udflytninger*, for det andet *aspekter af tvang og frivillighed* i udflytning og bostedsvalg, og for det tredje *oplevelser og fremstillinger af storby og provins* som elementer i udflytningen.

En stor del af analysen er baseret på en case-gruppe, nemlig mellemindkomst småbørnefamilier, som er flyttet fra København og 50-100 km ud på Sjælland og til Møn.

Analysen af disse aspekter i udflytningen er baseret på en strukturationsteoretisk praksisontologi og på nogle teoretiske forståelser af hverdagsliv, livsfaser og bosted. I det følgende vil jeg først redegøre for afhandlingens forståelsesramme, hvorefter jeg vil konkludere på de empiriske fokusområder.

Flytningen - en social praksis i rum

I denne afhandling ses udflytningen som en praksis, der udspiller sig i spændingsfeltet mellem struktur og individ. Med udgangspunkt i empirien og en samtænkning af Bourdieus og Giddens' strukturationsteorier forstås flyttepraksis som udspillende sig indenfor nogle rammer og mulighedsrum. Disse rammer kan både ses som objektive og subjektive strukturer. Objektive strukturer kan i denne sammenhæng eksemplificeres med boligmarkedets sammensætning samt samfundsmæssige normer og diskurser om eksempelvis "det gode bosted" og "det gode opvækstmiljø". De subjektive strukturer beskrives af Bourdieu som nogle internaliserede strukturer, hvor den enkeltes definition af eksempelvis det gode bosted skabes gennem erfaringer og i et komplekst samspil mellem strukturelle diskurser og personlige erfaringer. Bourdieus habitusbegreb illustrerer netop, at

individdet gennem erfaringer og i mødet med de objektive strukturer oparbejder en handlingsramme og en fortolkningsmatrice, som er styrende for individets praksis. Habitusbegrebet illustrerer således, hvorfor individer er disponeret til at handle og tolke, som de gør. Samtidig kan der i mine øjne med udgangspunkt i habitusbegrebet være en tendens til at tillægge det rutinerede (det, der ligger på ryggraden) for stor vægt, når menneskers praksis skal begribes. Derfor har jeg koblet Bourdieus habitusteori med begreber fra Giddens' strukturationsteori. Her skelner Giddens mellem en praktisk og en diskursiv bevidsthed. Hvor en rutineret praksis som hovedregel vil være baseret på den praktiske bevidsthed, refererer den diskursive bevidsthed til muligheden for at transformere de handlingsmotiver, der ligger på ryggraden til en italesat og reflekteret handlingsmotivation. Med denne kobling er det min pointe, at social praksis udspiller sig i spændingsfeltet mellem struktur og individ og at praksis som regel vil være baseret dels på det rutinerede og dels på det strategisk refleksive niveau. Det er altså ikke tale om en dualisme, men om en dualitet.

I studiet af flytninger betyder disse strukturationsteoretiske perspektiver for det første, at motiver bag udflytning og bostedsvalg dannes i et samspil mellem muligheder og begrænsninger, regler og ressourcer. På den måde bliver elementer af tvang og frivillighed i udflytninger og bostedsvalg nuanceret, idet struktur og individ, muligheder og begrænsninger væves sammen. For det andet betyder dette perspektiv, at motiverne for udflytningen og bostedsvalget ligger i spændingsfeltet mellem på den ene side en "habituelt" praksis, som er baseret på rutiner og inkorporerede strukturer og på den anden side en refleksivt overvejet strategisk praksis.

Centrale analytiske begreber i afhandlingen er som bekendt hverdagsliv, livsfaser og bosted. I det følgende vil jeg kort introducere min tilgang til disse begreber og hvordan de i studiet er relateret til flytningen som en social praksis.

I afhandlingen begribes hverdagsliv og biografi/livsfaser som former for tidsmæssigheder. Kort sagt er hverdagslivet de hændelser og gøremål, vi udfører dag efter dag, mens biografien er den "lange" tid. Nogle hverdagslivsteoretikere relaterer hverdagslivet til en reversibel tid og livet/biografien til den irreversible tid. Biografien kan siges at være opdelt i nogle mere eller mindre naturaliserede faser såsom barndom, ungdom, familiestiftelse osv.. Giddens taler om overgange mellem disse faser som kritiske situationer, hvor brud og forandringer kræver tilpasning og strategisk overvejelse. Ofte relateres hverdagslivet til en rutineret praksisform, mens livsplanlægningen relateres til en refleksiv strategisk praksisform. Blandt andet med udgangspunkt i ovennævnte diskussion omkring den skarpe skelnen mellem rutiner og strategi, argumenterer jeg her for en mere relationel skelnen mellem hverdagsliv og livsplanlægning, hvor de to tidsmæssigheder ses som sammenvævede elementer, idet livet formes af den gentagne hverdag, mens biografien er med til at

sætte rammerne for hverdagen. Med begrebet hverdagslivsstrategier ønsker jeg at bløde en forståelse af hverdagslivet som alene baseret på rutiner op for i stedet at lægge vægt på, at hverdagslivet også er planlagt, - at forskellige elementer i hverdagslivet tillægges forskellig værdi og prioriteres forskelligt mennesker imellem. En kritisk situation, at indgå i en ny fase i livet, vil ofte medføre ændringer i hverdagslivet og måske kræve en større grad af strategisk overvejelse. Flytning og bostedsvalg sættes derfor her i relation til hverdagsliv, livsfaser og hverdagslivsstrategier.

I analysen af det empiriske materiale viser det sig da også, at disse begreber er aktuelle og anvendelige. Således sættes udflytningen af børnefamilierne ofte i relation til deres overgang til en ny livsfase. Her sker der et brud i fht. den måde de ser og oplever deres bosted på, og ikke mindst sker der brud i deres hverdagsliv og -praksis. Disse brud, ser det ud til, kræver en stillingtagen. For disse udflyttende småbørnefamilier bliver hverdagslivsstrategierne derfor ganske centrale. De overvejer og tager stilling til deres orientering i fht. hverdagslivets forskellige arenaer. I disse overvejelser trækkes der både på egne barndomserfaringer og på et udvalg af nutidige samfundsmæssige diskurser. For de fleste af interviewpersonerne fremstår hverdagslivsstrategierne som et kompromis mellem mange forskellige muligheder og begrænsninger. For andre fremstår hverdagslivsstrategierne mere helstøbte. Her virker ønsket om at skabe en hel fortælling, hvor der er sammenhæng mellem praksis, valg og identitet ganske udtalt, og selvidentitetsbegrebet virker derfor relevant i den sammenhæng.

Bosted er et andet centralt begreb for analysen. Forståelsen af hvordan stedsidentiteter produceres og hvilken betydning disse har for motiverne bag udflytninger står derfor som vigtige bidrag til denne afhandlings forståelsesramme. De strukturationsteoretiske tanker er her koblet med en forståelse af rum som social rumlighed, samt med humangeografiske perspektiver på sted og stedskonstruktioner. Et aspekt i denne kobling er at se stedsproduktionen som en proces, der udspiller sig i spændingsfeltet mellem struktur og aktør. På et samfundsmæssigt (strukturelt) niveau skabes dels materielle rumlige strukturer og dels repræsentationer af rum og sted, som danner en kontekst for de enkelte udflytteres forhold til steder og flyttepraksis. Eksempelvis vil boligmarked og flyttemønstre stå som en sociomateriel rumlig struktur, som flytninger og stedskonstruktioner indskrives i. Ligeledes vil dominerende samfundsmæssige diskurser om eksempelvis ”det gode opvækstmiljø” eller forskelle mellem storby og provins stå som andre former for rumlige sociale systemer, som præger familiernes bostedsdrømme og bostedsvalg.

Et andet aspekt i den kobling, jeg foretager mellem strukturationsteoretiske tanker og humangeografien, er en forståelse af relationer mellem steder og individer som skabt i spændingsfeltet mellem en rutineret og en strategisk praksis. Hvor nogle

stedsteoretikere (eksempelvis Tuan og Relph) tillægger rutiner, genkendelighed og gentagelser stor betydning i produktionen af stedstilknytning, er der andre (f.eks. Savage et.al.), der inddrager et større element af refleksiv strategi i tilknytningen. I tråd med dette viser analysen af interviewmaterialet, at definitioner af det gode bosted og tilknytningen til det nye bosted bl.a. skabes i et samspil mellem erfaringer fra tidligere bosteder og mere refleksive eller narrative processer. For mange af interviewpersonerne bliver bestemte dele af deres habitus så at sige aktualiseret, når de bliver børnefamilie. For flere af dem står deres egen barndom i provinsen således som den altdominerende referenceramme, og provinsen bliver således det eneste mulige opvækstmiljø for deres børn. Samtidig har deres erfaringer fra tiden i København præget deres "bostedshabitus", hvorfor det ikke er uden ambivalenser, at de nu indgår i det nye bosted. En habitus, som både er formet af en barndom i provinsen og af en ungdom i storbyen, kan betyde, at udflytterne på én gang kan føle sig trygge i det genkendelige miljø og "out of place". Samtidig viser analysen, at elementer, som i højere grad kan relateres til selventitet og det, som Savage et.al. benævnte den tilvalgte tilknytning, også er ganske fremtrædende i materialet. Således fortælles flytningen ofte som en direkte konsekvens af ens biografi og ens selvforståelse. Derfor bliver fortællingen om bostedsvalget ofte sat ind i en narrativ ramme, som helt overordnet er en fortælling om en provinsbo, der (endelig) er kommet tilbage til rødderne. Samtidig brydes denne fortælling, idet flere af interviewpersonerne også ser sig selv som præget af tiden i København og derfor også forsøger at holde fast på den urbane identitet – narrativt og praktisk. Igen vil jeg derfor hævde, at der er tale om et spændingsfelt, hvor bostedsdrømme og stedstilknytning skabes på baggrund både af rutine og strategi.

Tendenser i udflytningsmønsteret

En kortlægning af tendenser i udflytningsmønsteret giver et indblik i nogle af de sociale systemer, som udflytternes praksis indskriver sig i og er med til at reproducere.

På baggrund af et datasæt over alle flytninger (hvor udflytterne er mellem 25 og 65 år) fra København og Frederiksberg Kommuner til det øvrige Sjælland og Lolland Falster i årene 1992 til 2002 kan det konkluderes, at udflytningen er steget markant – antallet af udflyttede husstande er steget med 18 %. En stor del bosætter sig i forstæder til København, men et voksende antal søger længere væk og i det tidligere Vestsjællands Amt er tilflytningen fra København steget med ca. 40 % i løbet af perioden.

To (delvist relaterede) parametre fremstår som havende særlig stor betydning for udflytningen og udflytningsmønsteret. For det første *livsfaser* og for det andet *indkomst*.

En forholdsmæssig stor andel af de udflyttede husstande består af enlige uden børn. Sammenlignes fordelingen af familietyper i udflyttergruppen med fordelingen i

fraflytningskommunerne viser det sig dog, at børnefamilier er overrepræsenterede blandt udflytterne. Endvidere befinder en høj andel af udflyttere sig indenfor en alder, som typisk vil være forbundet med familiestiftelse. Således er gennemsnitsalderen mellem 25 og 35 år i 66 % af de udflyttede husstande. Yderligere viser det statistiske materiale, at der er nogle såkaldte kritiske tidspunkter i familiens liv, hvor flytningen typisk sker. For det første er der en relativt høj andel af de udflyttede børnefamilier, der har børn på under et år og for det andet er det meget få børnefamilier, der flytter fra byen, efter deres børn er kommet i skolealderen. Det tyder altså på, at beslutningen om at flytte fra byen tages enten i umiddelbar forbindelse til en familieførelse eller umiddelbart inden børnene skal starte i skole. Det statistiske materiale peger således på, at udflytningerne er forbundet med skift i livsfaser.

Indkomsten blandt de udflyttede husstande har været stærkt stigende i perioden. Således er den gennemsnitlige husstandsindkomst for udflyttere med 81 % (pristalsreguleret) når gennemsnitsindkomsten i 1992 sammenlignes med gennemsnitsindkomsten i 2002. Det er hovedsageligt mellem - og højindkomstgrupperne, der forlader København, mens lavindkomst-grupperne bliver tilbage. På den ene side kan det tyde på, at det nu kræver højere indtægter at erhverve sig en bolig uden for København og på den anden side kan det tyde på, at husstande med relativt høje indkomster nu også "presses" ud af byen. Udfra det statistiske materiale kan et element af tvang eller manglende muligheder på boligmarkedet således identificeres.

I fht. valget af det nye bosted er der også en stærk sammenhæng mellem lokalisering og indkomst. Således kan gennemsnitsindkomster for tilflyttere fra København aftegnes som koncentriske cirkler udfra København, – jo længere væk fra København, man flytter, des lavere husstandsindkomst. Dog med undtagelser i en række kommuner umiddelbart syd-vest for København, som modtager tilflyttere med relativt lave indkomster. Forskellene på tilflytteres gennemsnitsindkomster kommunerne imellem har været stærkt stigende i perioden og mønstret er stabilt, således at det er de samme kommuner, der år efter år modtager tilflyttere med de laveste hhv. højeste indkomster. Der kan således identificeres en stigende indkomstmæssig ulighed i flyttemønstret.

Når sammenhænge mellem bostedsvalg og indkomst for gruppen af børnefamilier undersøges, viser det sig ligeledes, at børnefamilier med de laveste indkomster i store træk flytter længst væk fra København, mens børnefamilier med de højeste indkomster flytter nord for København. Mønstrene for disse to grupper er meget tydelige, mens flyttemønstret for mellemindkomstgruppen er noget mere uklart. Det tyder derfor på, at der særligt for mellemindkomst gruppen er en række kompromisser og forskellige valg, der kan træffes i forbindelse med bostedsvalget. Derfor har jeg valgt at arbejde videre med en case-gruppe af mellemindkomst

børnefamilier, hvor motiver og oplevelser af udflytning og bostedsvalg undersøges nærmere.

Motiver og hverdagslivsstrategier i børnefamiliers udflytning

Alle case-gruppens udflytninger er relateret til skift i livsfase og dermed til deres situation som nybagte børnefamilier. Men hvor nogle af interviewpersonerne hovedsageligt motiverer deres udflytning med ændrede boligbehov i fbm. familiestiftelsen er der andre, der i højere grad motiverer deres flytning med et ønske om at komme ud af storbyen. **Type As** motiv for at flytte fra København er ønsket om at komme ud af byen for dermed at kunne tilbyde børnene et mere naturligt og roligt miljø. Her trækkes der på diskurser omkring den landlige idyl og bymæssige og landlige miljøer associeres med ungdom hhv. barndom. **Type Bs** motiv for at flytte fra København er baseret på ændrede boligbehov, idet de ser sig nødsaget til at finde en større bolig med bedre adgang til udearealer i fbm. familiestiftelsen. Hvis de havde haft økonomisk mulighed for det, ville de gerne være blevet i København. Umiddelbart opleves type Bs flytninger derfor også mere som tvang eller nødvendige flytninger end type As flytninger, som fremstår som positive tilvalg. Type B oplevede da heller ikke det store skift i brugen og perspektivet på byen i fbm. familiestiftelsen, og de beskriver også ofte sig selv som bymennesker, der for en tid er flyttet til provinsen, hvorimod type A ofte beskriver deres flytning som noget nær en hjemkomst. Dette er en grov idealtypisk opdeling. I realiteten er der et mylder af forskellige kombinationer af motiver og oplevelser, ambivalenser og hybrider.

Et blik på hverdagslivsstrategierne sætter bosætningen ind i en bredere ramme, hvor bostedsvalget relateres til prioriteringer for hverdagslivet generelt. To overordnede typer af hverdagslivsstrategier findes i materialet. Igen er kategorierne tegnet skarpt op, mens hovedparten af case-gruppen i realiteten er hybrider af de to typer. De to typer af hverdagslivsstrategier er tegnet på baggrund af deres orientering i det, jeg kalder hverdagslivsarenaer. Her er der to arenaer, der træder stærkt frem i materialet, nemlig familieliv og arbejdsliv. Forskellige værdier er dominerende i de to arenaer og en orientering mod forskellige sæt af værdier har betydning for bostedsvalget. I familielivsarenaen er det hovedsageligt tid til børnene, der værdisættes højt, mens det er et indholdsrigt arbejde, der har en høj værdi i arbejdslivsarenaen. Hvor nogle personer i case-gruppen, **type X**, hovedsageligt orienterer sig mod familielivet, er der andre, **type Y**, der orienterer sig mod arbejdslivet. De fleste orienterer sig dog mod begge arenaer og skal forsøge at skabe kompromiser imellem dem. For nogle af interviewpersonerne skal udflytningen ligefrem ses som et udtryk for et skift i orienteringen mod hverdagslivets arenaer. Således fører et skift fra en orientering mod arbejdslivet til en orientering mod familielivet (med andre ord et skift fra at være type Y til at være type X) i nogle tilfælde til en flytning fra byen. Gennemgående tyder det på, at type X flytter langt fra København, dels fordi de ikke anser det for nødvendigt at have mulighed for at pendle til det Københavnske

arbejdsmarked, dels fordi de her får mulighed for at anskaffe sig en billig bolig. Type Y, der orienterer sig mod arbejdslivet, lokaliserer sig i højere grad i nærheden af et relevant arbejdsmarked (som for mange af interviewpersonerne findes i København – dog afhængigt af branche og uddannelse).

Når vi i den statistiske gennemgang af flyttemønsteret så, at bostedsvalget hænger tæt sammen med familiernes indkomstforhold, kan det altså nuanceres med disse typologier. Her bliver udflytningen nemlig, i det mindste af nogle af udflytterne, begrundet i et ønske om at komme ud af byen. Endvidere bliver en bosætning langt fra København til tider italesat som en strategi, der skal muliggøre et hverdagsliv med fokus på familielivsarenaen - en bevidst hverdagslivsstrategi, hvor tid til familien prioriteres højere end karriereliv og indkomst, og hvor muligheden for en billig bolig netop giver rum for dette. På den måde fremtræder indkomsten ikke blot som en statisk udefrakommende kategori, som sætter grænserne og mulighederne for familierne på boligmarkedet, men kan også ses som et udtryk for et bevidst valg. Samtidig er der da også en generel oplevelse blandt i interviewpersoner af, at det er vanskeligt og frustrerende at indgå kompromiser mellem de forskellige elementer i hverdagslivet. Udflytningen opleves derfor ofte som et sammensurium af valg og (begrænsede) muligheder, hvor også normer/diskursive strukturer sætter rammer for valgmuligheder. Motiver for at flytte fra byen og bostedsvalg skal således ses både i relation til drømme om bolig, bosted og hverdagsliv, samtidig med at de strukturelle muligheder og begrænsninger spiller afgørende roller for de valg, der træffes. Når motiv- og hverdagslivstypologierne kobles, kan der således identificeres fire overordnede typer af udflyttere.

	Familieliv	Arbejdsliv
Bosted	AX	AY
Bolig	BX	BY

Type AXs motiv for at flytte fra byen og bostedsvalget kan begrundes i ønsker om både at skabe et ”provinsielt” opvækstmiljø for børnene og et roligt hverdagsliv med tid til familien. Denne type vil hovedsageligt søge mod områder, som de forbinder med natur, nærmiljø og tryghed. Samtidig vil de søge mod områder, hvor boligpriserne er lave og giver dem mulighed for at prioritere familielivet fremfor karrierelivet. Type AY ønsker ligeledes at komme ud af storbyen for at kunne tilbyde deres børn et ”provinsielt” opvækstmiljø. Samtidig ønsker de at opretholde en orientering mod karrierelivet og derfor bliver bostedsvalget truffet med reference til tilgængeligheden til et passende arbejdsmarked. Type BX ville gerne være blevet i København, men da de ikke ønskede af give afkald på et hverdagsliv med tid til

familien, så de sig nødsaget til at flytte til et område med billigere boliger. Type BY ville også gerne være blevet i byen, men trods en stærk orientering mod karrierelivet er deres muligheder på det københavnske boligmarked begrænsede og de ser sig nødsaget til at søge ud af byen. Både type AY og BY vil i deres bostedsvalg forsøge at lokalisere sig i nærheden af et relevant arbejdsmarked. Men hvor BY i bostedsvalget er orienteret snævert mod boligen, er AY orienteret mod det bredere bosted og dermed det omgivende miljø. Yderligere er BYs ønske om at bosætte sig i nærheden af storbyen ikke kun baseret på arbejdsmarked men også på kulturelle tilbud mm.. Derimod er AY ikke så orienteret mod København som sådan men mere mod et hvilket som helst relevant arbejdsmarked. Man kan dermed sige, at forskellige skalaer spiller roller for disse forskellige typers bostedsvalg – bolig, bosted og København.

Afrunding

Denne afhandlings tema blev i kapitel 1 indplaceret i en historisk og begrebsmæssig kontekst omkring bystrukturelle forandringsprocesser. Her blev begreber som urbanisering, suburbanisering, counterurbanisering samt begrebet den grænseløse by introduceret. Udflytningen fra København kan ses i denne bredere bystrukturelle kontekst og de empiriske analyser her bidrager således også til et indblik i diskussioner omkring en bystrukturel udvikling. Med reference bl.a. til Champion og Mitchells argumenter om behovet for at fokusere på motiver bag udflytninger, valgte jeg at supplere et overordnet billede af udflytningsmønstret med en dybere kvalitativ undersøgelse af udflytternes oplevelser og motiver i udflytningsprocessen. Hvor tendenser i udflytningsmønstret pegede mod livsfase og indkomst som to afgørende parametre i udflytning og bostedsvalg, blev disse parametre nuanceret og sat ind i et bredere perspektiv dels i den kvalitative del og dels i de teoretiske bidrag.

Analysen af sammenhænge mellem indkomst og bosætningsmønster gav et indtryk af en stigende ulighed mellem forskellige områder på Sjælland og Lolland Falster. En øget udflytning til områderne længst fra København samt en øget ulighed i fht. tilflytternes indkomster kommunerne imellem tyder i mine øjne på, at grænserne for det Københavnske boligmarked så at sige er flyttet ud af. De høje boligpriser i omegnen af København har betydet, at områder længere fra byen er kommet ind i udflytternes bevidsthed som potentielle bosætningskommuner. Samtidig giver indkomsten som en afgørende parameter for flyttemønstret et indtryk af, at en stor del af de udflyttede husstandes flytninger og bostedsvalg i stadig større grad er forbundet med et element af tvang eller manglende muligheder på det Københavnske boligmarked. Hvor uligheden kommunerne imellem altså på den ene side kan ses som et tegn på, at det sjællandske boligmarked i højere grad er ét boligmarked, så kan uligheden også tolkes som et tegn på nye former for grænser i landskabet. Nye eller forstærkede indkomstmæssige grænser på et regionalt niveau er dermed en del af den grænseløse bys virkelighed.

Når konklusionerne fra de kvalitative interviews inddrages viser det sig dog, at disse processer ikke er så enkle endda. Her viser det sig, at lav og mellemindkomsthusstandes beslutning om at flytte til områder med lave boligpriser kan ses som en bevidst strategi, hvor netop de lavere boligpriser giver mulighed for at omprioritere i hverdagslivet og have mindre fokus på indtjening. Man kan måske tale om, at der i det Sjællandske bylandskab findes områder, hvor forskellige hverdagslivsstile kan udfolde sig. Til en vis grad kan det måske føre til, at der sker en form for hverdagslivsstils-segregation, hvor det rolige familieliv leves langt fra København, mens de mere karriereorienterede bosætter sig i nærheden af København. På den måde kan man igen argumentere for, at der tegner sig nogle nye former for grænser på Sjælland, - grænser, der kan defineres ud fra forskellige i hverdagslivsstile og som er baseret på boligpriser og pendlingsafstande. Man kan også på den baggrund hævde, at der er grænser for byens grænseløshed. Hvor de, der flytter langt fra København (til f.eks. Møn) sjældent pendler til København og derfor i højere grad finder beskæftigelse lokalt og lever "lokale" hverdagsliv, så har de mere karriereorienterede familier en højere grad af kobling til København i form af daglige bevægelser i forbindelse med arbejde og andre aktiviteter.

I det kvantitative materiale træder familiestiftelsen frem som en afgørende parameter i udflytningen. Ligeledes er familiestiftelsen et helt centralt omdrejningspunkt i casegruppens motiver for udflytningen – enten med fokus på ændrede boligbehov eller med fokus på ændrede ønsker for bostedsmiljøet. En stigning i livsfaseflytninger fra København til det øvrige Sjælland og Lolland Falster vidner i mine øjne om, at der træffes valg igennem livet. Man bliver ikke boende i det samme bosted hele livet men tilpasser bolig og bosted til den livsfase, man befinder sig i. En øget mobilitet og fleksibilitet betyder også, at man dels kan vælge at bo et andet sted, end man arbejder, dels at det er blevet en mere anvendt mulighed at flytte flere gange i livet. I mine øjne skal livsfaseflytningerne også ses i den kontekst.

Et andet gennemgående aspekt i udflytternes motiver for og oplevelser af udflytningen er deres tolkninger og brug af fænomenerne "storby" og "provins" – et tema som også kan bidrage til diskussionen omkring storbyens "grænseløshed". Et gennemgående træk i udflytternes oplevelser er, at storby og provins er afgørende elementer i udflytternes motiver for og oplevelser af udflytningen. Således er det kendetegnende for hovedparten af interviewpersonerne, at de i deres fortællinger om udflytningen bygger på mentale grænser eller dikotomiske fremstillinger af storby og provins. Især type A relaterer "storby" og "provins" til forskellige faser i livet. Således er livsfaseskiftet for denne gruppe forbundet med et ændret syn på storby og provins. For denne gruppe ændredes brugen af og ruter i byen i takt med overgangen til en ny fase i livet, hvorfor byen for dem ikke længere spillede den samme rolle, som i den mere ungdommelige livsfase. Skiftet i livsfase betød også, at de optog en ny rolle og andre (måske også nye) aspekter af habitus kom i spil og fik betydning for den måde byen og provinsen blev læst og oplevet af denne gruppe. I

fht. læsninger af provinsen skete der også et skift i og med, at elementer i det ”provinsielle miljø” nu blev tillagt en positiv værdi i fht. dets kvaliteter som opvækstmiljø. Disse aspekter peger således på, at der i udflytternes oplevelser og tolkninger er betydelige forskelle mellem fænomenerne ”storby” og ”provins” og at disse forskelle og grænser altså ikke er under opløsning. Tværtimod kan livsfaseflytningerne pege på, at forskellene nærmere bliver dyrket og udnyttet.

Samtidig er der aspekter i analysen, der peger i en anden retning. For det første er der for hovedparten af interviewpersonerne klare ambivalenser i fht. værdisætningen af elementer, der er relateret til storby hhv. provins. Til tider bliver eksempelvis storbyens mangfoldighed værdisat positivt og til andre tider negativt. For det andet er et fællestræk for både type A og type B, at deres tid i København har præget dem. I deres involvering i det nye bosted har de således en ”bymæssig” bagage med sig, hvilket betyder, at de opfatter sig selv som anderledes end ”de lokale” og at de søger sammen med andre Københavnske tilflyttere, fordi de her finder et kulturelt fællesskab. Endvidere forsøger nogle af udflytterne at lade deres ”bymæssige” værdier påvirke og indgå i det nye bosted. Endelig søger de stadig at opretholde en relation til København og gør brug af de tilbud, København giver. Så hvor udflytterne altså på den ene side opnår et mere overskueligt nærmiljø, adgang til naturen, mindre trafik, støj og forurening ved at flytte fra byen, forsøger de på den anden side at bibeholde det, man kunne kalde deres urbane identitet. I deres konstruktion og relation til det nye bosted forsøger de således at koble elementer fra ”storby” og ”provins”. Ligeså vel som at fænomenerne ”storby” og ”provins” optræder som komplementariteter i livet, så optræder de som komplementariteter i udflytternes stedskonstruktioner. Dette illustrerer i mine øjne udmærket, at storby og provins skal ses som dynamiske størrelser, der kan udnyttes og kombineres på forskellige måder.

Bilag 1

Interviewguide:

Introduktion:

Interviewet kommer til at tage et par timer.

Vi skal igennem nogle forskellige temaer i løbet af interviewet.

For det første vil jeg gerne have et indblik i, hvilke muligheder I har haft på boligmarkedet. Derfor vil jeg spørge ind til noget rent *faktuelt* om jeres indkomst, beskæftigelse mv.

For det andet vil jeg gerne forstå jeres beslutning i sammenhæng med en række af de erfaringer, I har gjort jer igennem jeres liv. Derfor vil jeg spørge ind til jeres *boligbiografi*, altså hovedsageligt hvordan I har boet, da I var børn, men også til senere bo-erfaringer.

For det tredje vil jeg gerne have en forståelse for, hvorfor I flyttede fra *København*. Derfor spørger jeg ind til jeres hverdagsliv i København både før og efter, I fik børn.

For det fjerde er jeg interesseret i, hvordan I fandt frem til, at I ville flytte lige præcis herhen. Derfor spørger jeg ind til *boligsøgningsprocessen*, hvilke drømme I havde undervejs og hvilke kompromisser I måtte indgå. Her vil jeg også gerne have en forståelse af, hvordan I trækker på jeres tidligere erfaringer.

For det femte vil jeg gerne tale med jer, om hvordan jeres *hverdagsliv her i det nye bosted* har formet sig.

Baggrund:

Familiesammensætning

Børnenes alder

Uddannelse

Beskæftigelse (i København og nu)

Indkomst (i København og nu)

Hvor længe er det siden, I flyttede?

Flyttede I fra en ejerbolig med friværdis?

Biografien:

Barndomshjemmet

Hvor i Danmark er begge parter vokset op?

Hvilken type bolig er I vokset op i?

Hvilken type lokalområde er I vokset op i?

Hvilke muligheder gav det jer (f.eks. mange legekammerater, tryghed mm.)?

Hvilke ulemper var der ved at vokse op dér?

Hvordan ser I nu på jeres barndomshjem og lokalområde (positivt eller negativt billede)?

Barndomshverdagen

Var begge forældre udearbejdende?

Branche?

Karrieremennesker?

Var der tid?

Gik I i institutioner?

Var familien aktive i det lokale foreningsliv?

Kulturelle tilbud?

Socialt netværk – herunder legekammerater?

Familie?

Københavnperioden før børn

Hvorfor flyttede I til København?

Hvornår?

Hvor længe boede I i Kbh.?

Regnede I med at blive i København eller var det hele tiden meningen, I skulle ud af byen igen?

Opretholdt I kontakten til barndomsområdet? Venner fra skole osv.?

Hvordan var integrationen til København?

Hvordan brugte I byen?

Uddannelsessteder

Socialt netværk i København

Hvor betydningsfuldt var det lokalt baserede netværk for jer?

Kulturelt udbud (biografer, koncerter, udstillinger mv.)

Hvordan var jeres generelle indtryk af København?

Var I glade for at bo i København? Hvorfor?

Hvad satte I pris på ved København, før børnene kom?

Hvad så I som problemer ved København, før børnene kom?

København med børn

Beskæftigelse i København med børn? (pendling)

Hvordan ændrede hverdagslivet sig efter at børnene kom til?

Brugte I byen anderledes da I fik børn?

Kom I nogen andre steder?

Holdt I op med at gøre nogen ting?

Oplevede/så I anderledes på København?

Var der nogle ting, der irriterede jer, som ikke irriterede jer før?

Var der gode ting ved at bo i København med børn?

Hvorfor valgte I at flytte fra København?

Kunne I forestille jer at være blevet i København (hvis boligmarkedet havde set anderledes ud)?

Havde det stor betydning for jeres valg om at flytte ud af byen, at I havde fået børn?

Ville I også have gjort det, hvis I ikke havde fået børn?

Var der mange i jeres omgangskreds, der flyttede fra byen?

Boligsøgningen

Hvordan mener I en god børnefamiliebolig er?

Og det gode børnefamilie lokalområde?

Handlede det om at finde en god "børnefamiliebolig"? At skabe et godt barndomshjem for jeres børn?

Handler det også om jeres egne behov hver især? Kan I give et oprids af de forskellige familieparters behov?

Kan I fortælle, hvordan I fandt frem til denne bolig?
Hvad ledte I efter i det nye bosted?
Hvilke elementer lagde I vægt på eller hvilke krav til den nye bolig havde I:
Hvilke kompromisser?
Havde I i forvejen nogle relationer til området?
Kendte I i forvejen nogen, der boede her?
Kunne I ligeså godt være flyttet et andet sted hen?
Er der mange i jeres omgangskreds, der har gjort noget lignende?
Hvordan reagerede jeres familie og venner på jeres beslutning om at flytte ud af byen? Og om at flytte lige præcis hertil? Var deres reaktion vigtig for jer?

Mener I selv, at I trak på nogle af jeres tidligere erfaringer f.eks. jeres oplevelser af barndomshjemmet? Har de efterfølgende bostedserfaringer ændret jeres holdning til, hvad et godt bosted er?

Hverdagslivet og bostedsvalget

Kan I sige noget om, hvilke elementer I prioriterer højt i jeres hverdagsliv? F.eks. job, tid til familie, fritidsinteresser, brug af natur, brug af kulturudbud, det lokale foreningsliv?
Var det den samme forestilling om det ideelle hverdagsliv, I havde, da I begyndte at lede efter en bolig udenfor København? Havde denne forestilling betydning for, hvor I valgte jeres bolig?
Hvordan ser hverdagslivet så ud i dag?
Hvilke kompromisser måtte indgås undervejs?

Hverdagslivet og integrationen

Kan I beskrive en almindelig hverdag for jer og jeres børn?
Hvor bevæger I jer hen?
Hvordan har jeres hverdagsliv ændret sig efter flytningen?
Er I aktive i det lokale liv; idræt, foreninger, kulturtilbud, lokalpolitik etc.?
Har I fået en lokal omgangskreds? (Hvor tæt er relationen – hvordan har I fundet hinanden, hvor tit ses I, hvad laver I sammen?)
Er omgangskredsen også tilflyttere? Hvorfor?

Er det vigtigt for jer at have en lokal omgangskreds?

Føler I jer hjemme?

Har I stadig en omgangskreds i København?

Hvor tit kommer I til København?

Er der nogle ting ved byen I savner? Og ikke savner?

Er der nogle forhold ved flytningen, der har overrasket jer? F.eks. at det var nemmere eller sværere at falde til, end I havde forventet?

Fremtiden

Hvor længe regner I med at blive boende her?

Har I andre boligdrømme, som I vil forsøge at få realiseret?

Referenceliste:

- Albertsen et.al. (2007): Den grænseløse by. Working paper. Center for Strategisk Byforskning.
- Andersen, H.T. (2005): *Storbyens ændrede socialgeografi: Storkøbenhavn i et nordvesteuropæisk perspektiv*. Københavns universitet. C.A. Reitzels Forlag.
- Andersen, I. (2002): *Den skinbarlige virkelighed – om vidensproduktion inden for samfundsvidenskaberne*. Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Aner, L.G. (2007): Udflytninger fra København og Frederiksberg Kommune – et kvantitativt overblik. CSB/Tapas Working Paper 2007:01.
- Bech-Jørgensen, B. (1994): Når hver dag bliver hverdag. København. Akademisk Forlag.
- Bech-Jørgensen, B. (2005): Alfred Schutz og hverdagslivet. Introduktion i Schutz, A. (2005): *Hverdagslivets Sociologi*. En tekstsamling. Hans Reitzels Forlag.
- Berg, N.G. & Forsberg, G. (2003): Rural Geography and Feminist Geography: Discourses on Rurality and Gender in Britain and Scandinavia. Ohman & Simonsen (eds.): *Voices from the north: new trends in Nordic human geography*. Burlington, VT, Ashgate.
- Bourdieu, P. (1986): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Translated by Richard Nice. Routledge. Taylor & Francis Group. New York and London.
- Bourdieu, P. (1990): *The Logic of Practice*. Translated by Richard Nice. Cambridge, Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996): Den reflektsive sociologis praksis (Paris-seminaret). I Bourdieu & Wacquant: *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (1996b): *Et steds betydning*. I Bourdieu, P.: *Symbolisk Makt*. Norsk udgave. Pax Forlag. Norge.
- Bourdieu, P. (2005a): *Udkast til en praksisteori – indledt af Tre studier i kabylsk etnologi*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (2005b): Habitus. I Jean & Rooksby (eds.): *Habitus: A sense of place*. Second edition. Ashgate Publishing.
- Bourdieu, P. (2007): Forståelse. I Petersen, Glasdam og Lorentzen (red.): *Livshistorieforskning og kvalitative interview*. Forlaget PUC, CVU Midt-Vest.

- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1996): Den reflekseive sociologis mål (Chicago-seminaret). I Bourdieu & Wacquant: *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Boyle, P. og Halfacree, K. (1998): Migration, Rurality and the Post-Productivist Countryside. Boyle & Halfacree (eds.): *Migration into Rural Areas. Theories and Issues*. John Wiley & Sons Ltd.
- Burnley, I.H., Murphy, P.A. & Jenner, A. (1997): Selecting Suburbia: Residential Relocation to Outer Sydney. *Urban Studies, Vol. 34, No. 7*, 1109-1127, 1997.
- Callewaert, S. (1992): *Kultur, pædagogik og videnskab: Habitusbegrebet og praktikteorien hos Pierre Bourdieu*. Akademisk Forlag. København.
- Casey, E. (2001): Between Geography and Philosophy: What Does It Mean to Be in the Place-World? *Annals of the Association of American Geographers, 91(4)*, 2001, pp.683-693.
- Champion, T. (1998): Studying counterurbanisation and the rural population turnaround. In: Boyle, p: & Halfacree, K. (eds.): *Migration into Rural Areas. Theories and issues*. John Wileys & Sons.
- Champion, T. (2001): Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization. In: Paddison, R. (ed.): *Handbook of Urban Studies*. Sage Publications.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999): *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press.
- Cresswell, T. (2004): *Place. A short introduction*. Malden. Blackwell Publishing.
- Cresswell, T. (2006): *On the Move. Mobility in the Modern Western World*. New York. Routledge, Taylor Francis Group.
- Dahms, F. & McComb, J. (1999): 'Counterurbanisation', Interaction and Functional Change in a Rural Amenity Area – a Canadian Example. *Journal of Rural Studies. Vol. 15, No. 2, pp. 129-146, 1999*.
- Dean, K.G., Shaw, D.P., Brown, B.J.H., Perry, R.W. & Thorneycroft, W.T. (1984): Counterurbanisation and the Characteristics of Persons Migrating to West Cornwall. *Geoforum. Vol. 15. no.2, pp. 177-190, 1984*.
- Dean, K. (1986): The Conceptualization of Counterurbanisation. *Area 16 (1)*, 9-14.
- De Neergaard, M. Aner, L.G. (2008): *Placemaking and the Urban-Rural Dichotomy*. Paper for the 7th EURS conference, September 2008, Istanbul.
- Detang- Dessendre, C., Piguet, V. & Schmitt, B. (2002): Life Cycle variability in the Microeconomic Determinants of Urban-Rural Migration. *Populations 2002/1, Volume 57, p. 31-56*.
- Fairclough, N. (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge, Polity Press.

- Felski, R. (2000): The Invention of Everydaylife. *New Formations*. Number 39, winter 1999-2000. Cool Moves.
- Fielding, A. J. (1982): Counterurbanisation in Western Europe. *Progress in Planning*. Vol. 17 Part 1.
- Frederiksberg Kommune (2008): *Prognose over Frederiksberg Kommunes befolkning*. www.frederiksberg.dk/OmKommunen/Kommunefakta/Prognoser
- Gadamer, H.G. (1960): *Truth and Method*. London. Sheed & Ward.
- Geyer, H.S. and Kontuly, T. (1996): *Differential Urbanization: Integrating spatial models*. London. Arnold.
- Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge. Polity Press.
- Giddens, A. (1990): *Modernitetens konsekvenser*. Oversat af Søren Schultz Kaspersen. København. Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, A. (1996): *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteten*. Oversat af Søren Schultz Kaspersen. København. Hans reitzels Forlag.
- Halfacree, K. (1995): Talking About Rurality: Social Representations of the Rural as Expressed by Residents of Six English Parishes. *Journal of Rural Studies*. Vol 11, No.1. pp. 1-20, 1995.
- Halliday, J. and Coombes, M. (1995): In Search of Counterurbanisation: Some Evidence from Devon on the Relationship between Patterns of Migration and Motivation. *Journal of Rural Studies*, vol 11, No.4.
- Hansen, F. & Simonsen, K. (2004): *Geografiens videnskabsteori – en introducerende diskussion*. Roskilde, Roskilde Universitetsforlag.
- Heins, S. (2004): Rural living in city and countryside: Demand and supply in the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment* 19: 391-408, 2004.
- Hillier, J. & Rooksby, E. (2005): Introduction. I Jean & Rooksby (eds.): *Habitus: A sense of place*. Second edition. Ashgate Publishing.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2000): *Doing qualitative research differently. Free association, narrative and the interview method*. Sage Publications. London.
- Horsdal, M. (1998): *Halvfemserfortællinger: nye hverdagshistorier fra Danmark*. Valby, Borgen
- Horsdal, M. (1999): *Livets fortællinger: en bog om livshistorier og identitet*. Valby, Borgen.
- Horsdal, M. (2000): *Vilje og vilkår: identitet, læring og demokrati*. Valby, Borgen.
- Hviid Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (2002): *Erving Goffman. Sociologien om det elementære livs sociale former*. Hans Reitzels Forlag. København.

- Jetzkowitz, J., Schneider, J. & Brunzel, S. (2007): Suburbanisation, Mobility and the 'Good Life in the Country': A Lifestyle Approach to the Sociology of Urban Sprawl in Germany. *Sociologia Ruralis*, Vol 47, number 2, April 2007.
- Kaspersen, M. og Phillips, L. (1999): *Diskursanalyse - som teori og metode*. Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag.
- Kaspersen, L. B. (1995): *Anthony Giddens - introduktion til en samfundsteoretiker*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Knox, P. (1994): *Urbanization. An Introduction to Urban Geography*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Kontuly, T. (1998): Contrasting the counterurbanisation experience in European nations. In: Boyle, P. & Halfacree, K. (eds.): *Migration into Rural Areas. Theories and issues*. John Wileys & Sons.
- Kvale, S. (1997): *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Københavns Kommune (2008): *Befolkning og bevægelser i København i året 2008*. Statistisk kontor. Københavns Kommune. www.sk.kk.dk.
- Lefebvre, H. (1991): *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Malden. Blackwelle Publishing.
- Lindgren, U. (2003): Who is the Counter-Urban Mover? Evidence from the Swedish Urban System. *International Journal of Population Geography*, 9, 399-418 (2003).
- Lorentzen, V. (2007): Interview som praktik. I Petersen, Glasdam og Lorentzen (red.): *Livshistorieforskning og kvalitative interview*. Forlaget PUC, CVU Midt-Vest.
- Massey, D. (1994): *Space, Place and Gender*. Cambridge, Polity Presse.
- Massey, D. (1995): The Conceptualization of Place. I Massey, D. & Jess, P. (eds.): *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*. Oxford University Press.
- Mazanti, B. (2005): *Det selvvalgte fællesskab - det kvalificerede naboskab*. Tapas/CSB Working Paper 2005:01.
- Mazanti, B. (2007): Choosing Residence, Community and Neighbours - Theorizing Families' Motives for Moving. *Geografiske Annaler*, 89 B (1): 53-68.
- Mitchell, C., J., A. (2004): Making Sense of Counterurbanization. *Journal of Rural Studies*, 20 (2004) 15-34.
- Mitchell, C., Bunting, T. & Piccioni, M. (2004): Visual artists: counterurbanites in the Canadian Countryside? *The Canadian Geographer / Le Géographe canadien* 48, no 2 (2004) 152-167.

- Munkejord, M. C. (2006): Challenging Discourses on Rurality: Women and Men In-Migrants' Construction of the Good Life in a Rural Town in Northern Norway. *Sociologia Ruralis*, Vol 46, Number 3, July 2006.
- Ní Laoire, C. (2007): 'The 'green green grass of home'? Return migration to rural Ireland. *Journal of Rural Studies* 23 (2007) 332-344.
- Nielsen, T. A. S. & Hovgesen, H. H. (2005): Urban Fields in the Making: New Evidence from a Danish Context. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* - 2005, Vol. 96, No. 5.
- Phillips, M., Fish, R. & Agg, J. (2001): Putting together ruralities: towards a symbolic analysis of rurality in the British mass media. *Journal of Rural Studies* 17 (2001) 1-27.
- Pratt, A. (1996): Discourses of Rurality: Loose Talk or Social Struggle? *Journal of Rural Studies*, Vol.12, no.1, pp. 69-78, 1996.
- Priour, A. (2006): En teori om praksis. Priour, A. og Sestoft, C. (2006): *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Relph, 1976: Place and Placelessness
- Rivera, M. J. (2007): Migration to Rural Navarre: Questioning the Experience of Counterurbanisation. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* – 2007, Vol. 98, No. 1. pp. 32-41.
- Rose, G. (1995): Place and Identity: A Sense of Place. I Massey, D. & Jess, P. (eds.): *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*. Oxford University Press.
- Sayer, A. (2000): *Realism and Social Science*. London, Sage Publications.
- Savage, M., Bagnall, G. & Longhurst, B. (2005): *Globalization and Belonging*. London, Sage.
- Schmied, D. (2005): Incomers and Locals in the European Countryside. Schmied, D. (ed.): *Winning and Loosing. The Changing Geography of Europe's Rural Areas*. Ashgate.
- Schutz, A. (2005): *Hverdagslivets Sociologi*. En tekstsamling. Hans Reitzels Forlag.
- Seamon, D. (1996): A Singular Impact. Edward Relph's Place and Placelessness. *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, Vol.7, no.3, fall 1996, pp.5-8.
- Sheller & Urry (2006): The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A* 2006, volume 38. pp. 207-226.
- Shields, R. (1999): *Lefebvre, Love and Struggle. Spatial Dialectics*. London and New York. Routledge.
- Simonsen, K. (1993): *Byteori og hverdagspraksis*. København, Akademisk Forlag.
- Simonsen, K. (1994): Rummet i samfundsteorien – én gang til. *Nordiske Samhøllsgeografiske Tidsskrift nr.18, 1994*.

- Simonsen, K. (2003): The embodied city: From bodily practice to urban life. Ohman & Simonsen (eds.): *Voices from the north: new trends in Nordic human geography*. Burlington, VT, Ashgate.
- Simonsen, K. (2004): Spatiality, Temporality and the Construction of the City. Bærenholdt & Simonsen (eds.) *Space Odysseys. Spatiality and Social Relations in the 21st Century*. Ashgate.
- Simonsen, K. (2005a): *Byens mange ansigter – konstruktion af byen i praksis og fortælling*. Roskilde Universitetsforlag.
- Simonsen, K. (2005b): Bodies, Sensations, Space and Time: The Contribution from Henri Lefebvre. *Geogr. Ann. 87 B (1): 1-14*.
- Simonsen, K. (2008): Place as encounters: Practice, conjunction and co-existence. Bærenholdt, J.O. and Granås, B. (eds.) *Mobility and Place. Enacting Northern European Periipheries*. Aldershot: Ashgate.
- Stensen, J. (2007): Biografiske interviews i kritisk realistisk perspektiv. I Petersen, Glasdam og Lorentzen (red.): *Livshistorieforskning og kvalitative interview*. Forlaget PUC, CVU Midt-Vest.
- Swartz, D. (1997): *Culture and Power. The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago & London. The University of Chicago Press.
- Thrift, N. (1999): Steps to an Ecology of Place. Massey, Allen & Sarre (eds.): *Human Geography Today*. Polity Press.
- Tuan, Y. (1974): Space and Place: Humanistic Perspective. Agnew, LivingsCamilla & Rogers (eds.) (1996): *Human Geography. An Essential Anthology*. Blackwell Publishers.
- Tuan, 1977: *Space and Place: the Perspective of Experience*. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Tuan, Y. (1980): Rootedness Versus Sense of Place. Thrift & Whatmore (eds.) (2004): *Cultural Geography. Sritical Concepts in the Social Sciences*. Volume 1: Mapping Culture. London and New York, Routledge.
- Valentine, G. (1997): A Safe Place to Grow Up? Parenting, Perceptions of Children's Safety and the Rural Idyll. *Journal of Rural Studies*. Vol. 13. No. 2. pp 137-148, 1997.
- Van Dam, F., Heins, S. & Elbersen, B. (2002): Lay discourses of the rural and stated and revealed preferences for rural living. Some evidence of the existence of a rural idyll in the Netherlands. *Journal of Rural Studies* 18 (2002) 461-476.
- Vartiainen, P. (1989): Counterurbanisation: a Challenge for Socio-theoretical Geography. *Journal of Rural Studies*, Vol.5. No.3. pp.217-225, 1989.
- Villa, M. (2000): Rural Life Courses in Norway: Living Within the Rural-Urban Complementarity. *The History of the Family. An International Quarterly*, Volume 5, Number 4, pages 473-490.

- Wacquant, L. (1996): Introduktion: Struktur og logik i Bourdieus sociologi. I Bourdieu & Wacquant: *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Wenneberg, S. B. (2000): *Socialkonstruktivisme. Positioner, problemer og perspektiver*. Frederiksberg, Samfundslitteratur.
- Ærø, T. (2002): *Boligpræferencer, boligvalg og livsstil*. Phd. afhandling. Statens Byggeforsknings Institut. Hørsholm.
- Ærø, T. (2006): Residential choice from a lifestyles perspective. *Housing, Theory and Society*, vol.23 nr.2, s.109-130.
- Ærø, T., Suenson, V. & Skifter Andersen, H. (2005): *Bosætning i yderområder*. Statens Byggeforsknings Institut. Hørsholm.